

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szeifert Natália, Corine Sylvie Congiu, Bálint Csaba prózája

▪ Martzy Réka, Ada Limón, Mezey Katalin versei ▪

Hajdu Péter, Józán Ildikó, Kutasy Mercédesz és Horváth

Lívia tanulmányai ▪ Hajós-Szabó Dóra és Dudás Győző

képregénye ▪ Ferencz-Nagy Zoltán és Konkoly Dániel

a *Rendhagyó délutánról* ▪ Kritikák Ghyczy Csongor,

Mester Csaba, Becskei Gábor és Vadas Máté képregényeiről

2025

3

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 24. évfolyam

Szerkesztők:

Borcsa Imola (*próza*), Pataki Viktor (*tanulmány*), Pinczési Botond (*líra*),
Pintér Kitti (*líra, honlap*), Szenkovics Enikő (*műfordítás*),
Szép V. Árnika (*Kortárs olvasatok*), Vass Norbert (főszerkesztő-helyettes, *kritika*),
Vincze Ferenc (főszerkesztő), Zahari István (*repertórium*), Zsávolya Zoltán (*Figyelő*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com
www.szepirodalmifigyelo.hu
Szerkesztőségi titkár: Katona Petra

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén
Előfizetési díj: 4000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvar), Hévíz, Hid, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

SZÉPIRODALOM

Szeifert Natália: <i>Hóember a Naprendszerben</i>	3
Martzy Réka: <i>lányok</i>	11
Nagy Márta Júlia: <i>Gyakorló szkeptikusok átlagos napnyugtái</i>	12
<i>Áldozati állatok</i>	13
Korpa Tamás: <i>Tranzakciók VIII</i>	15
Háy János: <i>Tavaszi szünet</i>	19

MŰFORDÍTÁS

Corine Sylvie Congiu: <i>Fatima</i>	30
<i>Szélcsend</i>	36
<i>A négy szó</i> (Gorbai Zsófia fordításai).....	39
Ada Limón: <i>Cápák a folyókban</i>	42
<i>Az igazi ok</i> (Fehér Tamara fordításai).....	44
Dan Pleșa: <i>A galaxisok végjátéka</i>	46
<i>A Nagy Felperzselődés</i>	49
<i>Red herring</i> (Csapó Kriszta fordításai).....	52

KÉPREGÉNY

Hajós-Szabó Dóra: <i>Növények hőbörögnek</i> (3. rész).....	54
---	----

FIGYELŐ

Mezey Katalin: <i>Láncszemek</i> (Eső, 2025/1.).....	66
Kemény István: <i>A boldogság mesterei</i> (Parnasszus, 2025/1.).....	68
Déri Anna: <i>kelet-európai nyár</i> (Forrás, 2025/4.).....	70
Bálint Csaba: <i>A hely, ahol élünk</i> (Jelenkor, 2025/3.).....	72
Király Farkas: <i>Sötétségbe zárt nap</i> (www.ambroozia.hu, 2025/2.).....	79
Novák Valentin: <i>Győri anziksz</i> (www.spanyolnatha.hu, 2025/1.).....	80
Benkő Imola Orsolya: <i>Piros csiptető</i> (Irodalmi Jelen, 2025/4.).....	82
Haramza Kristóf: <i>Szökés pirkadatkor</i> (Hitel, 2025/3.).....	84

MŰFORDÍTÁS – TÖRTÉNET

Hajdu Péter: <i>A nyugatosok műfordításkötetei és világirodalomról-képe</i>	90
Józan Ildikó: <i>Tudományos irodalom és fordítás a két világháború közötti Magyarországon</i>	99
Kutasy Mercédesz: <i>A nép gyermeke, Beowulf távoli rokona: a Martín Fierro Magyarországon</i>	113
Horváth Livia: <i>Roberto Bolaño magyarul: kiadás- és recepciótörténet</i>	124

KÉPREGÉNY

Dudás Győző: <i>Zabhegyezés</i>	140
---------------------------------------	-----

KORTÁRS OLVASATOK

Király László: <i>Rendhagyó délután</i> , Irodalmi, Bukarest, 1968.....	142
Ferencz-Nagy Zoltán: <i>Építkezés egy rendhagyó délutánon</i>	143
Konkoly Dániel: <i>Kísérlet és örökség</i>	153

KRITIKA

Váradi Gábor: <i>Az Oni a részletekben rejlik</i> (Molnár Eszter: <i>Hidden 2.</i>).....	160
Pusztai Dalma: <i>Ősmagyar kamaszlázadás</i> (Becskei Gábor–Vadas Máté: <i>Zombor 2.</i>).....	164
Nyári Anna: <i>Boszorkányok Budapesten</i> (Ghyczy Csongor: <i>A látó</i>).....	169
Vincze Ferenc: <i>Történelem, dokumentarizmus és képregény</i> (Pozsgay Gyula: <i>Láthatatlan ellenség</i>).....	174
Áder Éva Zsuzsanna: <i>Képregény és kanonizáció</i> (Sir Arthur Conan Doyle – Cs. Horváth Tibor – Korcsmáros Pál: <i>Sherlock Holmes nyomoz</i>)	179
Késmárki Richárd: <i>Álomszerűen kanyargó dalszövegek</i> (Mester Csaba: <i>Kispál és a Borz – Az egyetlen forradalmár</i>).....	184

REPERTÓRIUM

2025. március–április.....	188
Számunk szerzői.....	210

A tanulmányrovat vendégszerkesztője: Józán Ildikó, habil. docens, ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet, az *Irodalom és fordítás a magyar kulturális örökségben* című pályázat (NKFIH ADVANCED 150848) vezetője.

Lapszámunk borítója Dudás Győző grafikájának felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

SZÉPIRODALOM

Szeifert Natália

Hóember a Naprendszerben

(regényrészlet)

Van ez a csúszkálás, szeretnék valamit végiggondolni, valamin gondolkodni, a feleségemre gondolni, egy feladatra gondolni, egy gondolatra gondolni, ami kiesett az emlékezetemből, de amint elkezdeném, elkanyarodik, ha egyáltalán el lehet az ilyesmit kezdeni, ha létezik olyan pont, ahol bele lehet fogni, ebben nem vagyok biztos, csak azt tudom, hogy elkanyarodik, kimegy alólam, mintha kifutna a vaj a kés alól, miközben próbálom rákenni a szögletes kenyérré.

Nem bírtam befejezni azt az esszét vagy cikket sem. Pedig már írtam egyszer egy rövid ismeretterjesztőt a lapnak, ahol a gyerek dolgozik. Egyszer kikérték a véleményemet egy cikkhez, aztán azt mondta a szerkesztő, akár írhatnék is nekik. Van egy ismeretterjesztő rovatuk, ott lehetne valami elemi fizikát elővezetni, az volna a célja, hogy próbáljuk megszólítani azokat, akik számára a fizika csak egy rémisztő tantárgy neve az iskolából. Erre úgy elbízta magam, hogy az jutott eszembe, kipróbálhatnám nagyban, akár egy kötet is lehetne belőle. Meg kéne találni a formát, a tudományos publikáció és az ismeretterjesztés közötti sávot. Vannak, akik ezt kiválóan csinálják, nem törődve a szakma fejszóválásával. Felőlem már csóválhatják. Engem már nem néz le senki. Engem már le sem néznek. Jópofa dolog volt megírni azt a cikket, sosem próbáltam még megszólítani olyanokat, akiket az egész nem érdekelt. Illetve, dehogynem. Az egyetemen a csoportok nagy részét nem érdeklí. Nehezen is érdekelhetné őket, ha eleve úgy jönnek, hogy az általános iskolás matekot sem tudják, hogy nem tanítják nekik vagy nem érdeklí őket, nem tudni. Feldob az ember egy problémát, de már a primitív függvény megkereséséig sem jutunk el, hogy deriválásról már ne is beszéljek. Jó, talán nem általános iskolás matek, ez már középiskolás? Azt az egyet viszont már az elején megtanultam, hogy bőven elég azokkal foglalkozni,

akiket érdekel. Mindig nyitva kell állni az ajtónak, jöhessen bárki, az is, akiről úgy hittem, nem érdeklí, nem az én dolgom eldönteni, hagyni kell meglepni magam. Ezt a jó öreg tanszékvezetőnk, Kardos Jóska mondta el egy ősszel, tanév elején, akkor még nem is volt olyan öreg, csak annak hittem, ültünk a nagy íróasztala körül, próbált valami biztatót mondani, mielőtt visszasüppedt volna abba a derűs szótlanúságba, ami miatt lényegében mindenki kedvelte. Arról beszélt, hogy az oktatás nem mindig egyszerű, és hogy természetes, ha eleinte zavarnak minket azok, akiket láthatóan teljesen hidegen hagy a tárgyunk, de meg kell érteni, hogy csak azokkal kell végül is foglalkoznunk, akiket viszont igen, így sok bosszúságtól, netán fájdalomtól kíméljük meg magunkat. Netán fájdalom. Látszott rajta, hogy alaposan kiismerte már ezt a netán fájdalmat, talán kezdő korában, talán később, mire rájött a trükkre, módszerre, erre az életvezetési tanácsra, ahogy ma mondanák, saját tapasztalatból beszélt, és én egyszeriben megértettem a dolgot, és nevettem magamban, mert a kollégáimat meg ez az eszmefuttatás nem érdekelte. A pillanat hirtelen fraktálszerűen kezdett működni, amelyben arról van szó, hogy azokkal kell foglalkozni, akik érdeklődnek, ha belenagyítok a helyzetbe, láthatóvá válik, hogy azok között is, akik éppen hallgatják, rengetegen vannak, akiket nem érdekel az érdeklődésről szóló beszéd, és ott vagyok én, akit igen, aki bizony felfogtam, mit akarnak nekem elmondani, így hát, ha ismét belenagyítunk, belém nagyítunk, látjuk, hogy én beszélek arról, hogy az érdeklődőkkel kell foglalkozni, és körülöttem rengetegen vannak, akiket ez nem érdekel, de lesz valaki, egyvalaki legalább, aki pontosan fel fogja fogni ennek a jelentését, talán jelentőségét is, ha van neki, és ha ránagyítunk... szóval, így tovább.

Az ilyen pillanatok hasonlítanak leginkább arra, amikor hosszan gondolkodik az ember egy problémán, és úgy érzi, mélyebb összefüggésre talált. Valami egyszerűen megvilágosodik, mintha tágabbra nyitottuk volna a szemünket, mint addig, és hirtelen nem értjük, miért hunyorogtunk idáig. Tágabbra nyitjuk, és mégis, addig észrevétlen, apró részleteket látunk meg. Addig azért hunyorogtunk, amiért a rövidlátók, hátha úgy élesedik a kép távolabbi része. Többnyire egyébként úgy is van. Negyed dioptriát is tud segíteni a hunyorgással az ember a saját szemén. Egy kicsit mindig rövidlátó voltam, de jó darabig annyira még nem, hogy szemüveget kelljen hordanom, egyszer mégis kipróbáltam, elmentem az SZTK-ba, felíratam, kiváltottam, aztán nem hordtam, idegesített, hogy állandóan egy tárgy van a fejemben. Állítólag meg lehet szokni, és olvastam azt is, hogy a szemüveg viselésével csak addig van probléma,

amíg az ember fejben nem fogadja el, hogy ő szemüveges, nem-szemüveges emberként tekint magára, idegennek érzi a tükörképét. Kardos Jóska szemüveges volt, de az a szemüveg valahogy úgy tartozott az arcához, mint másnak a szemöldöke vagy az orra, el sem tudtam volna képzelni nélküle, otromba darab volt pedig, sárga műgyanta keret, mégsem zavarta őt, viselte, mínusz négyes lehetett minimum, a szeme aprónak és ettől talán még tűnődőbbnek tűnt az üveg mögött. Kedveltem Kardost akkor is, amikor még engem tanított, nem miatta maradtam, de számított a véleménye. Mikor végeztem, éppen tanszékvezető lett. Suttogták, hogy valahol fönt jó helyre van bekötve, azért kapta a kinevezést, mégsem fordultak ellene, mindenki örült, hogy nem a Tordai került oda. Tordai, na, vele is mi lehet.

Emlékszem Kardos temetésére, néhány évvel a nyugdíjba vonulása után halt meg, a tanszékről a régiek voltak ott, nagyjából az az öt ember, akik ott ültünk az irodájában, amikor azt a látszólag mellékes megjegyzést tette, hogy csak azokkal kell foglalkozni, akiket érdekel, amit mondani akarunk. Emlékszem az alacsony, gömbölyű feleségére, szakadatlanul némán zokogott a gyűrött zsebkendőjébe, a fiai támogatták kétoldról, meglett, felnőtt férfiak, az alacsonyabb erősen kopaszodott, nem tudtam elképzelni őket kisgyerekként, nem tudtam elképzelni, hogy Kardos játszik velük, vagy biciklizni tanítja őket. Inkább úgy lehetett, hogy este későn hazaért, mert mindig későn ment el az egyetemről, és még később a Bori borozóból, ami neki hazafelé útba esett, nemigen járt át velünk a szokott helyre, a Gellért térre. Egyszer azt mondta, olyankor, a nap végén, fáradtan ő inkább már munkásokkal meg nyugdíjasokkal szeret ücsörögni, szereti hallgatni, ahogy berúgnak és beszélnek az életükről. Szóval aztán későn hazaért, és amíg a felesége vacsorát melegített, leült egy fotelba, és valami ködös dologról magyarázott a fiainak, akik a szőnyegen játszhattak még egy kicsit lefekvés előtt, és elengedték a fülük mellett az apjuk mondókáját, pedig Kardos nagyon fontosnak gondolta, a világról összeszedett tudását akarta esténként átadni a gyerekeinek, belemondta a fontosságokat az otthona levegőjébe, a fiait pedig nem érdekelte, miért is érdekelte volna, ők inkább azt szerették volna, ha leül a szőnyegre, és lejátszanak egy autóversenyt a fakockákkal. Így képzem. Kardos végigszemlélte, -gondolkodta és -beszélte monoton hangon az életét anélkül, hogy bárkit különösebben érdekelt volna.

A ravatalozóban gyülekeztünk, Kardos feleségét már leültették a neki kijelölt helyre a fiai mellé, a fiúk lehajtották a fejüket, a feleség szipogott, néha felpislantott, de leginkább takargatta az arcát a gyűrött

zsebkendővel. Még volt egy kis idő, még lehetett reménykedni, hogy legalább a székek megtelnek. A kellemetlen perceket mindannyian próbáltuk a magunk módján kibírni. A temetés legkínosabb része ez a várakozás, amíg arra várunk, hogy kezdetét vegye a ceremónia, amelynek során végre megszabadulunk valakinek a földi maradványaitól. Akkoriban kezdett divatba jönni a hamvasztás, milyen hülye szó ez is itt, divat, temetkezési divat, mindenesetre a Kardosból egy urnányi hamu volt jelen a körünkben, először abszurdnak éreztem, aztán, ahogy ott ültem a pizsmogó, szipogó, halkán beszélgető emberek között, egyszer csak másképp kezdtem gondolni rá, nem úgy, mint megmaradt salakra, hanem valami emelkedettebb dolog fizikai megnyilvánulására (*mintha valaminek lenne a pora... Úgy szállong a semmi benne, mint valami: a világ a táguló űrben lengve jövőjének nekivág*). Az idő kezdete óta létező elemekre gondoltam, a porra, amelyből összeálltak az első csillagok, az első égitestek, tömegvonzásra gondoltam, gyenge kölcsönhatásra, a végtelen tágulásra és sűrűsödésre, a látszólag egymás ellen ható erőkre, azokra az elemekre és molekulákra, amelyek mind ugyanabból a mérhetetlen sűrűségből keletkeztek, az anyagra, amelyből lett ez a bolygó, ez a város, ez a ravatalozó, én, és mindenki aki itt ül, és miután elhasználtuk magunkat, visszaadjuk az egészet egy csomagban, végül egészen elegánsnak láttam az urnát, tömör dolog, lényegi összefoglaló, mint egy kétoldalnyi probléma egysoros megoldása, néhány jelből álló reláció, aláhúzva, ez az, ennyi, tessék, nincs mit mondani.

És akkor megjelent a bejárat világitó négyzetének szélén Lajos Béla barátom, aki akkor már rég a KFKI-ban dolgozott, nem is gondoltam, hogy eljön, azt sem gondoltam volna, hogy egyáltalán megtalálja a ravatalozót, sőt, a temetőt. Úgy kukucskált be szélről, mint egy rajzfilmfigura, behajolt, kissé tanácstalanul, érdeklődve, ahogy egy kirakat elé lép vissza az ember, ha véletlenül meglátott ott valami érdekeset, mondjuk egy könyvet, amit régóta keresett, és biztos akar lenni benne, hogy jól látja, az az. Béla ráadásul egy koszorút is szorongatott, és amint észrevette az urnát, valami jelenet játszódhatott le hirtelen a fejében arról, hogy ez itt egy hamvasztás, gondolom, az jutott eszébe, nem lesz sír, amelyre ráteheti majd a koszorút, ezért (szerinte) feltűnés nélkül eldobta. Egyszerűen oldalra lendítette a karját, mintha nem is hozzá tartozna az a kar, a koszorú meg majd landoljon valahol a ravatalozó mellett a fűben, és én láttam ezt a mozdulatot, bár ne láttam volna. Annnyira kellett röhög-nöm, hogy csuklottam egyet, mire mindenki odakapta a fejét, legalábbis úgy éreztem, mindenki, még az özvegy is, pedig biztosan nem úgy volt,

mindenesetre egyszerre próbáltam zsebkendőt keresni a zsebemben, és lehajtott fejjel egyfeljebb beljebb ülni a széksorban, hogy Béla majd leülhesen mellém, mert közben nyilván észrevettem, szinte az egyetlen ismerős arc voltam számára, el is indult felém szélesen mosolyogva, mintha egy kellemes délutáni sörözésre érkeztünk volna, épp csak fel nem kiáltott üdvözlésképpen. Ettől még jobban rázott belülről az ördög, egy ponton biztos voltam benne, hogy nem fogom tudni visszatartani, már szinte láttam és hallottam, ahogy féktelen hahotázásba kezdek a gyászolóknak legnagyobb megrökönyödésére, arra gondoltam, inkább fel kéne állni és kimenni, de nem moccanok a lábam, Béla meg két nagy lépéssel mellettem termett, hátba veregetett, te jó ég, gondoltam, tényleg mindjárt kikéri az első kört, és akkor éreztem, hogy nem bírom, az arcomat rejtegetve megragadtam a kezét, jelezni próbáltam, hogy ki kellene mennünk, próbáltam mély levegőt venni, de sehogy sem sikerült, csak fújattam és ömlöttek a könnyeim, mire végre Béla felfogta, mit akarok, és felpattant, ahogy a régi filmekben vágják magukat haptákba a férfiak, kötelességszerűen, mintha azt mondaná, szervusz kérlek, parancsolj kérlek, csak hogy Béla az igazán ügyetlen emberek komikus mozgásával adta elő, de már nem figyeltem rá sem, csak rohantam kifelé, át a kitárt kétszárnyú ajtón, aztán balra, amerre a jobb sorsra érdemes koszorút hajította ez a marha, és ott, a ravatalozó oldalánál összekuporodva végre kiengedtem a röhögést a zsebkendőmbé. Béla mögém lépett, és azt mondta, te, én nem is tudtam, hogy ennyire szeretted az öreget. Végem volt. Nem tudom, hogy mentünk vissza, csak arra emlékszem, hogy már nem ültünk le, én a nyitott bejárat biztonságos közelében küszködtem végig a szertartást, fel-feltörő röhögési rohammal. Olyankor a papírzsebkendőmbé temettem az arcom, összeszorított foggal szűrtem bele a nevetést, aztán nagy levegő, megtöröltem a szemem, és komoly képpel álltam tovább.

Csillagpor, könnyek, végtelen röhögés, ilyen egy jó temetés, gondoltam.

Utána az egész elmeséltem Bélának. Először nem röhögött, amikor a koszorús jelenetnél tartottam, kissé sértődött képet vágott, láthatóan úgy hitte, tökéletesen feltűnés nélkül szabadult meg tőle. Később, amikor már örökké azzal szívtam, ha bárhol koszorút láttunk vagy koszorúra emlékeztető dolgot, hogy csak el ne dobja, nem diszkosz az, csak díszkoszorú, lehajtott fejjel, nevetve bólogatott, egyszer azt mondta, hogy hát nem az, de még frizbinek is vacak, alig röpi két métert.

Hogy hogyan jutott most ez eszembe, kérdezhetném, ha nem tudnám visszakeresni gondolatban. Ahogy lehet ülni a konyhaszéken és

visszaidézni, hogyan is értem be a lakásba, hova is tettem a kulcsot, rájönni, hogy ott van az Élet és Tudomány alatt. Ha leírnám, rögzítve volna a gondolatmenet, bármikor visszakereshetném, nem kellene erőltetni az agyamat. Talán jó lett volna a múltkor is rögtön felírni azt a dolgot, azt a fontosat, azt a nagy felismerést vagy paradoxont. Van egy csomó jegyzetfüzetem. Mintha azért volnának, mert nem bíznék többé az agyamban. Mintha nem bíznék az agyamban, és még ki is akarnám fecsegni, hogy nem bízom benne. Titkot elmondani. Titok, hogy nem bízom magamban. De lehet, hogy elég volna csak mondani, mondani, rögzítés nélkül kiáramoltatni mindent, végtelenségig mondani, amíg csak mondani tudok egyáltalán, de ez csak egy megérzés. Megérzés. Sokáig nem szerettem ezt a szót, amíg rá nem jöttem, hogy a legegzaktabb dolgokhoz is köze van. A megérzés olyan homály, ami végül néha megvilágít valamit. De ha nem bízom többé az agyamban, akkor miben?

Egyirányú útnak tűnik a titkok kifecsegeése is, nemcsak a rögzítési kísérletek, az emlékezés teljes rekonstrukciója irreverzibilis folyamat. Kigondolom, kimondom, kifecsegem, kiteszem magamból, és többé nem találok majd meg, nem lesz ott az újság alatt, nem lesz ott a hűtőszekrényben. Csak keringek a lakásban, benézegetek folyton ugyanazokra a helyekre, mindig ugyanazt a pályát írom le, mint a makacs égitestek. *(Szerelem tart-e, béke és igazság titeket féken, vagy pislá, hunyorgó ravasz-ság, mely farkasszemet néz az ürességben?)*

Kerülgetek valamit, keringek, még nem tudom, mi körül. Hunyorgok, ahogy gyerekkorom óta, ha a távolba kell nézmem. Az ember akár negyed dioptriát is javíthat így a látásán.

*

(Öreg itt minden, a vén vihar görbe villámra támaszkodva jár), már nem történik semmi váratlanul. Erre ma jöttem rá a háziorvosnál, amíg arra vártam, hogy váratlanul behívjanak. Ebben nincs ellentmondás. Egyszerre biztos és bizonytalan, akár a halálra várni, tudja az ember, hogy rá kerül a sor, csak az időpont nem tisztázott. Úgy tehát, mi lepi meg az embert ismét? Csakis az idő. Az időpont.

Ültem a váróban, és arra gondoltam, majd feljegyzem, hogy ezt a viccet ma találtam ki a háziorvosnál. Csak egy szokásos ellenőrzésre mentem, a cukrom meg a vérnyomásom miatt időnként látni kíván a jó doktornő. Alig pár évvel lehet fiatalabb nálam, öttel, legföljebb tízzel, akár barátok lehetnénk, egyszer gondoltam, megkérdezem, az ő cukrát és vérnyomását maga ellenőrzi-e, vagy ő is jár valakihez, mert ez

a gondolat megtetszett nekem korábban, elképzeltem, hogy minden orvos jár egy másik orvoshoz, és az egész világnak van egy ilyen titkos rétege, az egymáshoz járkáló orvosok hálózata. De ez nem a házi orvosról jutott eszembe először, hanem a pszichológusról, akihez a gyerek kedvéért mentem tavaly. Kedves fiatalember volt, nem sokat beszélgettünk, annyit mégis valahogy kiszedett belőlem, és erre magam sem nagyon gondoltam korábban, hogy az embernek, mármint nekem, nehezebb esik segítséget kérni, úgy mondta, gyengének mutatkozni, és próbált meggyőzni, hogy mindennek semmi köze az erőhöz vagy a gyengeséghez, amit én egyébként jól tudok, de azért hagytam, hogy elmesélje, hogy ő maga is jár szakemberhez. Szupervízió, mondta, pszichiáterhez megy időnként. Én csak hümmögtem és arra gondoltam, persze hogy nem gyengeség vagy erő, csak arról van szó, hogy mindannyian kicsit el vagyunk veszve. De ezt nem mondtam el neki, gondoltam, talán tudja. Azzal köszöntem el, hogy érdekesnek találom, hogy ő maga orvoshoz jár, nem egy másik pszichológushoz, gondoljon csak bele, hogy az ember folyton erre a döntésre akarja rávenni magát, választani a tudomány meg a bölcsészet között. Felnevetett, de alighanem kicsit megsértettem. Nem mentem el a következő ülésre. Időben szóltam róla neki, nem aznap, amikor hazaértem, hanem talán két nap múlva, hogy oda tudja adni valaki másnak az időpontomat.

Az én időpontom, gondolom most, milyen dolog ez, más ember idejébe helyezni a sajátomat, az ő idejéből kivenni ötven percet, kisajátítani, hogy csak velem foglalkozzon, nem törődve vele, érdeklém-e, neki milyen napja van, mennyi minden mást kéne csinálnia helyett, és én mit adok érte? Csak pénzt. Megvásárolom magamnak az ő saját időpontjait. Tulajdonképpen folyton ezt csináljuk, megvesszük a tanár, a pincér, az ügyintéző életidejét. Pénzt adunk másoknak azért, hogy velünk foglalkozzanak, és pénzt fogadunk el azért, hogy másokkal foglalkozunk, például diákokkal, akiket egyáltalán nem érdekel a témánk. Elhisszük, hogy van az a pénz.

Néztem ma a lábakat a váróban, mindig hátul ülök le, a bejárat mellett. Három sorba rendezve közönséges összecusukható székek töltik meg a teret, a bejáratl szemben négy ajtó, ebből kettő orvosi rendelő, kettő nem tudom, micsoda. Ja, de, az egyiket tudom, a két rendelő között egy vizsgálóhoz tartozó öltözőbe jutni, de azt az ajtót a betegek nem használhatják, mert a rendelőből közvetlenül is nyílik oda ajtó. A betegek ott mennek be, erre az ajtóra meg rá van írva kívülről, hogy belépni tilos. Persze az asszisztensnő rendszeresen rányit az emberre, amikor éppen

vetkőzne. Biztos, hogy mindig akkor jön be a váróból valami papírral, amikor félmeztelen vagyok, aztán elnézést sem kér, csak becsörtet a vizsgálóba. A vizsgáló tulajdonképpen egy fal mellé tolt heverő, mellette egy ősrégi EKG-gép, egy gyógyszereszekrény és egy kerek, támla nélküli szék. Itt szokták megvizsgálni a szívemet, ami a doktornő szerint rakoncátlanodik. Vajon a doktornő tudja-e, mi a rakonca? Egyszer talán megkérdem tőle, vagy egyszerűen csak elmondom, hogy az csak egy rúd. Megtartja a szekéren a szénát vagy a fát. Vajon a doktornő látott-e szekeret gyerekkorában? És miféle rúddal akarja megtámogatni az én szívemet?

Martzy Réka

lányok

lesznek még felhő alakú homokozók,
amikbe nedves bugyikkal csobbanunk bele,
ajkainkat dörzsölik a szemcsék,
és virágozni fog a körtefa, a kert legkisebb gyümölcse,
beleharapni fáj, az állkapcsok még nem tágtultak ki
a behatolásra, de szánkba vegyül a keserű
és édes napíz, a kutya farka körül forog,
nem húz le mellünk súlya, naptej ragad a
körmünk alá, és kiássuk a pitypang gyökerét,
tejével magunkra rajzoljuk a fehér csillagokat,
hat szöggel, szabályosan,
önmagunkban vagyunk savasak,
magokat köpünk a fűbe, és darazsakra lépünk néha,
hogy sírhassunk, mert így láttuk,
a kerti csap ügyetlen sugárban éri sebeinket,
guggolva pisilünk, bokánkra megy,
bejárhatóvá tesszük a kerítést innen, a kaputól nem félünk,
tudjuk, hogy lesznek még macskák a nyáron,
bordó és cirmos bundák gömbölyödnek öleinkben,
követjük őket fákra, fészkekbe, ellopjuk a rigó tojásait,
egymásba palántázzuk testünk, a bokrok alatt
csókolózunk titokban, hajunk vállunkra szárad,
fogaink között ropog a homok.

Nagy Márta Júlia

Gyakorló szkeptikusok átlagos napnyugtái

Renegát angyalok lőnek ki fénytojázt
a vérző égre, felhőágyúval –
így készülünk a télre,
mondják, esetleg megváltással
és egy zsák szalmával.

Ökörleheletbe bújtatott reklám,
neonfelirat eretnek ígének.
Fűtött szobában, konvektor mellett,
pokrócok alatt reszket a lélek.

Áldozati állatok

I.

Irizáló, kékeszöld gömbök egy kirakatban
a hamis istenek. Eső fölötti felhőrétegek,
szitakötőszemek féldrágaköből kifaragva.

Köből lett állatka mind, aranybarna cirmos,
hegyes orrú, karcsú, mindenre vak.
Szemérmetlen íriszében göndör hónalj a közeli park.

Megnyúzta az utcát. Széttépett ingek áztak
a kerti slag vizében, merőlegesen hullott rá
az eső az égből. Napraforgó lángolt,
kakas rikoltott, tüskés szákról
anyajegyforma termés csüngött.

Napnyugták vérpadján térdelt le és várt,
hogyan aztán agyarakat növesszen,
és széttépjen mindenkit, aki vétett ellene.
Okker és arany mocsárban lubickolt,
magára fonva hínárt és felpuhult holttesteket –
más bánatán tenyészett, öntudatlanul rőfögve.
A vértó párahomályán át pokoltól gőzölgött a teste.

II.

Az erdő mélye sűrű, fehér párát lehel.
Fenyőárnyak a szánkódombon.
A jószág az udvaron,
nevét sem tudom,
kétfejű fiat ellik,
egy erdei istencsemetét.
Koromfekete kökénybogyók
dideregnek ráncosan a csontszínű réten.

Süketnéma éhség, vak szomj –
hörgi az önkényúr idill,
futkározva a kihalt udvaron.
Egy rossz szó mindig többet nyom
a latban, mint száz jó –
énekli végre szabadon.

III.

Aludnom kell, korán kelek.
Meg kell etetnem a disznót,
minden mást csak azután lehet.

Korpa Tamás

Tranzakciók VIII.

olyan böllér volt, aki liliomokat ölt.

**

citromerezetű udvari lampion, benne
rabszolga szentjánosbogár.
még két átvilágított éj, és
felszabadítom.

**

a falvédőre Heidegger-idézeteket hímzel
önlebomló cérnával.

**

narancsfa egy pergő vakolatú emésztőgödör szélén.
élethosszigan a szennyvízből táplálkozik.
gyümölcseiből facsarj nehéz, selymes dzsúzt nekem.

**

ismered azt az étvágyat, mikor egy pohár mákot
megiszol,
s homlokodon pattognak a verejtékcseppek?

**

hiszen te sokszor megnyaltál. a kádban úszó
teamécsesek beleharapnak a sötétségbe.

**

hadarása felgyorsítja a teret.
dadogása lelassítja az időt.
forma formál formát formál forma.

**

gyerekek nyálával töltve a szenteltvíztartó.
pórusaikat nyitogatja az izgalom.

**

pókháló-kötésmintákat állítanak ki.
következetes struktúrákat keresnek
elszigetelt események helyett.

**

azok a cseppköves karsztvaginák, amelyekhez évekig visszajártam.
vannak, akik – tehát nem mindenki –
visszajárnak.

**

érintés, de már
az érintés helyén,
ahol van, elképzeli,
s amit hagy, azt is,
így és így.
a száj nem csak a mozdulat eleje.

**

tartalmas kútvíz. inkább egy kaktusz testéből
csillapítanám szomjamat.

**

spontán nagy felejtések.

**

a napfény koreográfiája a növényi balettben, ahogy a
páraelszívó csövén kitáncol, s én
az iszonyat terét hozom létre, amikor mégis letöröm a friss
leveles szárat.

**

vannak nyomok, amelyek fontosabbak annál, mint aki
hagyja őket.
félelemből a félelmet akarta elmesélni a félelmének.

**

sűrű, tűhegyes borostám: dúc, amivel nyomokat hagyok rajtad.

**

felfedi azt, pedig látjuk, hogy letakarja.
látjuk, hogy mi az, amit felfed,
de letakarja.

**

nyelvében elvágták a beszélőidegeket.
tetemes részén kikapcsolták az ízlelést is.

**

lélekvándorlás, mint mozgáskultúra.

**

forró mellbimbóid, akár kék gázrózsák hevítette
apró serpenyők.
és most olajat csurgatok a tűzre.

**

arra kérlek, szisztematikusan törd el a
csontjaimat, hogy egy merőben új
alakzatként forrhaszanak össze,
s lábadozás után is használható legyenek még,
mint egyszerű homlokzatkész, vagy szerény,
atipikus rózsablak.

**

előbb kimondani,
mint érezni.
előbb menni át egy tekinteten,
mint visszapattanni.

**

új látásmódot, nagy témákat remélt a szemtengelyferdítő
műtétől.

szemei azonban nem értettek egyet vele.

**

mit tegyen, ha testén keresztülzuhannak a szavak,
s csak pórusaiban gyűjtögetheti a port tovább?

**

a zongorista csupa izom ujjai kocognak a billentyűkön.
a zene kiszervezi és szétszórja
a szobában
az ént.
nagy kék virág kussol a cserépben.

**

bordáid ívét őrzi a szemeteszsákba gyúrt póló.

**

ennek az embernek csupa kitüremkedés a mellkasa,
mintha egy magáról megfélelkezett vakond
randalírozna benne.

**

kérdeztük egymást, de nem kérdeztük meg egymástól.

**

szereted a csokoládét? – fordult a széljárás egy ismeretlen
gyermek felé.

**

beleélni, összefüggésteleníteni, ledolgozni,
rábólintani,
üdvözölni a távoli okozatok karavánját.

Háy János

Tavaszi szünet

(részlet *A csokimikulásos lány* című regényből)

Az ünnepek azért rosszak, ami miatt másnak jók, hogy hirtelen megváltozik minden, ahelyett, hogy úgy maradna, ahogy a hétköznapiak során volt. Szeretem, ha hétköznapi van, mert akkor az van, ami van. Amikor meg az nincs, akkor mindig valami szokatlan van, például haza kell menni, mert húsvét van.

Ki akar hazamenni, amikor azt kérdezik otthon, hogy mi van az iskolában. Semmi, azt mondom, és nem akarok beszámolni arról, hogy például volt ott egy olyan egyetemi tanárnő, aki mutatott olyan népdalokat, amiket még Bartók gyűjtött. Bekapcsolta a magnót, és az szólt, amit Bartók hallott vagy Kodály, de ez majdnem ugyanaz népdalgyűjtés terén. És azt is elmesélte, hogy lehet egyszerűen népi hangszer készíteni, például mosószeres vagy mosogatószeres műanyag dobozból, hogy kivágjuk az oldalát, és az alján meg átfűzünk egy gitárhúrt, a másik végét meg áthúzzuk a kupakon, a kupakot visszatekerjük, és megfeszítjük rajta a húrt, aztán már csak a zenélés öröme marad. Megpengeted a húrt, tekergeted a kupakot, és a húr hol magasabban szól, hol mélyebben, de mindenesetre nagyon jól hangzik.

Ilyen a népművészet, bár ezt ők az egyetemen találták ki, de tekinthetjük őket is a nép részének. S ha épp most vidéken élnének, és ott csinálnák ezt a hangszer, akkor ez egy új népi hangszer lenne, ami alkalmazkodott a korszerű körülményekhez, hogy műanyag.

És azt sem meséltem el, hogy ez az egyetemi tanár, amikor érdeklődtem nála a népi hangszerekről, akkor nagyon kedves volt hozzám és azt mondta, nem szavakban, hanem a tekintetével, hogy te egy nagyon figyelmes fiú vagy, aki érdemes arra, hogy még többet meséljen nekem erről a témáról, ami neki kutatási területe. Ő mondta el, hogy nem azért ilyenek ezek a régi felvételek, mert öreg nénik énekeltek, hanem a felvétel, szóval a technikai háttér miatt, hogy viaszhengere meg gramofon. Azok az énekesek, akik ezt akarják utánozni, azok tök hülyék, mert nem az énekest utánozzák, hanem egy technikai eszközt, egy valaha korszerű technikai hangszer hangján szólalnak meg.

Nem mondhattam el azt sem, hogy volt megint egy rosszullétem, mert már nem voltak velem együttérzők. Olyan lettem, akivel nem lehet együttérezni, mert csak a rosszat hoztam be a családba, és nem igaz, hogy az apu amiatt ilyen, mert ilyennek született, később meg persze amiatt, mert még ráadásul halálos betegsége is lett, hanem azért, mert én olyan vagyok, hogy a létemmel minden vidámságot kisépertem a családból. Már semmin nem tudnak nevetni, mert csak az jut eszükbe, hogy milyen vagyok. Azon aztán elkeserednek, és azon is elkeserednek, hogy a rokonok, akik mindig is lenéztek minket, mert olyanok vagyunk, amilyenek, azok is dörzsölgetik a mancsukat, hogy na, nem az lett, amit gondoltak, hanem épp az lett, amit ők, mármint a rokonok gondoltak, hogy ez a gyerek is semmivé vált. A másik ugyan egyetemre járt, de hát az is semmi, mert arról meg nem veszünk tudomást. Akkor a testvéremmel egy városban voltunk már. Nagyon vártam, mert azt hittem, olyan lesz, mint akkor, amikor még mind a ketten otthon éltünk, hogy most itt az idegenség összehoz bennünket, és majd együtt megyünk mindenhová, ahová eddig csak egyedül mentünk.

Elmentem a koleszba, ahol lakott, és ott volt az a lány is, aki vele volt, mondjuk úgy, akivel hosszú távra képzelték a kapcsolatukat, mert mindketten csak egymásban bízhattak, hogy végigmennek a tervezett úton, ami egy vidéki településről a nagyvárosba való integrálódást jelenti, amit amúgy nem terveztek hosszú távra, csak az egyetem miatt tették meg ezeket a lépéseket. De ez csak öt évig tart, és utána mennek vissza a vidéki településre, ahol otthon érzik magukat, ahol nem félnek az emberektől, a járművektől és a számukra túlzó méretektől, ahol végre megint emberléptékű lehet a környezetük.

Még nem volt a testvérem Budapesten, de én már mindenkinek elmondtam, hogy lesz egy fontos támasz az életemben, mert a testvér olyan, hogy testvér, az mindig vigyáz a kistestvére, nem engedi, hogy bántsák.

Aztán végre megtörtént. Ott volt.

Hívtam telefonon, mondta, hogy sokat kell tanulnia, mert sokat kellett tanulnia. Nem bölcsészkarra járt, ahol mindenféle locsogással lehet ötöst kapni a vizsgán, aki meg se szólal, az hármas. A matek, az matek. Meg az olyan tantárgy, hogy kiszórják az évfolyam felét, és ő nem akar kiesni, különösen azért nem, mert akkor szerinte elveszíti azt a lányt, aki miatt belevágott ebbe az egyetembe, hogy több legyen a lány előtt, hogy lássa, ő akar valamit az élettől, mert csak akkor érdemes ezeket a végérvényes terveket komolyan venni, ha ez az akarat látszik.

És hétvégén, kérdeztem.

Ja, majd gyere.

A hétvége unalmas volt és üres, nem tudtam senkivel együtt lenni, mert a koleszosok vagy hazautaztak, vagy tanultak, az osztálytársaim meg a szüleikkel és a rokonaikkal voltak, esetleg meglátogattak egy nagymamát, aki már egész évben a Balcsin lakott.

Olyan volt a vasárnap, mintha valamit kitörültek volna belőle, olyan, hogy felesleges. De szerencsére akkor mehetek a testvéremhez, és legalább a délután majd más lesz, mondjuk úgy, tartalmas.

Ebéd után mentem, mert az lett mondva, hogy ebéd után. Egyetemisták voltak a folyosókon. De jó egyetemistának lenni, gondoltam, mert ők már egyetemisták, és nincs olyan, hogy azt mondja valaki, hogy ők semmire nem valók, mert aki egyetemista, az elérte a legtöbbet, amit ebben a korban el lehet érni.

Kettőkor lépek be a szobába. Ketten vannak. Nem tudunk miről beszélni, de azért beszélek. Elmondom a matektanárt, meg a népzene-ről mesélő egyetemi tanárt, meg hogy milyenek azok a zenék, és hogy elképzelttem, milyen lehetett, amikor Bartók és/vagy Kodály először meghallott egy dalt, hogy akkor mit érezhettek. Ablakimba, ablakimba besütött a holdvilág, aki kettőt-hármat szeret, nincsen arra jóvilág. Ez azt hiszem, nem érdekelte őket, de ez nem számított, inkább az számított, hogy van, akinek el tudom mondani, mert otthon nem fogom és nem is tudom.

Eltelt egy óra, lassan, és elkezdődött a következő, amikor a lány mondta, hogy ne haragudj, mi moziba megyünk. Nem haragudtam, és nem mondtam azt, hogy én nem megyek moziba, vagy hogy én is mehetnék moziba, mert épp ráérek, hiszen azért jöttem ide hozzájuk, mert ráérek. Ők olyan közösséget alkottak, amiben nekem már nem volt helyem. A koleszajtóban elköszöntünk egymástól.

Lehet, hogy jövök még, nem tudom, a jövőt senki nem ismeri, bár most úgy éreztem, nem.

Még mit nem mondtam el, ami idesodort hozzád, hogy csak rád figyeljek, hogy csak a te hangodat halljam, hogy csak azt szeressem, amit te szeretsz, hogy csak arra figyeljek, amit te mondasz, mert az a mondás épp az ellenkezője annak, amilyen mondást megfogalmaztak felém a felnőtt társadalom képviselői.

Én kész vagyok mindent elfelejteni, ha szeretni fogsz, én nem fogok haragudni tanárookra, rosszindulatú osztálytársakra, a szüleimre,

az osztálytársaim szüleire, akik azzal a jóindulatú kedvességgel néztek rám, ahogyan az állatkertben nézik a látogatók a becsukott állatokat, hogy azért megérdemelnének egy nagyobb ketrecet, de ketrecen kívül, közöttünk, tényleg veszélyesek.

Mit nem mondtam még el, gondoltam, holnap majd el kell búcsúznom, mert jön ez a hazaút, vissza a népszokásokba, ami abból megmaradt. Persze hogy megmaradt a locsolkodás, mert olyankor lehet inni, és senki nem kérdezi meg, hogy mért kellett hullarészegen az utcán kóborolnod. Mért fogtad meg a szomszéd nő vagy az unokatestvéred feleségének a mellét, aki aztán rád kiált, vagy pont nem, épp most derül ki, hogy már régen erre várt, hogy legyen egy ilyen fogás rajta, s hogy ez a fogás majd a hétköznapiakban is folytatódjon.

Szerencsére az ezt követő locsolások során felhajtott pálinkák mindent eltörültek ebből a lehetőségből. Úgyhogy a legtöbb feleség és férj nyugodtan tehetett-vehetett a hétköznapiakban, mert egyáltalán nem került veszélybe a házasságuk. Egyszer-egyszer volt, aki nem ivott eleget, és emlékezett arra, ami volt, például amit a Miki csinált a Gabi feleségével. És az, mármint az emlékezet, nagyon megváltoztatja a világot. Mert a Miki aztán kórházba került egy hétköznapi végrehajtott akció miatt, mert persze hogy lebukott, és pont a garázsban próbálták csinálni, ahol ott volt a lapát is, és a lapáttal persze a nyele is, amivel a Gabi egy kurva nagyot sózott a Miki hátára, és a Miki megúszta, nem tört el a gerince, meg a Gabi is megúszta amiatt, mert a Miki megúszta.

Ezek a népszokások mutatják meg legjobban a falu arcát, amely arcot én tényleg nem akarom látni, mert ez olyan arc, hogy rettegni lehet tőle akkor is, ha ez az arc csak időlegesen volt megengedve, s a többi napokon azt az arcot csak néhány részeges alak képviselte egy ideig. Köztük a nagyapám is.

De a nagyapám aztán meghalt, egyébként nem az ital miatt, hanem valami más betegsége volt. Nem nagyon sajnálta senki. Azt gondoltam, az apu is csak arra gondol, hogy végre megtörtént, meg esetleg arra, hogy most már ő a soros az apja után, mert én erre gondoltam, hogy én vagyok a soros az apu után. Mert a nagyapa már nem soros, és valószínű, hogy ezt fogom érezni, amikor majd meghal az apu, hogy sorra kerültem, és már nincs ott az az erős test, ami felfogná a világra és konkrétan az én vállamra súlyosodó időt.

Hogy megvédje a kisfiát.

Bár már lehet, hogy életében lemondott erről, hogy biztonságos menedéket képezzen, mert csalódott bennem, és nem tartotta fontosnak,

hogy menedéket képezzen, vagy mert lejár a szülők szavatossága, és tényleg magunknak kell megteremtteni azt az édenkertet, ahol biztonságosan lehet élni.

Elmondtak rólam minden rosszat, amit korábban már meg is írtak. De így mondvá hatásosabb volt, hiszen a mondás mögé odakerültek az arcok, azok az indulatok, amik az arcokra rá voltak írva, amely indulatok a mondás közben fokozódtak, hiszen sikeresek voltak, és ez arra kapacitálta a mondókat, hogy még sikeresebbek is tudnak lenni.

Szépen felöltöztek, az apu öltönyben volt, az anyu abban a kosztümben, amiről azt gondolta, nagyon megfelel arra, hogy meghallgassa benne a budapesti tanárok véleményét a kisfiáról. Vagy ahogyan az utóbbi időben hívta, a kisebbik fiáról. Ott volt az igazgató, az igazgatóhelyettes, aki egyben matektanár is volt, akiről nem lett elmondva otthon, amit el kellett volna mondani, és az osztályfőnök, aki a bukást eszközölte.

Mindannyian mondtak valamit, és ahogy belemelegedtek, egyre jobban tudták mondani, mert közben még azt is elfelejtették, hogy az a házaspár az anyukája és az apukája ennek a gyerekeknek. Csak azt érezték, hogy most kiadhatják magukból az összes haragot, amit az ehhez hasonló gyerekekkel szemben éreznek. A hálátlanság volt mindig a végpont, hogy pedig hálás lehetne, hogy.

De hálátlan.

A szüleim nem jutottak szóhoz, mert ez a lehetőség amúgy fel sem volt ajánlva, de ha fel lett volna, akkor sem tudták volna, mit kell mondani. Hogy az ő kisfiuk nem volt ilyen, amikor még nem volt ilyen, például ezt. És hogy ők nem ilyenek nevelték, amilyen lett a tanárok elmondása szerint. És hogy ők majd beszélnek a fejével, ha még egyáltalán van neki feje, mert amit elmondtak, az azt bizonyítja, hogy nincsen.

Nagyon rossz volt ebben a pillanatban szülőnek lenni.

Vajon ezeknek a tanároknak van gyerekük? A mama ezt gondolta, amikor szótlán jöttek ki az igazgatói irodából. Nem, ők most elengedik ennek a gyerekeknek a kezét, amit olyan nagyon akartak fogni, de a budapesti tanárok azt akarták, hogy engedjék el, mert nem érdemi meg a szülők támogatását. Valójában ezek a tanárok tépték le a mama kezét, ami még át akart ölelni, hogy megtartsion, és ne zuhanjak a mélybe.

Feljöttek a koleszba, az apa nem szólt semmit, nézett rám, és nem volt vér a testében, fehér volt, lötyögött az öltönyben, gyenge, mintha már beteg lenne, a mama mondott valamit. Nem pusziltak meg, holott én

örültem, hogy látom őket, mert olyan érzésem volt, hogy most megtámasztanak, hiszen dőlésben voltam. Az apu állt, és ő maga is a falat használta támasznak, az anyu meg belekapaszkodott. A fal tartotta őket állva, mert különben összecsuclottak volna, ahogy néztek engem. Nézték a büntetést, amit a sors rótt rájuk, és amiről a tanáraink beszéltek még imént. Az apu talán azt gondolta, de mondani nem bírta, az anyu nem gondolta és nem is mondta.

A fal, az apu és a mama.

Én voltam csak benne a folyosó levegőjében egyedül, támasz nélkül. Álltak egy darabig, aztán elmentek, nehéz volt ennyi időt is nézni a kudarcot. A mama valamit elővett egy nejlonszatyorból, odaadta. Néztem utánuk, ahogy kiléptek a lépcsőházba. A kocsiban beszéltek arról, hogy ennek itt a vége, semmivé vált nem pusztán az a remény, amit belém fektettek, hanem a gyerek is. Eldöntötték, hogy kivesznek onnan, már a mama sem mondta, hogy ne mozgassuk. Nem, ki kell venni, hátha Balassagyarmaton a mezőgazdasági szakközépben megváltozik.

Nem tudjuk, hogy kivettek-e, mert az csak jövőre történik meg, de azt sem lehetett tudni, hogy az apa akkor kórházba kerül, és onnétől más dolgok felé fordul a figyelem. Előtte még elmegy Oroszországba, mert van egy jutalomút, mert ő jól végzi a dolgát, és azok, akik ezt a munkát figyelik, megjutalmazták ezzel az úttal.

Mit hozzak, kisfiam, kérdezte.

A kisfiam helyett a neked szót használta. Mondom, hogy egy balaljkát. Örült, hogy hozhat valamit, ráadásul ilyen egyszerű dolgot, amit minden orosz boltban biztosan kapni lehet, mert az olyan orosz jellegzetesség.

Akkor még nem jelentették be az orvosok, hogy milyen sorsot szánt neki a teremtő, ahogy még a balaljkát sem kaptam meg, és nem égettem bele azt a szép, szerintem oroszos mintát, amit később beleégettem, és bevittem a váci kórházba megmutatni, hogy milyen jó, hogy kaptam ezt a hangszert, és annyira örültem neki, hogy még ki is díszíttem.

Tulajdonképpen ez a betegség, ami majd lesz, az lesz az oka, hogy nem tudnak elmozdítani onnét, ahol vagyok, mert nincs arra erő és figyelem, hogy végre megoldják ennek a gyereknek a problémáját, ami persze különösen az ő problémájuk volt. Akkor derült ki számukra, hogy minden eltörpül a halál fenyegetettsége mellett. Minden, még én is. Ezt gondolom később, ha később lesz, és ha később az lesz, amit gondolok, hogy lesz.

Bemegyek a boltba, csütörtök délután van. A legtöbben már hazautaztak, én csak pénteken megyek. Valamit akarok venni, amit majd holnap odaadok a csokimikulásos lánynak, hogy ezzel is jelezzem, nagyon fog hiányozni. Megyek vissza a koleszba, a folyosó kihalt, csak Buza Gabival futottam össze. Hogyhogy nem mentél, ezt kérdeztem. Egy darabig hallgatott, aztán azt mondta, hogy fél hazamenni.

Én is, mondtam.

Te mért?

Mert szarok a jegyeim. Te is ezért, kérdeztem.

Nem, a szüleimet nem érdeklik a jegyeim, az apám elvan a kocsmában, az anyám meg azzal, hogy várja haza. Tulajdonképpen nem is értik, mért járok ide iskolába, az egésznek semmi haszna, úgysem lesz olyan, hogy változás, mindenkinek olyan marad az élete, mint a szüleié.

Hallgattam, nem akartam, hogy az én életem olyan legyen, de azt sem tudtam elképzelni, hogy akkor milyennek akarom, hogy legyen. Nem vagyok meghívva, hogy olyanná legyek, amilyenek a budapesti osztálytársaim szülei, mert ilyen tanulmányi eredménnyel arra nincs lehetőségem.

Egész életemben olyan leszek, aki meg van valami miatt sértődve, mert nem az lett, ami lenni akart. Holott azt sem tudom, mi akarok lenni, hogyan akarok élni. Nincs más út, csak az, ahonét jöttem, és az, ahová nem vagyok beengedve, és ahová most úgy érzem, nem is akarok beilleszkedni. Mert nem az van ott, amit elképzeltem, a hatalmas fenyőfák, a felszabadultság és olyan szeretés, aminek nem szabnak gátat a társadalmi szokások, hogy a gyereket kicsit el kell tartani, mert csak úgy lesz belőle ember.

Nem akarok a hazug érzelmek közé integrálódni. Olyan családi vacsorákon és ebédeken üldögélni, ahol a hivatalosan egymás mellé rendelt pár azon töri a fejét, hogyan szakíthatna ki egy-két órát a hétvégéből, hogy mással, mondjuk, egy munkahelyi kapcsolattal töltse az időt. Vagy levesszedés közben, míg a színházi és koncertélményekről folyik a szó, magában azt gondolja, hogy de utálom ezt a férfit vagy nőt, aki végül is a gyerekeim anyja vagy apja lett. Minek oda kerülni, ahol semmi sem tiszta és egyértelmű, még olyan sincs, mint vidéken a tehenek bőgése, hogy reggel van, etetni kell és itatni kell.

Akkor mért félsz hazamenni, kérdeztem a Gabit.

A Gabi kicsit várt, ilyen típus volt, mindig várt egy kicsit azelőtt, hogy megszólalt, a matektanár szerint a kis Gauss volt ilyen. Nem gondolta, hogy így titokzatosabb, csak valahogy az átlagnál nehezebben

találta a szavakat. Ahonnan jön, ott hallgatagok az emberek, olyanok, mint Rózsa Sándor a róla készült tévésorozatban, hogy csak rendkívül indokolt esetben szólalt meg, akkor is csak röviden. Hi be csúf, így. Ilyen az Alföld, gondoltam, hétszám nem nyitja ki az ember a száját, mert csak ott hever a pulikutya meg a nyáj között egy nagy subán, és nézi a semmit.

Azért félek, mondta végül, mert mindig, amikor hazamentem, akkor megdugtam a bátyám feleségét, amikor a bátyám elment mondjuk a kocsmába. Egy házban lakunk, nagyon magától értetődő volt ez a cselekedet. Mindenki jól járt.

Ejha, mondtam, mert ez azért elég váratlan volt, nem olyan, mint a Bendzsi története, hogy leszopta valaki buli után. De akkor ez most miért baj, mondtam is, hogy megdughatod, gondolom, húsvétkor még kevesebb időt lesz otthon a bátyád.

Az a baj, hogy írt egy levelet a bátyám felesége, hogy egy veszekedésnél utalt ezekre a dugásokra, és persze nem mondta ki direkt, de a bátyja rájött, és valószínű, meg fogja ölni, ha most hazamegy. De ha nem megy haza, az is gyanús, meg a kolesz nem is lesz nyitva a hétvégén.

Vajon utoljára látom-e a Gabit, vagy a testvérek végül kibékülnek, hogy egy nő sem érdemli meg, hogy miatta börtönbe kerüljön az ember, vagy esetleg a testvére vére tapadjon a kezéhez. Senki nem tudja, hogy az lesz-e, hogy többet nem hallunk a Gabiról, nem jön vissza az iskolába és eltűntnek nyilvánítják, harmadnapon, ahogyan ezt szokták azok esetében, akik három napon belül nem kerülnek elő vagy nem támadnak fel.

Sajnáltam a Gabit, de irigyeltem is. Jó lehetett úgy hazamenni, hogy tudtad, hogy milyen extrák lesznek még a rántott hús mellett. Azért ha ilyen van, sokkal otthonosabban érzi magát az ember. Akkor tényleg nem úgy van, hogy sehol nincs otthon, mert abban az ágyban, ha ágyban csinálták, és abban a rövid időben tényleg otthon érezhették magukat. Nem úgy, mint én, aki olyan voltam, mint egy menetrend különböző lehetséges, ám valójában teljességgel lehetetlen otthonok között.

Szia, ezt a Gabinak mondtam.

Szia, ezt a csokimikulásos lánynak mondtam.

A szülei haragudtak, hogy eljött otthonról, mert azt szerették volna, ha mondjuk tanul, mert a tanulás hasznos, a velem való találkozás pedig haszontalan. Nem tudtam, hogy az apukája az anyukája biztatására írt már levelet az én szüleimnek, hogy nem ilyen fiúnak szánták az ő lányukat. Ezzel akarták jelezni, hogy az a fiú, akit a szüleim a gyerekeknek

tekintettek, méltatlan arra a szerepre, hogy az ő lányuk mellett legyen egy életen át. De nem is az egy életről van szó, mert senki nem gondolja komolyan, hogy egy ilyen kamaszszerelem kitart egy életen át. Bár lehetnek rosszabb forgatókönyvek, például, hogy épp akkor szakad meg, amikor már az a lány kikerül az oktatási körből, ahol tág tere van a válogatásnak, és olyan körbe kerül, ahol a tág tér bizonyára az elváltakkal és a feleségüket megcsalni akarókkal gazdagodik, szóval elég reménytelen helyzetbe kerül.

A félelem amiatt van, hogy ettől a gyerektől, ez alatt rám gondoltak, semmi jót nem tanulhat az ő lányuk, ráadásul egy csomó időt elfecsérel, ahelyett, hogy a felvételre készülne, mert a vége mégiscsak az, hogy felvételi, mármint az ő lányuknak, mert a szüleim fiának fogalmuk sincs, hogy mi a végső célja, de ez legyen a levélben megszólított szülők gondja.

Vajon hogy szólította meg őket? Tisztelt szülők vagy szülőtársak, vagy néven, mert az iskolából megszerezték a címet és a nevet? Másképp nem is írhattak volna levelet.

Megírtad, kérdezte a lány anyukája, amikor az apa megírta, és mondta is, hogy megírta, mert mindig megtesz mindent, amire a felesége kéri, és a lány anyukája akkor még rákérdezett arra, hogy az benne van-e, hogy, hogy, meg az is, hogy, meg hogy fejezze be azzal, hogy bizonyára megértik, hiszen ők is szülők.

Ezzel is fejeződött be.

Az apu ezt a levelet nem mutatta meg, mert ez a levél mélyen megbántotta, s amíg olvasta, elkezdett egy kicsit újra szeretni, mert ezen a levélen keresztül átélte azokat az eseményeket, amelyek vele is történtek, mikor a munkahelyén előbbre akart jutni, vagy amikor egy budapesti építőipari vállalkozásnál dolgozott. Főleg azokat a sérelmeket élte át, amik vele történtek, de ez nem azt jelenti, hogy nem a gyereke iránt érzett valami mély szeretetet, hogy íme, te vagy az én fiam, akit mi nevelgettünk gondosan, elmenekültünk vele Egyiptom földjére, mikor veszélyesnek mutatkozott Magyarországon maradni, aztán elküldtük az Olajfák hegyére, hogy hozzon egy kis olívaolajat, mert az nagyon egészséges. Persze tudtuk, hogy az olívát nem adják ingyen, és most ott várja a római vendégmunkásokat, akik azért mennek majd oda, hogy segítsenek olajbogyót gyűjteni és olajat sajtolni, és aztán az egészet lecipelni az Olajfák hegyéről.

Megírtad, kérdezte az anya, amikor a csokimikulásos lány épp nem volt otthon.

Most is hol van?

Azzal a gyerekekkel.

Ha otthon lett volna, lehet, hogy barátságosabb lett volna a levél, de így nem tudott barátságos maradni, mert az általános indulat mellé oda-keveredett a konkrét, amit most élnek át a lányuk döntése miatt, hogy megint azzal a fiúval találkozik.

Elengedtek otthonról, kérdeztem.

El, vagyis eljöttem, de kiabáltak.

Kiabáltak?

Igen.

Pedig ők mindenképpen a múlt, mondtam, bár nem tudtam, ezzel mit akarok mondani, hiszen egyáltalán nem volt elképzelésem a jövőről. Néha persze úgy csináltam, mintha lenne, és olyanokra gondoltam, meg mondtam is neki, hogy majd beköltözünk egy kommunába. Nem úgy élünk, mint a szüleink, akik titokban harcban állnak a többi családdal, hogy kinek van különb valamije, mondjuk telke, háza, lakása, gyereke, felesége, férje, hanem másokkal együtt. És ott mindenki szereti egymást, és senki nem lopja el a pénzünket, a becsületünket vagy a pulcsinkat, és van egy olyan kommunagondolatom is, hogy a hálósákok fel lennének akasztva, valami olyanra, mint egy vállfa, vagy egy kampóval, és az emberek akkor csak belemásznának, és akkor rengeteg ember elférne egy kommunában.

És lesz kisbuszunk is, kérdezte, valahogy ez a kisbusz izgatta a legjobban, biztos látott ilyen kisbuszos filmet. Majdnem rosszul válaszoltam, de rögtön rájöttem, hogy a nagybusz az egy rossz válasz.

Persze hogy lesz.

Azt szeretném, hogy azzal bejárni a világot.

De jó, mondtam, mert én is pont azt szeretném.

Nem baj, ha néha nem mond igazat az ember. A hazugság nem azt jelenti, hogy nem tudjuk, mi az igazság, hanem épp azt, hogy pontosan tudjuk, de nem akarjuk bevallani, mert az számunkra nem volna előnyös.

Kisbuszos világjárásról nagyon könnyű mesélni.

Majd megállunk valahol, ahol szép táj van, és ott alszunk, mondtam, és addig maradunk ott, ameddig azt a szép tájat akarjuk nézni. Aztán persze megyünk tovább, addig megyünk, amíg nem lesz kedvünk újra megállni.

És télen?

Akkor lehet, hogy, itt majdnem azt mondtam, hogy hazajövünk, de rögtön rájöttem, hogy az a rossz válasz. Akkor majd olyan országba megyünk, ahol meleg van, meg van olyan fűtési lehetőség, mindegy, ha már belefogtam végigmondom, hogy egy tüzet rakunk, abba beletesszük egy

nagy fa egyik végét, a másikat meg bevezetjük a kisbuszba, és akkor a fa a tűzből a buszba vezeti a meleget.

Tényleg?

Igen, mondtam, hogy a nagy túrázók így fűtik a sátrakat, s a kisbusz tulajdonképpen nekünk olyan lesz, mint egy sátor, csak még mozog is.

Nagyon tetszett neki az utazás, már így elmondva is rendkívül kalandos volt. Egy csomó mindent láttunk az alatt az idő alatt, míg elértük a Nyugati pályaudvart, ahonnét a vonatom, majdnem azt mondtam, hogy haza, holott már nem volt nekem ez az út hazaút.

Ott álltunk a vonat mellett, amikor gondoltam, most már épp ideje, mert máskor már nem lesz ideje, ha felszállok, akkor ezt nem lehet megcsinálni, előhúztam a csokinyulat.

Ezt neked hoztam, mondtam, vagy ha bénább voltam, akkor azt mondtam, hogy neked vettem, ha még bénább lettem volna, akkor azt is mondtam volna, hogy mennyibe került, vagy hogy ez volt a legnagyobb, de annyira nem voltam béna.

A nyuszi kék kantáros nadrágban volt, és nagyon hasonlított azokra a nyuszikra, amiket a Szabad Föld című újságból vágtam ki, amikor kisgyerek voltam. Mert kivágtam magamnak, mert én akkor nemcsak Istenben és a Mikulásban hittem, hanem a nyusziban is. Csak azt is tudtam, hogy a nyuszi messze elkerüli a szülőfalumat, mert ott még húsvétkor is marha hideg van vagy esik az eső, vagy ha jó idő van, akkor meg mindenki részeg, és nem veszik észre, és senki nem akar úgy fellépni, hogy úgy van nem veszik észre, vagy nem emlékeznek rá.

De aranyos, ezt mondta a csokimikulásos lány, aki innentől inkább volt csokinyuszis lány, merthogy épp az volt a kezében. Nézett a táskámra, meg rám, aztán a nyuszira.

Csak egy van, kérdezte, ami nekem azt jelentette, amit valójában jelentett, hogy szeretlek.

Nem mindig úgy mondjuk, hogy szeretlek, hogy szeretlek, hanem néha például úgy, hogy csak egy van. Erre én is azt mondtam, hogy csak egy van, meg hogy indul a vonatom.

És ez azt jelentette, amit jelentett.

MŰFORDÍTÁS

Corine Sylvie Congiu

Fatima **(Fatima)**

Egy nő a kapuja előtt várakozik.

Napok, hetek, talán hónapok óta vár. Nem tudja pontosan, mire, de abban biztos, hogy várnia kell. Bárki, aki elsétál a kapuja előtt, láthatja, ahogy ott üldögél, mindkét kezét a térdén pihentetve, hátát az ajtófélfának támasztva, egyenesen, enyhe terpeszben, mintha bármelyik pillanatban felállni készülne. Tekintete ködös, kivéve a láthatár egyik pontján, amelyet senki más nem láthat.

Úgy tűnik, ez a távoli pont egy történetet mesél neki, mert merev testében semmi sem moccan, csak egy fény tűnik fel újra és újra a szemében, mintha egy gyertyát lengetnének az arca előtt, hogy megbizonyosodjanak róla, él-e még. De senki sem mer a közelébe menni, mintha éreznék, hogy úgyszólván csak azt láthatná meg, aki abból a távolik pontból érkezik.

Senki sem mer a közelébe menni – kivéve a kutyákat és a gyerekeket.

Akik bizalmasan játszadoznak körülötte, anélkül, hogy zavarnák.

Néha egy kutya odamegy hozzá, megszaglássza, ő pedig kinyújtja a kezét, és ujjait belesimítja a bundájába, tekintete elhagyja a láthatárt, hogy teljesen elmerülhessen a masszírozásban: lelkiismeretesen dörzsöli a bőrt ott, ahol az állat nyakán kirajzolódik a csont, az meg nyújtózkodik, hogy jobban élvezhesse a simogatást, aztán csaholva elinal valahova messze, messze, ahol a nő tekintete elengedi, és visszatér a láthatárra.

Néha egyenesen az arcába repül egy labda, és ő hirtelen meglepő éberséggel megemeli karját, hogy kivédje és visszadobja, és a gyermekek nevetnek, ő is nevet, és új játékba kezdenek, egészen addig, amíg meg nem jelenik arcán az a szelíd, fáradt pillantás, amely némán nyugalomra inti őket.

Férfiak sétálnak el előtte, sosem túl közel, nyers, trágár hörgéseiket harsány kacaj kíséri, amely messze, messze visszhangzik anélkül, hogy a nő bármit is észlelne belőle.

Vár.

Egy nap arra jár Mohamed.

Meglátja a különös nőt, aki egyenes háttal az ajtófélfának dőlve vár. Tőle jobbra nyitva áll az ajtó, és a kunyhóban feltűnik a félhomály. Bútorokat nem látni, csak változatlan árnyakat, amelyeket sámlijáról úgy őriz, akárcsak egy katona, komoran, mozdulatlanul.

Mohamed nem mer közeledni. Még a lépteit is meggyorsítja, mintha hirtelen önmagát próbálná kiüldözni a várakozó látóköréből. Mohamed távolodni kezd, és a nő tekintete a hátára mozdul.

Szemében lassan elbillen a láthatár, és követni kezdi őt. Követi Mohamedet, amíg el nem tűnik.

Lassan visszatalál a tekintet, és egyenesen előre szegeződik. Eltelik egy nap, és Mohamed visszatér.

Nagy kerülőt tesz a távolban, messze, messze a nőtől, és a nő hirtelen összerezzen, épp mielőtt az átlépte volna azt a bizonyos pontot.

Érzi közeledését a láthatárhoz, tekintetük összetalálkozik. A férfi megáll, az asszony pedig rábámul, majd elfordítja szemét. Mohamed sietősen továbbmegy, és eltűnik.

A harmadik nap reggelén Mohamed korán kel.

Egy kulacs friss vizet tesz az útra. Elindul. Épp ellenkező irányba, mint ahol a nő várakozik. Megy és megy, izzad, és halogatja az ivás pillanatát. Megőrizni. Megőrizni a vizet. Nem tudni, hol ér véget az út. Hegyeket mászik, átkel a Dzsebelen, és egyszer csak elfogja a félelem. A nap lemegy és megperzseli, és ha majd feljön a hold, nem találja többé az irányt.

Hosszú, hosszú a kanyar.

Így hát iszik a kulacsból, egy kortyot, nem többet, és a víz friss.

És akkor már tudja, merre kell mennie. Megy és megy, sötétedik, a hold csillámlik, és ő nem iszik a vízből.

Mikor már jól elfárad, mikor már arra gondol, nem fejezi be az útját, mert eltűnt a nap, megáll, és előrenéz.

Előtte, messze, messze, a láthatár pontján áll egy kunyhó és az asszony, aki várakozik.

Megy és megy, odaér a nőhöz.

Aki ugyan más ruhában, de még mindig ott ül, és csomagjai a lába előtt hevernek. Egy nagy meg egy kisebb, tevebőr szatyor.

– Hogy hívnak?

– Fatimának.

– Fatima, tudom, hogy mire vársz. Szomjas nő vagy. Az összes nő közül, akit valaha ismertem, te vagy a legszomjasabb, és ezért vagy te a nők legszebbike. Megőriztem neked a kulacsom. Neked tartogattam, Fatima. Gazdálkodnod kell velem, kortyolgatnod, mert amikor nem marad már belőle, nem lesz mit adnom neked. Szegény ember vagyok, Fatima. Amikor nem lesz már több víz, újra és újra megkívánod majd, és te leszel a nők legszomorúbbika.

– Majd újra vízért mérsz, és én is veled tartok. Mindig lesz víz, és mindig szomjasak leszünk.

– Ez nem olyan víz, Fatima. Ez a víz az enyém, és fáradt vagyok. Fatima, fáradt ember vagyok. Gondold át jól, Fatima, mielőtt iszol ebből a vízből.

Fatima megragadja a kulacsot, nyakalni kezdi. A férfi kitépi a kezéből.

– Elég, Fatima. Gazdálkodni kell a vízzel.

– Hogy hívnak?

– Mohamednek.

– Mohamed, induljunk.

– Merre?

– Vízért.

Mohamed betekint a konyhába.

– Nem engedsz be? Meg szeretnék pihenni.

– Itt nem maradhatunk. A múlt háza ez. Aludj egy csöppet, én majd őrködök az álmaid felett. És holnap hajnalban elindulunk.

Mohamed elalszik. Amikor másnap reggel felébred, az asszonyt a sámliján üldögélve találja, ugyanúgy, a kapuja előtt, csomagjaival a lábai előtt.

– Várj még egy kicsit, Fatima, fáradt vagyok. Olyan sokáig álmodtam rólad, annyi hozzád hasonló nőt ismertem, Fatima, ilyen örült szomjjal, és annyiszor indultam vízért, olyanért, amilyen ezeknek a nőknek kellett, szép vízért, Fatima, oda, ahol senki sem talál rá, csak én ismerem a titkát.

– Mesélj nekem a vízről.

Fatima bemegegy a konyhába, leül. A csomagjai még mindig az ajtó küszöbén hevernek.

– A hegyekben van, a Dzsebel mögött. Hosszú út vezet odáig. Az ember eltéved, ha kételkedik. De neked van hited, Fatima, neked sikerülni fog.

- Sikerülni fog, úgy hiszed?
  - Sikerülni fog. Ahhoz, hogy sikerüljön, tisztának kell lenni, és te tiszta vagy, Fatima, te meg fogod találni.
  - Tiszta vagyok? Mi az, hogy tiszta?
  - Tiszta, az te vagy, Fatima. A Tisztaság, az te vagy. Bízz bennem.
  - Bízom benned.
  - Induljunk?
- Mohamed nehézkesen felkel.
- Induljunk.
- Mennek és mennek, a hegyek irányába.
- Isznak a kulacsból, és Fatima megtanul gazdálkodni vele.
- Fatima megy elől, tekintetével a láthatáron. A férfi kullog, botorkál, össze-összerogyik.
- Gyerünk, Mohamed, mindjárt megérkezünk.
  - Mit tudsz te arról, Fatima, csak én ismerem ezt az oázist. Nélkülem sosem fogsz odaérni. Szóval várj meg, Fatima, fáradt vagyok.
  - Hagyd abba a panaszkodást, Mohamed, miattad hagytam el az otthonom.
  - Nem miattam, Fatima, te voltál az, aki el akart menni.
  - Miattad, miattam, miattunk. Kelj fel, Mohamed.
  - Várj. Várj. Nem tudsz te várni. Az út az, ami számít. A végét... azt senki sem ismeri.
  - Nem értem. Gyere, Mohamed, gyere.
  - Tudom, hogy nem érted.
  - Gyerünk, gyerünk.
  - Várj, Fatima, várj. Csak egy kis szünet. Bátorság kell ahhoz, hogy odaérjünk. Tudom, hogy az van benned. És tudatlanság is. De bennem abból van-e elég? Kifogytam, Fatima.
  - Hamarosan nem marad több víz a kulacsban, Mohamed. Menni kell.
  - Nem tudok továbbmenni, Fatima. Hagyj itt, menj, megtalálok egyedül.
  - Nem hiába tettük meg együtt ezt az utat. Indulj.
- Egy elhagyatott faházikóhoz érkeznek.
- A férfi összeesik és elalszik.
- A nő vaskos kövek után megy, és leül a házikó bejáratához. A láthatárt nézi.
- Nincs több víz a kulacsban.
- Sokáig ülve marad.

Hallja, ahogy nyög álmában. Leguggol hozzá. A férfi képzelődik. Azt mondja: víz, víz...

Tágra nyílt szemmel kinyújtja karjait, pillantását a láthatárra szegezi, azt mondja:

– Fatima, Fatima, menj, menj, Fatima, egyedül...

A nő a köveket rugdossa, sír.

Homlokon csókolja a férfit. Elmegy.

Megy, és csak megy. Nem fárad el. Sosem fárad el. Kimeríti a soha-el-nem-fáradás. Úgy hiszi, egyszer holtan esik majd össze, anélkül, hogy valaha is fáradtságot érzett volna. És akkor Mohamed megbánja, igen, meg fogja bánni.

Egy szinte kiszáradt patakra bukkan. A tócsákban, itt-ott, sikerül megtöltenie a kulacsot.

Sötétedéskor tér vissza a kunyhóba.

Megitatja a férfit. Az újra erőre kap, és beszélni kezd. A nő tudja, hogy beszéd közben legalább visszanyeri a bátorságát. Hisz ő tanította neki, hogy ezt a vizet ki kell érdemelni, bátorság kell hozzá. Most pedig így szól:

– Tudod, együtt sikerülni fog, tudod, ez a mi igazságunk. Előtted nem tudtam, mi az Igazság, az összes többi nőben kerestem, és nem tudtam mást, eddig mind elhagytak. De te, te arra készíted, hogy megtaláljam. Ahhoz, hogy megtaláljuk azt a vizet, az Igazságra van szükségünk.

– Nem értem, mi az az Igazság?

– Tudom, hogy nem érted. Az Igazság, az te vagy. Te vagy az Igazság.

– Kelj fel. Indulj. Elegem van a szavaidból. Vízért kell mennünk. Megígérted nekem.

– Várj néhány napot, hadd pihenjek.

– Jó, néhány nap, aztán indulunk.

Telnek a napok, a hetek.

Fatima vízért megy a szinte kiszáradt patakhöz, amikor nincs már több a kulacsban.

Megy, és csak megy, egész nap, és sötétedéskor tér vissza.

A férfi egész nap várja, és amikor a nő hazatér, a vízről mesél neki, milyen is az, milyen lesz majd. A föld és az idő csapdájáról beszél neki, a homokról, amely kicsúszik a láb alól, és a víz színéről, amely kizárja az átlátszóság gondolatát.

Mesél neki az összes nőről, akit valaha ismert, meg a vízért tett utazásairól.

Éjszakánként rémálmai vannak, és a nő a torkába üríti a kulacsot.

Telnek a hónapok, az évek. Fatima néha így szól:

Nem maradhatunk itt egész életünkben. Nem lehet örökre tócsák-
ból inni.

– Várj. Jól megvagyunk mi ketten itt, a konyhóban. Azt hiszem, túl
öreg vagyok már ahhoz, hogy vízért menjek. És te is túl öreg vagy hoz-
zá. Vannak dolgok, amiket fiatalon csinál az ember, most már neked is
túl késő.

– Azok után, amit érted tettem, azok után, amin végigmentem, hogy
meggyógyítsalak...

– Tehetted értem is, de a vízért is... Tudtad, hogy nélkülem nem
érheted el az oázist.

Ő pedig csak mond és mond, és a nő nem megy el, a köveken ülve
várakozik.

Nem tudni, azóta is hallgatja-e a férfit, tekintete a távolba vész,
messze-messze, a Dzsebel mögé.

Egy nap arra sétál egy férfi. És meglátja őt, aki várakozik.

Szélcsend (Embellie)

Barátnóm, Nadia, hatodikban furcsán ejtette a „d”-t és a „zs”-t.

Kicsit olyan volt, mintha mindig cukorka lenne a szájában, vagy mintha egész életére kisbaba maradt volna. Nem csak emiatt, ott volt a szeme is. A hatalmas, mindig csodálkozó, bársonyos fekete szeme. No meg a nagy, végeláthatatlan, fekete, de tiszta fekete, kékes fényben csillogó, tökéletes copfjai.

Talán a haja miatt a hófehér, de tiszta hófehér bőre is enyhén kékes árnyalatot kapott a halántékánál, az orrcimpáinál, mintha áttetsző lett volna. Ezért akartam állandóan őt nézni, mert bár áttetsző volt, nem lehetett áthatolni rajta, meg kellett állni a szeménél, mindörökre. Íme. Átlátni a szívéig.

Ugyanakkor volt benne valami szilárd, valami egészséges, bőrből áradó jó, ami nyugalommal töltött el. Egy rossz szava sem lehetett hozzá az embernek, mert akkor darabokra hullott, mint egy tündér. Az a furcsa érzésem volt, hogy a közelében kell maradnom, hogy senki se szólhas-son hozzá egy rossz szót sem. És mintha ő is ugyanilyen okból maradt volna velem, hogy én se hulljak darabokra.

Nem sokat mondtunk egymásnak. Sosem mertem volna neki azokról a fiúkról mesélni, akikbe szerelmes voltam, mert ő mindenkinél feljebbvalónak tűnt. De mégis, szavai – *szia, viszlát, nehéz volt a matek házi* – a hörgőimig frissfű-illattal töltöttek el.

Egy nap, vasárnap volt, Nadia elhívott magával moziba. Egyedül engem hívott, senki mást. Délután kettőkor jöttek volna értem a szüleivel, akik elvittek volna a meknèsi Grand Palace-ba, ahol minden piros, piros bársonyszékek, piros falak, körben, arany díszekkel, a színpadon nagy piros függöny, amit csak kezdéskor húztak volna szét, és akkor visszafojtottuk volna a lélegzetünket.

Mert akkor egyszerre mindenki elhallgat, a fények lassan kialszanak, a csönd jele lesz ez.

A szív egy pillanatra megáll, aztán megjelenik a hatalmas, méltóság- teljes oroszlán.

A rajzfilmek után, amikor újra felgyúlnak a lámpák, pisztáciás fagyit nyalogatva várakoztunk volna, nagyon szeretem a pisztáciát, mert zöld.

Persze pont azon a napon döntött úgy apám, hogy elvisz minket Ifrane-ba a vízesésekhez és a mohás kövekhez, ahova sokszor jártunk nagyapámmal.

Sírtam, mondtam, hogy miatta van, hogy sosem hívnak sehova, mert ő sem engedte soha, hogy bárkit is meghívjak.

Hogy a marokkóiaknál a meghívás viszonzása szent dolog, és hogy ő igazán megértheti, mert amikor marokkóiak hívják meg, ő mindig úri módon viszonzza a meghívást.

A feketelábúak igazi arab vonása volt, hogy mindig túlzásba vitték a viszonzást, az ember már azt se tudta, meddig lehet fokozni.

Anyám hallgatott, mert egy nőnek hallgatnia kell, bátyám hallgatott, mert nem érdekelte, apám ordított és én védtem magam, még ha rám is vetette azt a nagy, szigorú szemét, mint akkoriban szokása volt.

Aztán furcsán nézegetni kezdett, apró, dühös mosollyal, majd felfelt a szemével, és akkor végre felismertem a győzelmet.

Vele mindig dühös szavakkal kellett megvívni a csatát.

Így aztán otthon hagytak, egyedül, akkor először, mert úgy volt, Nadia szülei délután kettőkor jönnek értem.

A konyhapadkán üldögéltem, onnan ráláttam a nagy meknèsi utcára, ahonnan Nadiának kellett érkeznie.

Kezdetől fogva volt bennem valami félelem.

Máskor, miután apámmal veszekedtünk, ordítoztunk, majd kibékültünk, mindig megszállt valami nagy, csodálatos nyugalom, azok voltak a legbékésebb pillanatok.

Most viszont ez megszűnt, amint várakozni kezdtem.

Két óra harminc, és Nadia nem jött.

Lehet, megfélemedezett rólam, lehet, számára nem volt jelentősége az első barátnős mozizásomnak.

Nem, ez nem lehet, nem felejthette el.

Így hát elmentem az ablaktól, még mielőtt a szomszédok azt hihették volna, hogy azért sírok, mert egyedül hagytak. Talán ha visszamegyek az ablakhoz, meglátom az autót, vagy meghallom a csengőt.

De nem, az ablakban semmi.

Nem hívhatott telefonon, még ha neki volt is telefonja meg tévéje otthon, mint a gazdag meknèsi marokkóiaknak, mert nekünk semmink sem volt.

Feltámad a rossz gondolatok örvénye: talán nem szerettek a szülei, talán rossz társaságnak tartottak.

Egyszer Zoubida anyja, aki naponta négyszer kísérté őt hazulról az iskolába és az iskolából haza, egyszer rám szólt Zoubida anyja, azt mondta, hogy tintát kentem Zoubida blúzára, de ez nem volt igaz, és láttam, hogy nem hisz nekem.

De nem, Nadia szülei nem ismertek engem, sosem láttak, nem gondolhatták, hogy rossz társaság vagyok.

Nadia még mindig nem volt az ablakban.

Nem szabad azt gondolnom, hogy nem jön el.

Mert ha tényleg azt gondolom, nem jön el.

A mozi. Utoljára a *Masciste*-ot néztünk a bátyámmal. Gyönyörű nők voltak benne, fátolban, nagy mellekkel, akiket a vulkán tüzébe dobtak isteni áldozatként. És *Masciste* jött, hogy megmentse őket.

Abban az ismeretlen országban a nap olyan erősen tűzött, hogy ha egy foglyot kitétek a fényébe, egy szempillantás alatt csontig égett.

Maciste-et elfogták. Kínkamrába tették. A két szikla lassan szétnyílt, a fényugár pengéként hasított a térbe.

De *Maciste* a legerősebb a világon. Épp mielőtt csontvázvá válna, kitör. És Nadia még mindig sehol.

Hirtelen észreveszem: annyira sírok, hogy az egész ruhám elázott. De lehet, hogy csak izzadság.

Anyám, amikor ilyen állapotban lát, robbanó hajszálerekkel a részserű szemei körül azt mondja, nem normális ilyen állapotba kerülni, majd azt mondja, színészkedek.

Persze ő semmit sem érez. Azt mondja, ő már annyit szenvedett, hogy megtanult mindent elrejtteni. Utál, amikor sírok. Azt mondja, nem szenvedtem eleget. Hogy csak kényeskedek.

Mit jelent kényeskedni?

Néha, amikor nagyon sírok, úgy érzem, a szívem önmagam fölé repül, és hirtelen én leszek ott mindenhol a magasban, a konyha falaiban, a bútorokban, a lábosokban, meghalok, és fentről nézem a testem, ami csak egy része a fájdalom egészének.

Nem mintha annak, amit ott lent érzek, nem lenne jelentősége, csak hirtelen elfelejtem, miért is van az egész.

Mintha létezne egy síró isten, aki az idők folyamán szüntelenül sír, és én egy pillanat erejéig hozzátartoznék.

Aztán ott lebegek körbe-körbe a levegőben, és zokogás közben az agyam lassan sorvadni kezd, ahogy az izzadság is gőzként párolog el.

Mámorító egy érzés.

De éppen amikor rájövök, hogy mámorító, abban a pillanatban minden megszűnik, és újra lent találom magam, ott, ahol minden bánat nevetséges, és ahol csak színészkedem.

Így hát tovább sírok.

Csengetnek. Nadia az.

A négy szó (*Les quatre mots*)

Azon a nyáron kivettem néhány szabadnapot, és nagyon kedves barátimhoz utaztam, akik látva, hogy a kiégés szélén állok, felajánlották, hogy meghívnak dél-franciaországi házukba, egy aranyos kis provence-i parasztházba, ahol Párizstól távol kicsit kipihenhetem magam.

Szép szobát kaptam, függöny nélküli ablaka egy déli fekvésű kerteskére nézett. Az egyszerű bútorzatú, apró helyiség egy egyszemélyes ágyból, egy éjjeliszekrényből, egy parányi íróasztalból és egy székből állt.

Nekik volt valami elintéznivalójuk, én pedig úgy döntöttem, ledőlök, amíg visszajönnek.

Lehúztam a redőnyt, remélve, hogy sikerül elaludnom, lévén, hogy teljesen kimerültem a vonatúttól, ahol egy szemhunyásnyit sem pihentem, mert egy mennydörgő, hadonászó család vett körül, négy kölyök, apuka, anyuka, nagymama, akik az idegeimet nem kímélve teli torokból zsi bongtak, hahotáztak, civakodtak.

Éreztem, ahogy a testem lassan elernyed, és gyengéd bágyadság önt el a redőnyökön átsütő nap simogatásában, az ódon bevonatú, okkersárga falról az ágyra eső, nyolc vízszintes sáv vetületében, ahol már szenderegtem is.

Az izzó téglalapokat bámultam, melyek, amikor lehunytam a szemem, továbbra is megmaradtak barna alapon fehér vonalakként, egészen addig, amíg az elalvás finom érzése fokozatosan lassítani nem kezdte a légzésemet, én pedig feledésbe merültem.

Különös álomba csöppentem, amelyben a nap páratlan jóságának nagy, káprázatos jelentősége volt, egy parton feküdtem, gondtalanul, a teendők sürgetésétől, az idővesztéségtől való félelemtől, kötelességektől, időbeosztástól mentesen, csak pihenés, alvás, alvás, alvás a napon, nyár. Aztán mégsem, nem part volt az, hanem ágy, valahol, már nem tudtam, hol, és nem is számított. Biztonságban, valahol bent, ahol beszűrődött és felmelegített a fény, a jóllét kékjében selymes meleggel kényeztette az arcom, a vállam, a mellkasom, a lábam. Sosem éreztem magam még ilyen jól, ilyen nyugodtnak, fizikailag teljesnek, ennyire könnyednek, fesztelennek. A boldogságnak ezek a testemre vetített fénylő szeletei olyan sűrűek, olyan intenzívek, olyan ízletesek, olyan ízletesek és egyszerre mámorítóak voltak, hogy emlékszem, álomban igyekeztem meghatározni őket, és megtalálni a legmegfelelőbb szavakat, hogy leírjam

ennek az elbűvölő fénynek az összetételét, amely gyönyörrel töltött el. A boldogság semmi a boldogság tudatosítása nélkül, ezért kereste a szavakat az elmém, ezért volt végtelenül gyönyörűséges a nyelvben bolyongani egyik kifejezésről a másikra ugrálva, hogy egyre igazabb, pontosabb szavakat találjak.

És hirtelen megtaláltam azt a két varázsszót, amely a legközelebb állt ehhez a felemelő érzéshez. De biztos voltam benne, hogy álmodom, és feltétlenül le kellett írnom ezt a két szót, hogy ébredéskor ne feledkezzem meg róluk.

Ezért küzdöttem, hogy felébredjek, hogy le tudjam írni azt a két szót. Végül sikerült felkelnem, elmennem az íróasztalhoz, és felírnom őket egy ott heverő borítékra. Majd végleg felébredtem. Egyből eszembe jutott az álom, de a két szóra már nem emlékeztem. Akármennyire is törtem a fejem, semmi. Csak az érzés, szavak nélkül.

Rendkívül csalódottan, tehetetlenül álltam ott, és próbáltam visszaemlékezni az álom szakaszaira. A boldogító érzés, a redőnyökből áradó fény téglalapjai, a vágy, hogy mindezt szavakkal határozzam meg, a küzdelem, hogy felébredjek, a felkelésem, a tántorgásom az íróasztal felé, a két szó leírása.

Balra, az éjjeliszekrényen ott hevert a kis hátizsák, amelyet utazásokkor kiegészítőként használtam, felkaptam, kivettem belőle egy tollat, és egy kis jegyzetömbbe elkezdtem felírni és leírni az emlékfoszlányokat, időrendi sorrendben, remélve, hogy előbb-utóbb, ha gondosan, módszeresen és fáradságosan összpontosítok, a kitartás erejével majd visszatalál hozzám a két szó.

Tudtam, hogy ha más foglalatosságokba kezdek, az egész álom teljes feledésbe vész, és számomra elengedhetetlen, elsődleges fontosságú volt, hogy eszembe jusson az a két átkozott szó, a boldogság kulcsa, a Szfinx rejtélyének a megoldása, mintha nem csak egy meghatározás lenne, mintha, tudva róluk, végre valami oly értékes dolog birtokába jutnék, ami életem hátralevő részében egy olyan tudatfelettségre szolgálna, amely által a középszerűség hullámai fölé eveznék, ez a valóság egyfajta éles áthágása, egyfajta Ébrenléti állapot, a Látomás, amelyre a buddhista novíciusok évekig várhatnak anélkül, hogy a *kong-anok* mesterei sikerrel járnának, ha nem elég érett a szerzetes: A Megvilágosodás, se több, se kevesebb. Ami önmagában is egy kicsit abszurd, hiszen ennek a tudatállapotnak elméletileg minden fogalom fölött vagy azon túl kellene lennie, én pedig szavakat kerestem.

Fél óra alatt eljutottam egy oldalnyi felépített szöveghez, miután automatikus írással próbálkoztam, de semmi sem jött.

Roszkedvűen csuktam össze a jegyzetfüzetem, és amint meghallottam, hogy a házigazdák visszatértek az elintéznivalókból, felálltam.

Ekkor láttam meg a borítékot az íróasztalon.

Felismertem benne az álombelit.

Valami firkantás állt rajta, közelebb mentem, a szívem hevesen dobogott. A borítékon kusza kézírással, amit mégis a sajátomként ismertem fel, négy szó állt, amiket nehezen ugyan, de sikerült megfejtenem:

Én egy nő vagyok.

Gorbai Zsófia fordítása

Ada Limón

Cápák a folyókban (*Sharks in the Rivers*)

Elképesztő dolgokat mondunk
majd egymásnak hajnalban –

mélabúnk a gyökereink felől tör elő,
vizünk roppant tagjainkba emelkedik.

Egész éjjel máglyákról, égő rakásokról álmodtam
és férfiak kísérteteiről, meg a lángmadarak
mögül leső szellemekről.

Többé nem tudom megmondani az ajtókról, nyílnak-e, vagy záródnak,
csak az ajtókeretet hallom, ahogy azt mondja: *Kelj át.*

Rövid a gyalogtáv –
egy másik hálózobába.

Ügyelj a kilincsrre! Ügyelj a kulcsra!

Elmesélem egy barátomnak, mennyire félek a cápáktól.

Hogy azt hiszem, láttam őket az öbölben,
az utca túloldalán.

Egyszer ki is akartam lesni őket,
egy marék rezgőfű volt a kezemben,
reszkettem, mint a nyárfalevél.

A barátom cikket küld a National Geographic egy friss számából, mi-
szerint

*Az Egészségügyi Minisztérium adatai alapján
évente kevesebb embert harapnak meg cápák, mint New York-iak.*

Aztán utamra bocsát. Egyenesen a Cápák Városába.

Egy újabb ajtón keresztül az East River tengerszoroshoz sétálok, azt ismételve:

A cápa is csak ember.

A cápa is csak ember.

A cápa is csak ember.

Minden szükségeset a teniszcipőm
aljára írok, azt mondom, *Sétáljunk együtt.*

A nap olyan mögöttem, mint egy tűzrakás.
Apró pászmák a folyó hullámfodrain.

Mondok valamit Istennek, de ő nem létezik,
szóval a folyónak mondom, azt mondom:

*Át akarok kelni ezen az ajtón,
de a peremen ólálkodó szellemek nélkül,
azt akarom, maradjanak itt.
Azt akarom, hogy nélkülem folytassák.*

Azt akarom, hogy égjenek el a vízben.

Az igazi ok (*The real reason*)

Hogy miért nincs tetoválásom, az nem az én történetem. Az anyámé. Egyszer, huszonévesen, a Bedford sugárúton sétálva felhívtam, ahogy szoktam,

ahogy a mai napig teszem. Elmeséltem neki, hogy szeretnék egy tetoválást a tarkómra. Valami aprót, de maradandót,

és mivel anyám művész, azt szerettem volna, ha ő tervezi meg a mintát, a szimbólumot, egy halat, amivel éjjelente álmodom. Egy víz alatti talizmánt, egy anyai ajándékot

a testemre. Nyilván azt hittem, megtiszteltetésnek veszi. De megismerhetjük-e egymást valaha teljesen? A csend, akár egy kórterem,

anyám a könnyeivel küzdött. Akkor megfogadtam, hogy sosem csináltatom meg. Sosem engedem, hogy tú érjen a nyakamhoz, a karomhoz, a testemhez. Maradok magam,

bőröm a bőr, amit ő szabott rám, amikor világra hozott. Csak később tudtam meg, hogy ez nem is a tetoválásról szólt, inkább a hegekről,

a sebhelyességről. Amit még nem tudsz (és épp emiatt nem rólam szól ez a történet), hogy anyám testét égési sérülések borítják.

Nagy részük egy robbanásból származik, ami magával vitte az első gyereket, akit akkor a hasában hordott, másik részük a bőrátültetésből, amikor a saját bőréből vettek,

ahogy eltakarják, amit el kellett. A húszas évei végén járt, amikor ez történt.

A műterme mellett, a város központjában. Nagyon fontos, hogy megértsd,

az én anyukám gyönyörű. Magas és elegáns, karcsú és erős. Sosem ismertem másilyennek, a bőrét, amit gyerekujjaim

feltérképeztek, itt-ott furcsa érdességével, mintha néhol tűzdelések, máshol folyómedrek mintáznák. Anyám csodálatos, természetfeletti, túl-élt tüzet,

egy meg nem született gyerek halálát. Forróság és lángok és halál, ezek tették őt szemmel láthatóan varázslatossá, főnixmadárrá. Ma már tudom,

nekem valami egészen mást akart. Hogy minden reggel úgy ébredjek, hogy felismerem a saját testemet, ezt az egyetlen, amit ő alkotott

– engem –, hogy maradjak meg olyannak, amilyenek szánt, hogy legalább az egyikünk megússza ép bőrrel.

Fehér Tamara fordítása

Dan Pleșa

A galaxisok végjátéka (*Războiul sfârșitului galaxiilor*)

– Minden elveszettnek látszott. A csorgó nyálú szörny elpusztíthatatlan. Óriási fogak lógnak ki a szájából. Alebardan viszont koncentrálnak. Eszébe jutnak a Mester szavai. Érti az Erőt. Megfeszül, és eltépi a láncot. Bámulatos ugrásától Goxov elvétí a harapást. Élet-halál harc következik. A herceg az öklére csavart láncsal küzd a bestia ellen. Felkapaszkodik a fenevad hátára, és ököllel ütlegeli a fejét. A szörny látja, hogy ez már nem játék. Megszelídül. Alebardan a füléhez hajol. „Szökjünk el együtt, a közös bosszú edesebb”, sítja. Goxov nekirohan az acélkapuknak, és porrá zúzza őket. A herceggel a hátán elindul az Árnyas Rengeteg felé. A Császár emberei követni próbálják őket, de az erdő szélén többen meghátrálnak. A bátrakat, akik mégis bemerészkednek, szörnyű vadak támadják meg. Néhányan hiába érik utol a szökevényeket, Goxov darabokra tépi őket. Amikor végre sikerült megmenekülnie a hercegnek és társának, tervet eszelnek ki: Alebardan elhatározza, hogy egyesíteni fogja a független törzseket a Császár ellen. Tudja, hogy nehéz lesz, de nem adja fel könnyen. Az Andromeda Galaxis ki kell törjön a zsarnok igájából, és csak ő képes arra, hogy sikert arasson.

Cefetül éreztem magam, és egyszerűen nehezemre esett követni, amit ez a fickó összehordott. Szédültem, és még a hányingerem sem múlt el. Semmit sem ért a maréknyi fájdalomcsillapító, amit bevettem. Serényen ittam az asztalra tett üdítőmből, miközben ők hozzá se nyúltak a sajátjukhoz. Tompán hallottam ki néhány szót: Andromeda, Alebardan, csillagfrották, hét nővér, Császár, Almea, trigimaxok, hezbolero, migrénitek. Na a migrént nem kellett magyarázni, arról pontosan éreztem, hogy micsoda. Általában félbeszakítottam az ilyen találkozókat. Nem hagytam, hogy filmeket meséljenek el nekem, mert akkor mire volnának a forgatókönyvek? Nem a másnaposság miatt nem állítottam most le, nem erre fogom, nem akarok mentegezőzni. Tudtam, hogy minden kifizetődik. Csak végig kellett hallgatnom. Annyira jó volt. Nincs is jobb, mint egy szerető nővel szeretkezni. Melegség, szenvedély, izgalom és vágy.

Noha mindenki irigykedik rám és a helyemben szeretne lenni, azért ez szörnyen kellemetlen. És kockázatos. Ezek a színésznők nemcsak a színpadon játszanak, hanem az ágyban is. Azt hiszik, olyan lehetőséget

kapnak, amire le kell csapniuk: Ifigéniával bújsz ágyba, Desdemona mellét csókolgatod, Sycorax vonaglik rajtad, és Júliával van orgazmusod, majd gőgösen Erzsébet mászik ki mellőled az ágyból. És ez csak a kényelmetlen része a dolgoknak. A rizikósabb az, amikor egy ilyen nőcskét a nagy útja elején kapsz el, szép és ügyes, semmit se szól, és három év múlva már igazi sztár. És vajon ki iránt érzi a legmélyebb elismerést? Ki miatt fog belenézni még a kígyófészekbe is? Személyesen ismertem az áldozatokat, régi kollégáim voltak. Én egy elsőszülöttet kaptam el.

– Az utolsó jelenetben a palota erkélyén csókolóznak. Alebardan fején már ott a Császár koronája. A távolban gyönyörű a naplemente, rengeteg a szín, de a piros dominál. A fiú azt mondja, hogy szeretné, ha a lány utódokat nemzene neki. Az meg válaszol, hogy ő is akarja. A kamera a lányra közelít, fade out, majd fade up a Császárról. Merthogy nem halt meg. Egy barlangban ül a tűz fényénél, mellette pedig a ravasz Trezor. Hagyunk egy kiskaput a folytatásra, hátha sikere lesz.

Mondanom kellett valamit.

– Érdekes. Majd elolvasom a forgatókönyvet.

Tartoztam neki még néhány perccel. Végül is, a csere megtörtént. Jóformán nem is én voltam a nő ágyában, hanem ő. Annál is inkább, mert a nő nem csak a szeretetét osztotta meg akkor, mint más alkalmon, hanem egyenesen feláldozta a szeretetét a film miatt. Egy olyan férfinak, aki történetesen, pillanatnyilag az én testemben volt. De közben a rendező miatt csinálta, azzal a fájó tudattal, hogy ő sosem tudhatja majd meg. Olyan erő járta át szeretkezés közben, amit a férfiak sosem érthetnek meg, olyan odaadással csinálta, amire csak egy nő képes. Szánalmas volt, ahogy a filmjéről mesélt, de kimentette a tény, hogy a nő mindeközben tágra nyílt szemekkel itta minden szavát.

– A teljes stáb megvan. Van egy fantasztikus operatőrünk. A rendezést megoldanám én. Három éve, amikor Estragont játszottam, második helyezést értem el a Független Színházak Fesztiválján, szóval a színészkedés is megy. Te – mutat a nőre – játszhatod Almeeát. Egy jó barátom már meg is rajzolta nekünk a jelmezeket, a bolygókat és a földönkívüli lényeket.

Lágyan mosolygott, amikor belépett. Azóta rám se hederít. Kicsit felhúz ez a megjátszott közöny, pont tőle, aki a múlt héten még nem ismert tabukat és gátlásokat. Most meg mintha nem is léteznék.

– Beszéljünk két-három hét múlva – mondtam. – Kicsit fennebb is megmutatom egy-két embernek. De már az elején tudnotok kell, a sci-fi-k már két-három éve nem mennek valami jól. Ha egy ugyanennyire jó

horror lenne, már most garantálni tudnék mindent. De megpróbálom azért kiharcolni.

A mappát az íróasztalomra tette. Mielőtt kiment volna, a nő felém fordult. Valami csillogott a tekintetében. Pont, mint azon az éjszakán. Kinyitottam a mappát, lapozgattam. 120 oldalas, Times New Romannal írt forgatókönyv, meg néhány űrhajó, jelmez és űrlény vázolata. Néhány fénykép, az egyiket kettejünkkel egy garázs előtt.

Az egészet a kukába dobtam.

A Nagy Felperzselődés (Marele Pârjol)

Először egy kő mögött pillantottam meg a lábfejét. Jól elbújt, de nem eléggé. Lassan közeledtem, és figyeltem, ahogy alszik. Elég hús volt rajta. Még fiatal volt, igazi ritkaság. Ha az emberek jobbak, bölcsebbek lettek volna, akkor tisztelték, istenítették volna az olyanokat, mint ez a lány, hízelegtek volna nekik, párnák közé fektetve őket, és akkor a gyermekeik megmentették volna a fajt. De nem egy ilyen világban élünk.

Csak bámultam és csorgott a nyálam. Egy marhaság, amit korábban sokáig igaznak hittem – és amiről az élet bebizonyította, hogy közel sem olyan, mint a filmekben –, hogy az erőszak hatalom. Minden posztapokaliptikus filmben, amit láttam, az olyan nőket, mint ő, megállás nélkül erőszakolták, és a mi találkozásunk is egy durva szexjelenettel folytatódott volna. Tény, hogy azokban a filmekben a bevásárlóközpontokból szerzett konzerveken örökké el lehet élni. De egyik filmben sem volt szó a Nagy Felperzselődésről és az éhségről, ami utána következett. Hülyeség lett volna a maradék energiámat szexszel kimeríteni. Egy nagy felhő jelent meg az égen. Tudtam, hogy hamarosan fel kell kelnie, mert néhány percen belül a hőmérséklet egy-két fokkal lecsökken. Ha nem akartam volna harcban elhasználni az energiámat, sietnem kellett volna. Levettem a szemüvegem, a legnagyobb kincsemet, mert anélkül ugyanúgy az árnyékban kellett volna bujdosnom, ahogy ő, csukott szemmel, hogy ne égjen meg a retinám, mialatt egy újabb felhőre várok, hogy az egyik helyről a másikra juthassak, miközben azt remélem, hogy nem talál meg valaki más, akinek viszont van szemüvege. Már az elejétől szinte az örületbe kergetett, ahogy a forró, szemet égető napsütés a felhők húsével, az éjszaka vaksötétjével váltogatta egymást. A lány felébredt a hidegtől. Meglátott, és hirtelen egy óriási kést, majdhogynem kardot húzott elő valahonnan. Farkasszemet néztünk. Azt mondtam, hogy nem fogom bántani. Csak sokára hitte el, de ennek már négy napja, és azóta is együtt járjuk az éjszakákat.

Van még egy marhaság, amiben sokáig hittem. Hogy ha ilyesmi történik, ha megnyomják a nagy reset gombot, egy adott ponton kialakul egy terved és egy célod is. Hogy újraépítsd a civilizációt, jobbat az előzőnél, miért is ne, vagy kiválasztasz egy pontot, ami felé folyamatosan közeledsz: a tenger felé, ahol aztán várost alapítasz, vagy egy hegytetőre építesz erődöt magadnak, hogy megvédjen és hogy újra-

kezdhes mindent. De valójában csak céltalanul járkálsz körbe-körbe, étel után kutatva és bujkálva a csoportok elől. Nem tudsz senkiről semmit, az új találkozások életveszélyesek: ha erősebbek nálad, felfalnak, ha gyengébbek, akkor egy hétig nem kell étel miatt aggódnod. Ha egy füves területre bukkansz, elraktározol belőle valamennyit és elsliszszolsz. Ahogy te rátaláltál, úgy mások is rá fognak. Ahogy telik az idő, a túlélők úgy válnak egyre erősebbé nálad vagy egyre ravaszabbá, egyre kidolgozottabb módszereket használva.

A kevéske félretett fű és a rovarok, amik még nálunk voltak, teljesen elfogytak, ekkor találtunk rá a Helyre. Egy völgy takarta el, talán ez magyarázza, hogyan lehettünk mi az elsők ott. Úgy éreztük magunkat, mint Ali Baba barlangjában. A ház már összedőlt, csak egy sarokban összeérő két fal maradt meg belőle. Volt még itt-ott egy kis fű, és reméltük, hogy rovarokat is találunk. S egy belső medence, amelynek nagy nehezen sikerült leszednünk a ponyváját, abban elég víz volt. Volt egy pince is. A korábbi tulajdonosok mindent itt tarthattak, amit épp nem használtak. Ruhák, szerszámok, régi háztartási gépek. Miután mindent átkutattunk, csak két konzervet találtunk, az egyik már fel volt puffadva – tudtuk, mi történik, ha megesszük –, de a másik úgy tűnt, rendben van. Borokat is találtunk. Sokat öregedtek a Nagy Felperzselődés óta. A konzervet megettük. Megmosdottunk és tiszta ruhákba öltöztünk. Megborotválokotam. Olyan volt, mint régen, elkapott a nosztalgia. Már el is felejtettem, milyen volt. Éjszaka azt álmodtam, hogy semmi sem történt, zsúfolt városokról álmodtam, diszkókról, éttermekről, finomságokkal telepakolt asztalokról, egykori barátokról. Azt álmodtam, hogy szeretkezem. De amikor ébren voltam, már egyre nehezebben emlékeztem. Sokszor bántott, hogy egyetlen fotóm sincs a régi időkről, amit nézegethettem volna, mint valami szentképet.

Így hát adta magát a helyzet, amikor ráleltünk a polaroidra. Két bontatlan fotópapírt is találtunk hozzá. Mindkettőnknek jutott volna egy kép, ha találunk két működő elemet. Találtunk is. Mire meglett a megfelelő helyszín, ránk esteledett. Bár közel sem volt biztonságos, mégis ott maradtunk éjszakára. Reggel lefürödtünk, és úgy döntöttünk, nem a medencénél készítjük el a képeket. Bárhogyan is kereteztük volna, mégsem festett túl jól. A még álló falakat választottuk inkább, főleg mert még egy kis borostyán is zöldellt rajtuk. Mint egy régi vár látogatása utáni emlék. Elrendeztük a ruháinkat, amennyire lehetett. Az első kép túl sötétre sikerült a felhők miatt. A második közben arra gondoltam, olyan jól kell kinéznünk, mint egy vakációzó pár, akinek semmi

gondja, visszamennek a hotelbe, szeretkeznek, és egy gyerek is becsúszik. Hogy úgy nézzünk ki, mint egy pár, akiből újjászületik az emberiség. Pont olyanra sikerült, ahogyan elképzelttem. A szemüveg után ez lesz a legnagyobb kincsem. Már csak arra várok, hogy hátat fordítson, és leüthessem. Végre megehetem.

Red herring (Red herring)

Alulírott Isopescu Ecaterina nyugdíjazott vegyészmérnök, Bukarest 4. körzet, Kolostor utca 43., L77 ép., D lépcsőház, 172. ajtó alatti lakos, a következőket hozom tudomásukra. Az L77 blokk lakói nevében írok, akik erős közösséget alkotnak és komoly állampolgárok, akik a közösségi felelősségüknek eleget téve nem engedélyezték, hogy a házunk előtt szemetet tároljanak, akikkel saját zsebünkéből cseréltük ki a kerítést, ami körülhatárolja a zöldövezetet, akikkel hazánkat bemutató képekkel díszítettük ki a lépcsőházunkat. A fent említett címen álló társasházunkba 2011. szeptember 26-ától két hölgy albérlő költözött a 186-os lakásba, amely Lepădatu Constantin, a jelenleg körülbelül nyolc éve Kanadában élő tulajdonos ingatlana.

Megemlíteném, hogy már a kezdetektől gyanúsnak tűnt nekünk a lányok viselkedése. Az egyetemi hallgatók tiszteletre méltó álarca mögé bújva csakhamar kifogásolható magatartásról tettek tanúbizonyságot. Mindenekelőtt az, hogy napközben mikor szokták elhagyni a házat, tagadhatatlanul bizonyítja, hogy semmilyen egyetem óráit nem látogatják. Tisztában vagyok azzal, hogy már az iskola sem olyan, mint az én időmben, de ha délben lépnek ki a házból és csak éjfél után érkeznek vissza, akkor minden bizonnyal nem egy egyetemen folytathatnak tanulmányokat. Másodsorban, mikor a közös térben egy pillanatra találkozom velük, olyan mértékű arroganciát mutatnak, ami a mai fiatal generáció helytelen neveltetésére utal. Harmadsorban, gyakran látogatják idegen személyek a hölgyek által bérelt lakást, és itt töltik az éjszakát. A lakóbizottság elhatározta, hogy az ilyen éjszakai vendégek miatt vegyünk nyilvántartásba egy harmadik személyt, és fizessék ki a rá eső közös költséget is, viszont csak egy szemtelen választ kaptunk az indítványra, holott ez a harmadik fél is használja a liftet és a vizet, és mind tudjuk, hogy esetenként egyszerre két férfi is tartózkodott a 186-os lakásban, akik itt töltötték az éjszakát és használták a közös költségből fizetett vizet, ennél fogva fizetniük kell. Negyedsorban, néha hangosan hallgatnak zenét, és nem vesznek részt a lakógyűléseken. Utolsósorban pedig, a két fiatal hölgy öltözködése miatt még mi is szégyelljük magunkat szomszédokként.

Mindezek mellett felhívjuk a figyelmet arra, hogy a 186-os lakásban gyanús tevékenység folyhat, akár drogfogyasztást vagy egyéb törvény-

sértést is feltételezhetünk, tudniillik a bérleményt gyakran látogatják idegenek hétvége, akik reggelig itt tartózkodnak. Nem akarom az ördögöt a falra festeni, de Ionescuné, betegnyugdíjas, aki ugyanazon a szinten lakik a 187-es lakásban, a Bibliára tett kézzel tenne vallomást arról, hogy abban a lakásban prostitúció zajlik.

A lakóbizottság tagjaiként tehetetlenekké váltunk ezzel a tűrhetetlen és azonnali intézkedést követelő helyzettel szemben, mióta Andreescu közös képviselőtől megtagadták a belépést a 186-os lakásba, amikor ellenőrizni akarta az ott lakók számát, ezért ebben a formában kérjük Önöket, hogy tegyenek meg minden szükséges lépést a társasház békéjéért és nyugalmáért.

Ez az én nyilatkozatom, amelyet ma írok alá (olvashatatlan).

A panasz mellé két fényképet csatolok (fotók), amelyeket Andreescu úr a liftben talált, és amelyek szintén arra utalnak, hogy a helyzet elviselhetetlen.

Csapó Kriszta fordítása

NÖVÉNYEK HÖBÖRÖGNEK

3. RÉSZ

KÉSZÍTETTE:

HAJÓS-SZABÓ DÓRA

SZERINTEM ÉG.

NYUSZUF,
EZ ROBBANT.

HOGY VAGY ILYEN IRREÁLISAN ERŐS, NYUSZUF?
SOSEM HALLOTTAM ILYENRŐL.

8 TITKOM VAN, MILOKA.
RENDSZERES TESTMOZGÁS,
VITAMINDÚS NÖVÉNYI
ÉTREND, ELEGENDŐ VÍZ
ÉS PIHENÉS, MÉRTÉKLE-
TESÉG, FRISS LEVEGŐ
NAPFÉNY ÉS LELKI BÉKE.

DE LEHET AZ IS BESEGÍT, HOGY APÁM
NYÚL VOLT, ANYÁM MEG RINOCÉROSZ.

OH.

AMÚGY... KICSIT SOKNAK
ÉRZEM, HOGY MINDKETTEN
ÁLLANDÓAN KOPASZKODTOK.

HÁT DE ÉN NEM KOPASZ
VAGYOK, HANEM BUNDÁS.

ÉN MEG
TÖRP.

ÖHH, JÓ...
AKKOR JÓ ÉJT,
HOLNAP MÁR TÖRP-
VÁROSBA ÉRÜNK.

MÁSNAP

ÍME RUBIKLON, AMELYET
CSAK TÖRPFÁROSKÉNT
SZOKÁS BECÉZNI. HOGY
TETSZIK, NYUSZUF?

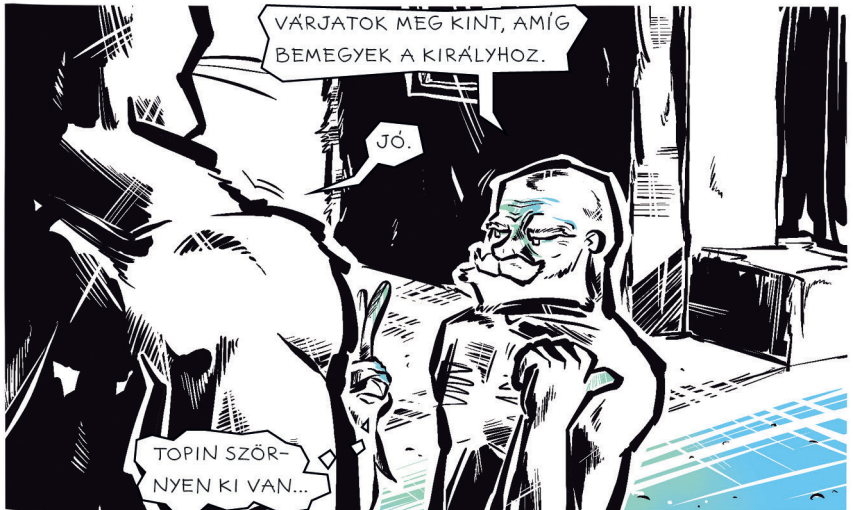
JÓ...KOCKÁS.

VÁRJATOK MEG KINT, AMÍG
BEMEGYEK A KIRÁLYHOZ.

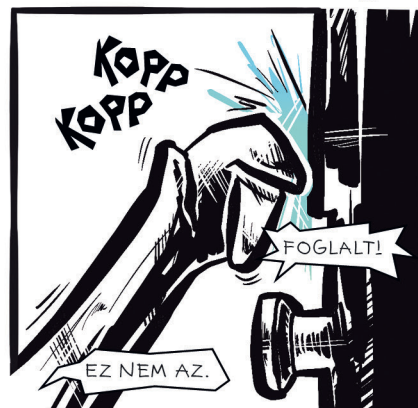
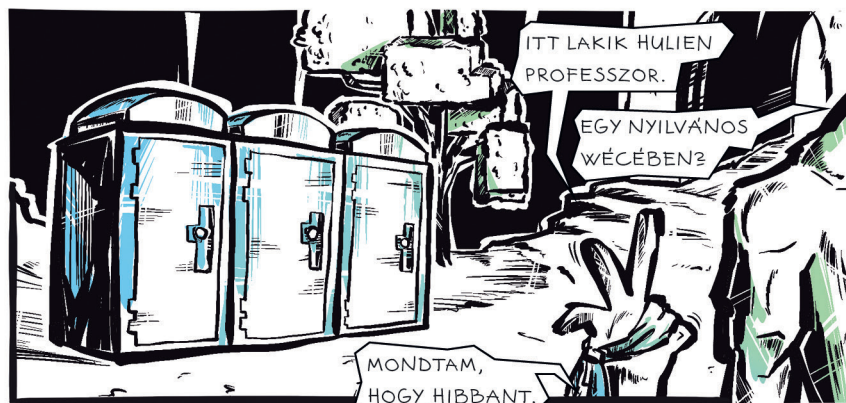
JÓ.

TOPIN SZÖR-
NYEN KI VAN...

SZÓVAL AHOGY TE IS ÉSZRE VETTED, MILOKA, A NÖVÉNYI SEJTEK VÁRATLANUL AZ AGRESSZIÓ JELEIT KEZDTÉK MUTATNI. EGYESES ERŐSEBBEN, MÁSOK GYENGÉBBEN.

PÁR NAP KUTATÁSSAL AZ AGRESSZÍV NÖVÉNYEKNÉL KI TUDTAM MUTATNI EGYFAJTA SPÓRA JELENLÉTÉT: VISSZA TUDTAM VEZETNI A GOMBÁKRA A KIVÁLTÓ OKOKAT.

RÁJÖTTEM, HOGY BIZONYOS GOMBATELEPEK SPÓRÁI KÉPESEK HATÁST GYAKOROLNI A TÖBBI NÖVÉNYRE.

JÚJI!

KATRANÁBAN 3 JELENTŐS GOMBATELEP VAN, AHONNAN EZ A FAJTA SPÓRA SZÁRMAZHAT.

AZ ELSŐ HELYSZÍNYEN SÉRÜLTEM MEG, DE AZT MEGTUDTAM, HOGY NEM ONNAN SZÁRMAZIK A MÉRGEZŐ SPÓRA.

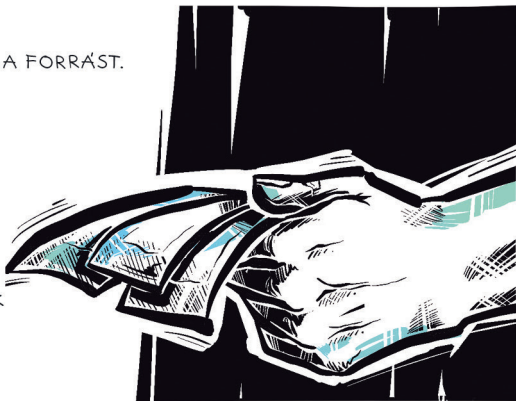

PHUHH

MEG KELL KERESNETEK A FORRÁST.

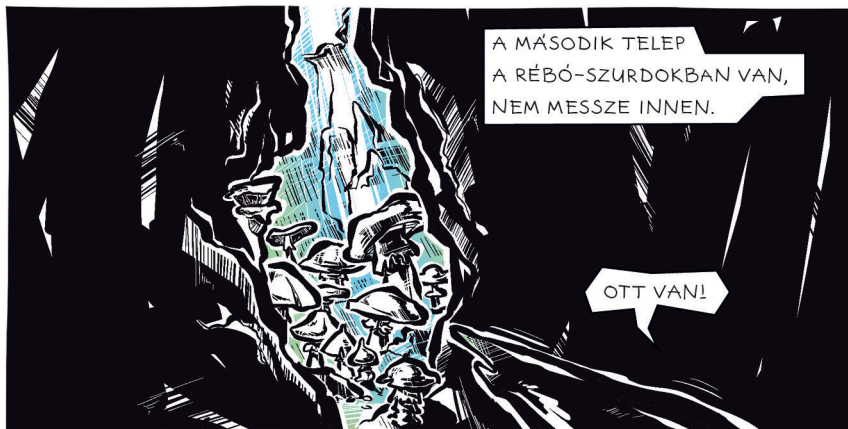
EZEKBE AZ INDIKÁTOR LAPOKBA BELETÁPLÁLTAM A NÖVÉNYEKBEN TALÁLT MÉRGEZŐ SPÓRÁT. ELMEN-
TEK A MÁSIK 2 TELEPRE ÉS DÖRZSÖLÉSSSEL VESZTEK MINTÁT. HA VÖRÖS LESZ, MEG VAN A FORRÁS.

HA MEG VAN A FORRÁS, VIGYETEK EGY MINTADARABKÁT VALEROTHBA. ODA-
SZÓLTAM, DUDVÁNY LEVIN DOKTOR ÉS TUDÓS CSAPATA VÁRNI FOG RÁTOK.

A SEMLEGESÍTÉS AZ Ő GONDJUK LESZ.

A MÁSODIK TELEP
A RÉBÓ-SZURDOKBAN VAN,
NEM MESSZE INNEN.

OTT VAN!

NÉZZÜK
CSAK...

SEMMI.

A HARMADIK HELYSZÍN KIBRIA.
NAGYON REMÉLEM, HOGY NEM ONNAN ERÉD...

Grr

FOLYTATJUK...

FIGYELEŐ

Mezey Katalin

Láncszemek

1.

A kilencmillióból legalább kilencszázezer
tenger nélkül is dülöngél és hány,
kidobják a taccsot, mondja a szurkolóközönség,
mert kitűnő közönség, vereség esetén is
kitartóan éljenez, nem gyötri kétség,
hogy az övé a legjobb csapat,
más körülmények közt meg is mutatná,
más körülmények és más ellenfelek között,
mert az ellenfél se mindegy annak,
aki győzni akar, vagy legalább talpon maradni.

2.

Az öreg vendéglő szarvasa felszökik,
vadászputyák kapnak a lába után,
sokféle vaddisznó jár a régi Tabán
fái alatt, csörtetésükre felugranak,
kifutnak az útra a megriadt nyulak.
A Szent Katalin-templom világítótorony,
harangjai szentmisére kondítanak,
de vajon szavukra vet-e még
keresztet valaki? Az Űrangyalát
a messziről jött tanító úr se mondta,
bár Virág Benedek szomszédja lett,
de nem volt szerzetes, csupán
szerzett tengernyi verset, nemrég
mondták is szívesen mindkét
vagy három hazában a gyerekek.

3.

Belőlük is egyre kevesebb figyeli,
ahogy okostelefonon pötyögnek szülei.
Ők is így tesznek majd, csak nőjenek meg,
nekik is lesz tabletjük és mobiljuk
és barátnőjük, akivel órákig beszélnek.
Őket sem érdekli majd a gyereknyafogás,
száradjon rá a pelenkanadrág arra, aki
még lájkokat sem tud anyunak küldeni.

Eső, 2025/1.

Kemény István

A boldogság mesterei

A hatvanéves Vörös Istvánnak

Jó idebent,
jó nagyon,
vagy tíz nehéz baráttal
naiv vén bolondozva egymást
a kocsmá hosszú asztalánál.

Odakint Prága,
nagy korszokban
habzó sör előttünk,
és régi jelenet a falon.

A témák is helyénvalók,
és kellőképpen súlyosak:
az erkölcsök rohamos hanyatlása,
a romló egészség
és a mindent átszövő
háttérhatalom.

A kandallóban pattog a tűz,
a boldogság céhének elismert
mesterei vagyunk,
odakint Prága!
Prága odakint!,
és amikor bejöttünk,
már havazott.

Jó idebent,
jó nagyon,
és a legjobb még hátravan:
a hosszas búcsúzkodás után,
utcácskák finoman roppanó havában,

pislogó lámpák alatt,
holnap-vasárnap-tudatban
egyedül
hazafelé botorkáló,
öregedő férfinak lenni.

Parnasszus, 2025/1.

Déri Anna

kelet-európai nyár

úgy képzelem, ilyen az igazi kelet-európai nyár;
idős asszonyok gyomlálnak a kertben,
mialatt felhevült testek égnek a parton,
az apák nyugodtan isszák a sört,
az anyák főtt kukoricával tömik a gyerekeket.
anyám kérlel az egykori téesz üdülőjében,
hogy maradjak itt apámmal, amíg ő tetováltat.
napközben elirigyelt néhány mintát
a strandon a csinos, egyetemista lányoktól.
azt ígéri, hogy visszafelé megveszi nekem
azt a színes, mesefigurás törölközőt,
amit már napokkal azelőtt kiszúrtam a bazársoron.
mindketten tudjuk, hogy csak ezzel
tud meggyőzni. végül apámmal maradok,
aki hamar ájultan esik az ágyra,
a fotelben kuporogva imádkozom,
hogy ne ébredjen fel, amíg anyám vissza nem ér.
de túl gyorsan felriad,
beront a fürdőszobába, a mosdó felé hajol.
meg sem várom, hogy hányni kezdjen,
magára hagyom, és lerohanok a lépcsőn.
feldobom a kulcsot a recepció pultjára,
nem tud megállítani, pedig csak nyolcéves vagyok.
rohanok Balatonlelle villogó fényeiben,
próbálom felidézni a helyet, ahol anya
a partról felfelé jövet elidőzött egy kicsit.
segítséget kérek egy családtól,
akik aggódva kísérek a tetoválószalonig.
meglátjuk anyát hason fekve. otthagynak,
meg sem tudom nekik köszönni,
mert az anya hátán lévő kék pillangóra
figyelek. hirtelen felkavarodik a gyomrom.
egyszerre hányunk apámmal,
ő az üdülőben, én a szalonban.

visszafelé anya megáll a bazársoron,
és a kezembe nyomja a törölközőt,
hogy legyen mivel letörölni a számról
a délután megevett kukoricaszemeket.

Forrás, 2025/4.

Bálicity Csaba

A hely, ahol élünk

A hely, ahol élünk, a város szélén van, drótkerítéssel körülvéve. A betonoszlopok rücskösek, a kavicsok közül kimosta a cementet az eső és a hólé. A sarkon kék nyomós kút, nem folyik belőle víz. A kertekben fedett medencék, formára nyírt sövény, csak pár régi faház maradt, pergamenszerűen pereg oldalukról a lakk. Hanh azt mondja, amikor először jött ide, sokkal több ilyen volt a környéken. A következő ciklusunkig talán ezt is elbontják, bök egy romos épület felé, az udvaron megsárgult, összetapadt levelek. Nem vagyok biztos benne, hogy akarok következő ciklust.

A hely, ahol élünk, Hanh szerint vállalati üdülő volt. Egy régen megszűnt vállalaté, nem azé, ahol mi dolgozunk. Mindent tud, ő tartja a főnökséggel a kapcsolatot, hozzá fordulunk, ha valami segítség kell. Szóljunk, bármit elintéz, mindig ezt ígéri. Senki sem tesz szemrehányást, amikor nem sikerül neki. Idősebb mindannyiunknál, a harmadik ciklusát tölti itt, azelőtt egy gimnáziumban tanított művészettörténetet. Ugyanarra a főiskolára jártunk, csak én tíz évvel később. A reptéren láttam először, a tranzitban vártunk a beszállásra, bámultam magam elé. Minden rendben lesz, ne aggódj, veregette meg a vállamat.

A kerítés melletti keskeny úton, a fák gyökere mellett az aszfalt tele van apró repedésekkel. Térképre hasonlítanak, a résekben bogarak mászkálnak, mint az otthoni utcákon az emberek. Nézem a nyüzsgést, mint nagyapám a kapuban ücsörögve. Mindenkihez van pár szava, a környékbeli gyerekeket névről ismeri, megkínálja őket gyümölcssel vagy édességgel, az öregeknek tölt egy csésze teát. Van, hogy három kannányi is elfogy, nagyanyám alumíniumtálcán teszi a földre az újabb adagokat. Néha kint is ebédelnek, papírtörlőbe göngyöli az evőpalcikát. Itt inkább autók járnak, sietve mennek a dolgukra, a sofőrök intenek, amikor elsuhannak egymás mellett, csak a fekvőrendőrnél lassítanak le.

A hely, ahol élünk, hét közben csendes, csak hétvégenként van nagyobb élet, családok bicikliznek el a kerítésünk mellett, anyukák kiabálnak a gyerekeik után, ha valamelyik túlságosan előreteker. A legtöbben még bukósisakot is viselnek. A telken tizenkét barakk áll. Belülről teljesen egyformák, a különböző színű hőszigetelés jótékonyan eltakarja a rozoga falakat. Csak az ereszcatorna forrasztásainál látszik a rohadás, a tető zsindeleyét tenyérnyi foltokban benötte a moha. Az utolsó barakkot nem

szigetelték le, penészszerű ázott pozdorja az oldala. Raktárnak használjuk, itt tartjuk a takarítóeszközöket meg az ivóvizet. Hanh hozza a gyárból a műanyag ballonokat, amikor megérkezik a telepakolt kisbusszal, senki nem segít neki behordani. A csapvíz is iható, de a ballonosnak jobb az íze. A sarokban egymás hegyén-hátán hevernek a bőröndjeink. Megkerestem a sajátomat, végigsimítottam az oldalát, és a kupac tetejére tettem. Letéptem róla a csomagcímkét. Azt olvastam, hogy sok csomag keveredik el a régi címkék miatt a repülőtereken. A barakkok mellett sorban egyforma bakancsok, gondosan betolva az eresz alá. Két fa közé kifeszített kötélén sárga mellényeket lenget a szél, néha egymásba gabalyodnak, összeakadnak a tépőzárak.

A hely, ahol élünk, egy zsákutcában van, a végén két hatalmas terméskő zárja el az utat. Csak tolatva lehet kihajtani, de Hanh csukott szemmel is kitalál, annyiszor csinálta már. Szól, hogy mindenki kösse be magát, el szoktuk felejteni, állítólag egyszer megbüntették emiatt. A második sorban ülök, a sofőr mögött. Mindenkinek állandó helye van, ha nem megy dolgozni, üresen marad. Hat és fél perc az út a gyárig, többször lemértem. Picit több, ha a főútnál pirosra vált a lámpa. Amikor nincs forgalom, akkor is megvárjuk, míg zöld lesz. Az autópálya felett lassítás nélkül hajtunk át. A túloldalon szőkére festett hajú lányok állnak a semmi közepén, integetnek, amikor észreveszik, hogy bámuljuk őket. A szemközti szomszéd autóját láttam már erre, lassan gurult, mintha fekvőrendőrn hajtana át. Ezen az oldalon nincsenek lakóházak, csak a gyár, a főbejáratnál színes neonfelirat. Mi egy másik kapun megyünk be. Amíg kikészülünk a kocsiból, Hanh az övtáskájába gyűrt pénzét számolja.

A bejáratnál mindig egy férfi és egy nő biztonsági őr van, arcról ismerem mindegyiküket. Átvilágítják a holminkat, érkezéskor is, meg kifelé is, de nem szokták figyelni a monitort, miközben a szalagon mennek a táskák. A securitysok keveset beszélnek, inkább mutogatnak. A nagydarab kopasz mindig maszkot visel, úgy, mint a járvány idején. Pedig a portánál nem is érezni azt a jellegzetes szagot, amit az üzemben. Meg kell szokni, eleinte mindenkinek kaparja a torkát. Krárogunk meg köhögünk, senki nem akar beteget jelenteni. Prémium jár, ha a hónapban egyetlen napot se hiányzunk.

A zsebeket is kiürítették, a telefonokon piros matricával van letakarva a kamera, még az előlapon is. Az újaknak időbe telik, mire ezt megszokják. Eleinte mindenki automatikusan nyúl a telefonjáért, például hogy megnézzze magát, miután Hanh géppel letolta a haját. Ha valakinek lejön a ragasztás, botrány lesz belőle. Lehívják a vörös hajú nőt az emeletről,

felvenni a jegyzőkönyvet. A gyártósor fölött vannak az irodák, a mi kártyánk nem jó oda, ha fel kell menni ügyet intézni, egy asszisztens jön értünk, ő nyitja a lépcsőház tűzálló fémajtóját. A vörös nő nem asszisztens, hanem menedzser, a göndör haját feltűzve viseli.

Ülünk a buszban, várjuk, amíg az összes mappát átnézik a telefonon, még a családi fotókat is. Remélem, nem találtak fotót a farkadról, mondom a srácnak, miután bemászik a kocsiba a helyére. Lehet, hogy örült volna neki a kis vörös, vigyorog Hanh, elfordítja a slusszkulcsot.

A hely, ahol élünk, a nappali műszak után a legélénkebb, mindenki telefonál, igyekszik túlkiabálni a többieket. A gyerekekkel csak ritkán tudunk beszélni, hetente egyszer-kétszer, olyankor ők már alszanak. Kihangosítjuk a hívást, hogy lássuk az otthoniakat. Előfordul, hogy laptopról vagy tabletről beszélünk, utálom, amikor Hanh behajol a képbe, pofákat vág. Ő az, akiről már meséltem, mondom Linhnek. Barátságosan mosolyog, már rengeteg szépet hallottam, kedveskedik Hanhnak, de ő már nincsen hallótávolságon belül, a barakk másik végében trollkodik. Tőlem ugyan nem, jut eszembe, de nem akarom ilyen hülyeséggel húzni az időt. Csak ekkor hallani fiatal női hangot a telepen. Duyan már elmúlt ötven, ő ad nekünk enni. Hanh előző ciklusában egy lány főzött, meg másban is segített, de aztán elküldték, amikor ketten összeverekedtek miatta.

Az esték a legnehezebbek, túl sok idő marad gondolkozni. Eleinte elfáradtam a nap végére, mindig figyelni kellett valamire, minek hol a helye, hogyan kell pakolni az árut, aztán pár hét alatt kialakult a rutin. Átmegyünk az ebédlőbe, pingpongozunk, kibontunk egy sört. Hanh tudja, hol adnak kedvezményt, ha egész kartonnal veszünk, összedobjuk rá a pénzt. Mindig ugyanott vásárolunk, mégse találok soha semmit, van, amiről azt se tudom, micsoda. Állunk a polcok előtt, a vevők teli kocsival kerülgetnek minket, néha valaki cicceg, ha nem fér el. Olyanok vagyunk, mint a barakkok az új házak között.

Hanhnak még valami pontgyűjtő kártyája is van, nyáron kapott egy labdát cserébe a pontokért, meccset rendeztünk az udvaron. A szomszédok hőbörögtek, hogy hangosak vagyunk. Nem nekünk mondták, a főnökséggel üzentek. Hozzánk sose szólnak, a kaput meg a garázsajtót is távirányítóval nyitják. A mi kapunk is elektromos, de csak egy kapcsoló van hozzá, a kerítésre akasztottuk, nejlonnal körbetekerve. Annak kell kiszállni és megnyomni a gombot, aki tőlem jobbra ül. Az utolsó pár méterre már nem löki be az ajtót, a nyitott furgonban gurulunk a kocsibeállóiig.

A labda pár nap után egyre kisebbeket pattant, végül teljesen leeresztett. Kicsit örültem is neki, Hanh úgy tett, mintha csak az övé lenne, pedig mindannyian adtunk pénzt a vásárlásba. Zrikáltuk, hogy sok sört kell még venni, ha újra focizni szeretne. A hármás barakkban van egy videójáték, néha tizenöten is összejönnek a kis helyen, hamar sűrű lesz a levegő. A fiatalok bírnak magukkal a legnehezebben, múlt hónapban valaki részegen nekiindult, az egyik művezető szedte össze a felüljárón. Kocsival hozta vissza, közelről üvöltötte az arcába, hogy motherfucker.

A túlórákért kaptunk egy projektort a cégtől, a meszelt falra vetítjük a sorozatokat. Pókháló tapadt meg a vakolaton, minden szereplő arcán ugyanolyan a májfolt. Itt van a konyha is, Duyan korán kel, mikor reggel elindulunk, már hallani a bárd csattogását. Az udvaron terjeng a fokhagyma, halszós, csillagánizs meg rizs szaga. Néha jólesik, máskor meg erősebb lesz tőle a honvágy. Sosem tudom előre, aznap éppen melyik.

Hanh azt mondja, ő jól elvan. Ennyi időt bárhol ki lehet bírni. Szerintem tanítani a legjobb dolog, nem hiszem el, hogy ne hiányozna neki. Amit itt csinálunk, annak semmi értelme. Szerinte nagyon is van. Szeret erről beszélni, amikor visszatérünk a gyárból. Végigdől az ágyán, ami az enyém alatt van, feje alá teszi a kezét, úgy magyarázza, hogy mi csináljuk a jövőt. Azt mondja, pár év múlva minden elektromos lesz. Örül, hogy mi is részesei lehetünk ennek. Amikor úgy érzi, magam alatt vagyok, zoknis lábával megrugdossa az ágyam sodronyát, hogy felrázzon kicsit. Akkor se hagy békén, ha a fal felé fordulok, és a fejemre húzom a pokrócot. Lehetne alsó ágyam is, a kettesben felszabadult egy hely, amikor egy elálló fülű srác magára rántott egy palettát. Két óra múlva mindenkinek alá kellett írnia valami papírt, nem érttem, mi volt rajta. Kórházba került, nem is jött vissza, csak eltűnt a cucca, simára feszítették a pokrócot az ágyán. Vagy a kopasz helyén, aki mindig a kislányáról beszélt, megmerevedtek a vonásai, még bőgött is. De nem ezért zavarták el, hanem a pia miatt. Nem bírta a gyűrődést. Hanh próbált a lelkére beszélni, nem hallgatott rá. Jólesik, hogy velem is törődik, bár néha irritál az állandó jókedve. Egyszer láttam csak gondterheltnek, nem vette észre, hogy a szűnyogháló mögül figyelem.

Valamiért ragaszkodom a felső ágyhoz. Szeretem, hogy ha felülök, meg tudom érinteni a mennyezetet. A sötétben minden érzés sokkal erősebb, örülök, ha gyorsan sikerül elaludnom. Szorosan magam köré tekerem a takarót, hallgatom a monoton szuszogást, a horkolást meg a fingásokat. Érzem, amikor Hanh forgolódik, a roló lécei között beszűrődik az utcai lámpa fénye, a linóleumpadló kékesen csillog, egy telefon

világít a szoba végében. A félhomályban látom, ahogy remeg az emeletesség. Van, aki füldugót használ, engem megnyugtat, hogy nem vagyok teljesen egyedül. Olyanok a hangok, mint a magzatnak az anyja szívhangja. Megpróbálok kellemes dolgokra gondolni. Látom magamat a fotocellás ajtó fóliázott üvegében, gyorsabban tolom a csomagos kocsit, hogy minél előbb nyíljon ki, tudom, hogy a kordon mögött már várnak. Beszívom az otthonunk illatát. Mindenféle képek jönnek, elsuhanak, mint hajnalban az autópályán a fényszórók, nincs hatalmam felettük. Hoan büszkén mutatja a tenyerében a négy apró fogacskát, hallom, ahogy selypít. A konyhaasztalon a bizonyítványa, a függöny mögül figyel, kilóg a rózsaszín papucs. Hangosan felolvasom, hogy xuât sác, azaz kitűnő. Bezárt az otthoni mosoda, hentes nyílt a helyén. Ó, már nagyon régen, legyint Linh, nem érti, miért mesélte volna, azelőtt is mindig otthon mostunk. Még a fontos dolgokra is alig volt idő, mit mondott az orvos az anyjának, Hoan szépen fejlődik az edzője szerint, lehet, hogy elviszi az országos bajnokságra októberben. A fürdőszoba plafonján nagyobb a barna folt, mint képzeltem, eláztatott a felső szomszéd, aztán letagadta, Linhnek háromszor is fel kellett mennie hozzá. Hoan izgatottan várja az ajándékokat. Magamtól ébredek, pár perccel azelőtt, hogy megszólalna a telefonom.

Together for tomorrow. A lámpás keresztelkedésnél egy gázos kertben két óriásplakát áll, ez van az egyikre írva. A másikat nem értem. Valami magyarul, de mire beírnám a fordítóba, mindig vált a lámpa. A gyárban szerintem nemigen van magyar, bár nem tudom őket megkülönböztetni az ukránoktól. Az üzem akkora, mint egy város, folyamatosan építkeznek, ott fognak egy újabb blokkot felhúzni, ahol most még traktorral szántanak. John Deere, olyan, mint a nagybátyámé. Gyerekkoromban megengedte, hogy vezessem, kavargott a por a borona mögött, anyám sápitózott, hogy ferde a barázda, de nagybátyám csak nevetett.

A munkába hamar belejöttem. A csarnokban a legkényelmesebb, alig kell valamit csinálni, elég nézni a gépeket, hogy minden rendben megy-e. Megmutatták, hogy mire kell figyelni, de van, aki nem képes megjegyezni, ők nem dolgozhatnak a csarnokban, ebből adódnak sértődések. Egy táblázatba írjuk a beosztást, magunknak csináljuk.

A raktár fizikailag nehezebb, de ott hamarabb eltelik a nap. A gépsor végénél lepakoljuk az anyagokat, a kész árut pedig átvisszük a csomagolóba. Egy hosszú folyosón húzom végig a kocsit, ha jól lett megrakva, nem borul le. A padló szürke, a lépcsőfokok élére sárga-fekete csíkokat ragasztottak. A falakon tíz méterenként áthúzott kamera képe. Nézem a dobozokat, próbálok kitalálni, mi lehet a nagy titok, amit ennyire

féltenek. Egyáltalán, ki fotóz ma már ilyen kamerával? Vannak, akik össze tudnak azon vészni, hogy mikor, hol, kivel kell dolgozniuk, nekem teljesen mindegy, egyik feladat se köt le.

Próbálok elszórakoztatni magam. Elképzelem, kihez kerülnek majd az akkumulátorok, amiket gyártunk. Lehet, hogy valaki New Yorkban vagy Hai Phongban fogja őket használni. Szerintem még sose hallottak erről a városról. Mielőtt aláírtam a szerződést, én is rákerestem a neten. Senkit se érdekel, hol gyártották a dolgait. Ki gondolna arra telefonálás közben, hogy mi történik egy világvégi üzemben. Azt se tudják, hogy néz ki egy ilyen gyártósor.

A hely, ahol élünk, egy tó közelében van. Rengeteg a szúnyog, legtöbbször mégis idejövünk a szabadnapjainkon. Viszünk egy törölközőt a fenekünk alá, és csak nézzük a horgászokat. Ha korán kimegyünk, nem is látjuk őket, a víztükör felett megül a pára, olyan, mint egy nagy felhő. Csak a csobbanásokat halljuk a túloldalról, ahogyan dobálják a vízbe a csalit. Az arcunkat beteríti a finom permet, barátságtalanul hideg és nyirkos, nem olyan füledt, mint az otthoni, monszun idején. Ha kezd leülni a hangulat, Hanh gyorsan témát vált, vagy elsüt egy viccet. Múltkor azt mesélte, hogy amikor utazott haza, a motelban, ahol megszálltak, volt az ágy mellett egy kártya, amire név szerint rá volt írva, hogy ki takarította a szobájukat. Mindenkinek volt ötlete, miket írának, ha mi is készítenénk ilyen kártyákat az akkumulátorok mellé. Egyre idétlenebb dolgokat mondtunk, mindenki röhögött. Lassan felszállt a pára, a horgászok minden fogásnak örültek, eszembe jutott a piac, ahogyan műanyag ládákból borítják jégágyra az ezüstösen csillogó halakat.

Hoan mindig azzal nyúz, hogy részletesen mondjam el, mit csinálok itt. Igyekszem úgy mesélni, hogy izgalmasnak tűnjön. Azt mondom, telefonokat építék. Nem azt, hogy kézikocsikon ládákat tologatok. Mielőtt hazamennék, veszek neki egy új telefont. Nem érdekel, hogy mennyibe kerül. A boltban a szappanok mellett láttam eldobható borotvapengét. Azzal fogom óvatosan felválni a dobozon a zsugorfóliát, becsúsztatok egy lapot, hogy *Hoannak készítette: Apa*. Ezeket már nem lehet szétszedni, fene tudja, milyen akkumulátor lehet bennük.

Már csak hatvannégy nap. Az ajtó belsejére ragasztott naptáron a cégünk logója, Hanh minden este filctollal áthúzza a számot. Enélkül sosem megyünk vacsorázni. Pirossal be van karikázva a dátum, amikor hazaindulunk.

Azt hiszem, hiányozni fog a hely, ahol élünk. A drótkerítés, a barakkok között kitaposott fű, az ebédlő fekete-fehér kockás padlója.

Századszor is megnézem majd a táskámban, megvan-e Hoan új telefonja. Behúdom a cipzárat, aztán tolatás közben még sokáig bámulom, ahogyan távolodunk. Két nap múlva jön a váltás. Hanh szerint addig mindent fertőtlenítenek, gumikesztyűs, maszkos férfi vonszolja ki a matracainkat, az udvar közepén dobálja halomba őket.

Jelenkor, 2025/3.

Király Farkas

Sötétségbe zárt nap

(to Dylan T.)

Ne menj el, te sötét árnyék,
mert a világ kétségbeesik,
hiszen a lángokban táncoló lelkek
még mindig harcolnak,
mint hurrikánban az utolsó romboló.

Fakadó álmok, törött üvegek,
hol a gyerekek nevetése
olyan távoli, mint a Hold.
Tudom, a harc szívbe írt üzenete
csak olyan, mint a szélfúttá falevél.

A katonák sírnak álmukban
az aranyfényű éjben,
körültünk a csend lüktet,
s a sötétség nyelvén mesél a sebekről,
melyeket nem lát senki.

Hasad a hajnal, de nem fénylik,
mert a veszteség ragyogásában
eltűnik a múlt, hol az emberek
néma könnye a fák levelein gyűlt össze,
napfénybe zárva örökre.

Harmat ez, vagy mi a...

www.ambroozia.hu, 2025/2.

Novák Valentin

Győri anziksz

*Dobjál be pénzt a napgépbe!
Eltűnjön déli Hold arcéle!
Oszoljon gondfelhő semmibe –
mi lenn főnévsúly, az fönn – ige!*

Kiszakadás, visszatérés
az egyterű lakásba,
mely tilosban landolt nemegyszer,
és sokszor nem jelentkezett be a légi irányítóknál...
A benzin belőle,
fiatalságom,
rég kifogyott.
Bölcsesség köhögteti három motorját:
test-lélek-szellem bomlott egységét.
Az elvonulás –
ez a magán(y)-társasutazás
elképedt gondolataim körében,
még éltetheti ideig-óraig
a roncsstelep melletti idillt.

Megriadt ötleteim
a két repülőablaknál tolonganak.
Látni akarják,
hogymost már más lesz,
hogya zúzda robotkarja enged végre,
hogya csekkszín kankalinmezők kiszáradnak,
hogya dolgozz naponta valamiért
kiakasztó mantrája,
az ora et labora lélekmentes körforgása,
az arbeit macht frei cinikus hazugsága,
a munka nemesít kötelezettség téveszméje,
a megtört danse macabre-forgás technoritmusa,
a stroboszkóp-ráébredés leáll,
hogyszéthulltál parancs szerint,

s mivel magad sem ismered magad,
nehéz lesz összeállnod régi valóddá.
Szóval látni akarják –
mindez a hamisság kipukkan valahára.

A minek új napra ébredni,
ha nincs új a nap alatt,
bizonyossága előnti a tudatot.

Összesúgnak ők ott a repülőablaknál,
s mire a roncstelep melletti idillbe érnék –
dolgozni újra, dolgozni velük, dolgozni rajtuk egy hétig
(önismereti elvonulás, szétszedés-összerakás),
új zabolát, jármot csinálni hozzájuk,
már cserben is hagynak.
Kocsmázni szöknek egy galaktikus etil-felhőbe,
vagy csukott szememben vágózó
ideaképekké állnak össze
a csodavárásban megfáradt,
már harmincévesen is engem
bosszantó, nincs-új-a-nap-alatt gondolatok.

Sovány lesz ez a szellemvágta
ebben a túlszervezett
(valakik által minden esélye belakott)
téridőben.

Miért nem lehet az összes nap
gondolatébresztő,
miért csak a megszabadulás piros betűs ünnepei
érnek verset, novellát, tragédiát?
A többi mehet az
A energiasztályú, lét-tévé-shopos
napledarálóba...
A hétköznapi, (életfát is) lelombozó
megszólalások közé.

www.spanyolnatha.hu, 2025/1.

Benkő Imola Orsolya

Piros csiptető

válogatod a tárgyakat,
mit vigyél magaddal
ebből a lakásból,
amitől olyan lenne, mintha
nem is költöznél,
csak a táj változik körülötted,
az utak simasága,
a rendezetlenség helyén
rend, te viszont olyan vagy,
mint az egymásra dobált
tisza ruhák, éleid és
kontúrjaid elmosódnak.

biztatod magad, hogy
most más lesz, máshogy
alakul majd, hol van már
az a brooklyni éjszaka,
a taxis riadt tekintete, amikor
kirakott a ház előtt, amit
te is akkor láttál először,
kedved lett volna visszafordulni
a repülőtérrre, mégis bólintottál,
kigördült előtted a koszos,
szakadt, foltos éved, a vágyott
pirosan süppedő helyett.

más lesz:
nem kell hazudni a határon,
hogy turista vagy, sem
Nagylakon, sem a Kennedyn,
hiszen turista lettél, ki-be jársz
az életedbe, a nappaliból
a mosókonyhába, ahogy mások
is, de talán most megúszható

a nagymosás, a magány centrifugája,
a kitergetett, száradó nyelv,
a szélben repkedő idegenség,
határon innen, határon túl,
miközben tudod, hogy minden,
amiben hittél, egy piros csiptető,
az utak kuszasága, összebogozott
szárítókötél, úgy lógsz rajta,
mintha mindig is
ott lett volna a helyed.

Irodalmi Jelen, 2025/4.

Haramza Kristóf

Szökés pirkadatkor

Az még semmi! Mert arról az ominózus, szeptemberi házibuliról még nem is meséltem nektek, ahonnan csak hajnalok hajnalán hordtam el az irhámát. De ne szaladjak ennyire előre! Szendreyéknél voltunk, ha jól emlékszem, és mivel aznap egy kiállításmegnyitóról jöttem egyenesen, hát alaposan kicsíptem magam: enyhén fojtogató nyakkendő, barna zakó, finom vászonnadrág. Én az ilyenekre mindig adok. Cáravics fél-száraz pezsgőt vettem, mert tudom, hogy a Szenya azt szereti, hozzá begurítottam az oldaltatyómba négy-öt doboz staropot, azt pedig inkább miattatok, mert akkor még nem tudtam, hogy egyikőtök sem fog eljönni. Szóval, így felcihelődve érkeztem meg ahhoz a sashalmi házhoz, ahol a buli már régen elkezdődött.

Sokszor mondják, hogy Pesten belül semmi nem távolság. Erre sem vennék azért mérget, mert a metró, a HÉV meg a balsors vezetett engem arrafelé, hogy már azt hittem, soha nem érek oda. A kinti sütögetésből meg a nyihogó röhögésekből fedeztem fel aztán a házat. Beléptem a kiskapun (a nagy az lakattal zárva volt), s egyből az udvar hátsó részébe, a műanyag székes társasághoz mentem, akik körbeülve iszogattak, beszélgettek egymással. Ez a gárda, ahogy elnéztem, szeretett ücsörögni. Némelyik csak bámult a tűzbe és nem szólt egy szót sem. Nagyon úgy tűnt, mintha megzavartam volna valamit, mert hirtelen abbamaradt a röhögés, és csak a zene bömbölt a JBL-ből. *Na, ez az este is hosszú lesz így!* Mivel a belépőm elég kínosra sikeredett, gondoltam, megütögetem a házigazdát, mondván, de jó, hogy kijöttek sütögetni. Szenyát amúgy is amolyan egyszerű, csupa szív melós gyerekek ismertem, aki mindig kapható volt a szóviccekre meg a sztorizgatásokra. – Bemegyünk lassacskán, mert elég hideg van! – mormogta oda nekem egykedvűen. Erre a tűz körül ülő haverok mind rábólintottak. Mit volt mit tenni? Én is bementem velük.

A kaját már megfőzték, bent pedig mindenkinek adtak egy tányért. A gőzölgő kondért két szaki cipelte be, teli chilis babbal. Amíg Szenya porciózott, a barátnője borzas hajjal és kisírt szemekkel lépett a másik szobából a társalgóba. De hogy az milyen bomba nő volt! Vékony, alacsony, bögyös csajszi cicanaciban és tarka blúzban. – Pizok mázlista ez a Szenya! – irigykedtem magamban, miközben kikötöttem a nyakken-

dőmet. Teljesen felesleges volt már ez az urizálás, enélkül is piros kukoricának éreztem magam. Szóval a Dorka ott állt szipogva, az ajtófélfának támaszkodva, tekintetével a szobában levő ablakot vagy még azon túl, az őrizetlenül hagyott, kinti tüzet bámulta, és hang nélkül remegtek az ajkai. Mint valami csodás jelenést, szemléltük a durcás nőt, én és a hat szaki. A tőle pár lépésre guggoló Szenya viszont dühösen ráförmedt: – Mi van, mi bajod van? – Dorka válaszul előkotorta a zsebéből az iPhone-ját és Szenya elé tartotta. – Tessék, nézd! – hüppögte halkan, szánni valóan. – Nem vettek fel. – Szenya pár pillanatra abbahagyta az adagolást: a merőkanalat a kondérba ejtve, kezébe vette a feléje nyújtott mobilt, és rezzenéstelen arccal meredt a képernyőre. – Most mi legyen? Hmm? – Dorka elkenődött hangja vigaszt, biztonságot keresett a nagy-szobában. Szenya, miután végigolvasta az értesítést, párszor még görgetett egyet-kettőt a tartalmon, majd közönyösen a barátnőjére nézett: – Semmi. Mi lenne? Majd újból megpróbálsz. – Dorka értetlenül grimaszolt, de kérdezni már nem volt ideje, mert rögtön kiadták neki az ukázt: – Gyere, vágj kenyeret nekünk!

Egy-két szeletet azért kihúztam a felém nyújtott kosárkából. Dorka némileg megnyugodott. Evés után kártyajátékok kerültek elő, szkander, dalolászás. Nem mondom, más alkalommal élveztem volna is ezeket, de akkor valahogy hiányzott a tánc, a tombolás. Ezek a vendégek egytől egyig olyanok voltak, akár a menhir: ahol voltak, ott trespedtek, el nem lehetett őket mozdítani sehova se! Szenya persze felvette a stílusukat, ő se ugrott ki a bőréből. Dorka volt az egyetlen, aki kevesellte a mulatságot, szemeztem is vele erősen. A behozott JBL-ből olcsó hiphop üvöltött, amire csak a fejüket rázták. Hogy nem történik semmi, végül annyira eluntam magam, hogy cigarettaszünetet ajánlottam fel. Na erre bezzeg jöttek: Szenya is, Dorka is, meg a sleppjük. Kint azután Dorka odalépett hozzám, megkínáltam cigarettával, mire elmesélte szomorkodásának okát: Jelentkezett a színművészetire, de nem vették fel. Pedig már úgy beleélte magát, Szenyával mindent megbeszéltek, és rendkívül sokat tanult-készült, lótot-futott a papírokkal egyik épületből a másikba. Megcirógattam az arcát, sok sikert kívántam neki, ő kacéran mosolygott, és csillogtak a szemei. Hevesebben dobogott a szívem, amit persze a többiek nem vettek észre: Szenyáék több pálinkás üveget megnyitottak, füstölés közben ezt is, azt is megkóstolták. Már nem is tudom, hova rejtették el a Cárevics pezsgőt, inkább söröket szisszentettek.

Az események persze egy idő után követhetetlené váltak. Voltunk kint is, bent is, Dorka is becsipett, én is, a többiek is. Unóztunk, piáltunk,

s a társaság nagyja, akik a közelben laktak, időközben hazasomfordáltak. Akárhogy vattatnátok tovább, inntől már csak képekben tudom folytatni a történetet: penetráns dohányszag volt mindenfelé, szédülten mozgott velünk a ház. Kint, közvetlen a bejárati ajtó mellett Dorka a falhoz támaszkodott, én a derekát fogtam, és közben smároltunk. Eközben bent Szenya a két ott maradt haverjával vitázott valami csip-csup dolgokról.

–Mindennel azért nem lehet viccelni – jutott eszembe Miska egykori szólása a házibuli másnap hajnalára ébredve, mikor még mindenki aludt. Nehéz súly nyomta a mellkasomat, s mikor odatapintottam, csak akkor vált világossá, hogy ez bizony Dorka! Szorosan mellém gömbölyödve, a fejét a mellkasomon nyugtatva aludt el úgy, hogy egyik karját az éj folyamán még át is lökte a hasamon. Ne legyen soha rosszabb sorsom! Szelíden szendergett a lány, és büszkeséggel jóllakva talán én is visszaaludtam volna... ha nem épp a más házában, a más nőjével feküdtem volna az emeleti szobában. Szenyáék háza ugyanis három alsó szobából és egy felsőből állt. A felhallatszó horkolásokból ítélve, két megmaradt haverja is itt maradhatott valamelyik lenti szobában. Mi meg Dorkával idefenn elbarikádoztuk magunkat: erre utalt az emeleti szoba csukott ajtaja és az ajtó elé tolt öblös fotel is. Ruháink az ágyunk alsó végében, szétdobálva heverték. Ez a reggeli káosz egyszerre volt csodás és félelemkeltő: eszembe jutott a tegnapi mámoros együttlét, annak minden örömteli pillanatával. Ej, ha egyszer megismételhetnénk!

A pillanatnyi helyzetben viszont a gyönyörökön túl a reális kétélyeket is egyre erősebben érzékeltém: Itt fekszem, meztelenül, egy régi cimborám barátnőjével. Mi lesz, ha feljönnek? Mi lesz, ha meglátnak? Ha Szenya vagy bármelyik haverja leleplez minket, akkor kész, végem van, agyonvernek engem, vagy legalábbis kidobnak a házból, a soha viszont nem látásra. Röhöghetnek, de bajban bizony nincs közösség, ott mindig egyedül van az ember! Némi szorongás után viszont egészen világossá vált számomra, hogy igen, innen nekem el kell tűnnöm mihamarabb. Utoljára, amolyan búcsúként óvatosan megtapogattam Dorkát, és a nyakára leheltem két csókot, amitől ő mosolyogva fordult a másik oldalára. Nem ébredt fel, mélyen aludt. Én pedig, miután így lassanként kioldozódtam az öleléséből, magamra kapkodtam a ruháimat, a fotelt egy hang nélkül arrébb emeltem, és nesztelenül kisurrantam a szobaajtón.

Az is megfordult a fejemben, hogy az ajtóval átelleni ablakon mászom ki, ám ehhez egyrészt túl magasan voltunk, másrészt semmiféle kapaszkodó nem állt a rendelkezésemre. Óvatosan lépkedtem tehát a görbén

lekanyaruló lépcsőfokok apró deszkáin, és ügyeltem kopogós cipőm elnémítására is. Lent, a társalgóban óriási rumli fogadott: sörösdobozok egymásba borítva, a kis asztalon halmokba tornyosuló cigarettacsonkok, a félig telt Varga-borok mint hosszú nyakú bástyák kerítették körbe az asztalt, a francia kártya lapjai pedig az asztalon meg a földön kallódtak. Akár egy vert csatatér. Mikor ezekhez közelebb léptem, akkor vettem csak észre a parkettán heverő Joker-kártyákat is, amelyekről csúfondárosan vigyorogtak rám a csörgősipkás, ronda bohócok.

Megborzongtam. A tegnapi cefreszag, az ittas alvók kipárolgása és az ehhez párosult, áporodott lábszag fojtogató émelgyést idéztek elő bennem, melyből azonnal menekülni akartam. A horkolás továbbra sem maradt abba: két matrac volt ledobva a földre, az egyikén az egyik, másikon a másik haver hevert. Szenya fejét hátradöntve, ülve aludt el az egyik karosszékekben. Ha fenn a paradicsomban éreztem magam, akkor ez volt a pokol. A száműzött lelkek hazája.

Nem volt sok időm, a sápadt nap lassan ébredezett, első sugarai már betűztek a házba. Nagy levegőt vettem, lenyomtam a kilincset, és hátrahagyva házigazdáimat a kertkapu felé közelítettem. Lelkem szinte ujjongott, hogy épp bőrrel megúszhattam ezt a kalandot! Ám amikor ki akartam tární a kaput, az bizony nem mozdult. Megállt bennem az ütő. A lenn alvók közül zárhatta be valamelyik világtalan. Édes Istenkém, segíts meg, kérlek! – könyörgtem kétségbeesetten, s már azt se tudtam, miféle fogadalmakat nem tettem, ha valahogyan kiszökhetnek innen a világba. Rángattam pár percig azt a rozsdás kilincset, de hiába. Kétségbeesett próbálkozásomban kezdtem magamat megadni a sorsnak, s lelki szemeim előtt már ott állt a nagydarab Szenya, ahogy sírva könyörgő barátnőjét eltaszítva, üvöltve nekem esik. A rémképeket azonban egyszer csak elkergette egy tiszta gondolatom: a kaputól pár méterre megpillantottam az egyik nagy kukát. Ha oda tudnám tolni ezt a kapuhoz, a szemetesre ráállva felkapaszkodok a kerítés egyik sarkához, onnan meg leugrok. A fára mászás sosem okozott nekem nagyobb problémát, gyerekkori csínytevéseimet is mindig erre alapoztam.

Hozzá is láttam szabadulóművészetem záró produkciójához. Kritikus pontnak éreztem a telerakott kuka átgördítését, amely egy ponton majdnem rám dőlt. – Innen már nem lehet gond! – biztattam magamat, majd feltúrva a pulóverem ujjait, egyik lábamat a kukáról a kerítésre emeltem át. A mozdulat azonban nem kedvezett finom vászon nadrágomnak, s amint a hosszú terpeszt megvalósítottam, a nyúlás következtében épp középtájt felszakadt a varrás. A derengő, hideg fényű napban,

meglepődésem és csalódottságom bizonyítékául, rodoszi kolosszusként álltam kiszakadt nadrágomban a kerítés és a kuka talapzatain. Ha valaki azokban a percekben arra járt volna, megcsodálhatta volna sashalmi performanszomat. Próbálkozásom csalódott lépéséből persze gyorsan kiugrottam, átemeltem a másik lábamat is, és leugrottam a ház elé.

A legrövidebb úton kerestem meg a járatokat, melyek visszavezettek a lakásomhoz. Utazás közben, amikor a buszra sorjában szálltak fel a népek, igyekeztem összezárt lábakkal megülni. Dorkával a későbbi órákban még játékosan elcsevegtünk. Semmi szégyent nem érzett a történetekben, sőt, inkább örült, hogy eljöttem hozzájuk. Kérdéseimre, hogy Szenyáék mennyit észleltek a dologból, kellően megnyugtatót: rendet raktak, a kukát visszatolták a helyére, s nem tudták visszaidézni, mikor léptem le. Dorka azt műondta nekik, hogy késő este felé. Hogy így rendjén ment minden, én is megbékéltem ezzel a kis kalanddal, amihez Dorka még utoljára ennyit írt hozzá:

– Legközelebb azért a nyakkendődet ne hagyd itt az ágyamon.

Hitel, 2025/3.

TANULMÁNYOK

MŰFORDÍTÁS – TÖRTÉNET

Ha a fordítás összetett szempontrendszerét, társadalmi-kultúrtörténeti aspektusait szeretnénk feltárni, mint az itt következő blokk írásai, egy sor kérdéssel találjuk szembe magunkat, amelyekre teoretikus válasz nem adható, s csak a történeti kutatás és a filológia útjai mutatják felénk az irányt. Ki, mit, mikor, miért (kinek a kezdeményezésére) fordít? Milyen körülmények befolyásolják a fordító munkáját magát és azt, hogy hol és hogyan jelennek meg a művek, és hogy jutnak el az olvasókhöz? Milyen a fordítás politikai és gazdasági környezete, a fordító gazdasági-szociológiai helyzete? Mikor mi a szerepe a fordításoknak a világ megismerésében, a kultúra formálódásában és a kulturális tartalmakhoz való hozzájutásban? Milyen az az intézményrendszer, mely a fordítások mögött áll? Ezek tehát a főbb kérdések, melyek sorából merítenek az itt következő írások, hogy a fordítás 20–21. századi kultúrtörténetének egy-egy aspektusát feltárják.

Hajdu Péter

A nyugatosok műfordításkötetei és világirodalom-képe*

A Nyugat költői közül feltűnően sokan adtak ki olyan versesköteteket, amelyek kizárólag a fordításait tartalmazták. Egyfelől jelzi ez a műfordítás fontosságát számukra – mint ami fontos médiuma a kísérletezésnek a modern poétika és modern magyar költői dikció megteremtésére, illetve fontos eszköze az ilyesfajta költői újítások elfogadtatásának a tágabb közönséggel –, másfelől az ilyen kötetek óhatatlanul úgy jelennek meg, mint amelyek segíteni hivatottak a világirodalmi tájékozódást. Bár a műfordítói tevékenység náluk bevallottan a magyar modernizmus céljait szolgálta, a nyugatosok messze nem csak modern költőket fordítottak, hanem kifejezetten érzékenyek voltak a korábbi irodalom olyan vonásaira, amelyekben valami modernt vélhettek felfedezni. Ez akár a klasszikus antikvitással is megtörténhetett: noha e klasszikus ókori költészetet a 20. század elején könnyen lehetett volna a konzervatív akadémizmus terepének tekinteni, Catullust például többen találták inspirálóan modernnek. Ha pedig egy műfordítás-gyűjtemény az ókortól a kortársakig tartalmaz verseket, akkor hasonlít egy erős kanonizációs igénnyel fellépő világirodalmi antológiára, azt sugallva, hogy a világ költészetének történetében azok a jelentős művek, amelyekben a modern költészet saját előzményeire ismer.

Mindazonáltal az ilyen kötetek előszavában a leggyakrabban visszatérő motívum, hogy ezek *nem* antológiák. Babits hangsúlyozta, hogy ő esetleges módon választotta ki a lefordított verseket a maga „stiltanulmányai” céljára, és arra kérte olvasóit, hogy „ne keresse itt” se „izlésem történetét”, se a „külföldi költők anthológiáját”, hanem csak „szép verseket [...], bár származásuk kissé törvénytelen”.¹ (A kissé törvénytelen eredet emlegetése, ha óvatosan is, de szülői jogokat követel a fordítónak.) Tóth Árpád hasonlóan fogalmazott:

* A tanulmány az ADVANCED 150848. számú, *Irodalom és fordítás a magyar kulturális örökségben* című projekt keretében készült, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Kutatási Kiválósági Program (ADVANCED_24) pályázati finanszírozásában.

1 BABITS Mihály, *Pávátollak*, Táltos, Budapest, 1920, 6.

Ez a könyv nem készült a külföldi líra programos, teljes anthológiájának. [...] Esetről esetre fogott meg egy-egy idegen szép vers [...]. Ha a névsorban nagy hézagok vannak, ha a versek nem is mindig az illető költő legrepresentálóbbs művei, a könyvben összegyűjtött költemények többsége talán mégsem méltatlan a büszkélkedő „Örök virágok” címre.²

Ez a következetes tagadás azonban azt is implikálja, hogy a fordító tisztában van vele, hogy egy ilyen olvasási stratégia nemcsak lehetséges, hanem kézenfekvő is a közönség részéről.

Amikor Babits recenziálta Tóth kötetecskéjét, nemcsak hogy felfedezni vélte a következetes válogatást legalábbis a későbbi fordításokban, hanem azt állította, hogy generációjának minden költője kialakította a maga tudatos válogatási stratégiáját, miután eleinte mindenfélét fordított ötletszerűen:

A régiekben nincsen terv és elv, az önmagában gyönyörködő művészet céltalan virágról-virágra röpködései ezek. A fordítás inkább csak ürügy a versre, az idegen mű visszaadása nem cél, csak alkalom egy komplikált és egyéni művészet, s egy tökéletes mesterségi virtuozitás foglalkoztatására és csillogtatására. Mind, akik verseket fordítottunk magyarra az utolsó húsz évben, ezzel kezdtük: szabad portyázás volt ez az európai költészet birodalmában, mielőtt a rendszeres hódító hadjárat megindult.³

Mind a katonai metaforák, mind a virágról virágra szálló méhecske képe tartalmazza a kisajátítás motívumát. Ha az antológia tagadásának a toposzát nézzük, a méhecskemetafa az érdekesebb, hiszen a virágról virágra röpködés a költészet réttjén eléggé hasonlít az *anthológiához*, minthogy a görög kifejezés szó szerint virágszedést jelent.

A metaforikus kötetcímek általában erősen utalnak arra, hogy az ilyen kötetek hogyan viszonyulnak a világirodalomhoz és a fordításhoz. A fordító neve a címlapon az ő teljesítményét hangsúlyozza, mint aki válogatta és ténylegesen létrehozta a szövegeket, de a *pávatollak* azért szerénységet sugallanak amellet, hogy kiemelik a szépséget mint elsődleges esztétikai szempontot. Az „örök virágok” a szépség mellett még

2 TÓTH Árpád, *Örök virágok*, Genius, Budapest, 1923, 5.

3 BABITS Mihály, *Könyvről könyvre*, Nyugat 1923/10., 661.

a kiválasztott versek egyetemes és tartós értékét is kiemelik, mégpedig egy erős kanonizációs gesztussal: a modernisták törekedtek elfoglalni azt a diszkurzív pozíciót, ahonnan meg lehet ítélni, mi a szép és mi az örökké érvényes a világirodalomban. A virág metaforájának jelentését némiképpen árnyalja, hogy ugyanabban az évben jelent meg Babits, Tóth és Szabó Lőrinc közös vállalkozásának eredménye, *A romlás virágai* teljes fordítása. Baudelaire-nek a nyugatosok központi jelentőséget tulajdonítottak a modern költészet történetében, de ebben az összefüggésben a virág már nem csak és nem is feltétlenül jelképezi a szépséget.

Még ezek előtt a kis formátumú gyűjtemények előtt, 1914-ben jelentette meg Kosztolányi a *Modern költőket*, amely ezeknél jóval vastagabb volt, és ha történetileg nem is, de földrajzilag jóval átfogóbb. Ez a cím tisztán leíró, ahogyan az alcím is: *Külföldi antológia*. Kosztolányi egy évtizeden át dolgozott a modern költészetnek ezen a reprezentatív gyűjteményén, és 1921-ben egy „Tetemesen bővített második kiadást” is közrebocsátott három kötetben Az Életnél jóval rangosabb Révai kiadónál. Az 1937-es harmadik kiadás tulajdonképpen a második kiadás két kötetre rövidített változata, amelyből kimaradtak az ázsiai költők, és amely az első kiadás előszavát tartalmazta. Ennek a címe már *Idegen költők anthológiája: a modernséget, úgy látszik, már nem volt aktuális hangoztatni, és a fordításnak más volt a funkciója*.

Az első (és harmadik) kiadás előszavában Kosztolányi hangsúlyozta válogatásának átfogó jellegét:

Ez a könyv az új lírát szóltatja meg. Félve írom le: majd az egész világ líráját. Hogy mi az új líra, azt inkább érezzük, mint tudjuk. Vannak itt költők, akik már kétszáz év óta halottak és hiányoznak innen olyanok is, akik ma élnek és minden versüket lármás irodalmi siker követi.⁴

Világos, hogy Kosztolányi szélesebben pásztázta a világirodalmat, mint az első generáció más költői, és ennek érdekében – közvetítő nyelvi fordítások segítségével – olyan nyelvekből is fordított, amelyeket maga nem értett. A klasszikusok hiánya főleg Babitscsal szemben feltűnő, de aligha igényel bővebb magyarázatot a *modern* költők között. Babits kronológiailag tágasabb, földrajzilag szűkösebb perspektívája a világirodalom-konceptiójából következett. Amikor elméletileg is megfogalmazta, mit

4 KOSZTOLÁNYI Dezső, *Modern költők. Külföldi antológia*, Az Élet, Budapest, 1914, I.

tart világirodalomnak, sosem habozott azonosítani az európai irodalommal, amelyet egyetlen organikus folyamatnak tartott. Földrajzilag különálló, távoli irodalmi teljesítmények nem tartozhatnak a világirodalomba, mert hiányzik a szerves kapcsolat. Ebből ugyan elvileg következhetne, hogy más világirodalmak is lehetnek máshol, de Babits nem foglalkozott ezzel a lehetőséggel.

Álláspontját mindvégig következetesen képviselte. Már 1913-ban így fogalmazott:

Világirodalmon csak az európai irodalmat értjük: azt a kultúráramlatot, mely a görög népből kiindulva, először a Földközi-tenger környékét öntötte el, s aztán észak felé, friss fajokba gyökerezve, lassan, mint új földben az ősz fa, meggyümölcsözött.⁵

És amikor 1935-ben *Az európai irodalom történetét* írta, az irodalom fejlődését a költők századokon átívelő párbeszédéként mutatta be: a világirodalom egy hagyomány, amelyben az olyan költők, mint Homérosz, Vergilius és Dante, „Egymás formáit, képeit, témáit veszik át. Nincs tökéletes eredetiség. A világirodalomnak közös nyelve van, fegyvertára és kincsháza.”⁶ Ebből az organikus koncepcióból az is következhetne, hogy újabb és újabb területek is bekapcsolódhatnak a kultúráramlatba, ha egyszer szerves kapcsolat létesül velük. És lehet, hogy éppen akkor létesülőben is volt. Kosztolányi fordításai, ismerkedése a kelet-ázsiai költészeti formákkal nem maradt hatástalan a saját költészetére, és ez egyáltalán nem volt egyedi jelenség Európában.⁷ Mindeközben az eurázsiai kontinens másik végén kínai írók egy elkötelezett csoportja éppen kínai népnyelvre fordított nyugati irodalmat, és megalapította a modern kínai irodalmat.

A Nyugat későbbi nemzedékeinek legtöbb költője inkább Kosztolányi módszerét követte, közvetítő nyelvek segítségével vonva be a fordítható irodalmak körébe minél többet. Radnóti ebből a szempontból kivétel: ő inkább Babits példáját követve csak közvetlen fordításokat vett fel 1943-as kötetébe, amelynek már címe – *Orpheus nyomában* – is jelezte, hogy alapvető fontosságot tulajdonított a klasszikusoknak. Az *Utószó*

5 BABITS Mihály, *Esszék, tanulmányok*, I., Szépirodalmi, Budapest, 1978, 368.

6 BABITS Mihály, *Az európai irodalom története*, Nyugat, Budapest, 1935, 12.

7 Theo D’HAEN, *The well-tempered jade flute. A Chinese turn in early twentieth-century European literature*, *Neohelicon* 52. (2025/1.), 33–44, <https://doi.org/10.1007/s11059-024-00753-w>.

inkább költőileg magyarázza az Orpheus-metaforát. A mai költők többek között Orpheusok, de különböző nyelveken énekelnek, és elvarázsolt követőik közé más költők is beletartoznak. Azok „érteni akarják az énekes nyelvét, mely más, mint az övék. S nemcsak érteni akarják, a hallott dallamra énekelni szeretnék a csábító szöveget a maguk nyelvén is.”⁸ A műfordítás az a csoda, amely felszabadítja a költőt az idegen költészet varázsa alól.

Szabó Lőrinc két vastag kötetben publikált műfordításokat 1943-ban és 1948-ban, *Örök barátaink* címmel (a későbbinek az alcímében a „második gyűjtemény” kifejezés szerepel). Az „örök” jelző itt is mutatja a kanonizációs szándékot, míg a barátság metaforáját az előszó a vendégszeretet és a dialógus kontextusában értelmezi. Szabó ugyan hangsúlyozza, hogy a válogatás néhol esetleges, de ezt mintha inkább az idő hiányában kihagyottakra, mintsem a beválogatottakra értené. A könyvet így jellemzi: „Lirai kötet a világirodalomról, a világlíra egy részéről.” A *barátság* képét pedig így magyarázza: „Ugy érzem köztük [ti. a fordított szerzők között] magamat, mint a házigazda a vendégei közt. Felelős vagyok értük, felelős vagyok nekik. Az országomat, magyar nyelvünket ismertetem velük; őket pedig a magyar közönséggel.”⁹ A fordítást a világirodalom kezdeményezőjének és médiumának mondja egy himnikusan szárnyaló mondatban: „Általa indult meg és folyik szakadatlanul a világirodalom lélekcsereje, az emberiség egyetemes, együttes töprengése az élet kis és nagy dolgai fölött.”¹⁰ A több száz vers, a kulturálisan és földrajzilag is tágabb válogatás minden más nyugatosénál azt sugallja, hogy átfogó képet próbál adni a világlíráról.

A második és harmadik nemzedék más költői pályájuk jóval későbbi szakaszában adták ki összegyűjtött műfordításaikat. Nem mutatták be (Babits metaforájával szólva) egy „rendszeres hódító hadjárat” eredményét, ami azt tárta volna a közönség elé, mit találtak kisajátítandónak a világirodalomból, illetve hogy mire jutottak az idegen poétikákkal kísérletezve, hanem több évtizedes műfordítói tevékenységük eredményét gyűjtötték össze. Valójában a műfordításköteteknek ez a típusa is Babitsra megy vissza, aki 1939-ben adta ki *Kisebbségi műfordításait* összegyűjtött műveinek sorozatában. Mind a cím, mind az előszó a fordító teljesítményére helyezi a hangsúlyt, és az utóbbi azt is jelzi, hogy a kötet nem tartalmazza Babits összes fordítását, csak amelyek a fordítás érdemei

8 RADNÓTI Miklós, *Orpheus nyomában*, Pharos, Budapest, 1943, 165.

9 SZABÓ Lőrinc, *Örök barátaink*, Singer és Wolfner, Budapest, 1943, 7.

10 Uo., 8.

– nem pedig a forrásszöveg szerzőjének kanonikus pozíciója révén – méltónak találtattak. A második és a harmadik generáció költői azonban az ilyen köteteknek is inkább metaforikus címet adtak. Vas István a *Hét tenger énekében* (1955) mintha az egész világlírárt akarta volna bemutatni, és a címnek ezt a sugalmazását az *Előszó* alig módosítja. Weöres Sándor egészen más metaforát választott: *A lélek idézése* (1958); a fordítás eszerint misztikus, spirituális találkozás a (valószínűleg) holt költőkkel, akikkel így meg lehet kezdeni azt a párbeszédet, amelyet Babits világirodalomnak nevezett. Illyés Gyula a *Nyitott ajtóban* (1963) különösen kivételezett helyzetbe képzelte a fordítót: egyfelől olyasvalaki ő, aki friss levegőt vagy tágabb horizontot kínál olvasóinak, akik különben egy bezárt szobában üldögélnének, másfelől vendégként invitálja a külföldi költőket a magyar kultúra otthonába. Hajnal Anna kötetének a címe, a *Kölcsönkenyér* (1968) sokkal nehezebben értelmezhető. Ezt a kifejezést aligha ismerjük másként, mint a „Kölcsönkenyér visszajár” szólásból, ami leginkább arra szolgál, hogy igazolja, ha valaki elégtételt vesz valamilyen sérelemért. Én magam nem látom át, hogyan működik ez a képzet a műfordítással kapcsolatban. Hajnal nem látta el a gyűjteményt semmilyen paratextussal, amely elmagyarázta volna a címet, de talán az olyan implikációkat érdemes tekintetbe venni, mint a kenyér egzisztenciális fontossága az európai kultúrában és a kölcsönzés, csere eleme a világirodalomban.

Ezek a retrospektív gyűjtemények igen vaskosak, ami már önmagában az átfogó jelleg igényét sugallja. Vas műfordításkötete 400, Illyésé 700, Weöresé 900 oldal, és Hajnal 430 oldalas gyűjteménye talán csak azért látszik szerényebbnek, mert tartalmazza *A velencei kalmárt* is: anélkül a lírafordítások „csak” 290 oldalt tesznek ki. Az utóbbiak három csoportra vannak osztva. Száznegyven oldalt kapnak a „Németek”, százhuszat az „Angolok-amerikaiak”, míg a hosszú című harmadik csoport, „Görög, lengyel, cseh, spanyol, román, orosz” mindössze harminc oldalt tesz ki tíz verssel. A nyolc forrásnyelv elég nagy merítésre utalhat ugyan, de a rövid és heterogén harmadik csoport inkább csak függeléknek tűnik az alapvetően német–angol tájékozódású gyűjteményen. Hajnal kötete inkább a kivétel, amely a legkevesébe látszik világirodalmi antológiának a nyugatosok között.

Weöres nem látta el semmilyen diszkurzív paratextussal a gyűjteményét, de a válogatás és az elrendezés implikál bizonyos nézeteket a világirodalomról. Úgy látszik, neki volt a legátfogóbb koncepciója. Az anyagot tizenöt egységbe csoportosította: *Kína, Kínai nemzetiségek, India,*

Belső-Ázsia és Grúzia, Bizánc, Középkori latin költészet, Kelták, Izland, Németek, Angolok (amely csoportba két amerikai költő, Walt Whitman és Emily Dickinson is beletartozik), Franciák, Olaszok és spanyolok, Oroszok és ukránok, A Szovjetunió kis népei, Szomszédnépek. Az egyes egységeken belül a versek elrendezésében megfigyelhető a kronológiai előrehaladás. Az első és egyben a legnagyobb egység a kínai költészeté, amely Laozival kezdődik és Mao Ce-tunggal ér véget. A kötet egésze az ázsiai költészettel indul összesen kétszázhatvan oldalon, amihez még a Szovjetunió kis népeinek irodalmát is hozzászámíthatjuk huszonöt oldalon, többnyire szibériai népköltészetet. A „nagy” európai irodalmak csak kicsivel kapnak több teret, mint az európai perifériák és a kis népek. Mindez egy földrajzilag kiegyensúlyozott, demokratikus képet sugall a világirodalomról. Ami meglepő, az a görög-római klasszikusok hiánya. Ennek nem nyelvi okai vannak, hiszen bizánci görög és középkori latin versek fordításai egyaránt megtalálhatók a válogatásban (nem beszélve arról, hogy Weöres gyakran fordított olyan nyelvekből, amelyeket maga nem ismert, de jó hasznát vette mások nyersfordításainak). Az indiaiak és a kínaiak esetében nem idegenkedett attól, hogy ókori versekkel kezdje a bemutatást. De az európai irodalmat valamiért, ami talán csak ízlés kérdése volt, a középkorból eredeztette. Ettől eltekintve a válogatás impozánsan átfogó.

Illyés egy *Helyünk a világirodalomban* című szöveget helyezett műfordításkötete elejére, és azt rögtön a dicsekvéssel kezdte, hogy milyen átfogó az ő válogatása: „Európa csaknem minden nemzete képviselve van az itt nyíló gyűjteményben, s azon túl Ázsia két nagy nemzete.”¹¹ Az utóbbiak a kínai és a japán. Azt is elmagyarázza, hogy a költőket nem nemzeti vagy földrajzi, hanem szigorúan kronológiai szempontból rendezte sorba – kivéve a távol-keletieket, „mert az ő fejlődésük más”. Ezután következik a felkiáltás: „Mennyivel jellemzőbb egy-egy civilizáció írójára az, hogy mikor élt, mint az, hogy hol!” Egy mai olvasó talán hajlamos Európát egy civilizációnak tekinteni, és ellentmondást látni a helyszín lényegtelenségének kinyilvánítása és az ázsiai költők kiválasztása között. Elfogadható azonban, hogy egy civilizáción belül a kisebb földrajzi különbségek eltörpülnek a történelmi korszakoké mellett.

Illyés igen eredeti nézeteket fejtett ki a világirodalomról, a fordításról és a kis népekről. Az irodalmat a „népek parlamentje” metaforával jellemezte, amelyben a kis népek is egyenlő súllyal rendelkeznek. A világirodalmat a célkultúrák felől tekintette.

11 ILLYÉS Gyula, *Nyitott ajtó*, Európa, Budapest, 1963, 5.

Mert a fordítás is – és voltaképpen a világirodalom is – természetesen elsősorban a kis lélekszámú és a szerény irodalmi múltú népek ügye. Ez az ő nemes elégtételvévésük. [...] A csak angolul vagy franciául olvasónak zártabb ajtó Dante, Goethe, Puskin vagy a Kalevala világa, mint egy lengyelnek, csehnek vagy magyarnak. Bizonyos vagyok benne, hogy a rejtelem nyitja, miért nem hatott Shakespeare a franciákra, Racine az angolokra, egyszerűen az, mert nem fordították le. Mégpedig azért nem (egyenrangúan természetesen), mert sem szükség, sem sznobság nem készítette őket. Vagyis a szegénységet épp a gazdagság, a csonkaságot épp az izmosság okozta.¹²

Illyés tagadta, hogy a magyar irodalom világirodalmi karaktere a magyar szerzők külföldi sikerén múlna. Szerinte a magyar irodalom attól világirodalom, ha ugyanazokkal a problémákkal foglalkozik, amelyekkel ugyanakkor a világ irodalmi. És a fordítás ezért kardinális jelentőségű: a helyi irodalmi rendszert tájékoztatni kell arról, hogy mi folyik máshol. A világirodalmiság nem hatás vagy hírnév, hanem egyidejűség kérdése.

Vallomás a fordításról alcímű előszavában Vas István hangsúlyozta, hogy a fordítás mindig is személyes ügy volt számára, és ezért a gyűjtemény nem nyújthatja a világművészet teljes vagy legalább irodalomtörténetileg jellemző képét. Azt is elmagyarázta, hogyan kellene egy olyan kötetnek festenie: tartalmaznia kellene „a világ valamennyi nagy költőjét s azoknak is éppen legnagyobb, legrepresentatívabb verseit”.¹³ Egyetlen fordító erre nem lehet képes, hiszen senki sem rendelkezhet mindenhez alkalmas megértéssel, nyelvi és formai tudással. Mindazonáltal fordítói tevékenységét a világirodalom művelésének tekintette, és ennek kifejtéseként és egyben a cím magyarázatául a kalózkodás metaforáját használta. Kalózkodás a hét tengeren, amelyek közé az idő óceánjai is odatartoznak. A kötet azt a zsákmányt tartalmazza, amelyet tizennyolc év intellektuális kalandjai során szerzett, amihez azonban végül hozzáteszi: „ezzel a zsákmánnyal senkit sem fosztottam meg kincsétől. Mert olyan vagyok ez, amely attól gyarapszik, hogy minél többen osztoznak benne: a világirodalom.”¹⁴ A világirodalom ebben a felfogásban nem egy adott kincskészlet; még ha a gyűjtemény nem is ad teljes képet a világlíráról, maga hozzájárul a világirodalom felhalmozásához. A fordítás része vagy még inkább módszere a világirodalom növelésének.

12 Uo., 7–8.

13 Vas István, *Hét tenger éneke*, Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1953, 9.

14 Uo., 11.

A nyugatosok nagyon komolyan vették a fordítást mint a modern poétikát kifejlesztő program részét, és amikor csak fordításaikat tartalmazó köteteket publikáltak, sokat elárultak a világirodalommal kapcsolatos nézeteikből. Maga az a tény, hogy az ilyen köteteknek volt közönségük, sőt némelyik kanonikus rangra is szert tett, és irodalomtudományos elemzések legitim témája lett, jelzi a versfordítás jelentőségét egy félperifériális irodalomban. A legtöbben tagadták a gyűjtemények paratextusaiban, hogy szándékukban állt volna világirodalmi antológiát létrehozni, de ennek a tagadásnak az állandósága is mutatja, mennyire kézenfekvő gondolat lehetett az olvasók részéről a gyűjteményeket annak tekinteni. Talán személyes változatát adja egy ilyen könyv a világirodalomnak, de elárul valamit arról, hogy a fordító szerint kik a fontos költők, milyen irodalmakat és milyen arányban érdemes tekintetbe venni, és melyek az irodalmi folyamat elhanyagolható korszakai. De nemcsak egy (személyes) kánonként mutatták be a világirodalmat, hanem elméleti fejtegetésekbe is bocsátkoztak a világirodalomról a paratextusokban, és a fordítást többnyire kardinális jelentőségűnek tartották a világirodalom működésében, sőt létezésében is. Aki a megfelelést („hűséget”) vagy a filológiai pontosságot tartja a legfontosabbnak a versfordításban, nyilván nem helyeselheti a közvetett fordításokat, ez a gyakorlat azonban kétségkívül hozzájárulhat egy jóval tágasabb világirodalom-képhez és -fogalomhoz.

Józán Ildikó

Tudományos irodalom és fordítás a két világháború közötti Magyarországon*

„Hihetetlen elterjedtség”, „valóságos Spengler-láz, mely a műveltség legfelső ötszázáról átterjedt az igazi és álkulturáltak tízezreire: példátlan siker egy elvontan tudományos könyv számára” – Oswald Spengler *Der Untergang des Abendlandes (A Nyugat alkonya)* című művének nemzetközi fogadtatásáról nyilatkozik így Szöllősy Lajos 1920-ban, azaz mintegy másfél évvel a Spengler-mű első kötetének (*Gestalt und Wirklichkeit*, 1918) megjelenése után, s körülbelül ugyanennyivel a második (*Welt-historische Perspektiven*, 1922) megjelenése előtt.¹ A történet érdekessége, hogy ez a „Spengler-láz” Magyarországra is átterjedt, és az 1920–1930-as években itt is pontosan olyan intenzív hullámokat vetett, mint amilyenre az idézet is utal: dicsérték, vitatták, támadták, pedig a könyv meg sem jelent magyarul.² Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy az a könyv, amelyet tíz évvel később, 1932-ben Fenyvesi Andor joggal nevezett „a háborút közvetlenül követő válságos esztendő egyik legnagyobb könyvsikeré”-nek,³ pontosan miért *nem* jelent meg a maga korában magyar fordításban.

Az esetek nagy részében természetesen nem lehet pontos választ adni arra a kérdésre, hogy miért nem történik meg valami, és előrebozsátom, én sem fogok tudni. Mégis azért érdekelt a fordítás elmaradásának kérdése, mert azt reméltem, hogy a kutatás során, amely felé a kérdés vezet, a fordítás gyakorlati aspektusairól, szerepéről, kontextusáról, kulturális-társadalmi-gazdasági beágyazottságáról kapok egy olyan látletet, amelyben dokumentumokkal válnak alátámaszthatóvá azok a jelenségek és működésmódok, amelyeket távolról vagy szóbeszédből jól ismerünk vagy

* A tanulmány az ADVANCED 150848. számú, *Irodalom és fordítás a magyar kulturális örökségben* című projekt keretében készült, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Kutatási Kiválósági Program (ADVANCED_24) pályázati finanszírozásában.

1 SZÖLLŐSY Lajos, *Spengler könyve a hanyatló Nyugatról*, Budapesti Szemle (520–521) 1920, 178.

2 Magyar fordításban csak jóval később, 1994-ben jelent meg: OSWALD SPENGLER, *A Nyugat alkonya. A világtörténelem morfológiájának körvonalai I. Alak és valóság*, ford. JUHÁSZ Anikó – CSEJTEI Dezső; II. *Világtörténeti perspektívák*, ford. SIMON Ferenc, Európa, Budapest, 1994.

3 FENYVESI Andor, *A felújított „sárga veszedelem”*, Századunk 1932. május–június, 273.

éppen jól félreismerünk. A Spengler-mű különösen kíváncsivá tett azzal kapcsolatban, hogy pontosan mit, miért és hogy fordítottak le a kiadók a két háború között, milyen szerepet játszanak a választásban a magyarországi és nemzetközi gazdasági, politikai és kultúrpolitikai viszonyok. Nem utolsósorban azt is reméltem, hogy nemcsak a fordítás, hanem a fordítók szerepének és helyzetének körvonalazásában is segíteni fog a vizsgálódás, legalábbis a két világháború közötti időszakot illetően, amelyre – ha az irodalom felől néznek rá – sokan szeretnek egyfajta aranykorként tekinteni, amikor „még” megbecsülték a fordítókat.

Visszatérve Spengler művéhez, érdemes tudni, hogy a tudományos és szellemi életben Európa-szerte, sőt talán még azon túl is⁴ rendkívüli érdeklődés övezte már az első rész megjelenésétől (1918) fogva, s ezt az 1922-ben kiadott második rész még tovább fokozta. 1923-ban spanyol és orosz fordításban is megjelent, 1926-ban angolul, és valamivel később – ha kis példányszámban is, de – franciául is hozzáférhetővé vált,⁵ az első része 1931-ben, majd a második 1933-ban. A magyar recepció 1920-ban indul, még a második rész megjelenése előtt, és olyan terjedelmes és szerzetágazó csak az 1920–1930-as éveket illetően is, hogy lehetetlen volna összegezni. Néhány példát azonban – minden egyéb szempontot félretéve is – érdemes felidézni pusztán kiterjedtségének érzékeltetésére.

Elsők között ír róla a filozófus Pauler Ákos⁶ és Bartók György,⁷ vagy a Társadalomtudomány című folyóiratban előbb az etnológus és filozófus Bibó István (1877–1935),⁸ majd a klasszika-filológus és történész Hornyánszky Gyula.⁹ 1922 őszén az irodalomtörténész Thienemann Tivadar hosszú írásában már azt is hangsúlyozza, hogy a Spengler-mű „erős visszhangra talált Németország, sőt Európa határain túl is”, s hozzáteszi: „Ma már szinte beláthatatlan a vitairódalom, mely a könyv körül keletkezett [...]. Gondolatai lehetnek rokonszenvesek vagy ellen-

4 David ENGELS szerint a „Spenglerről szóló vita – mivel művét hamar számos nyelvre lefordították – rövid időn belül nemcsak német, sőt európai, hanem nemzetközi jelenséggé vált”. Engels később hozzáteszi, hogy a sajátos történelmi helyzetnek megfelelően a korai francia és angol fogadtatás egyáltalán nem volt elismerő vagy szívélyes. David ENGELS, *Oswald Spengler. Werk, Deutung, Rezeption*, Kohlhammer, Stuttgart, 2021, 37, 250–251.

5 Uo., 250.

6 PAULER Ákos, *Új kultúrfilozófia*, Athenaeum 1920/3–6., 82–87.

7 BARTÓK György, *Nyugat alkonya*, Páosztortú 1922. április 29., 426–430.

8 BIBÓ István, *Az emberiség múltjáról és jövőjéről*, Társadalomtudomány 1921. január, 115–135.

9 HORNYÁNSZKY Gyula, *Oswald Spengler*, Társadalomtudomány 1921. április, 230–241.

szenvesek, vonzók vagy visszataszítók, foglalkozni kell velük, hiszen mindnyájunkra tartozó elvi jelentőségű kérdésekről szólnak, és közelről érintik a magyar történetírást is.¹⁰

Spengler hatása azonban messze nem korlátozódik a tudományos közege. A mű vulgarizálódásának útját is jól jelzi, hogy a Világ című napilap 1923. június 2-án a *Mindennapi lexikon* című rovatában ismerteti Spengler életrajzát, amelyben meglepő részletességgel kitér a mű keletkezésének és kiadásának történetére is,¹¹ de beszédes az is, hogy 1924 nyarán az esztéta és filozófus Szemere Samu monográfiája Spenglerről a *Mindent Tudok Könyvtár* sorozatában jelenik meg.¹² A „művelt nagyközönség”¹³ a mindennapi élet jelenségeinek megértéséhez talál fogódzót a nyugati kultúra végét hirdető gondolatokban. A Színházi Élet című népszerű színház hetilap kritikusa például az operett műfaját, sikerét és terjedését a „zene” rovására a civilizáció és kultúra spengleri gondolatának analógiájára építi föl. Az operett, mondja, „a második császárság alatt született meg. Ugyanakkor, amikor Wagner a *Parsifalt* írta. Csakhogy Wagner: kultúra, Offenbach pedig civilizáció. És most jöjjön Spengler, akitől e megállapítás lényegét kölcsönvettük. A nyugati világ kultúrája szerinte abban az állapotban van, amikor már csak a civilizáció következik.”¹⁴ Spengler a lapban egyébként több könnyed hangulatú történet és humoros anekdota hőseként is feltűnik. Vadnai László „speciális soffőriskolája”-ban az autótulajdonosok (helyes) mentalitásának ironikus felvázolása egy Spengler nevéhez kapcsolt tréfából indul ki,¹⁵ T. Bözsi budapesti olvasó két lapon közölt történetében a fodrászsegéd beszél hölgyvendégének Spenglerről,¹⁶ egy másikban pedig a manikűrös hölgy helyesbíti vendége gondolatát, amikor ez tréfásan „német szövegíró”-nak nevezi a „történéssz és filozófus” Spenglert, s ennek révén az is kiderül, hogy a hölgy valójában bölcsészhallgató, aki Spengler művét maga is olvasta – bizonyára németül.¹⁷ Ez utóbbi novella szerzője ráadásul Márai

10 THIENEMANN Tivadar, *A Nyugat alkonya. Oswald Spengler és a Spengler-irodalom*, Minerva 1922. október–december, 342–361 (az idézet: 343).

11 [szerző nélkül], *Oswald [sic!] Spengler*, Világ 1923. június 2., 3.

12 SZEMERE Samu, *Spengler filozófiája*, Béta, Budapest, 1924.

13 A „művelt nagyközönség” fogalmának jelentésére később térek vissza.

14 [szerző nélkül], *Krizantém. Bemutató a Városi Színházban*, Színházi Élet 1924. december 28., 42.

15 *Vadnai László speciális soffőriskolája*, Színházi Élet 1927. október 16–29., 110.

16 A történet szerint ráadásul a segéd „feltűnő intelligenciája” annyira meggyőzi a hölgyet, hogy házasság lesz a vége. T. Bözsi, *Hogyan jutottam el a nőifodrász-üzlet kasszájába?* Színházi Élet 1928. január 29. – február 4., 70–71.

17 MÁRAI Sándor, *Arcmasszázs*, Színházi Élet 1937. április 25–május 1., 6–7.

Sándor, aki korántsem az egyetlen író, akire ezekben az években nagy hatást tesz Spengler műve.¹⁸

Fontos hozzátenni, hogy Európa-szerte, így az 1920–1930-as évek fordulójától Magyarországon is megjelennek olyan írások, melyek Spenglert – elsősorban későbbi művei nyomán, de az *Untergangra* is visszahatóan – a fajvédelem, illetve a fasizmus kontextusába helyezve idézik föl vagy tárgyalják.¹⁹ Ezek egyike, Szalatnai Rezső például azt hangsúlyozza az *Untergang* alap gondolataiból és hatásából kiindulva, hogy a „konstruktív új nemzedéknek ki kell magából izzadnia Spenglert, mint valami nagy betegséget”, de eddigre már Spengler tézisei olyan széles körben és mélyen gyökeret vernek Magyarországon is, hogy ez a kitörlődés a második világháborúig nem történik meg.

Az 1920-as évek magyar recepciója arra mutat rá összességében, hogy egy több tudományterületen is releváns kérdéseket feszegető, a „magas” és a „népszerű” tudományos érdeklődést egyaránt kiszolgáló műként tekinthetünk a Spengler-műre, és innen nézve minden adott volt tehát ahhoz, hogy ha megjelenik magyarul az 1920-as években, könyvsiker legyen Magyarországon is.

A „miért nem jelent meg fordításban?” kérdésre természetesen nagyon könnyen és észszerűen adja magát néhány válaszlehetőség. Például jogos lehet gazdasági-pénzügyi okokra gondolni, hiszen rendkívül terjedelmes műről van szó, amelynek a megjelentetése költséges lett volna a háborút követő könyvpiaci viszonyok között, de szintén jogosan merülhet fel az is, hogy a tudományos és szellemi élet képviselői közül nagyon sokan tudtak németül, tehát az eredetét is olvas(hat)ták, a szélesebb közönség jó részének pedig elég volt a másodlagos tájékozódás az, hogy hallomásból ismerje a művet, hiszen talán úgysem vette volna kézbe a könyvet, úgysem lépett volna tovább a róla szóló ismertetésektől, cikkektől, tanulmányoktól.

Természetesen ezek a tényezők együtt és külön-külön is magyarázhatják a kiadás elmaradását. De ezek a válaszok nem teljesen győztek meg, azért sem, mert a fordítás két háború közötti kulturális-társadalmi-gazdasági kontextusát sokkal összetettebb viszonyrendszernek látom annál, hogy e válasszal megelégedjek. Ezért kerestem más utat a válasz felé.

18 Csak néhány másik nevet idézve, jelzésszerűen: Tamkó Sirató Károly, Szerb Antal, Németh László, Cs. Szabó László.

19 Lásd például [szerző nélkül], *A fajvédelem filozófusa*, Új Kelet 1931. augusztus 16., 1–2; SZALATNAI Rezső, *Anti-Spengler* = Uő., *Van menekvés*, Slov. Grafia, Bratislava-Pozsony, 1932, 24–31.

Korábbi kutatásaim tapasztalatai nyomán két kiindulópontom volt. Egyfelől biztos voltam abban, hogy nem elegendő, ha a fordításokra vonatkozó történeti kutatás pusztán a kiadásban megjelent dokumentumokra támaszkodik, tehát nem mellőzhető a releváns intézményi és személyes hagyatékok vizsgálata, másfelől pedig arra gyanakodtam, hogy a Spengler-mű fordításának elmaradására vonatkozó választ valahol kultúrpolitikai téren kell elkezdni keresni, az első világháború utáni Európa változó politikai viszonyrendszerében, Magyarország és a nagyhatalmak (Németország, Franciaország, Olaszország) viszonyában. Ez utóbbi hipotézist a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fordítástámogatási koncepciójának vizsgálata nyomán lehetett volna legkönnyebben alátámasztani vagy cáfolni, de a minisztériumi hagyatéka a második világháború és az 1956-os forradalom során jelentős veszteséget szenvedett el, és az e témára vonatkozó dokumentumok megsemmisültek. Ugyanezt a kérdést fordítói és kiadói hagyatékokon keresztül is lehet vizsgálni, de jóval nehezebb, egyrészt azért, mert a kiadói hagyatékok is csak részlegesen maradtak fenn, a fennmaradtak pedig csak kis részben vannak feldolgozva, s a Spengler-mű kiadását akár több kiadó is magára vállalhatta volna. A konkrét kérdés tekintetében tehát a tűt kerestem volna a szénakazalban.

Ezért választottam végül azt az utat, hogy egy olyan könyvsorozatot vizsgáljak meg alaposabban, amelybe akár a Spengler-mű is beleilleszthetett volna, a két háború közötti időszak számottevő piaci szereplője a (humán)tudományos könyvkiadás terén, és hagyatékok, levéltárak őriznek olyan vele kapcsolatos dokumentumokat, melyek a fordítás szerteágazó kérdéseire is rávilágítanak. Bár több ilyen irányultságú sorozat is szóba jöhetett volna, de a Révai Testvérek *Világkönyvtár* című vállalkozása volt az, amelyik egyértelműen kiemelkedett közülük egyfelől azért, mert viszonylag terjedelmes levéltári dokumentumgyűjtemény maradt fenn vele kapcsolatban,²⁰ másfelől pedig azért, mert úttörő szerepet játszott a népszerű tudományos sorozatok területén: 1912 és 1936 között kiadott hatvan kötete²¹ és az általuk képviselt tudományterületek változatossága egyértelműen figyelemre méltóvá teszik.

Mielőtt a sorozattal kapcsolatos tapasztalatokra rátérnék, muszáj röviden felidézni a főbb tényezőket, amelyek a 20. század első felében a tudományos művek fordításának kérdését meghatározták.

20 A Révai hagyatékát a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: HU-MNL-OL) őrzi: HU-MNL-OL-Z (718-720, 1344-1346), *Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. és intézménye (1878-1949)*.

21 A hatvan kötetből három magyar szerző műve, azaz ötvenhét kötetnyi fordításról van szó, mely negyvennégy külföldi művet jelent.

Az első világháborút követő területi veszteségek nemcsak az ország gazdaságára voltak jelentős hatással, hanem az oktatási és tudományos intézményekre (egyetemek, kiadók, társaságok stb.) is, valamint az olvasók számára és az elérési lehetőségeikre, a külföldi könyvekhez való hozzájutás módjaira. A nemzetközi politikai erőviszonyok alakulása az 1920–1930-as években az irodalom, a művészetek és a tudomány területén is nyomot hagy: a kultúra és a tudomány területe – nem csak Magyarországon, hanem egész Európában – a propaganda potenciális eszközévé válik, és részben ennek, részben más tényezőknek (például a rádió és a mozi megjelenésének) köszönhetően átalakul az a kontextus is, amely az olvasóközönségnek az idegen nyelvekhez és kultúrákhoz – eredetiben vagy fordításban – való hozzáféréseinek kereteit, ezekhez való viszonyát meghatározza.

A fordítást és a magyar nyelvű tudományos könyvkiadást azonban nemcsak a nagy háborút követő gazdasági válság közvetlen következményei (a pénz inflálódása, a devizához való hozzájutás nehézségei, a vásárlóerő csökkenése, a papírhiány) állították jelentős kihívások elé, hanem a könyvek behozatalának és kivitelének korlátozása is, valamint az, hogy a Magyarországon maradt kiadók elszakadtak vagy távolabb kerültek kereskedelmi hálózatuk és olvasóközönségük egy részétől. Ezenfelül az első világháborút lezáró békeszerződés egyik kitétele az volt, hogy Magyarországnak csatlakoznia kellett a berni szerzői jogi egyezményhez, s így a kiadók 1922 februárjától a külföldi jogtulajdonos engedélye nélkül nem jelentethettek meg könyveket, s a jog megvásárlása tovább drágította a könyvek előállításának költségeit. A jogdíj összege a két kiadó megállapodásától függött, általában négy–tíz százalék volt, és vagy előre, egy összegben fizette a kiadó (a nagyobb részét vagy akár az egészet), vagy az eladott példányszámok után számolt el vele évről évre. 1923-ban Magyary Zoltán, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tudománypolitikai Osztályának vezetője így összegezte a tudományos könyvkiadás helyzetét: „A tudományos irodalom egyáltalában nem ápolható többé. Még egyetemi tan- és kézikönyvek is alig tehetők közzé, ha csak különleges körülmények, privát pártolások vagy állami támogatás nem teszik lehetővé egy-egy műnek kivételes közrebocsátását.”²²

A tudományos művek fordítását a 20. század elejétől már nem a nemzeti kultúra megteremtésének igénye ösztönzi, mint a 19. században még sokáig. A nagy háború lezárulásával folytatódik az a tendencia, amely

22 MAGYARY Zoltán, *A magyar szellemi élet válsága*, Budapesti Szemle 194. (1923), 10.

a század elején is érzékelhető volt: a napisajtó és a folyóiratok (újra) „egyre több helyet szentel[nek] a kultúra kérdéseinek, a tudományos felfedezéseknek, vitáknak”.²³ Az újságolvasó közönség tehát nemcsak a nemzetközi politikai és irodalmi-művészeti élet eseményeiről értesül rendszeresen a lapok hasábjairól, hanem a tudomány híreiről is. A tudományos tájékozottság egyre inkább az „általános műveltség” részévé válik, s ez teszi szükségessé, hogy a közönség a legfontosabb műveket első kézből, azaz fordítás útján is megismerhesse. Ennek is köszönhető tehát, hogy a könyvkiadók a háború után a „művelt nagyközönségnek” szóló könyvsorozatokban találják meg az eszközt, amely ezt az igényt is kiszolgálja, de képes némiképp ellensúlyozni a szűken vett tudományos szakmai közönségnek szóló művek kiadásának ellehetetlenedését is. Hozzáteszem: szigorúan véve e sorozatok megjelenése nem a háború hatásának következménye, hiszen már előtte is léteztek ilyenek, ugyanakkor a két háború közötti időszakban megnő a könyvpiaci jelentőségük.

A humán- és társadalomtudományi könyvkiadást nézve a „tudomány” szónak és derivátumainak ebben a kiadói kontextusban két fő jelentése van. Egyik oldalról a komolyabb tudományos-szakmai ismereteket követelő, a professzionális kutatást és tudományos gondolkodást megalapozó műveket jelölik, a másikról pedig a tudományos ismeretterjesztés égíse alatt a szélesebb közönségnek szóló, könnyebb olvasmányokat (amelyeknek a korabeli Nyugat-Európában is divatja van). A két kategória között azonban – sem elméleti, sem gyakorlati szinten – nincs éles határvonal: éppen ebből adódik a sorozatoknak az a jellegzetessége, hogy az előbbi kategóriába tartozó vagy ahhoz közelebb álló művek ugyanúgy helyet kapnak bennük, mint az utóbbiak. Az a cél pedig, hogy az olvasók műveltségét fejlesszék vagy elmélyítsék, sokszor azzal jár, hogy nem egy tudományterületről válogatják a műveket, hanem vegyítik azokat.

Ez jellemezte a sorozatok kiadásában élen járó Révai Társulat 1912-ben alapított *Világkönyvtár* című sorozatát is, melyben (három kötet kivételével) kizárólag külföldi szerzők művei kaptak helyet. Az induláskor a kiadó havi (!) egy kötet megjelenését ígérte, amit az első három évben lényegében tartott is (huszonnyolc kötet jött ki). A háború éveiben, 1915 és 1918 között alig hoz ki új címet (összesen csak hatot), majd 1919-ben korábbi kötetek újabb kiadásával és egy új címmel tért vissza a piacra,

23 LAMBRECHT Kálmán, *A gondolat úttörői = A gondolat úttörői. Első sorozat*, szerk. Uő, Dante, Budapest, [1923], 8.

ezt követően pedig 1920-tól 1936-ig, megszűnéséig (az újrakiadásokat nem számítva) még huszonöt kötetet kap benne helyet.

A Révai politikája a sorozat indulásától fogva az volt, hogy a rendkívül elegáns köteteket különösen olcsó áron kínálta: arra alapozott, hogy a ráfordítása hosszú távon fog megtérülni, folyamatosan piacon tartja a címeket, és a nagyobb érdeklődést kiváltókat újabb kiadásokban jeleníti meg. Ennek egyik sarokköve az volt, hogy a fordítók a honorárium fejében egyszer s mindenkorra („örökáron”) átadták a fordítás szerzői és kiadói jogát a kiadónak, amely (elvileg) akárhányszor és tetszőleges formában, sorozatban vagy azon kívül piacra dobhatta a művet.

A Révai érdekes kommunikációs stratégiát választott a sorozat indulásakor, s később is kitartott emellett. A hirdetésekben – mintha a „tudományos” jelzőnek lenne némi visszatartó ereje, legalábbis az olvasók egy része szempontjából – kifejezetten azt hangsúlyozták, hogy nem tudományos művekről van szó: a *Világkönyvtár*, írták, „minden irány és világnézet képviselőit és munkáit egyesíti, anélkül hogy tudományos könyvtár volna, mert a szó igazi értelmében vett nagyközönséghez fordul”,²⁴ és nekik „akarja elközvetíteni mindazt, amit az emberi kultúra máig nagyot és maradandót alkotott”.²⁵ A tudományterületek felsorolásakor a hirdetés a tudományos *műveltség* korabeli körvonalait rajzolja meg, de ott lappang a „művelt nagyközönség” fogalmának meghatározása is:

Történelem és filozófia, szociológia és természettudomány, irodalom, művészet, politika, vallástudomány egyformán benne vannak a [sorozat] programjában. [...] Nem meggyőzni, de tájékoztatni akar. Sohasem felejt el, hogy a szó igazi értelmében vett nagyközönséghez fordul. Nem a tudóshoz, hanem a polgárhoz és a munkáshoz, nem az esztétához, hanem a hivatalnokhoz és a kereskedőhöz, nem a professzorhoz, hanem az egyetemi hallgatóhoz és a diákhöz.²⁶

Nem a *Világkönyvtár* az egyetlen vállalkozás a korban, amely a humán- és társadalomtudományi műveket a természettudományiakkal vegyíti.²⁷

24 [szerző nélkül], *Világkönyvtár*, Az Ujság 1912. január 18., 20; vö. [szerző nélkül], *Világkönyvtár*, Pesti Napló 1912. január 17., 18.

25 A hirdetés több helyen megjelent, például az első kötet utolsó (számozatlan) lapjain: Wilhelm BÖLSCHÉ, *Az élet fejlődéstörténete*, ford. FÜLÖP Zsigmond, Révai, [Budapest], 1912.

26 Uo.

27 Öt természettudós (Wilhelm Bölsche, Wilhelm Ostwald, Charles Darwin, Julian Huxley, Carl Snyder) egy-egy munkája kapott helyet a sorozatban.

Ennek egyik indoka, hogy a „műveltség” fogalmát a 20. század eleje a természettudományos ismeretekre is kiterjeszti, a másik oldalról pedig az a meggyőződés áll a háttérben, hogy az emberi élet és a társadalom történetének megértéséhez szükség van az élet keletkezésének és biológiájának megértésére, az emberi érzések és cselekedetek pedig nem érthetők meg az élettani jelenségek vizsgálata nélkül.

A sorozatba beválogatott kötetek nemcsak tudományterületüket, de témájukat, a műfajukat, a feldolgozási módszerüket, elmélyültségüket, stílusukat stb. nézve is heterogének. 1919-ig a sorozat szerkesztője Pogány József (1886–1938) újságíró, irodalomkritikus, politikus, a Tanácsköztársaság népbiztosa, akinek baloldali elkötelezettsége határozott irányt mutat a sorozatnak. A kötetek elé írt előszavaiból a művek válogatásának szempontja is jól körvonalazódik: a modern („új”) világ, az európai kultúra és civilizáció kérdése érdekli, ezen belül pedig a társadalmi viszonyok megértése, amelyeket szociális és morális kérdéseknek tekint. Tudatosan vegyíti a tudományos és a népszerűsítő műveket, véleménye szerint ugyanis a „kitűnő népszerűsítő munkák” nélkülözhetetlenek a „nagyok munkájának megértésében”.²⁸ Bár 1919-től nem szerepel többé a neve szerkesztőként, s ezt a feladatkört valószínűleg a kiadó vállalta a későbbiekben magára, de a háború után megjelenő kötetek egy részének kiadását már a sorozat első éveiben tervbe vette a kiadó, tehát Pogánynak is szerepe lehetett a kiválasztásukban.

A Révai Társaság hagyatékában fennmaradt szerződésekből látható például, hogy már jóval a háború előtt, 1911-ben kap a fordító, Miklós Jenő megbízást Nietzsche *Unzeitgemäße Betrachtungen (Korszerűtlen elmélkedések)* című művének fordítására, ami végül csak 1921-ben jelenik meg, de hasonló utat jár be több másik kötet is. Thomas Macaulay történelmi életrajzai (*Irodalmi és történelmi tanulmányok*) az 1860-as évek után már megjelentek fordításban. A kiadó 1913-ban bízta meg Mikes Lajost az újrafordításukra, illetve Szász Károly fordításának felfrissítésére, de a négykötetes, összesen több mint ezerkétszáz oldalas munka első két kötete csak 1923-ban, a második kettő 1925-ben kerül a boltokba. Jean-Marie Guyau *Les problèmes de l'esthétique contemporaine (A modern esztétika problémái)* című művére 1913-ban kap megbízást Adorján Andor, de a mű végül csak 1925-ben jelenik meg,²⁹ s ugyanígy járnak az

28 POGÁNY József, Bölsche = Wilhelm BÖLSCHKE, *Az élet fejlődéstörténete*, ford. FÜLÖP Zsigmond, Révai, [Budapest], 1912, 5.

29 Fordítóként a kötetben Adorján Sándor van feltüntetve.

amerikai Ralph Waldo Emerson esszéi (*Esszék*, Bálint Lajos)³⁰ és Karl Gotthard Lamprecht kötete is (*Modern történettudomány*, Sas Andor).³¹

A sorozatban a háborút megelőzően nagy számban vannak jelen közismert, népszerű írók társadalmi, kultúrtörténeti vagy történelmi témájú művei, esszéi. Ezek sorába tartozik például két társadalmi utópiaként kínált mű, Jonathan Swift *Gulliverje* (Karinthy Frigyes, 1914), illetve Anatole France filozofikus regénye (*Sur la pierre blanche*, *A fehér követ*, Czöbel Ernő, 1912), amelyet az *Opinions sociales* (*Szociális kérdések*) antiszemitizmusról, a jótékonyaságról és az igazságról szóló esszéi kísérik; a friss Nobel-díjas (1911) Maeterlinck *Le Trésor des humbles* című írása (*A szegények kincse*, Bölöni György, 1912), amely a *L'intelligence des fleurs* (*A virágok intelligenciája*) című írásával jelent meg együtt, vagy Bernard Shaw komédiája (*Man and Superman*, *Ember és felsőbbrendű ember*, Hevesi Sándor, 1917), melyet három rövid társadalmi témájú írása kísér, de itt lehet említeni Rémy de Gourmont (*Physique de l'amour*, *A szerelem fizikája*, Vajda Ernő, 1912) és Stendhal (*De l'amour*, *A szerelemről*, Salgó Ernő, 1913) műveit a szerelem fizikai és lelki oldaláról, és a sort még folytathatnánk.

Politikatudományi jellegű művek is helyet kapnak: az „orosz forradalmár” Kropotkin emlékiratai (*Egy orosz forradalmár emlékiratai*, Gergely Győző, 1912), a német szociológus, Franz Oppenheimer *Der Staat* (*Az állam*, Sebestyén Ede, 1912) című műve. A filozófiát az angol Herbert Spencer (*A haladás*, Szabó László, 1913) és a német Nietzsche képviseli (*Korszerűtlen elmélkedések*, Miklós Jenő és Wildner Ödön, 1921), a pszichológiát a francia Henri Bergson (*A nevetés*, Dr. Dienes Valéria, 1913), de van pedagógiai tárgyú mű is (Félix Thomas, *A nevelés a családban*, Holló Márton, 1913) és zenei (Richard Wagner, *Művészet és forradalom*, Gy. Alexander Erzsébet és Radvány Ernő, 1914). Guglielmo Ferrero hatkötetes, összesen több mint kétezer oldalas munkája Róma nagyságáról és hanyatlásáról (Lakatos László és Lendvai István, 1914, 1916) történelmi-művelődéstörténeti értekezés.

A háború után elsőként a kiadó a szociológus és újságíró Jean Finot könyvének a jogait szerzi meg (*A boldogság tudománya*, Balassa József, 1924), aki „a magyar könyvkiadás aktuális helyzetére tekintettel”, 1922-ben ingyen adja át a szerzői és fordítói jogokat a kiadónak. A mű-

30 A továbbiakban a műcímek mellett zárójelben a fordító nevét és – ahol szükséges – a fordítás megjelenésének évét tüntetem fel.

31 Erre a fordító, Sas Andor 1912-ben kapott megbízást, Wildner Ödönt viszont az előző megírására 1925-ben kérte fel a kiadó.

választás okára egyértelműen rámutat a kötet ajánlója a külső címdoldalon, mely a fordító, a kiváló nyelvész-egyetemi tanár Balassa József szavait idézi a könyvről: „Vigasztaló fénysugarak egy sötét, borús korszakban. – Minden sorában az emberiség szebb és boldogabb jövőjébe vetett hit s az a meggyőződés sugárzik, hogy az emberiség fejlődése egyenes haladás a jobb, becsületesebb és boldogabb kor felé.”

A sorozat utolsó évtizedében, 1925 után is (az újraközléseket leszámítva) javarészt a jelenkor társadalmi és lélektani problémáira reflektáló, teológiai (Rudolf Eucken, *A jelenkori vallásbölcselet főkérdései*, Dr. Juhász Andor, 1926), pszichológiai (Gustave Le Bon, *Új idők pszichológiája*, Dr. Strém Géza, 1927), filozófiai (Keyserling, *Új világ születése*, Dr. Juhász Andor, 1927), történelmi³² munkák jelennek meg, az amerikai Henry Louis Mencken könyve (*A nők védelmében*, Dr. Fekete Oszkár, 1928) pedig a nők szerepét és a nemek viszonyát tárgyalja, illetve Paul Valéry (*Változatok*, Dr. Strém Géza, 1930), Jules Lemaitre (*Tanulmányok*, Salgó Ernő, 1928) és Maeterlinck (*A tér élete*, Kovács Rezső, 1929) egy-egy műve.

Tematikus szempontból nézve egyértelműnek tűnik, hogy akár Spengler könyve is megtalálhatta volna a helyét e művek sorában (az 1920-as évek közepén), s ha a gyakorlatibb oldalról továbbra sem sikerült elég fogódzót találni ahhoz, hogy az ilyen típusú kiadások teljes pénzügyi-gazdasági kontextusát felvázoljuk, mégis vannak olyan metszetei a tematikus (szakmai-tudományos) és a gyakorlati (gazdasági-pénzügyi) szempontoknak, amelyeknek az összefüggéseire nagyon jól rámutat a *Világkönyvtár* esete. Ezeknek a középpontjában pedig a fordító, illetve az elkészülő fordítás áll.

A sorozatformátum következménye az egységes külső volt, s a kötetek fizikai paramétereinek közvetlen hatása volt a fordító feladatára és arra is, hogy mi és hogyan került bele egy kötetbe. A Révai többkötetes műveket is adott ki a sorozatban, de az egyes kötetek maximális terjedelmét kezdettől fogva húsz ívben (kb. 300 oldal) jelölte ki, s azt, hogy a fordítás „legfeljebb” ennyi lehet, szinte minden szerződéskérdésbe belefoglalták. Azokban az esetekben, amikor a mű ennél rövidebb vagy hosszabb volt, a terjedelem kiigazításáról a fordítónak kellett gondoskodnia, s a plusz figyelemért, munkáért nem járt emelt honorárium. 1912-ben Oppenheimer *Az állam* című műve mellé a fordítójának (Sebestyén Ede)

32 Bertrand RUSSELL, *Egy évszázad élettörténete, 1814–1914* (WERTHEIMSTEINNE FEILER Anna Dr., 1936); C. A. MACARTNEY, *Magyarország* (Dr. FEST Sándor és KÁLLAY Miklós, 1936).

például további műveket kellett válogatnia, hogy kitöltse a kötetet, egy évvel később Dienes Valériának kellett Bergson *A nevetés* című munkája mellé hasonló tárgykörű tanulmányokat keresnie. De rövidítésre, kihagyásra is van példa. Guglielmo Ferrero *Róma nagysága és hanyatlása* című művének első kötetéből a fordítónak (Lakatos László) el kellett hagyni a lábjegyzeteket és a kötet végéhez csatolt magyarázó jegyzeteket. Mikes Lajos Carl Snyder *New Conceptions in Science (A modern természettudomány, 1917)* című művéből azokat a fejezeteket kellett kiválogatnia, „amelyek általános, nem speciálisan amerikai jellegűek”, s emellett ki kellett egészítenie a mű „német kiadásának oly pótlásaival, amelyek általános érdekűek”.³³

Volt, hogy nem kizárólag a terjedelmi korlát adott okot a változtatásra. Charles Darwin *Egy természettudós utazása a Föld körül* című művének bevezetőjében a fordító, Fülöp Zsigmond felhívja a figyelmet, hogy „a kiadó utasítására” elhagyta „a túlságosan szakszerű, nehézkes részeket, meg a kissé száraz és olykor elavult geológiai leírásokat”, mert gondoskodn[ia] kellett arról, hogy az a szakismeretekkel nem rendelkezők számára is élvezetes olvasmány legyen”.³⁴ Jelentős változtatásokon esett át a fordítás során Nietzsche *Korszerűtlen elmélkedések* című kötete is, melyből az első részt azért „mellőzték”, mert az az egyik fordító Wildner Ödön szavait idézve:

szerintünk sokban elavult; elsősorban csak a németség s a 19. század hetvenes éveit, az új német „Reich”-et érdekelhette; erős szubjektivizmusa s igazságtalan invectivái sokat levonnak objektív értékből, túlterjengővé és szakadozottá teszik. Ezekből a szempontokból különben a közölt tanulmányokon is megengedhetőnek tartottunk helyel-közzel némi kihagyásokat. Utóvégre nem szaktudósoknak való kritikái, teljes kiadást, hanem a magyar nagyközönségnek ma is érdekes fordítást akartunk közzé tenni, anélkül, hogy késünk valóban értékes részekhez nyúlt volna.³⁵

33 HU-MNL-OL-Z 720-144, *A Világkönyvtárban megjelenő művek magyarra fordítása A-W, 1911–1929*, 62, 20, 39, 45–46. fol.

34 Charles DARWIN, *Egy természettudós utazása a Föld körül*, ford. FÜLÖP Zsigmond, [Budapest], Révai, 1913, 10.

35 WILDNER Ödön: *Nietzsche és a „Korszerűtlen elmélkedések”* = Friedrich NIETZSCHE, *Korszerűtlen elmélkedések*, ford. MIKLÓS Jenő – WILDNER Ödön, [Budapest], Révai, 1921.

A fordítás, illetve a fordítók szemszögéből még több tényezőt is érdemes volna kiemelni, de zárásképpen itt csak a legfontosabbakra szeretnék röviden kitérni.

A *Világkönyvtár* sorozatában a fordítások közvetlenül eredeti nyelvből készülnek, de vannak ez alól kivételek.³⁶ A kötetek arculata kétszer változott, de a fordító neve mindig ott szerepelt a címdoldalon kiemelt helyen, a szerző és a cím társaságában. Pedig a Révai összességében nem bánt kesztyűs kézzel a fordítókkal. A szerződésekben a „sajtókész kézirat” átadásának dátumát jelölte meg határidőként, ami arra is utal, hogy a kontrollszerkesztés munkáját nem vállalta magára. Feltűnően rövid határidővel kötötte a szerződéseket, általában két-három hónapot adva a fordításra, de előfordult, hogy a szerződés aláírásának és a kézirat leadásának dátuma megegyezett, ami arra mutat, hogy a szóbeli megállapodás a fordításról és ennek az írásos rögzítése nem feltétlenül esett időben közel egymáshoz. A fordítók a honorárium összegét illetően nem voltak alkupozícióban, a kiadó határozta meg az összeget, de a kifizetés időpontját illetően lehetett némi mozgásterük. Általában az imprimáláshoz kötötte a kiadó a kifizetést, de volt, hogy a kézirat átadásakor fizetett, és olyan is, hogy csak a megjelenéskor.

A legtöbb fordítói szerződésben szerepelt az a kitétel, hogy a fordító „teljes, gondos és művészi fordítást” kell végezzen, és tudomásul veszi, hogy ha „olyan mérvű változtatásokat eszközölne a korrektúra alkalmával, hogy a nyomda ezt a munkát felszámítja”, akkor a kiadónak joga van ezt az összeget a honoráriumából levonni. Ez a kitétel valószínűleg hatással lehetett arra is, hogy a tördelt levonatban, illetve a későbbi kiadások előtt a fordítók ne akarjanak alakítani (vagy ha igen, akkor csak minimálisan) a korábbi szövegükön. Mindemellett azt is mondhatjuk, hogy a sorozat tudományos jellege nem volt jó hatással a fordítók helyzetére és honoráriumára. A kiadó ugyanis e köteteket csak kisebb példányszámban tudta piacra dobni, mint a szépirodalmi műveket, s így annak ellenére, hogy a fordítóktól többnyire nagyobb erőbefektetést követelt a fordításuk, még annyi honoráriumot sem kaptak értük, mint egy regényfordításért.³⁷

36 A kiadóval kötött szerződés arra utal, hogy az orosz Kropotkin eredetileg angolul megjelent emlékiratait német fordításból fordíthatta Gergely Jenő, ugyanígy a francia Balzac művét Balla Ignác (*Az elegáns élet fiziológiája*, 1913), a svéd Strindberg *Történelmi miniatűrjeit* Bálint Lajos (1912), illetve a dán Georg Brandes válogatott írásait Lengyel Géza (*Korok, emberek, írások*, 1914). Lásd HU-MNL-OL-Z 720-144, *A Világkönyvtárban megjelenő művek magyarra fordítása, A-W, 1911–1929*, 23, 11, 43, 56. fől.

37 Erről tanúskodik Adorján Andor 1913. tavaszi levelezése a kiadóval: HU-MNL-

Érdemes még felfigyelni arra, hogy a *Világkönyvtárban* megjelent negyvennégy külföldi mű (összesen ötvenhét kötetének) fordítását negyvenegy fordító készítette, s közülük mindössze három nő;³⁸ a női fordítók aránya így jóval alacsonyabb, mint az irodalmi sorozatok esetében. A fordítók többsége rendszeres fordító, akik több-kevesebb fordítói tapasztalattal látnak neki a munkának. S bár a kötetek legnagyobb részének van kritikai visszhangja, a fordításra ezek lényegi módon szinte soha nem térnek ki, de viszonylag gyakran csatlakoznak ahhoz a korabeli – és elég széles körben elterjedt – hagyományhoz, hogy a kritika utolsó gondolatai között a fordító egy-két mondatnyi dicsérete is helyet kap, mely nem a szöveg mély(ebb) vizsgálatán alapul, hanem az olvasó ösztönös benyomását rögzíti.

A tanulmányom kiindulópontjához visszatérve, továbbra sem tudom a Spengler-mű kapcsán feltett kérdésre a választ, de az az út, amit bejártam, illetve a kiadói hagyatékok és a humán- és társadalomtudományi fordítás kérdésének vizsgálata arra mutatott rá, mint amire korábban az irodalmi fordítás területén végzett kutatásaim: a fordítástörténeti kutatás csak meglehetősen pontatlan képet ad a fordítókról és a fordítás kultúrtörténetéről, ha csak a nyomtatásban megjelent munkák alapján próbáljuk ezeket megérteni.

OL-Z 720–144, *A Világkönyvtárban megjelenő művek magyarra fordítása A–W (1911–1929)*, 1–6. fol.

38 Wertheimsteinné Feiler Anna (Macartney), Gy. Alexander Erzsi (Wagner), Dienes Valéria (Bergson).

Kutasy Mercédesz

A nép gyermeke, Beowulf távoli rokona: a *Martín Fierro* Magyarországon*

Míg a külföldi irodalmakban gyakori jelenség, hogy egy műnek két vagy akár több fordítása is van, a magyarban ez sokkal ritkábban fordul elő. A szöveg, amelyről a továbbiakban beszélni fogok, két okból is kivétel: egyrészt az egyik első teljes kötet, amely a dél-amerikai irodalomból megjelent magyarul,¹ másrészt pedig, mert az újrafordításra nem az első változat avulása vagy esetleges hibái miatt volt szükség, hanem azért, mert az nem Magyarországon, hanem a Buenos Aires-i magyar diaszpórában jelent meg 1944-ben, és hazánkban szinte teljesen visszhang nélkül maradt.

A mű – José Hernández *Martín Fierro* című verses eposza – a 19. századi argentin irodalom kánonteremtő darabja, amelyre aztán későbbi szerzők – többek közt Leopoldo Lugones, Jorge Luis Borges, Leopoldo Marechal – is gyakran hivatkoznak. *Martín Fierro*, a főszereplő, gaucsóként, vagyis marhapasztorként él mindaddig, amíg be nem sorozzák, hogy az indiánok ellen harcoljon. Éveket tölt a seregben, ezalatt felesége elhagyja, gyerekei szétszélednek, ő pedig megélhetés nélkül marad és elzüllik. Egy kocsmai verekedés során aztán találkozik Cruz őrmesterrel, aki olyan bátornak találja, hogy ahelyett, hogy elfogná, vele tart, és cinkosa lesz az indiánok földjén, ahová végül a „civilizáció” helyett menekülnek, hogy megélhetést találjanak. A történet bizonyos epizódjai máig megjelennek filmekben, képzőművészeti alkotásokban és irodalmi intertextusként is.

A továbbiakban tehát a *Martín Fierro* két magyar fordítását vizsgálom: arra vagyok kíváncsi, hogy milyen körülmények között és miért születtek meg ezek a szövegek, miféle kulturális interpretációkat

* A szöveg a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült; az ADVANCED 150848. számú, *Irodalom és fordítás a magyar kulturális örökségben* című projekt része, amely a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Kutatási Kiválósági Program (ADVANCED_24) pályázati finanszírozásában valósult meg.

1 Csupán Lucio V. Mansilla ezredes könyve előzte meg, amely 1928-ban látott napvilágot a Franklin Társulat *Világjárók* sorozatában, *A pampák utolsó vad indiánjai* címmel. A fordítást a sorozat szerkesztője, Halász Gyula készítette a lipcei Brockhaus Kiadó *Die letzten wilden Indianer der Pampa* (1925) című fordításából.

inspiráltak a magyar változatok – miközben nem is elsősorban a fordított szöveg minőségéről, hanem Martín Fierro alakjáról szóltak a recenzíók. Eközben azt is látni fogjuk, mennyire nehezen fogható meg az a műfaj, amelynek segítségével az irodalmi fordításról beszélünk.

Az első fordítás 1944-ben jelent meg Buenos Airesben, Szabó László és Vér Andor magánkiadásában.² A szövegválasztást bizonyára nemcsak a forrásnyelvi kanonizáció indokolja, hanem talán az is, hogy a földjét és korábbi életmódját veszített gaucsó alakjában magukra ismerhettek a frissen emigrációba kényszerült fordítók és a magyar diaszpórát alkotó leendő olvasók egyaránt.

A fordítás történetének rekonstruálásához a legmegbízhatóbb forrás a Buenos Aires-i magyar diaszpóra lapja, a Délamerikai Magyarság, amelyben időről időre felbukkannak a fordítás állapotáról, a kötet megjelenéséről, majd annak utóéletéről szóló hírek. Az egyik első cikk 1944. május 13-án lát napvilágot:³ névtelen szerzője „hónapok óta féltett titok”-ról rántja le a leplet, amikor a könyv közelgő megjelenéséről tájékoztat. Hangsúlyozza, hogy a gaucsó-történet annyira argentin, hogy eddig mindössze két idegen nyelvű fordítása – angol és olasz – ismert. A szerző valószínűleg forgatta is a szóban forgó köteteket, az angoloról ugyanis azt mondja, „némi politikai jelleget” lehet neki tulajdonítani, „a két nemzet közötti barátság ápolásának jegyében készült, de mint költői utánérzés kitűnően sikerült”. Az olasz fordítást ugyanakkor kevésbé érzi nagyszerűnek a cikk írója, jóllehet úgy véli, az olasz bevándorlók miatt „sokkal több vérségű kapcsolatot” találhatunk a két nép között. A cikk nívója, hogy a fordítás megszületésének körülményeibe is betekintést nyújt:⁴

A gondolat esztendőök óta foglalkoztatta Szabó László kollégánkat, a jeles újságíró, aki önálló politikai és történelmi tanulmányokon, újságcikkeken kívül igen sok fordítást is jelentetett meg már argentinai tevékenysége alatt; „Martín Fierro”-nál azonban olyan akadályba ütközött, amit sokoldalúsága dacára sem tudott legyőzni: a kötött formát, a vers sorainak összecsendülését.

2 José HERNÁNDEZ, *Martín Fierro*, ford. SZABÓ László – VÉR Andor, magánkiadás, Buenos Aires, 1944.

3 „*Martín Fierro*” – magyar nyelven. Az argentinai irodalom klasszikus remekművének magyar fordítása befejezés előtt áll, Délamerikai Magyarság 1944. május 13., 4.

4 A kiadástörténetre vonatkozó cikkek szövegét mindig az eredeti helyesírásának megfelelően közlöm, az esetleges elütéseket, rövid ékezeteket is megtartva.

Épen (sic!) ezért társul vette a nagy munkához Vér Andort, aki-
vel azóta hosszú hónapok hajnalbanyulo estéin dolgozott, amíg
az argentinai népelet legendás hősenek históriája ékes és csilingelő
magyar verssorokba formálódott.

Az eredeti szöveg terjedelme közel 1300 strófa, és a cikk megjelenésének pillanatában a fordítás nagyobb része készen van; néhány versszak hiányzik csupán, hogy nyomdába kerülhessen a magyar nyelvű változat. A névtelenül publikáló szerző már itt bevezeti az argentin és a magyar irodalom közötti analógia gondolatát – ez a későbbi recenziók visszatérő motívuma is lesz –, ezáltal az argentin irodalmi hagyományt talán kevésbé ismerő, leendő olvasóknak kulturális fordítást is kínál, amikor ezt írja:

„Martin Fierro” (akit magyar mesenyelven „Vas Marci”-nak lehetne elkeresztelni) magyarnyelvű kiadása a két fordító szerint nemcsak azért lesz érdekes, mert anyanyelvünkön ismerhetjük meg Argentina éposz-hősenek történetét, hanem azért is, mert újból ki fog domborodni az a sok közös sajátosság, ami a két távoli nép – az argentinai és magyar – között van úgy életformái, mint szokásaiban.

Néhány hónappal később, október 5-én a Délamerikai Magyarság a már megjelent kötetet ünnepli:

Csak hetekkel ezelőtt adtuk hírrül, hogy elkészült és nyomdába került „Martin Fierro”-nak, ennek az argentinai nagy elbeszélő költeménynek magyar nyelvű fordítása és ma azt jelenthetjük, hogy a vaskos – közel 300 oldalas – kötet már itt fekszik előttünk. Meg kell tehát az igazság okából állapítanunk, hogy a fordítók és kiadójuk eddig ismeretlen rekordot állítottak fel a magyar kolóniában: az általuk bejelentett időn belül valóban megjelentették művüket.⁵

A kötet erénye nem csak a pontosság, a recensens az illusztrációkat is méltatja: a címlap és az egész lapos illusztrációk az argentin Roberto Mezzadra munkái, az egyes énekeket záró kis méretű rajzokat pedig Bonta György készítette.

5 Megjelent a „Martin Fierro” magyar nyelven, Délamerikai Magyarság 1944. október 5.

A magyar *Martín Fierro* előszavában Szabó László és Vér Andor köszönetet mond a két grafikusnak, valamint a *Crítica* című lapnak – 1935-től e folyóirat külpolitikai rovatvezetőjeként dolgozik Szabó László –, amely a kiadáshoz szükséges nyomdai kliséket bocsátotta a fordítók rendelkezésére. A köszönetnyilvánításban négy argentin író – Diego Novilla Quiroga, José Carlos Maube, Carlos Abregú Virreira és Carlos V. Warnes – is megemlítenek, akik a fordítás során „értékes útbaigazítással szolgáltak”.⁶

Ami a kötet bevezetőjét illeti, José Hernández fametszetes portréja után egy háromoldalas magyar nyelvű, valamint egy kétoldalas spanyol előszó vezet be a fordítást. A magyar szöveg a spanyolhoz képest kiegészül a szerző, José Hernández rövid életrajzával és a *Martín Fierro* megjelenésének ismertetésével: megtudjuk, hogy eddig a magyaron kívül angol, olasz és katalán fordítása született a műnek, valamint töredékes fordításai vannak francia, német, orosz és jiddis nyelven. Szabó László és Vér Andor tisztában vannak speciális helyzetükkel, hiszen a diaszpórában elsősorban a Buenos Aires-i magyar kolónia érdeklődésére számíthatnak; ugyanakkor fordítói módszereikbe is betekintést engednek:

Ilyen népi époszban mindig akadnak szavak, amelyek értelmét a fordítás meghamisítaná s épen ezért lefordíthatatlanok. Ezeket eredeti formájukban vettük át már azért is, mert legtöbbjük átment a nemzetközi használatba. A délamerikai magyarok valamennyit ismerik, magyarázatukat tehát azért adjuk, mert Martin Fierro fordításunkat bizonyára spanyolul nem tudó honfitársaink is olvasni fogják.⁷

Valószínű azonban, hogy amikor a fordítók a „spanyolul nem tudó honfitársak”-ról beszélnek, továbbra is a magyar kolónia bizonyos tagjait tartják szem előtt, és nem a magyarországi, hanem inkább a frissen Argentínába érkezett és a nyelvet még nem beszélő magyarokra gondolnak. A *pampa*, a *gaucsó*, a *rancsó* és a *poncsó* talán Argentínán kívül is tekinthető „közismert” szónak, a további példák – *csiripá* (a gaucsóknak a köténye), *zserba* és *máté* (argentin tea és a kivájt lopótök, amelyből isszák), *tába* (marhacsontról készült játék) stb. – azonban ma is fejtörést okozhatnak az argentin kultúrában járatlan olvasónak, ezekkel a kulturális elemekkel csak az találkozik, aki Argentínában él.

6 HERNÁNDEZ, I. m., 9.

7 Uo.

Az előszó, ha csekély mértékben is, de betekintést nyújt a diaszpóra magyarság gondolkodásába is: jóllehet a fordítás Buenos Airesben készül, és Magyarországon gyakorlatilag teljesen visszhang nélkül marad, a fordítók mégis a magyar irodalmi hagyomány felől gondolkoznak a kötetről, az előszóban ugyanis azt a célt tűzik maguk elé, „*hogy a magyar irodalmat gazdagítsuk José Hernández nagyszerű parasztposzával*”.⁸ A magyar irodalmi hagyomány és a spanyol nyelvű irodalmak megismerésének szükségessége Vér Andor publicisztikájában is előkerül, például abban a cikkben, ahol kislánya, Irénke olvasási szokásai miatt panaszkodik.⁹ A Magyarországról frissen Argentínába költöző kiskamasz ugyanis arra készül, hogy hamarosan visszatérnek Budapestre, ezért szeretné naprakészen tartani a magyar irodalomra vonatkozó ismereteit – a papa viszont azt szeretné, hogy a gyerek hamar beilleszkedjen és spanyolul olvasson.¹⁰ A tárgyalt *Martín Fierro*-fordítás valószínűleg éppen ennek volna az eszköze: általa ismeretet szerezhet a magyar olvasó az argentin kultúráról, de nem kell a nyelvi akadályokkal megküzdenie, sőt, a magyar kulturális hagyományba ágyazva ismerkedhet meg a leghíresebb argentin gaucsótörténettel. És ha az argentin „Vas Marci” meg a magyar betyár közötti kulturális hasonlóság nem volna elegendő, a fordítók nyelvünket is különösen alkalmasnak találják Hernández művének átültetésére; így folytatják fordítói módszereik ismertetését:

Kitűnt, hogy nyelvünk talán minden más nyelvnél alkalmasabb a Martin Fierro átültetésére s gazdag szókincsével bámulatosan készséges eszköz arra, hogy érzékeltesse a bujdosó gaucsó nehéz és sok szenvedéssel teli sorsát. A fordításnál a hűségre törekedtünk s a lehetőséghez képest tiszteletben tartottuk a versek eredeti formáját és lényegét. A lefordíthatatlan gaucsó nyelvjárást ízes népi nyelvvel igyekeztünk pótolni. Az eredeti szóképeket és hasonlatokat teljes egészükben átvettük s csak akkor helyettesítettük a magyar

8 Uo., 8. (Kiemelés tőlem – K. M.).

9 VÉR Andor, „Egy apa naplójából.”, Új Világ 1942. március 28., 5–6.

10 „Íme így függ össze a világháború a régi magyar irodalommal. Hitler nem várt még két évig, hogy Irénke tüzetesen megismerje Fanny hagyományait és a végekről szóló verseket. Persze azért tőle telhetőleg igyekszik pótolni a mulasztottakat. Martin Fierro-t még nem ismeri, de minden magyar könyvre, ami keze ügyébe kerül, úgy csap le, mint a héjja. Hiába igyekszem a lelkére beszélni, hogy egy buenos airesi második gimnazistának Hernandez, Capdevilat, Lugonest és más argentinai írókat kell olvasnia, ő törhetetlenül kitart Jókai, Mikszáth, Zilahy, Nyirő, sőt – uram bocsá! – még Pekár mellett is.” Uo., 5.

gondolkodásnak megfelelő, de lényegileg rokon kifejezésekkel, amikor azok hű fordításban mesterkéltté, sőt értelmetlenné váltak volna. Szándékunk az volt, hogy magyarrá tegyük a Martin Fierro-t, de argentinai sajátosságát se sikkasszuk el. Hisszük, hogy ezt a tisztas, de sok nehéz akadályba ütköző szándékot sikerült is megvalósítanunk.¹¹

Ami a fordítókat illeti, Szabó László (Gyöngyöspata, 1905 – Buenos Aires, 1982) 1924-ben, tizenkilenc évesen érkezett Brazíliába, innen Uruguayba, majd 1935-ben Argentínába települt, kisebb megszakításokkal magyar nyelvű lapokban publikált.¹² Uruguayi évei végén kezdett spanyol nyelven is írni, Buenos Airesben pedig a már említett *Crítica* című lap külpolitikai rovatvezetőjeként dolgozott. Eközben szépirodalmi műveket – a többi közt Molnár Ferenc két színművét – fordította spanyolra. A '70-es évektől elsősorban történészként működött, nevéhez köthető a *Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900)*¹³ című kötet, valamint egy monográfia a magyar jezsuitáról, Orosz Lászlóról.¹⁴ A Délamerikai Magyarország 1944. május 13-i cikkéből, mint láthattuk, kiderül, hogy korábban is próbálkozott a *Martín Fierro* magyarrá ültetésével, de a kötött versforma meghaladta képességeit. Ezért volt szerencsés a találkozása Vér Andorral (született Weisz Andor, Sátoraljaújhely 1897 – Buenos Aires, 1976), aki a húszas éveitől költőként mutatkozott be, később budapesti és vidéki lapokban (Miskolc, Reggeli Hírlap, Budapest, Szabadság) dolgozott újságíróként. 1938-ban családjával kivándorolt Argentínába, ahol 1963-ig élt. 1963 és 1969 között Budapesten szakfordítóként működött, közben dél-amerikai verseket – a többi közt Andrés Bello vagy Gabriela Mistral költeményeit – fordította magyarrá. 1969-ben látogatóba visszatért Buenos Airesbe, ám egészségi állapota nem tette lehetővé a hazautazását; 1976-ban halt meg az argentin fővárosban.

A két fordító közül tehát Szabó László az ötletgazda és a szervező, Vér Andor pedig a szöveg verses formájáért felel. A könyvbemutatónak is Szabó László – és a buenos airesi Magyar Színház igazgatója, László Andor – a főszereplője, aki *Martín Fierro en Hungría* [Martín Fierro Magyarország] című előadásában „képzeletben átutaztatja az argentinai

11 HERNÁNDEZ, I. m., 8–9.

12 Bővebb életrajzát lásd Urbán Aladár recenziójában: URBÁN Aladár, *Szabó László: Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900)*, Századok 1986/4., 866–868.

13 A könyv először Buenos Airesben jelent meg 1978-ban, majd Budapesten 1982-ben.

14 SZABÓ László, *El húngaro Ladislao Orosz en tierras argentinas (1729–1767)*, Buenos Aires, 1984.

pampák hőseit a hozzája oly sok mindenben hasonló magyar alföldre és elképzelt élményeit fogja a hallgatók előtt megjeleníteni”.¹⁵

Néhány nappal a bemutató után, augusztus 22-én a Délamerikai Magyarság című lap már múlt időben számol be az eseményről, amelyre nagy érdeklődés közepette, a magyar kolónia számos tagja előtt került sor. A beszámoló itt is az azonosságokat hangsúlyozza,

amelyek azt mutatják, hogy 12.000 kilométerre innen, tul az óceánon azonos formák és életviszonyok között, *szinte egészen is egyformán gondolkodva él* egy nomádfajtájú nép, amelynek fiai – ha egyszer kezükbe kerül majd – olyan érdeklődéssel olvassák Martin Fierro történetét, mint az argentinai gauchok a magyar „szegénylegények” históriáját olvasnák.¹⁶

Magyarországon azonban nem sok szó esik a teljes *Martín Fierro*-fordításról. Amikor a Művelődés című lapban 1958-ban megjelenik egy cikk *Az argentin pampák éposza* címmel,¹⁷ a szerző teljes névumként tárgyalja José Hernández költeményének létét éppúgy, mint magyar fordítását. A mindössze egy oldal terjedelmű szöveget egy argentin grafikus, Alberto Nicasio fametszetei¹⁸ illusztrálják, a szerző pedig két kérdéssel hozza közelebb szemlátomást teljesen idegen témáját a hazai olvasókhöz: „Ki volt a költő, akit az argentin nép úgy ismer, s úgy szeret, mint Petőfit a magyar?” majd röviden összefoglalja José Hernández életrajzát. Írása végén pedig azt kérdi: „Mi az oka annak, hogy az argentin irodalomban a Martin Fierro épp olyan diadalmas utat tett meg és épp olyan időálló sikert ért el, mint a mi irodalmunkban a János vitéz, vagy a Toldi?” Válasza nem mentes a politikai felhangtól: „A nyelvi szépségen és a költői erényeken túl bizonyára az, hogy a néphez szól s a nép ügyéért harcol. Martin Fierro a nép gyermeke. A nép erényeinek, vágyainak megtestesítője.”¹⁹

15 Szabó László *Előadása a Martin Fierro-kiállításon*, Délamerikai Magyarság 1944. augusztus 12., 5. A könyvbemutatóra 1944. augusztus 18-án pénteken, 18.30-kor kerül sor a Kraft Kiadóvállalat galériájában, a Reconquista utca 319. szám alatt; a kiállítóterben közben a *Martín Fierro* szereplőinek fából faragott szobrai láthatók.

16 Délamerikai Magyarság 1944. augusztus 22., 5. [Kiemelés tőlem – K. M.]

17 T. E., *Az argentin pampák éposza*, Művelődés 1958/8., 71.

18 Az egyik fametszet José Hernández arcképe, a másik lehajtott fejű lovas ábrázol, alatta a *Martín Fierro* vonatkozó részlete – „Szomorú biza bujdokolni...” – olvasható. Alberto Nicasio a *Martín Fierro*n kívül egy másik jelentős argentin művet, Domingo Faustino Sarmiento *Facundóját* is illusztrálta.

19 T. E., *l. m.*, 71.

Martín Fierro, mint láttuk, az '50-es évek végének Magyarországon „a nép gyermeke”, alig egy évvel később, 1959-ben, Buenos Airesben azonban már a hatalommal szembeni szubverzióját hangsúlyozzák.²⁰ Fercsey János, a Délamerikai Magyarság szerkesztője a kisgazda politikus, Kovács Béla (1908–1959) halála apropóján az önazonosságot, az elveink melletti kiállást jelöli meg a gaucsóval való azonosság alapjaként: „A magyar Martín Fierro erős, férfias és rendíthetetlenül küzd hazája ellenségei ellen”, írja, és nem kétséges, hogy ha arcot kellene rendelni az argentin eposzi hős alakjához, az leginkább Kovács Bélára hasonlítana. Ugyanerre a párhuzamra építi azt a cikkét is, amelyet az '56-os események ötödik évfordulóján, spanyolul publikál.²¹ A magyarok és a gaucsókat egyaránt a végtelen síkság szülöttei, magányosan dacolnak az elemekkel és elnyomóikkal, hogy elérjék vágyott céljukat, amely nem más, mint *a szabadság*. Innen pedig már csak egyetlen bakugrás, és az '56-os események az argentin jelen idő felől nyernek értelmet: „Martín Fierro szíve ugyanolyan, akár a magyar nép szíve: az 1956-os forradalom hősi napjaiban képes volt a szabadságáért harcolni, ezért mondja Pedro Eugenio Aramburu tábornok is, hogy »Minden argentin szívben ott él egy kis Magyarország.«.”²²

Az argentin eposz második – Magyarországon első – fordítására 1977-ig kell várni (Magyar Helikon, a fordító Orbán Ottó). Paradox módon a második megjelenés kevésbé ambiciózus, mert míg Szabó László és Vér Andor a mű mindkét részét beemelte a fordításába (az eredetiben: *El Gaucho Martín Fierro*, 1872 és *La vuelta de Martín Fierro*, 1879), az Orbán Ottó-féle változat csak az első részt adja közre. Benyhe János, a kötet szerkesztője az utószóban ezt azzal magyarázza, hogy az első rész „önmagában is befejezett, feszesebben szerkesztett”,²³ kontextusaként pedig nem politikai párhuzamokat von, hanem a világirodalmi analógiákat – a *Roland-*, a *Beowulf-*, a *Cid-* és az *Igor-éneket*, Rabelais-t, valamint az argentin irodalomból Borgest – említi.

A kötetnek sem az utószava, sem a róla írott recenziók nem említik az 1944-es fordítást, olyan tehát, mintha 1977-ben először jelenne meg

20 FERCSÉY János, *Kovács Béla tragédiája a délamerikai sajtóban*, Délamerikai Magyarság 1959. augusztus 20. A szöveg spanyol nyelven számos dél-amerikai lapban, köztük a buenos airesi *Correo de la Tarde*, a caracasi *El Universal* és a limai *Vanguardia* hasábjain is megjelent.

21 Juan FERCSÉY, *De cada corazón argentino debe vivir una pequeña Hungría*, Délamerikai Magyarság 1961. szeptember 28., 2.

22 *Uo.* [A szöveget saját fordításomban közlöm – K. M.]

23 José HERNÁNDEZ, *Martín Fierro*, ford. ORBÁN Ottó, Magyar Helikon, Budapest, 1977, 106.

a gaucsoéposz – és ez voltaképpen így is van, hiszen ha a korábbi kiadásból el is juthatott néhány példány Magyarországra, kereskedelmi terjesztésének nincs nyoma.

A korabeli recenziók mind egyetértenek abban, hogy a fordítás megszerű,²⁴ és azt is látjuk, hogy a főhős jellegzetességei közül megint azokat emelik ki a szerzők, amelyek megfelelően illusztrálják a kultúrpolitikai diskurzust. A Tolna Megyei Népújság „itg” monogrammal szignáló szerzője²⁵ például Marxtól idéz, aki Balzac kapcsán azt mondja, a francia szerző műveiből jobban megismerhető a társadalom, mint némely tudományos munkákból – innen pedig egyenes út vezet a *Martín Fierro*ig, amelynek „népi realizmus”-át dicséri. Ugyancsak a megjelenés évében jelenik meg recenzió a *Vas Népében*,²⁶ ahol a Benyhe-féle irodalmi analógiák, köztük a magyar betyárballadákkal vagy a *Kalevalával* való rokonság dominál. A szerző konklúziója pedig nem más, mint hogy a *Martín Fierro* megszületése Argentína nemzetté válásával párhuzamos, s ennek alátámasztására Babitsot idézi: „nem az énekes szüli a dalt, a dal szüli énekesét”.²⁷

Az 1986-os év a recepció kiemelt pillanata, José Hernández halálának századik évfordulója. Ebből az alkalomból számos lap²⁸ közül

24 Csala Károly írja az Új Tükör heti könyvajánlójában (1977. január–március. 10., 8.): „S micsoda meglepetés! Orbán Ottó – e nem éppen »népies« költő – fordítása teli van vérbeli »népies« leleményekkel, fordulatokkal. A fordítás, ha itt-ott vitatható is talán, mégis értékes költő termék.” A Délmagyarország 1977. március 20-i számának *Böngésző* rovatában ezt olvashatjuk a fordításról: „A messzi földrész Rózsa Sándorét megéneklő költő eposzát Orbán Ottó népi ízelet, dél-amerikai ritmikát őrző fordításában élvezheti a versszerető közönség”. Harminc évvel a kötet megjelenése után Szabó Szilárd Nagy László versfordításairól ír a *Parnasszusban*, ahol épp Orbán Ottó *Martín Fierro*-fordítása a jó fordítás mértékegysége: „Különös hasadtság ez, mintha a tükörképe volna az intellektuális költészetet művelő Orbán Ottóénak, aki átültetett ugyan három kötet verset és drámát a vele rokon Robert Lowelltól, de mintegy ellensúly gyanánt, fordításaiban gyakran és nagy kedvvel intonálta az ösztönös, népi hangot, sőt, bravúros *Martín Fierro*-fordításában még a féldilettáns manírokat, a suta nyelvtant és metrika alkalmazásától sem riadt vissza. Hanem míg Orbán fordításában ez a két ellentétes hang – az intellektuális és az ösztönös népi – gazdagon ellentétező egymást, és harmonikus egységbe olvad, addig Nagy Lászlónál nem érezni hasonló egységet.” SZABÓ Szilárd, *Két híres angol vers Nagy László fordításában. Dylan Thomas: Csöndben ne lépj az éjszakába át. W. B. Yeats: A második eljövétel, Parnasszus 2007/2.*, 120.

25 „itg”, *Martín Fierro, avagy egy nemzet ébredése*, Tolna Megyei Népújság 1977. július 26., 4.

26 (kulcsár), *Hősköltemény a gauchokról*, *Vas Népe* 1977. március 19., 5.

27 *Uo.*

28 Köztük a Heves Megyei Népújság 1986. október 21., 8. vagy épp a Csongrád Megyei Hírlap 43. (1986/428.), 6.

rövid portrét a szerzőről; ezek konklúziója rendre az, hogy a „Martin Fierro eposz eredeti formájában igazán érdekes, hiszen Hernandez művét a népköltészet nyelvén írta. Martin Fierro valóságos példaképpé magasodott: vele kezdődött a nép nyelvének megjelenése a latin-amerikai irodalomban”.²⁹

A 2000-es évektől azonban megcsappan az érdeklődés az argentin gaucsó iránt, alig esik szó José Hernández művéről Magyarországon – amikor igen, akkor szinte kivétel nélkül Borges vonatkozásában, aki számos művében feldolgozta, újraírta a történetét –, és úgy tűnik, ekkorra Orbán Ottó fordítása is szinte teljesen feledésbe merült. 2013-ban a Magyar Nemzet beszámol³⁰ az Ulpius Ház friss kötetéről – Francesca Ambrogetti – Sergio Rubin: *Ferenc pápa. Beszélgetések Jorge Bergoglióval* –, amely Argentínában három évvel korábban, 2010-ben jelent meg. A Magyar Nemzet cikkében a kötet szerkesztője, Dornbach Mária, valamint a fordító, Latorre Ágnes is megszólal, és nyilatkozik a könyv nyelvi regiszteréről, valamint a kötet válogatásának kulisszatitkairól. Ebből kiderül, hogy a spanyol nyelvű munka végén a pápa irodalmi témájú tanulmányai szerepeltek – közismert anekdota, hogy Borges egyszer nyolc órát vonatozott, mert az akkor még irodalomtanárként dolgozó Jorge Bergoglio meghívta egy órájára beszélgetni –, ám ezek a tanulmányok végül nem kerültek be a magyar kiadásba:

Az első tanulmány a nagy argentin nemzeti eposz, a Martin Fierro kapcsán a nemzetté válásról szól. Arról, hogyan lehet egy nemzetet összekovácsolni, erkölcsi alapértékeit megteremteni és nemzedékeken keresztül továbbadni. Nagyon tanulságos mű – vélekedett a szerkesztő. A kiadó végül úgy döntött, nem veszi bele a tanulmányokat a beszélgetőkönyv magyar kiadásába, mert az argentin nemzeti eposzt Magyarországon kevesen ismerik.”³¹

Azt látjuk tehát, hogy bár José Hernández könyve az argentin irodalom kánonteremtő alkotása, és nem megszokott módon két magyar fordítása is megjelent, 2013-ra gyakorlatilag feledésbe merült. A feledés oka lehet

29 Heves Megyei Népújság 1986. október 21., 8.

30 R. Kiss, *Ferenc pápa fekete cipőben*, Magyar Nemzet 2013. május 18., 15.

31 Uo. A döntés annak dacára született, hogy tudható, Latorre Ágnes ismerte Szabó László és Vér Andor 1944-es *Martin Fierro*-magyarítását is, mivel korábbi műfordításaiban (lásd pl. Jorge Luis BORGES, *Domingo F. Sarmiento: Facundo*, Nagyvilág 1997/3., 203–234) ebből idéz.

a mára kissé divatjamúlt, népies regiszter, de akár az is, hogy a magyar nyelvű megjelenéssel egyidejű irodalomkritika keveset és szinte mindig az aktuális helyzethez igazodó társadalmi-politikai kontextusban tárgyalta. Ha kellett, hőse „a nép gyermeke” volt, máskor szubverzív forradalmár, megint máskor Cid vagy Beowulf világirodalmi rokona. Valahogy úgy, ahogyan Szent Jakab apostol ikonográfiája esetében találjuk, miközben a szent Spanyolországból Dél-Amerikába hajózik: Spanyolországban a kora középkorban apostolként és zarándokként ábrázolták, ám amikor a történelmi helyzet úgy hozta, és a keresztény seregek segítségre szorultak az arabok kiűzésében, Jakab lovas katonaként jelent meg a clavijói csatában (844), és *Matamorosszá* (Mórölővé) vált; a dél-amerikai hódítókat az indiánok legyőzésében segítette (*Santiago Mataindios*, vagyis Indiánölő Szent Jakab), majd a 19. században, a függetlenség korában az indiánok pártjára állt a spanyolok ellen, és *Mataespañoles*, Spanyolölő lett. Mára – akár Martín Fierrot – képtelenség az utólag ráakódott politikai diskurzustól mentesen látnunk.

Horváth Lívía

Roberto Bolaño magyarul: kiadás- és recepciótörténet*

Bevezetés

A 21. század első évtizedeiben Roberto Bolaño neve egyre ismertebbé vált: művei a nagy irodalmi befolyású területektől – mint az Egyesült Államok vagy Németország – a periférikusabb országokig bejárták az irodalmi piacot. A 2010-es években már több tanulmányban és irodalomelméleti szövegben is „világirodalmi szerzőként” hivatkoznak rá; hírnevét és elismertségét jól mutatja, hogy a szépirodalomra és irodalomkritikára szakosodott rangos brit Bloomsbury kiadó *Literatures as World Literature* (Szépirodalmak mint világirodalom)¹ sorozatának négy monografikus kötete közül az egyiket az ő munkásságának szentelték (*Roberto Bolaño as World Literature*, 2017).² Bolaño fordításban megjelent műveinek recepciója olyan szempontból különleges, hogy művei elsősorban nem az eredeti kontextusban, hanem a későbbi, Egyesült Államokban elért sikerének köszönhetően lettek világszinten ismertek. Bár népszerűségének ugrásszerű növekedésével számos nemzetközi kutatás és kritika foglalkozott a 21. század első évtizedében, a magyar recepció tanulmányozásával még adós a hazai irodalomtudomány; jelen tanulmány célja, hogy ezt a hiányt részben pótolja.

Bolaño magyarul

Bár Bolaño számos művét lefordították már magyarra, a szerzőnek több jelentős műve is van, amely eddig nem jelent meg magyarul: a regények közül ilyen például az *Amuleto* és a *Los sinsabores del verdadero policía*, míg a *La literatura nazi en América* című műből csak részleteket olvashattunk. Ami a novellákat és a verseket illeti, az életműhöz képest

* A tanulmány az ADVANCED 150848. számú, *Irodalom és fordítás a magyar kulturális örökségben* című projekt keretében készült, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Kutatási Kiválósági Program (ADVANCED_24) pályázati finanszírozásában.

1 [Saját fordítás – H. L.]

2 *Roberto Bolaño as World Literature*, szerk. Nicholas BIRNS – Juan E. DE CASTRO, Bloomsbury, London, 2017.

a magyarra fordított művek száma elenyésző, hiszen a szerzőtől eddig nem jelent meg egyetlen novelláskötet sem, a versek terén pedig magyar nyelvű kötetről először 2025 márciusában kaptunk hírt, amikor a latin-amerikai irodalomra szakosodott Sonora kiadó bejelentette, hogy az elkövetkező évben két Bolaño-művel gazdagítja kínálatát: az egyik a 2010-ben Scholz László fordításában megjelent *Távoli csillag* új kiadása, a másik pedig Bolaño egyik legismertebb versantológiája, a *Los perros románticos*. Bár a témával foglalkozó kritikák, tanulmányok közül több is hangsúlyozza, hogy Bolaño költőnek vallotta magát, lírája a magyar irodalmi szintén egészen ez idáig nagyon kevés figyelmet kapott.³ A *Los perros románticos* magyar kiadása azonban betöltheti a bolañoi líra hazai recepciójában tátongó űrt; e tanulmány megírásakor csupán a megjelenés híreről értesültünk, így ennek megítélését csak a későbbiekben tudjuk majd részletesebben elemezni.

Bolaño első magyar nyelvű megjelenését 2008-ban, az *Árgus* irodalmi folyóiratban⁴ olvashattuk: ekkor a *Gyilkos kurvák* (*Putas asesinas*) című novellát közölték. A szöveget a folyóirat főszerkesztője, Pallag Zoltán ajánlására Scholz László fordította magyarra.⁵ Szintén 2008-ban a Noran kiadó gondozásában jelent meg a Székács Vera által szerkesztett *Huszadik századi latin-amerikai novellák* című novelláskötet. Ebben az antológiában egy újabb Bolaño-novellát olvashatunk magyarul, *A kiállhatatlan gaucho* (*El gaucho insufrible*) címmel, Vencz Zoltán fordításában. A kötet összesen 46 latin-amerikai író egy-egy novelláját gyűjti össze, a boom előtti szerzőktől egészen Bolaño generációjáig.

A két novella megjelenése után a Bolañóról szóló ajánlások a kiadókat is elérték. M. Nagy Miklós, az Európa Kiadó akkori főszerkesztője 2008-ban két oldalról is értesült a szerző nemzetközi népszerűségéről: egyrészt Pallag Zoltán, az *Árgus* folyóirat főszerkesztője buzdította a művek kiadására, másrészt pedig ebben az évben találkozott Bolaño

3 Bolaño verseiről a magyar nyelvű kritikai szövegekben mindössze két említést találtunk: DÉS Mihály egy Bolañóról szóló cikkében megemlíti, hogy „[a kilencvenes évek] voltak íróvá válásának legdöntőbb évei, még ha nem is pontosan író lett akkor, hanem költő, annak is elég gyöngécske”. DÉS Mihály, *Roberto Bolaño, Élet és Irodalom* 2014. augusztus 15., <https://www.es.hu/cikk/2014-08-15/des-mihaly/roberto-bola241o.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.). A másik, Bolaño lírájáról szóló említést pedig Kutasy Mercedesz A Nyugati térben megjelent versfordításaihoz fűzött bevezetőjében olvashatjuk.

4 Roberto BOLAÑO, *Gyilkos kurvák*, ford. SCHOLZ László, *Árgus* 2008/2., 190–220.

5 Lásd PALLAG Zoltán blogbejegyzését a *Kunstkammer 2.0* blogon, *A magyar Roberto Bolaño* címmel: <https://kunstkammer2.blogspot.com/2010/07/magyar-roberto-bolano.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

irodalmi ügynökével a Frankfurti Könyvvásáron, akivel abban egyeztek meg, hogy az ügynök elküldi Bolaño néhány könyvét a kiadónak.⁶

2009 elején az *Éjszaka Chilében* angol fordítása (*By night in Chile*) érkezett a kiadóhoz, így rögtön az angolos szerkesztőhöz, Barkóczi Andrásához került lektorálásra. Bár sajnos a kisregényről szóló lektori jelentés elveszett, tudjuk, hogy a szerkesztő kiadásra érdemesnek találta a szöveget. A fordításra Scholz Lászlót kérték fel, aki a következő évre el is készült a magyar változattal, így 2010-ben megjelent Roberto Bolaño első magyarra fordított kisregénye, az *Éjszaka Chilében*. A magyar fordítás felelős szerkesztője Barkóczi András volt, aki a kiadás borítóján olvasható fülszövegben a következőképp írt a szerzőről:

Roberto Bolañót (1953–2003) az egyik legtehetségesebb latin-amerikai írónak tartják, aki a mágikus realizmust és az európai posztmodernizmust egyaránt kerülve teljesen egyéni hangon szólalt meg. Számos irodalmi díjat elnyert, korai halála után – nem kis részben műveinek angol fordítása révén – hírneve és elismertsége nőttön-nő. Ez az első magyarul megjelenő könyve.⁷

Az *Éjszaka Chilében* kritikai fogadtatása visszafogottnak mondható: a műről összesen nyolc rövid, alig egy-két oldalas írás született. Tekintve, hogy Bolaño ekkor még ismeretlen volt a magyar olvasók számára, a legtöbb szövegben nagy hangsúlyt kap a szerző bemutatása és a nemzetközi szintéren (különösen az Egyesült Államokban) kiépült mítoszának ismertetése (ennek hangsúlyos eleme például a korai halála, a chilei társadalmi-politikai kontextusról alkotott véleménye, illetve a boomhoz és mágikus realizmushoz fűződő viszonya).

A mű megítélése megosztotta a kritikusokat: míg a többség dicséri a szöveg stílusát és gördülékenységét, addig Jolsvai Júlia recenziójában úgy értékeli, hogy nehezen követhető műről van szó: „Egy kissé sajnós csalódnunk kellett, talán mert az *Éjszaka Chilében* nem adja könnyen magát, és nem ragadja úgy magával az embert, ahogy az egy ilyen sodró, tagolatlan szövegfolyamtól elvárható lenne”.⁸ A legtöbb recenziószöveg kitér a kisregény történelmi-politikai hátterére is (Pinochet-diktatúra).

6 Uo.

7 Roberto BOLAÑO, *Éjszaka Chilében*, ford. SCHOLZ László, Európa, Budapest, 2010 (Fülszöveg).

8 JOLSVAI Júlia, *Egy Opus Dei pap kalandjai Pinochettel és a galambszarral*, Origo 2010. október 6., <https://www.origo.hu/kotvefuzve-blog/2010/10/robert-bolao-ejszaka-chileben-kritika> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

Érdeemes megjegyezni, hogy a kisregényről írt szövegek megjelenési helye változatos: nemcsak irodalmi folyóiratokban (Könyves Magazin, Műút, Litera.hu, Új Könyvpiac), hanem hírlapokban (Origo, Magyar Narancs) és blogokon is közöltek a témáról szóló írást. A nyolc szöveg közül érdemes kiemelnünk Dunajcsik Mátyás,⁹ Menczel Gabriella¹⁰ és Ficsor Benedek¹¹ kritikáját, hiszen ezek a könyv tartalmának összefoglalása mellett elméleti kontextusba helyezik, értelmezik is a művet; utóbbi a fordítás minőségére is felhívja a figyelmet: „Scholz László munkája azonban lenyűgöző. Mintha ez a regény már mindig is magyarul szólt volna. Stílustól, regisztertől függetlenül minden mondata élményszámba megy.”¹²

A *Távoli csillag* az előző kötettel megegyező lektorálási folyamatot követően 2010-ben jelent meg, szintén Scholz László fordításában. A mű kritikai visszhangja felülmúlta az előző kisregényét, a *Távoli csillagról* több, jellegét tekintve összetettebb írás született: ezek között találunk két rövidebb recenziót, illetve öt darab, tíz oldalnál is hosszabb elemző tanulmányt, sőt, még egyetemi szakdolgozatok, doktori disszertációk is születtek a kisregényről.¹³

Bár Barkóczi András közlése alapján 2010-re több Bolaño-mű is érkezett a szerkesztőséghez,¹⁴ a fordítást és a kiadást az angolszász kiadási

9 DUNAJCSIK Mátyás, *Iszonyú oázisok – Roberto Bolañóról az Éjszaka Chilében megjelenésének alkalmából*, Magyar Narancs 2010. július 22., https://magyarnarancs.hu/konyv/iszonyu_oazisok_-_roberto_bolanorol_az_ejszaka_chileben_megjelenesenek_alkalmabol-74220 (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

10 MENCZEL Gabriella, *Új költészet, vad nyomozás, éjszakai csillagok Chilében*, Műút 2013/42., 79–82.

11 FICSOR Benedek, *Most meghalok*, Litera 2010. augusztus 6., <https://litera.hu/magazin/kritika/most-meghalok.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

12 Uo.

13 Ezek a szövegek olyan elméleti kérdésekre fókuszálnak, mint a művészet és az erőszak viszonya vagy az olvasó pozíciója a műben, bár érdemes megjegyezni, hogy a dolgozatok az eredeti, spanyol nyelvű műre összpontosítanak, és nem térnek ki a magyar fordítások elemzésére, így nagy eséllyel a fordításoknak ezekben az esetekben nem volt szerepe a témaválasztásban. Lásd: MÉSZÁROS Enikő, *Igazság és megbékélés a chilei irodalomban. Megközelítés Roberto Bolaño Távoli csillag című művén, illetve az abszolút gonosz szimbólumon keresztül* = *Szövegek között* 20., szerk. FRIED István – KOVÁCS Flóra – SZABÓ István Zoltán, SZTE BTK, 2016, 93–106, https://acta.bibl.u-szeged.hu/47995/1/szovegek_020_093-106.pdf (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 02.); VARJU Kata, *Az olvasó, a magányos detektív. Roberto Bolaño Távoli csillag című kisregényének elemzése* = *Kitekintések és bepillantások: Alkotói eljárások és olvasói szerepek a latin-amerikai irodalomban*, szerk. MENCZEL Gabriella – TOMPA Rozália, ELTE BTK Spanyol Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Budapest, 2014, 70–87, https://www.eltereader.hu/media/2016/04/Lazarillo_5_READER.pdf (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

14 Ezek érkezési sorrendben a következők: 2666, *By Night in Chile* (angolul), *Distant Star* (angolul), *Putas asesinas, Llamadas telefónicas, Amuleto*.

stratégiával megegyező módon először Bolaño rövidebb műveivel kezdtek. Az első két kisregény megjelenéséig párhuzamot vonhatunk az angol és a magyar fordítások sorrendje között, hiszen angolul is először a *Nocturno de Chile* fordítása jelent meg 2003 decemberében (*By Night in Chile*, ford. Chris Andrews), amit egy évvel később az *Estrella distante* fordítása követett (*Distant Star*, ford. Chris Andrews); ezek azok a változatok, amelyek aztán az Európa Kiadóhoz érkeztek.

2009 júniusában a következő Bolaño-műveket kapta meg az Európa Kiadó: *Putas asesinas* (Anagrama), *Llamadas telefónicas* (Anagrama), illetve *Amuleto* (Anagrama), amelyek közül egyelőre egy sem jelent meg magyarul. 2010-ben az *El Tercer Reich* (*A Harmadik Birodalom*) című regényt is elküldték a kiadónak; ezt a szöveget Scholz László lektorálta. Scholz László lektori jelentésében javasolta bár a regény kiadását, de árnyaltabb véleményt fogalmazott meg róla:

Bolaño sokat kockáztat, hiszen ami jól működik a kisprózában, nem feltétlenül vihető végig egy 360 oldalas regényben. Ráadásul a jelzett prózatechnikát sem alkalmazza hibátlanul: hogy csak néhány szembeötlő példát mondjak, roppant lassan indul a mű (az igazi „indító” esemény a 142. oldalon következik be), a háborús sztori a mű első felében indokolatlanul gyengén kapcsolódik az Udo-Quemado viszonyhoz, több párbeszéd nyugodtan kimaradhatna, a fragmentálás is lehetne visszafogottabb. De összességében Bolaño hozza a kisregényeiben, novelláiban megszokott hangot meg stílust, és jól olvastatja magát ez a mozaikszerűen szerkesztett, *lightos* próza. Szerintem érdemes kiadni.¹⁵

A szerkesztőség megszavazta a regény kiadását, a fordításra pedig – az előzőekhez hasonlóan – Scholz Lászlót kérték fel. A mű végül 2015-ben jelent meg magyarul, *A Harmadik Birodalom* címmel.

A kritikai visszhangot illetően a Litera.hu online irodalmi magazin *Hírek* rovatában már 2011-ben (tehát mind az angol, mind a magyar fordítás kiadása előtt) olvashattunk a regényről, ahol arról kapunk hírt, hogy az angol megjelenés előtt a *The Paris Review* 2011 tavaszától folyamatosan, részletekben közölte a regényt. A cikk érdekessége, hogy a könyv rövid ismertetésén túl Roberto Bolaño nemzetközi népszerűségéről is szót ejt:

15 Részlet SCHOLZ László az Európa Kiadónak leadott lektori jelentéséből, Budapest, 2010. október 27.

A valószínűleg a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején elkészült kézirat angol nyelvű megjelenéséért már a 2008-as Frankfurteri Könyvvásáron megkezdődött a harc, de csak mostanra járt eredménnyel (a könyv spanyolul már tavaly megjelent). A kemény fedeles kiadást az év végére ígéri a Farrar, Straus, & Giroux kiadó, de az idén Bolaño-évet kihirdetett Paris Review a tavaszi számtól elkezdve folytatásokban közli a regényt.¹⁶

Mielőtt összefoglalnánk a magyar fordítással kapcsolatos kritikákat és recenziókat, érdemes megjegyezni, hogy a kiadás borítóját a korábbi Bolaño-könyvekkel ellentétben Pintér József helyett Büki Flóra tervezte, ami a könyvek vizuális megjelenésében törést eredményez. Ez a szempont csupán Wirágh András recenziójában kerül említésre:

És végül egy zárómegjegyzés: mivel az olvasáshoz hozzáértődik a kézbe vett könyv külalakja is, nem lehet szó nélkül hagyni, hogy az eddigiekkel ellentétben nem Pintér József tervezte a borítót. Pedig az illusztrátor sötét tónusú címlapképei remekül illeszkedtek a szerző vészjóslo, létkétegyeikbe gabalyodó főhőseiket szürreális kalandokba bocsátó történeteikhez. A Büki Flóra által megálmodott harsányabb külalak nem nevezhető elhibázottnak, de az eddigiekhez képest újfajta előfeltételeket kínál fel az olvasáshoz.¹⁷

A *Harmadik birodalom* fordításáról nyolc írás született, köztük két beszámoló a budapesti Cervantes Intézet által szervezett könyvbemutatóról. Ezek az írások többnyire irodalmi folyóiratokban és blogokban jelentek meg, egy recenziót pedig a Magyar Narancs közölt. Ez utóbbi valójában a folyóirat 2016-os irodalmi sikerlistája, amelyben a tizenkilenc fős szavazóbizottság a második legjobb fordított műnek értékelte a könyvet.¹⁸

16 N. N., *Bolaño elveszett regénye folytatásokban*, Litera 2011. február 15., 4. bekezdés, <https://litera.hu/hirek/bolano-elveszett-regenye-folyatasokban.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

17 WIRÁGH András, *Ex Libris: Thomas Pynchon: Kísérleti fázis; Roberto Bolaño: A harmadik birodalom; Bognár Péter: A rodológia rövid története; Cserna-Szabó András: Sömmi, Élet és Irodalom* 2016. február 19. Az írás nem részletezi, hogy pontosan melyek azok az új előfeltételek, amelyeket az újfajta borítóterv kínál az olvasáshoz.

18 A szavazóbizottság a következő résztvevőkből állt: Ambrus Judit, Báthori Csaba, Bedecs László, Benedek Anna, Bojtár Endre, Csáki Márton, Gács Anna, Harmath Artemisz, Hutvágner Éva, Jánossy Lajos, Jenei László, Kálmán C. György, Kiss Noémi, Krusovszky Dénes, Lapis József, László Ferenc, Faragó Kornélia, Németh Zoltán, Tarján Tamás.

Ennek ellenére Kőríz Imre a listához mellékelt recenziójában nem fest túl kedvező képet a szövegről, sőt, a fordítás néhány pontatlanságára is kitér: „Az átgondolatlan művet Scholz László munkája sem tudja megmenteni. A végül céltalannak bizonyuló feszültséget folyamatosan fenntartó fordítás csak itt-ott bicsaklik meg.”¹⁹

A kritikák egy kivétellel (Zelei Dávid recenziója) Bolaño későbbi regényeinek előfutáraként értelmezik a művet, különös tekintettel a magyarul már korábban megjelent kisregényekre, továbbá kiemelik a lassan és vonatottan induló, gyér és egyszerű cselekményt, illetve felhívják a leendő olvasók figyelmét arra, hogy ne várjanak választ az olvasás során felmerülő kérdésekre. Zelei Dávid elhelyezi a kötetet az életműben, és a szerző magyar irodalmi kontextusban elfoglalt helyére is kitér:

Dunajcsik Mátyás Magyar Narancsban megjelent, bevezető igényű esszéje (2010) óta folyamatos iránta a nem-spanyolos kritikái (Benedek Mártontól Bartók Imréig) és fordítói (Kemény Lilitől Krusovszky Dénesig) figyelem, miközben szövegszinten is tetten érhető a hatása a fiatal magyar prózára (lásd például Nemes Z. Márió *Szerves hulladék kiáltványát*).²⁰

A *Vad nyomozók* magyar fordítása 2013-ban, két évvel *A Harmadik Birodalom* kiadása előtt jelent meg. Fordítója ezúttal nem Scholz László volt, hanem Kertes Gábor. Bár ez volt az első Bolaño-fordítása, Kertes Gábor már korábban is foglalkozott a latin-amerikai posztboom magyarországi népszerűsítésével, ugyanis 2011-ben ő fordította a Diego Trelles Paz által szerkesztett *El futuro no es nuestro, Nueva narrativa latinoamericana (A jövő nem a miénk, Fiatal latin-amerikai elbeszélők)* című antológiát, amely a posztboom húsz fiatal spanyol–amerikai szerzőjének egy-egy novelláját tartalmazza. Bolaño egyik legfontosabb művének magyar fordításába már a megjelenés előtt is betekintést nyerhettek az olvasók: a Könyves Magazin²¹ honlapján, illetve a 2000,²² a Műút²³ és az Új Könyv-

19 KŐRIZ Imre, *Kisvárosok, nagy birodalmak*, Magyar Narancs 2016. május 21.

20 ZELEI Dávid, *Világháború a Costa Braván = (Post)Boom. Kritikák és esszék a 20-21. századi spanyol–amerikai irodalomról*, szerk. VÁSÁRI Melinda, Műút, Miskolc, 2021, 130.

21 Roberto BOLAÑO, *Vad nyomozók (részlet)*, ford. KERTES Gábor, Könyves Magazin 2013. augusztus 6., https://konyvesmagazin.hu/nagy/roberto_bola_o_vad_nyomozok_reszlet.html (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

22 Roberto BOLAÑO, *Vad nyomozók (részlet)*, ford. KERTES Gábor, 2000 2012/11., 38–52.

23 Uő., *Vad nyomozók (részletek)*, ford. KERTES Gábor, Műút 2012/35., 12–15.

piac²⁴ folyóiratokban részleteket közöltek belőle.²⁵ A fordításból két kiadás jelent meg, 2013-ban az Európa Kiadó, 2019-ben pedig a Jelenkor Kiadó gondozásában.

Már a *Vad nyomozók* első magyar nyelvű kiadása is sikert aratott a kritikusok körében: a 2013-as év legjobb könyveinek listáin figyelemre méltó helyezéseket ért el (a Magyar Narancs listáján a második, a Könyves Magazin listáján a nyolcadik legjobb könyvnek ítélték az év világirodalmi megjelenései közül), illetve jelentős számú kritika és recenzió született róla, amelyekből mostanáig huszonegy, igen változatos regiszterű és megközelítésű szöveget publikáltak; ebbe nem számoltuk bele a fordításból közölt részleteket, a fordítóval készült interjúkat, a rádióműsorokban történt említéseket, illetve a személyes blogokon megjelent idézeteket.²⁶

A *Vad nyomozókról* megjelent írások túlnyomó többsége a mű „nagyságát” – terjedelmét és jelentőségét –, illetve történelmi és irodalmi utalásainak gazdagságát hangsúlyozza. Rostás Eni²⁷ és Simon Bettina²⁸ véleménye szerint a hazai olvasók számára éppen ez nehezíti az értelmezést. A szövegekben visszatérő motívum a szerző latin-amerikai irodalmi hagyományokhoz fűződő viszonya – legyen szó ezek követéséről vagy épp ellenkezőleg, a hagyományokkal való szakításról –, amelyet (különösen a magyar recepcióban) eddig a boom és a mágikus realizmus szerzői uraltak.

Ugyanakkor több helyen említik Borges és Cortázar hatását, valamint több kritikus és recenzens is párhuzamot von Bolaño munkássága és a beat-irodalom között, különös tekintettel Jack Kerouac *Úton* című regényére (Benedek Szabolcs, Rostás Eni, Urbán Bálint, Zelei Dávid). Sipos Balázs más megközelítésben foglalkozik a művel: egyrészt rávilágít

24 Uő., *Vad nyomozók. Részlet – beleolvasó*, ford. KERTES Gábor, Új Könyvpiac 2013/9., 42–45.

25 Kertes Gábor a személyes blogján (<https://mufordito.blog.hu>) a részletek közléséről és a kiadási folyamat állapotáról folyamatosan tájékoztatta követőit. A megjelenés előtt még a kiadás borítótervét is megosztotta az oldalon.

26 Csak hogy egy példát említsünk, az alábbi linken egy sörökre szakosodott blogon találunk idézetet a könyvből: <https://mu-sor.blogspot.com/2014/01/amikor-haza-ertem-ott-talaltam-haz-elott.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

27 ROSTÁS Eni, *Volt egyszer egy Mexikó*, Könyves Magazin 2013. szeptember 13., https://konyvesmagazin.hu/nagy/volt_egyszer_egy_mexiko_753.html (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

28 SIMON Bettina, *Fikcionalizált avantgárd. Roberto Bolaño: Vad nyomozók, 1749*, hu, 2022. január 13., <https://1749.hu/fuggo/essze/fikcionalizalt-avantgard-roberto-bolano-vad-nyomozok.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

a regény műfaji összetettségére,²⁹ másrészt pedig túlmutat a boomhoz való viszonyításon, és tágabb értelemben vett világirodalmi kontextusban értelmezi az életművet. Bolañót az úgynevezett „új személyesség” szerzőihez sorolja Zadie Smith, David Foster Wallace, Salman Rushdie, Ian McEwan, Karl Ove Knausgaard és Krasznahorkai László mellett.³⁰ Sipos szerint ezeknek a szerzőknek a prózája

történetorientált, s kevésbé fél az érzelmességtől, az „őszinteség”, a „személyes hangvételű igazság” vagy az „elköteleződés”, *ad absurdum* a hit régi metafizikai problémáinak tárgyalásától, mint a hidegháború mérvadó regényei. A „valóság iránti szenvedélyről” (Alain Badiou) szólnak ezek a szövegek, az autenticitásról, nem pedig a nyelv iránti szenvedélyről. Általában – bár ez nem szükség-szerű – az újbaloldal problémaérzékenysége dominál bennük: kisebbségek, bevándorlók, emigránsok, földönfutók jutnak szóhoz. Meghökkenően felértékelték a kvázi-memoárregények hagyományát, amelyet a posztmodern extrém szubjektivitáskritikáján átszűrve étellel töltöttek meg. Az Én elbeszélhetőségeinek sajátos kérdésfelvetéseiről van tehát szó, s a megalkotott új szubjektummodellek bősége és minősége jelzi, hogy nem múltó trendről, hanem egy, az elmúlt évtizedben megszületett prózanyelv markáns és maradandó hangütéséről kell számot adnunk.³¹

Az írások legtöbbször kiemeli a detektívtörténetekre jellemző szerkezetet, a veszteséget mint fő motívumot, illetve a (könyvben szereplő) zsigeri realizmus és a (valóságban létező) infrarealista csoport közötti párhuzamot, valamint felhívja az olvasók figyelmét a könyvben található önéletrajzi utalásokra. A mű végét többféle módon értelmezik a kritikusok: az utolsó, megválaszolatlan, rajzokkal illusztrált találós kérdésre, hogy „mi van az ablak mögött?”,³² Bartók Imre a mexikói költők láthatatlan tömegét javasolja megoldásként,³³ míg Menczel Gabriella a befejezetlen elbeszélés allegóriájaként értelmezi a feladványt.³⁴ A kritikusok

29 „A *Vad nyomozók* egyszerre olvasható kulcsregényként, antikalandregényként, nemesdedői regényként, antiromantikus ’68-as regényként és anti-memoárként.” SÍPOS Balázs, *A hiány és a maradék*, Jelenkor 2015/1., 106.

30 Uo., 106.

31 Uo.

32 Roberto BOLAÑO, *Vad nyomozók*, Jelenkor, Budapest, 2019, 553.

33 BARTÓK Imre, *Az ablakon túl*, Múút 2013/42., 85.

34 MENCZEL, I. m., 82.

közül hárman (Menczel Gabriella, Zelei Dávid, Bori Erzsébet) hangsúlyozzák a szóhasználat, különösen a szleng anakronizmusát, illetve megjegyzik, hogy a magyar változat stílárisan homogénebb az eredetnél. A felvetésre a fordító, Kertes Gábor a blogján közzétett bejegyzésében reagált:

A szleng izgalmas kérdés, valóban tudatos döntés volt, és ismét belegondolva nem érzem, hogy az „eredeti” követő, kvázi historizáló szleng elegendő alibit nyújtana ahhoz, hogy a recenzió végén előre vetített, ebben az esetben viszont instant módon nevetséges argót elbíra a szöveg.³⁵

A fent említett kritikák közül Zelei Dávid szövegében mélyreható, részletes műfordítás-kritikát is olvashatunk, amelyben olyan kérdéses fordítói döntésekre hívja fel a figyelmet, mint a földrajzi nevek, a beszélő nevek, valamint a műben idézett (valós vagy fiktív) irodalmi címek és idézetek fordítása; észrevételei ellenére összességében elismerően ír Kertes Gábor munkájáról:

Ahogy egy 764 oldalas klasszikus esetében elvárhatjuk, e mégoly hosszas elemzés is csak a felmerülő problémák töredékére volt képes reflektálni. Kötelességünk ugyanakkor a mikroszkóp alá vett sok kis csepp összességét, a tengert is láttatnunk: az ugyanis, hála istennek, ugyanolyan vadul hömpölyög, mint 1998-ban vagy 1976-ban: a *Vad nyomozók* 2013-ban, magyarul is friss és magával ragadó, nem kis részben a kitűnő fordításnak köszönhetően.³⁶

A *Vad nyomozók* magyar recepciójában jelentős szerepet játszott, hogy 2021 szeptemberében Kelemen Kristóf színházi előadást rendezett a műből. Ez két szempontból is sokat lendített Bolaño művének hazai ismertségén: egyrészt az előadások után olyan vendégekkel szerveztek beszélgetéseket, mint Kutasy Mercedesz és Scholz László műfordítók, valamint Eduardo Becerra és Vágvölgyi B. András kritikusok, másrészt pedig magáról a színházi adaptációról is számos kritika született.³⁷

35 KERTES Gábor válasza BORI Erzsébet *Világzsiger* című cikkében írt észrevételeire, https://mufordito.blog.hu/2013/08/14/visszhang_vad_nyomozok (utolsó hozzáférés: 2025. 03. 01.).

36 ZELEI, *Zsigerből vagy realitán?* = *(Post)Boom*, 128–129.

37 Ezeket a *Könyves Magazin*, a *Jelenkor*, a *Dunszt*, a *Kortárs Online*, a *Litera.hu* vagy a *24.hu* hasábjain olvashatjuk.

2016-tól, azaz a 2666 megjelenésétől kezdve a Jelenkor Kiadó vette át Bolaño műveinek publikálását. A több mint ezer oldalas regény magyar nyelvűre való átültetésén ismét egy újabb fordító dolgozott: a fordítással még az Európa Kiadó bízta meg Kutasy Mercédeszt, aki egy év alatt el is készült a magyar változattal. A Jelenkor Kiadó könyvbemutatók, közösségi médiában közzétett hirdetések és recenziós felkérések formájában népszerűsítette a könyvet, így az jelentős számú olvasóhoz juthatott el. A fordító szerint a kiadó népszerűsítő tevékenységének sikeréhez az is hozzájárult, hogy a szerző mellett a fordító személyét is láthatóvá tették (interjúkat készítettek vele, fényképeket osztottak meg róla a közösségi média felületein). A könyv hazai sikerét jól mutatja, hogy bár terjedelme és nehezen felfejthető utalásai miatt nem könnyű olvasmány, a következő években három kiadása is napvilágot látott.

A *Vad nyomozók* recepciójához hasonlóan a 2666 fordításáról is számos írást közöltek: ezek közül több mélyreható, elemző szöveget is találunk, ezen felül pedig számos írást publikáltak a műről irodalmi folyóiratokban, illetve nyomtatott és online hírlapokban (Magyar Narancs, 444.hu, Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Vasárnapi Hírek). Sipos Balázs a Műútban közölt kritikájában³⁸ megjegyzi, hogy cikke megjelenéséig (2017 augusztusa) a promóciós céllal írt szövegeken kívül csupán három olyan cikk született a műről, amely irodalomtudományos értelemben is relevánsnak tekinthető (Urbán Bálint, Zelei Dávid és Bán András Zoltán írásai), azonban véleménye szerint ezek a szövegek is rosszul értelmezik a regényt: „[...] minden kritikus beleesett a mű állította csapdába: a szövegnek a saját irodalmári habitusa számára látványos jelentésdimenziójára fókuszált, azaz művészsregényként olvasta azt. Meglévő olvasataink egytől egyig félreolvasások.”³⁹ Sipos Balázs ahelyett, hogy „művészsregényként” olvasná, „»az elnyomottak tradíciójára« tanító politikai regény[ként]” értelmezi a művet, és hangsúlyozza, hogy Bolaño regényének hangvétele szigorúan politikai. Sipos a paródiaként megjelenő irodalmi hagyományokat is feltárja, illetve felhívja az olvasók figyelmét néhány fordítási kérdésre, többek között az eredeti szöveg változatos nyelvi regisztereinek fordítási nehézségeire.⁴⁰

A kritikusok közül ketten is (Dunajcsik Máttyás, Urbán Bálint) párhuzamot vonnak a 2666 és Nadas Péter *Párhuzamos történetek* című műve között, különös tekintettel ezek terjedelmére, illetve a központi

38 SIPOS Balázs, *A gonosz debanalizálása*, Műút 2017/60., 93–97.

39 Uo., 93.

40 Uo., 94.

motívumként szereplő erőszakra. A legtöbb kritikai írás a 2666-ot a szerző korábbi műveinek összefoglaló, szintetikus regényeként értelmezi; ezekben kiemelt hangsúlyt kapnak a magyarul korábban már megjelent alkotások (különösen a *Távoli csillag* és a *Vad nyomozók*). 2017. április 6-án a Hadik Szalonban kerekasztal-beszélgetést szerveztek a műről Bolaño hazai kritikusaival (Sipos Balázs, Urbán Bálint, Zelei Dávid, Bartók Imre); a mű népszerűségéhez az is hozzájárulhatott, hogy az eseményről több, szélesebb közönséget elérő beszámoló⁴¹ is készült. A beszélgetés teljes szövegét a Jelenkor Online közölte.⁴²

A 2666 megjelenését a két rövidebb posztumusz mű, *A science-fiction szelleme* (2017) és a *Szülőföld* (2019) kiadása követte, ezeket szintén Kutasy Mercédesz fordította. A 2666 kritikai fogadtatásához képest az utóbb megjelent két mű elenyésző sikert aratott, alig született róluk írás. Ez összefüggésben állhat az író posztumusz műveinek kiadása körül kialakult nemzetközi vitával,⁴³ valamint a *Vad nyomozók* 2019-es újrakiadásával is, amely jobban magára vonta az olvasók és a kritikusok figyelmét.

A *Vad nyomozók* és a 2666 sikeréhez viszonyítva a két, utoljára kiadott Bolaño-műről a kritikák nem festenek túl kedvező képet. A *science-fiction szelleméről* mindössze öt írás született, ebből az egyik Kutasy Mercédesz a *Műút Kikötői Hírek* rovatában közölt írása,⁴⁴ amelyben hírt ad a mű spanyol megjelenéséről, és ismerteti az ezzel kapcsolatos kiadói, kritikai vitát. A további négy írás rövidebb, és inkább a mű általános bemutatására összpontosít. A spanyol nyelvterületen kiváltott

41 LAIK Eszter, *Metafizikai krimi Dél-Amerikából*, Irodalmi Jelen 2017. április 7., <https://www.irodalmijelen.hu/2017-apr-7-1038/metafizikai-krimi-del-amerikabol> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

42 ZELEI, *Az arc hiánya*, Jelenkor Online 2017. június 4., <https://www.jelenkor.net/interju/819/az-arc-hianya> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.). A négy kritikus szinopszist is írt a könyvben szereplő fiktív író, Benno von Archimboldi négy művéről. Lásd: BARTÓK Imre – SIPOS Balázs – URBÁN Bálint – ZELEI Dávid, *Archimboldi regényeinek nyomában*, Litera.hu 2017. április 11., <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/archimboldi-regenyeknek-nyomaban.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

43 A vita a mű eredeti megjelenése után a spanyol sajtóban bontakozott ki akörül, hogy lehet-e, érdemes-e egyáltalán olyan posztumusz műveket kiadni a szerzőtől, amelyeket ő az élete során nem tartott kiadásra érdemesnek. „Vannak, akik egy ideje már hol meglepődve, hol bosszankodva veszik tudomásul, hogy akárcsak Fernando Pessoa ládájából, Roberto Bolañoéból is egyre-másra kerülnek elő a kiadatlan művek” (ford. BÁDER Petra) – indítja az eredeti kiadáshoz írt bevezetőjét Christopher Domínguez Michael mexikói irodalomkritikus.

44 KUTASY Mercédesz, *KH – spanyol*, *Műút*, 2017. január 30., <https://muut.hu/archivum/23860> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

polémia a többi magyar nyelvű recenzióban is visszaköszön, illetve az is közös bennük, hogy összefoglalják az eredeti kiadás Christopher Domiguez Michael által írt előszavát. A mű értelmezése és a Bolaño-életműben való elhelyezése még így is megosztja a recenzenseket: míg Gyürky Katalin a szöveget kidolgozottabb művek „geneziseként” értelmezi,⁴⁵ a „horner” álnév alatt rejtőző szerző szerint pedig nem vitás, hogy a mű „Előtanulmány a *Vad nyomozók* nagyregényhez”,⁴⁶ addig Báder Petra és Zelei Dávid hangsúlyozza, hogy a retrospektív olvasat téves értelmezést eredményezhet, és mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy töredékes, kezdetleges írásról van szó.⁴⁷ Ezenfelül megjelent a könyvről egy ismertető az F21.hu online kulturális folyóiratban, a fordításból pedig két rövid részletet is közöltek a Műút folyóirat *Napindító* rovatában.⁴⁸ A fenti reflexiókon kívül részletes kritika vagy irodalomtudományos elemzés nem született a könyvről. Ennek ellenére *A science-fiction szelleme* 2017-ben a Könyves Magazin szerkesztősége által összeállított, az év világirodalmi sikerlistáján a 19. helyre került, míg a következő évben a Litera.hu év végi, az éves szépirodalmi megjelenéseket összegző körkérdésében Mohácsi Balázs az előző év legjobb magyar fordításaként értékelte.

Bolaño magyarra fordított művei közül az utolsó a 2019-ben megjelent *Szülföld*. A magyar cím az eredetitől eltérő módon nem az első (*Cowboysírok*), hanem a második szerkezeti egység címével egyezik meg, ami Urbán Bálint⁴⁹ és Csuha István⁵⁰ szerint módosíthatja a könyv értelmezését. Bár erről a könyvről több írást publikáltak, mint *A science-fiction szelleméről*, a hosszabb terjedelmű művek recepciójához képest ez a szám elenyésző: mindössze kilenc cikk született, amelyek – akár csak *A science-fiction szelleme* esetében – inkább könyvismertető, illetve

45 GYÜRKY Katalin, *Beavatások könyve*, Kulter 2018. június 19, 2. Bekezdés, <https://www.kulter.hu/2018/06/beavatasok-konyve/> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 06.).

46 „HORNER”, *Költők kora*. Roberto Bolaño: *A science fiction szelleme*, Vasárnapi Hírek 2017. december 23., https://www.vasarnapihitek.hu/izles/olvasobarat_koltok_kora_-_roberto_bola%C5%84o_a_science_fiction_szelleme (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

47 BÁDER Petra, *Rendhagyó sci-fi, jegyzetfüzetből*, *Alföld* 2018/3., 120–123; ZELEI Dávid, *Az eltűnt boldogság nyomában = Post(Boom)*, 140–143.

48 Roberto BOLAÑO, *Egy mosoly. Részlet A science-fiction szelleméből*, ford. KUTASY Mercédesz, *Műút* 2018. június 6., <https://muut.hu/archivum/28540> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

49 URBÁN Bálint, *A Bolaño-láda titkai*, *Jelenkor* 2019/10., 1158–1162.

50 CSUHA István, *Igazad van, de nagyon is tévedsz*, *Élet és Irodalom* 2019/19., <https://www.es.hu/cikk/2019-05-10/csuha-istvan/igazad-van-de-nagyon-is-tevedsz.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

recenziók. A könyv értékelése megosztja a kritikusokat: míg Ficsor Benedek,⁵¹ Szalay Zoltán⁵² és Petrovics Gabriella⁵³ szerint szerves részét képezi Bolaño életművének, és jó belépő szöveg lehet a további művek megalapozásához, addig Csuha és a „Bánza”⁵⁴ álnév alatt rejtőző publicista szkeptikusan fogadja a művet. Mind „Bánza”, mind Urbán Bálint úgy véli, hogy a posztumusz művek helyett célszerű lenne először a szerző élete során megjelent műveinek (pl. *Amuleto* vagy *Las llamadas telefónicas*) fordításával kiegészíteni a magyar Bolaño-kánont, és csak azután publikálni a vitatottabb posztumusz műveket.

Hogyan tovább?

Az elemzett szempontokat összegezve megállapíthatjuk, hogy bár Bolaño eddig megjelent magyar fordításai összességében kedvező kritikai visszhangot kaptak, a szerző hosszabb terjedelmű műveinek és kisregényeinek elismertsége között hatalmas a különbség, sőt, sok esetben az egyes művek megítélése is megosztja a kritikusokat. Bár az első kritikák és recenziók a boom szerzőihez viszonyítva értelmezték Bolaño munkásságát, mára Roberto Bolaño neve saját jogon is kivívta hazai (el)ismertségét, sőt, referenciaszerzővé vált. Hatása érezhető a kortárs magyar prózában, a magyar irodalom antológiáiban, sőt a költészetben is. A Péczely Dóra által szerkesztett *Szevasz – 25 kortárs novella* című antológia fűlszövegén például egy Bolaño-idézet olvashatunk: „»Egy novellaírónak bátornak kell lennie« – állítja Roberto Bolaño, a kalandos életű dél-amerikai író”. Sirokai Mátyás a Szépirodalmi Figyelőben publikált *A négy-szögletű udvaron* című versét Roberto Bolañónak és fordítójának, Kutasy Mercédesznek ajánlja, illetve a chilei szerző alakja Fischer Botond *Vonal* című kisprózájában is visszaköszön:

51 FICSOR Benedek, *Veszélyekkel teli utazás az ismeretlenbe*, Magyar Hang 2019. június 17., <https://hang.hu/konyveshaz/veszelyekkel-teli-utazas-az-ismeretlenbe-129413> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

52 SZALAY Zoltán, *Egy költészeti világ-összeesküvés nyomában*, Dunszt 2019. május 13., <https://dunszt.sk/2019/05/13/egy-kolteszeti-vilag-osszeeskuves-nyomaban/> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

53 PETROVICS Gabriella, *Kirakós életműjáték*, Magyar Hírlap 2019. szeptember 28., <https://www.magyarhirlap.hu/kultura/20190927-kirakos-letmujatek> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

54 „BÁNZA”, *Roberto Bolaño: Szülőföld*, Magyar Narancs 2019. június 1., <https://magyarnarancs.hu/konyv/roberto-bolao-szulofold-119391> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

Mert a rajz Bolañót ábrázolja, ahogy ez előtt a *transzparens* előtt gubbaszt, görbe háttal, vérekes szemekkel, a szemüvegével persze, ahogy ott gubbaszt, és ezt a tüntetésfeliratot nézi, hogy ki a franc húzta meg az első egyenes vonalat. Bolaño azon gondolkodik, hogy nem isten, az biztos, de ez így még közhely, a természetben nincs egyenes vonal, nincs természetes egyenes vonal, de ez még mindig közhely, azon töri a fejét Bolaño a bolañoszemüvegben a *transzparens* előtt törökülésben vagy szlávosan guggolva, hogy ott basztak el mindent, jó, hogy ezt le lehet írni, de a közhelyeket nem, mindig gondolkodni kell, gondolja Bolaño, meditálni kéne, nem gondolkodni, a *transzparens* előtt gondolja ezt, nincsenek színei.⁵⁵

Bolaño alakja mind a novelláskötet fülszövegében, mind Fischer Botond szövegében az újításhoz, a lázadáshoz köthető; ez jól tükrözi azt, hogy miként is rögzül(t) a szerző képe a magyar recepcióban. Milyen tehát a Bolaño a magyar olvasó szemében? Elsősorban „kalandos életű”. És nyugtalan is: olyan ember, aki inkább írna közhelyekről, mint arról, amit elvárnak tőle. Újító, aki mindent megkérdőjelez, akár az egyenes vonalat is.

Bár Bolaño könyvei ma már jól ismertek a magyar olvasók körében, még bőven akadnak olyan nemzetközileg elismert művek, amelyekkel érdemes volna gazdagítani a magyarra fordított korpuszt. Bár ma a novellista Bolaño és a költő Bolaño itthon még kevésbé ismert, a 2025 második felében megjelenő *Los perros románticos* verseskötet megjelenésével a költő Bolaño is hamarosan bemutatkozik a magyar olvasók számára. A magyarul eddig kiadatlan prózaműveket illetően érdekesség, hogy bár a *Los sinsabores del verdadero policía* című regény (még?) nem jelent meg magyar fordításban, Zelei Dávid egyik kritikájában⁵⁶ megemlíti a regényt, Vágvölgyi B. András pedig egy egész cikket szentel a mű elemzésének.⁵⁷ A *La literatura nazi en América* nemzetközi szinten ennél jóval ismeretebb mű, azonban sajnos még ezt sem publikálták magyarul. Vágvölgyi B. András erről is írt már ismertető cikket, amelyben szorgalmazza a mű magyar nyelvű kiadását,⁵⁸ Dunajcsik Máttyás,⁵⁹ Dész Mihály⁶⁰ és

55 FISCHER Botond, *Vonal*, Helikon 2020/18., 4.

56 ZELEI Dávid, *Santa Teresa, végállomás = (Post)Boom*, 135.

57 VÁGVÖLGYI B. András, *A hatodik könyv és a pisco sour. Az igazi rendőr búbanatai. Összefüggések és mellékkörülmények*, Helikon 2017/10., 11–12.

58 VÁGVÖLGYI B. András, *Náci figurák itt, ott, mindenütt a nyugati hemiszférában*, 1749.hu 2022. május 6., <https://1749.hu/fuggo/essze/naci-figarok-itt-ott-mindenutt-a-nyugati-hemiszfereban.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 06.).

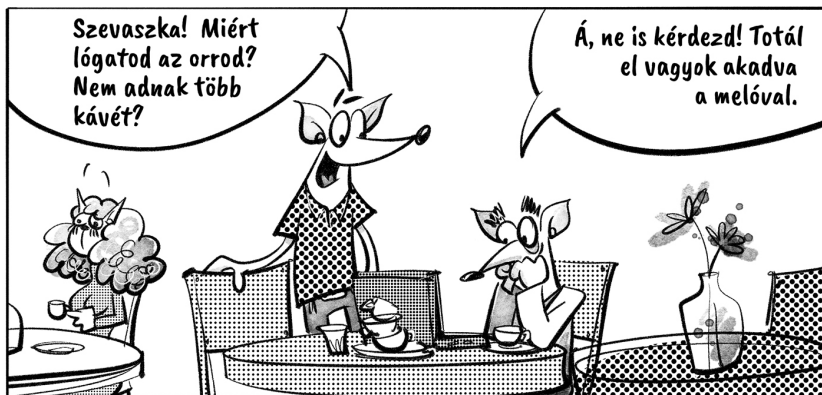
Varju Kata⁶¹ pedig többször is idézi a művet. A kiadás mellett szól az is, hogy a szövegből két részlet (*Juan Mendiluce Thompson*, illetve *Edelmira Thompson de Mendiluce*) már megjelent a Jelenkor és a Litera.hu folyóiratokban Kutasy Mercédesz fordításában. Vajon hogyan fogadná a magyar irodalomkritika a töredékes, fiktív életrajzokból álló művet? Mennyiben módosítaná a szerzőről kialakult képet, ha további, a nemzetközi recepcióban kulcsfontosságú szerepet betöltő Bolaño-művek jelennének meg magyar fordításban? Vajon hogyan értékeli majd itthon a költő Bolañót? Remélhetőleg a közeljövőben ezekre a kérdésekre is választ kapunk.

59 DUNAJCSIK, I. m.

60 DÉS Mihály, *Roberto Bolaño*, Élet és Irodalom 2014. augusztus 15., <https://www.es.hu/cikk/2014-08-15/des-mihaly/roberto-bola241o.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

61 VARJU, I. m., 70–87.

Dudás Győző ZABHEGYZEZÉS

Hanem a végstádiumú, gyomorrákos nyomozó nyomasztó búcsúja az élettől: ételektől, amiket nem ehet, a barátaitól, akik megvetik, a várostól, amit gyűlöl, a munkájától, amibe kapaszkodik. No és a lecsúsúzása vissza, a feneketlen alkoholizmusba.

Gluty.

És egyszerűen sehogy nem tudom magyarul elegánsan, egy szóban visszaadni azt a reménytelen, savanykás ízt,...

...amit a nyomozó szájában hagy a téli napfordulón hullott friss hó alatti lékből halászott északi menyhal uszonyára fröccsenő vér látványra.

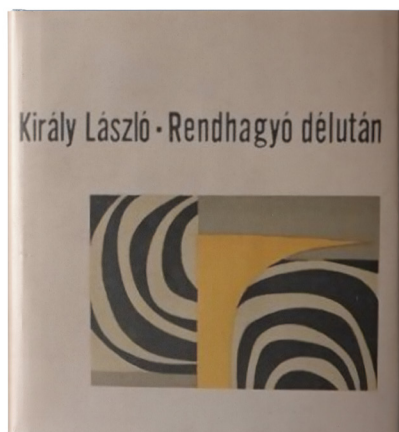
Hát, hümm...
És mi erre a kifejezés az eredetiben?

Fogalmam sincs.
Egy szót sem értek norvégul.

KORTÁRS OLVASATOK

KIRÁLY László:
Rendhagyó délután,
Irodalmi, Bukarest, 1968

„Király Lászlóról szinte nem is merném állítani, hogy verseket ír – legalábbis nem egymástól élesen elválasztható, szigorúan egyénített költeményeket. Igazából mindössze egyetlenegy óriási verset fogalmaz, persze pihenés céljából és felfoghatóság okából közbeiktatott nyomtatott címekkel és lélegzési szünetekkel – mintha az egyéniségén áthömpölygő érzelmi áramlás egyetemességének igyekeznék itt-ott és időnként a megfigyelők érzékei számára is felfogható helyzeti vagy sebességi nyomatékokat kijelölni. Az igazi költő számára természetesen ez az egyetlen lehető lírai magatartás – noha egyesek ezt szokták a »mindent megverselés« többé-kevésbé lebecsülő megjelölésével illetni. Király László azonban – kötete tanúsága szerint – alkatilag képtelen arra, hogy ne mindent verseljen meg, hiszen ez a minden maga a világ, amely őt alakította, szülte, megteremtette, amelynek ő is része, és amely ugyanakkor benne sűrűsödik egyetlen vakító lézernyalábbbá. Az olvasóra nem lebecsülendő hatást gyakorol ez az egyetemesség.”

SZEMLÉR Ferenc, *Egy rendhagyó költő rendes versei*, Utunk 1969/9., 6.

Ferencz-Nagy Zoltán

Építkezés egy rendhagyó délutánon

Felcseperedünk, körülöttünk, majd pedig bennünk dübörögnek világaink rigmusai: ahhoz, hogy meghatározzák a nyelvvel kapcsolatos elvárásainkat, elég néha tévét nézni a szülőkkel, nagyszülőkkel. Hogyan játszhatjuk ki a „taste the feeling”-et, a „just do it”-ot, a „Magyarország jobban teljesít”-et, vagy a green-washoló, újrahasznosításra vagy drágább termékek fogyasztására ösztönző ökoszövegeket? A paródiák, ironizálások után születhet még megnevezni képes nyelv, mint ahogy az '50-es évek romániai szocreáljából az irónián és a tematikus kísérletezgetések után megszülethetett a hatvanas évek végére egy szocreál fordulatokat integrálni tudó versnyelv. Ehhez nyilván kellett az, hogy a román kultúrpolitika felengedjen, és megengedje a sztálinizmus kritikáját, hiszen azt a nyelvet a maga elégtelenségében, a valósággal való ütköztetésében lehetett kijátszani. Ugyanakkor a valóságot sem lehetett már a szocreál nélkül leírni – nem volt már olyan az a magányos fenyő, az az irisórai szarvas, azok a havas hegytetők, mint a '20-as, '30-as években, szembe kellett nézni a kollektivizálás és az industrializáció mentén átalakult közösségekkel és helyekkel, tényleges nyelvet kellett találni a hatalmas mértékű átalakulás dinamikájának és valóságának. A '68 körüli általános felengedés engedett álmodni, látszottak irányok, *illata új, béke-illata* volt, *s gyönyörű versek* íródtak *teste ringásában*.¹ *Ilyen körülmények között jelent meg Király László második verseskötete, a Rendhagyó délután*.² Király az erdélyi irodalom belső kánonjának egyik fontos alakja, így fontosnak bizonyulhat megvizsgálni azt, hogyan alakult ez a kanonizálható „érettség” a hatvanas évek végén, a nagy pályafutás elején, ha kiindulópontot szeretnénk találni saját korunk éppen létrejövő fiatal erdélyi költészetével kapcsolatos kérdéseink felvetéséhez.

Ha beleolvasunk a Király László fiatalkori kötetéről írt kritikákba, azzal találkozunk, hogy a legtöbb szerint költőnk az, aki keres, ráadásul úgy, hogy már megvan az alapkö: „ösztönös etikája”³ és a szülőföld.⁴

1 KIRÁLY László, *Hazatérés = Uő.*, Rendhagyó délután, Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968, 63.

2 KIRÁLY László, *Rendhagyó délután*, Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1968.

3 TASNÁDI Attila, *Király László: Rendhagyó délután*, Kortárs 1969/11., 1825.

4 HERVAY Gizella, *Rendhagyó „igék” a Rendhagyó Délután-ról*, Ifjú munkás 1968/50., 5.

Szerepeket, nyelvet, formát, műfajt, Bogdán László, Gálvalvi György és Hervay Gizella aggályai szerint néha pózokat keres, mindenesetre második kötetében, *A rendhagyó délutánban* prófétai hozzáállását nem a hit bizonyossága hatja át, hanem a vágyakozás. Király első kötetének, a *Vadásztáncnak* a naiv faluképétől és konkrétumoktól mentes, lehengetlő történelemképétől második kötetének utolsó, talán legmeghatározóbb ciklusáig, a *Szabálytalan emlékműig* az rajzolódik ki, ahogy egy hatvanas évekbeli huszonéves elfogadja saját valóságát, s azt, hogy ez a valóság rajta is múlik. Bogdán László mondja a *Rendhagyó délutánról* írt kritikájában, hogy „Király is, mint nemzedéke majd minden tagja, meg akarta váltani a világot. Őszintén akarta és versben akarta.”⁵ Ez a lendület Gálvalvi Györgyben kétségeket ébresztett: „Tartozom Királynak azzal, hogy bevalljam: egyike voltam azoknak, akik az utóbbi években némi aggodalommal figyelték költői fejlődését, s a *Rendhagyó délután* című kötete, valamint a lapokban megjelent versei alapján néha úgy éreztem: baj történt az iránytűjével. Pontosabban fogalmazva: úgy láttam, pózokat próbál magára, s félttem, nehogy valamelyiket »megtalálja.«” Kétségtelen, hogy a *Rendhagyó délután* tartalmaz olyan verseket, ahol Király olyannyira mélyre nyúl a távlatok megteremtésekor (Gyönyörű / fanyar illata van a földnek / Gyönyörű / fanyar / nehéz illata van a földnek / Népek dobogása / Ó sárkány- mammut- és bölényölök / primitív énekében ringó szomorúság – / anyaföld),⁶ hogy még a csattanónak sem sikerül elrejtienie a nagy fókuszállításokat („Le kellene valahol telepedni már / meg kellene / nyugodni / nyugalommal / hisz gyönyörű illata van a földnek / Összereccsennek a kardok / Mennyire hihetetlen mindez / és mennyire félelmetes / helikopterről nézve.”⁷ Itt még helikopter kell ahhoz, hogy az ember lásson, a kötet igazán jó verseiben az efféle trükköket Király már a nyelvre bízta), amelyek árán kialakul a kötet néhány későbbi versében jól működő sajátos versbeszélői pozíció.

Nehéz úgy gondolni Király Lászlóra, hogy a hatvanas évek végén nem volt még Laci bácsi, csak Laci, talán. „NO, de hány éves is ez a lírikus, hány éves Király László?”⁸ kérdezi Méliusz József *Armstrong csodálatos aranytrombitája* című, a kötetéről írt kritikájának (esszéjének?) már a legelején. Aztán utalva a helikoni transzilvanizmus örökségére, s arra az 50 évre, ami annak poétikájától és politikájától elválaszt, így válaszol

5 BOGDÁN László, *Ballada a fáradt asszonyokról*, Megyei Tükör 1971/426., 4.

6 KIRÁLY László, *Anyaföld* = Uő., I. m., 11.

7 Uo., 13.

8 MÉLIUSZ József, *Armstrong csodálatos aranytrombitája*, Előre 1969/6728., 2.

magának: „Tehát, akárhogy is számítjuk, »ötven esztendő« lenne Király László, épp annyi, amennyi nincs; egy fiatal lírikusunkban minden esetre egy fél évszázad egyfajta összegezése, s ez összegezen innen is valamennyi: az ő felfigyeltető, eredeti lírai személyisége, megint: a holnap.”⁹ Méliusz igencsak dicsérően ír az akkor még csak 25 éves Királyról, kozmopolita tájékozottságot kíván az ifúnak, „Hej, ha Király László eljuthatna Párizsba! Londonba, Rómába, New Yorkba vagy San Franciscoba!”,¹⁰ sóhajt fel esszéjében. Ha számolunk azzal, hogy Méliusz már a helikoni transzilvanizmust bírálóként fejtette ki írói tevékenységét (más irányból közelítette meg az egyetemességet, „szabálytalan [...] baloldalisága, európai látóköre, a pluralizmus irányában alakuló gondolkodásmódja, sajátos tapasztalatvilága”¹¹ felől kívánja Király Lászlónak a nagyvilágot), nem tűnhet nagy meglepetésnek az sem, ahogy (nem megkerülve a Király neve körüli szójátékot), ekképp reflektál esszéjének (kritikájának?) címére: „»Fejedelemséggel be sem éri« – gondolom –, »alighanem nem is neotranszilvánista.« Hiszen – »ejszé«-t kellett volna írnom – a *Rendhagyó délutánban* Armstrong arany trombitáját szólaltatja meg a Küküllő és a Nyárad párái fölött. Mi több, az ő s gének is csak úgy jelentkeznek szóra benne, mint József Attilában, és azt írja egy helyt: »Minden igaz építő ősom a városok városát akarta.«”¹² Lehetne vitatkozni Méliuszsal, hogy amennyiben a helikoni transzilvanizmus kozmopolita (és erdélyi) humanizmusát kérjük számon a *Rendhagyó délutánon*, megtaláljuk azt. Méliusz is megkérdezi, hogy „mi ez, ha nem demitizálás és program? Európa felé tartunk, a nagyvilág felé, a falu tudata átstrukturálódik. Kányádi fontosat cselekedett: meghaladta a saját mitológiáját, s ha szabad így mondanom, verseiből hirtelen Európa ege nézett reánk.”¹³ Kuncz Aladárék programja köszön itt vissza tovább absztrahálva (nem a kisebbségi létből következik az egyetemesség igénye, hanem az emberi létből), más poétika és gondolatmenet vezet célra Királyt, aminek nagyon hangsúlyos része, hogy *ez a föld – az emberek*.¹⁴ Ez hangsúlyosabbá válik, mint bármilyen költői képesítése ennek a szikár, szintaktikailag éppen csak működő kijelentésnek; megkockáztatnám, hogy az a huszadik század transzilvanista irodalmának a célja, hogy ezt a *Végtelen énekben* leírt

9 Uo., 2.

10 Uo., 2.

11 BALÁZS Imre József, *Többszörös időutazás = Uő., Erdélyi magyar irodalom-olvasatok*, Bolyai Társaság – Egyetemi Műhely, Kolozsvár, 2015, 247.

12 MÉLIUSZ, I. m., 2.

13 Uo., 2.

14 KIRÁLY, *Végtelen ének = Uő., I. m., 32.*

„alig”-mondatot a regionális identitást megképezni bíró szövegyűttessé írja. Ennyiben az, aminek Reményik Sándor a Saint-John Perse-e, Király László a Paul Celanja. E két költőt Alain Badiou helyezi az erőszak nyelviesítésének két végletére (esetünkben természetesen nem erőszakról, hanem szülőhely és ember viszonyáról, identitásról van szó, ami nem kevésbé központi kérdése a huszadik századnak, mint az erőszak). Egyik az ékesszólást használja fel arra, hogy az ürességről beszéljen, a másik a lehető legpontosabb, szintaktikával alig törődő megnevezésre törekszik az üresség ellenében.¹⁵

Olyan, mintha Király meghámozná a nyelvet (bár ritkán jut el olyan végletekbe, mint a már tárgyalt sor esetén), s ennyiben nagyon beilleszthető azon huszadik századi költők sorába, akiknek a művészetét Alain Badiou a következőképpen írja le: „a valóság lényegeként nem a valóság lerombolását, hanem a minimális különbséget [próbálták] felmutatni. Megtisztítani a valóságot, nem azért, hogy a felszínen megsemmisítsük, hanem hogy kivonjuk látszólagos egységéből, ezáltal feltárjuk benne az apró különbséget, az őt alkotó tűnékeny részt. Ami megtörténik, *alig* különbözik attól a helytől, amely a történet helyszíne volt. Ebben az »alig«-ban, ebben az immanens kivételben rejlik minden izgalma.”¹⁶ Ezért érték egyet Hervay Gizella azon megállapításával, hogy „mikor Király Laci úgy ír verset, hogy észre se veszi, olyan egyszerűen tud szólni szerelemről, szülőföldről, ahogy a kabát lóg a szegen”.¹⁷ Amikor a mondás aktusán kívül, az *ez a föld – az emberek szikárságának* mintájára nem törekszik magyarázkodásra, képek kibontására, akkor lesz több a költészete egy táj helyeinek nyelviesítésénél, embereinek leírásánál, regionális kuriózumok közvetítőjénél. Hervay a szülőföldből eredezteti Király erejét a kijelentések terén: „De mikor Király Laci verset akar írni, akkor »Király László« lesz belőle és kötelességének érzi felvenni a hagyományos költő-pózt messiás-pózt, sámán-pózt. Pedig akkor érezzük igazán, mekkora felelősséget vállalt magára, mikor úgy szól a szülőföldről, hogy a maga felelősségét szemérmesen ki se mondja, s úgy a felelősségről, hogy az anyaföld szól szavaiból”.¹⁸ Pedig az, hogy ez a föld éppenséggel „anya” vagy „szülő-”, lényegtelen. *Föld*. Azaz akár *ember*.

De ki ez az ember? Ennek a kérdésnek a megválaszolására Badiounak a már idézett *Egyből kettő lesz* című előadásából és Walter Benjamin

15 Alain BADIOU, *Anabázis*, ford. MIHANCsik Zsófia = Uő., *A század*, Budapest, Typotex, 2010, 144.

16 Uo., 119.

17 HERVAY, I. m.

18 Uo.

Az alkotó mint termelő című esszéjéből fogok kiindulni, a *Rendhagyó délután* hat versét, a *Végtelen éneket*, a *Beszéd a kőhöz*, a *vashozt*, a *Könyörgést*, az *Ódát* és a *Kiáltást* olvasva.

Badiou a huszadik század egyik központi problémájaként az új ember kérdését világította meg, s ezzel kapcsolatban a század történelmében és szellemiségében két megközelítésmódot határozott meg: az egyik az „elértéktelenedett, eltűnt, elromlott” ember rekonstruálását tűzi céljául, a másik igazi alkotásként tekint a folyamatra, predikátumok, „csomagolások” nélkül fogalmazza meg az új embert.¹⁹ Előbbiben felismerhetjük a revizionista, trianonsírató irodalom egyik fő karakteralkotási stratégiáját, utóbbiban pedig például a Király László és Farkas Árpád korai költészetére jellemző referencialitást az identitásjelölő predikátumok tekintetében. Ennek előzményeként tekinthetünk arra, ahogy Szilágyi Domokos, Hervay Gizella, Páskándi Géza és Szilágyi István szinte szociografikus közelségből, ugyanakkor gondolati távolságtartással hagyták, hogy az ember kibomoljon környezetéből – de ez még csak az ember „leírása”, nem „alkotása”, hiányzik az a profetikus hang, ami Farkasnál és Királynál nem csak a megfigyelés, hanem expliciten a gondolkodás tárgyává teszi az embert. Ki az ember? Mi az ember viszonya a hellyel? Ki vagyok én mint ember? Ki lehetnék én mint ember? Mi a viszonyom múlttal, jellel és jövővel mint ember? Ezek azok a kérdések, amelyek kibomlanak a *Rendhagyó délután*ból, ha kimondottan az emberre kérdezünk rá.

Ahhoz, hogy nekivághassak az elemzésnek, még egy fontos, az előbbieknél specifikusabb kérdést is felvetnék: mi a költő és általában az értelmiség viszonya az emberhez? Ahhoz, hogy az értelmiséget meghatározzuk, s a kérdéshez fogódzókat találjunk, Benjaminsnak egy 1934-es tanulmánya nyújthat segítséget.²⁰ Mit mond ebben az írókról, költőkről, általában az értelmiségiekről, ami érdekelhet minket? Álljanak itt az egyes elemzésekhez kiindulópontként személyes aforizmagyűjteményem darabjai az említett esszéből: „mielőtt tehát arra kérdeznék rá, mi a költészet viszonya a kor termelési viszonyaihoz [reakciós vagy forradalmi], azt kérdezném meg, mik a költészet termelési viszonyai”.²¹ Ha az irodalom hivatalos státusát nézzük a kommunista időszakban,

19 BADIOU, I. m., 120–121.

20 Walter BENJAMIN, *Az alkotó mint termelő*, ford. PÓR Péter – KERÉKES Amália – ZSELLÉR Anna = Uő., *A műalkotás a technikai reprodukció korában*, Open Books, Budapest, 2024, 178.

21 Uo., 182.

elméletileg minden költészet népművelő, a szocializmust előremozdító²² – nyilván az, hogy a hatvanas éveken keresztül használok Benjamin szavait erre vonatkozólag, akár meg is mosolyogtathatna. A kommunizmus korabeli költők, ha nem voltak valamennyire forradalmiak, nem igazán maradtak olvashatóak (itt olvasói tapasztalatomra hagyatkozom). Gheorghe Gheorghiu-Dej halála után enyhült a cenzúra, az irodalom kifejthette kritikáját a sztálinizmussal szemben, s persze sokaknak ez arra adott alkalmat, hogy minél explicitebben szólaljanak fel az általános elnyomás ellen. A *Rendhagyó délutánban* az *Óda* című vers szól talán a legdirektebb módon az emberi szabadságvágyról. Rövid, így teljességében idézem:

az ember dolgozik

az embert vonatok tapossák el

az ember koponyáját
fejszével szét lehet zúzni

az ember semmit sem tehet a halál ellen

az ember törhetetlen²³

Számot vethetünk azzal a hagyománnyal, ami a kétlábúságtól a közösségiségen keresztül az értelmességéig próbálja meghatározni az embert, ott azonban meghatározásokkal találkozunk, míg itt kijelentések vannak, ráadásul „vaskosak”, ahogy azt kijelentésekről mondani szeretjük. Az, amit Király ezekben a sorokban egyszerű mondat szerkezetekben elmond az emberről, külön-külön nem bír sok jelentéssel: vagy túl általános, mint az első sor esetében, vagy brutalitása indokolatlan, mint a második és harmadik sor esetében, vagy banalitása miatt önmagában nehéz komolyabban venni, mint egy buszmegállóban elcsípett beszélgetésfoszlányt. A „tisztá”, értelemmel (mindenesetre dologgal) teli létből a lét brutalitásán keresztül eljutva az emberi törhetetlenségig olyan lecsupaszítása a szabadságélmény megváltásának, mint az *ez a föld – az emberek* (csak itt persze inkább az identitás helyhez kötött komponensének a megváltásáról van szó). Bár szisztematikus elnyomásról expliciten

²² *Uo.*, 191.

²³ KIRÁLY, *Óda = Uő., I. m.*, 97.

nincs szó, az erőszak forrásának megnevezetlensége tágan értelmezhetővé teszi a verset, s „az embert vonatok tapossák el”-ben megidéződő József Attila halála végül is indokoltá teszi azt, hogy a rossz életfeltételeket (amiért általában az állam a felelős) az (akár önmagunkkal szemben elkövetett) erőszak forrásaként tételezzük. Az ember tehát törhetetlen, de már nem akképpen, mint a délceg fák, hanem csak mint ember.

Nehéz elvitatnunk, hogy egy bölcsészettudományi egyetemet végzett fiatal a *szellem embere*: „sőt Hillet, az aktivizmus teoretikusa legszívesebben nem »bizonyos szakmák művelőinek«, hanem inkább »egy bizonyos karaktertípus képviselőinek« tekintené a szellem embereit. Ez a karaktertípus mint olyan természetesen az osztályok között áll”,²⁴ írja Benjamin. Ha ebből indulunk ki, szemügyre kell vennünk a *Végtelen ének* első szakaszát:

Elindulok a hegyre föl
le a hegyről
A Küküllőt lépem át átlépelem a Nyárádot
felvillan bennem a híddá-válás híddá-feszülés
odaadó gondolata
Ha ezt tehetném oldódna idebenn a nyugtalanság
mert érintenének engem akkor az otthonról messze
indulók s a hazatérők
Elindulok a szemem nem láthat be mindent hallásom el nem éri
minden beszédük pedig teljessé válhatna akkor a lételem
Lennék én most mindenütt jelenlévő mindent egyszerre
látó halló
Meg szeretném határozni ezt a földet mely hegytől hegyig
embertől emberig tart²⁵

A híddá-válás, sőt a híddá-feszülésből kiolvashatjuk azt a vágyat, hogy az értelmiségi visszaadna abból, ami neki van, a tágan értelmezett közösségnek („odaadó gondolatnak” nevezi ezt Király, kevésbé sikerült beillesztésnek tartom ezt a megjegyzését). A vers konstrukciójában az értelmiségi része az egésznek, annak az egésznek, mely kifut a meghatározhatóságból. Azt, hogy a versben szerepelnek elemek, melyek alapján azonosítani lehet a helyet („A Küküllőt lépem át átlépelem a Nyárádot”,

24 BENJAMIN, I. m., 188–189.

25 KIRÁLY, *Végtelen ének* = Uő., I. m., 30.

„a kölyökkor kiáltásait hallom a Csegely felől / a Bekecs felől”),²⁶ feloldja az „Ez a föld – az emberek” sor a vers közepén. Bizonygattam már, miért tartom nagyszerűnek ezt a sort, s mivel főként az érdekel, hogyan lehet a poétikát a (kimondottan) társadalmi dinamikák feltárására használni, nem tartom elnagyolt döntésnek, hogy ennyire hangsúlyozom ennek az egy sornak a szerepét. Hiába minden környezetre irányuló, megnevező potenciállal bíró szó, aki ennek a megnevezésnek a lényege és forrása, az Király Lászlónál az ember:

Jó lenne beszélgetni valakivel arról hogy mi is ez a föld
 Ez a föld – az emberek
 Jó lenne beszélgetni valakivel
 feloldani ezt a lehetetlen kívánságot
 hogy szavakat találjak arra ami ki nem fejezhető
 Szemem nem láthat be mindent hallásom el nem éri minden
 beszédük
 Mennek a szekerek után fölbballagnak a hegygerince
 belenőnek a Napba s észre sem veszik²⁷

A *Szabálytalan emlékmű* című ciklus verseiben erőteljesen megjelenik a város mint szimbólum. Az építkezés már Király László debütkötetében, a *Vadásztáncban* is felbukkan motívumként, második kötetében azonban a szubjektum önmagával szemben támasztott egyik fő elvárásává válik a cselekvés szintjén. Erőteljesen összekapcsolódik a felelősség és az építkezéssel együtt járó változás a néhol mitikumba ágyazott áldozat tragikumával – a *Ballada* című versben Kőműves Kelement egész expliciten idézi meg („Éjjel gyilkol a gondolat is / balladás várakhoz megyek. / Mi a titka, / igaz, hogy be kell falazni? / Igaz, / felelik kőműves kelemenek.”)²⁸ Ez az a ciklus, ahol értelmiségiként magát is emberré írja, hiszen itt tematizálja azt, hogy neki dolgoznia kell, a megnevezés rekonstruktív jellege itt válik performatívvá:

Te vagy a kő,
 te vagy a vas,
 te vagy az asszonyom,
 ki hamarabb ideértél,
 mint a reggel...

²⁶ Uo., 31.

²⁷ Uo., 32.

²⁸ KIRÁLY, *Ballada* = Uő., I. m., 57.

És itt városok lesznek,
amerre mutatok –
mert énnekem építenem kell.²⁹

A kő, a vas, a város, az építkezés annyit ismétlődik ebben a ciklusban, hogy felmerülhet a gyanú: ezek valami mást jelentenek, mint amit egyébként. A tényleges jelentés lényegtelen marad, ha az író munkájaként való elgondolása történik meg ezekben a versekben: azaz az írói munkát nem valamiféle formai és strukturális komponáltság jelzi, hanem a szerzői felelősségtudatra és potenciálra való reflektálás. A *Beszéd a kőhöz, a vashoz* című versen szépen végigkövethető az, amit Badiou szubsztrakciónak nevez: az én, a vas és a kő találkozásából nem az következik, hogy restitúálódik az én ereje által valamiféle tisztaság, amire például a *Végtelen ének*ben utalás történik („Szemem lassan befogja körben a hegyeket / hallásom eléri a legtávolabbi hangokat is / Estére jár / Lehull a harmat / A hegygerincen mennek a szekerek / Végtelen ének / Öntudatlan örökkévalóság”),³⁰ hanem „városok lesznek”, s ennek a szubsztraktív aktusnak, a városok kivonásának a pusztá anyagiságból a „szólás” a konstitutív aktusa:

És én szünettelen beszélni fogok hozzád,
s ha szám ki is szárad
e szikkasztó melegben,
majd szólok hozzád
kristálynál tisztább szememmel.³¹

Az, hogy mi az ember, *A kiáltás* című versben válik a legnyelvibbé: itt az, aki megszólítja az éneklőt, az író, azaz az értelmiségit, csak kiáltása révén válik ki („a kiáltás lógott a levegőben / nyugtalanok voltunk legbelül / a falat megakadt / szólni kellett”),³² ugyanakkor a tűz körül ülők is mindinkább aktuális cselekvésük alapján válnak meghatározhatóvá: onnan, hogy „mi azok vagyunk kik építettük a hidat”, oda jut a bemutatkozás, hogy „mi azok vagyunk akiket itt látsz a tűz körül.” Erre a kiáltó a tűzhöz ül, és így szól: „nem tudok nélkületek élni / de kik vagytok”.³³

29 KIRÁLY, *Könyörgés* = Uo., 59.

30 KIRÁLY, *Végtelen ének* = Uo., 34.

31 KIRÁLY, *Beszéd a kőhöz, a vashoz* = Uo., 52.

32 KIRÁLY, *A kiáltás* = Uo., 103.

33 Uo., 104.

A Rendhagyó délután egy tűz köré hoz kiáltót és éneklőt, de nem törekszik arra, hogy e két fél közül bármelyik egyeduralmódóvá váljon: hidak kellenek és városok. A neoliberalizmus elhitette, hogy egyeduralma van a fejlődés terén, s megépítette a világ legnagyobb rovarait, az ingatlanmaffiát és az industrializációt kiszolgáló városokat. Mindezek ellenére építenünk kell.

Konkoly Dániel

Kísérlet és örökség

Király László 1968-ban megjelent második kötete, a *Rendhagyó délután* abban a tekintetben valóban szabálytalan, hogy az első gyűjteményhez, az egy évvel korábban megjelent *Vadásztánchoz* képest egy sokkal avantgárdközelibb versnyelvet használ. A *Rendhagyó délután*¹ több ciklusában is teljesen elhagyja a központosítást, noha a kapitálisok mégis-csak ajánlatot tesznek az olvasónak a mondattani határok terén történő eligazodásban, ez a technika mégis lehetőséget nyit a befogadó számára, hogy különbözőféleképpen rakja össze a mondatokat.

Ez a modernizáló eljárás párosul a kötet archaizáló felütésével, hiszen az első vers (*Könyörgés*) voltaképpen egy invokáció, amely általában a költészet múzsájához szól, de ebben az esetben a megszólított, akihez a könyörgés szól, a föld. Az ókori görög és római költészet megszokott formulája ez, melyben a megszólaló segítséget kér a költemény megalkotásához egy nálánál hatalmasabb instanciától. Jelen esetben arra kéri a földet, hogy mutassa meg a hárfát, a lírai költészet klasszikus értelemben vett kísérő hangszerét, amelyről maga a líra műneme kapta a nevét. A romantika óta tudjuk, hogy ez a hangszer lehet maga a természet – gondoljunk csak Shelley *Óda a nyugati szélhez* című művére. Ennek a hangszernek a hangja hatással van a világra:

Mutasd meg nekem a hárfát
rántsd végig ujjaid rajta –
lezuhognak a hegyről
a ménesek.
A síkon robognak röhögve
félholdjaik magasra hányják
a szagatott gyepet
Tedd hogy ne szégyellje
előttem magát a hangszer
Tedd²

1 KIRÁLY László, *Rendhagyó délután*, Irodalmi, Bukarest, 1968.

2 Uo., 9.

Érdeemes lehet közelebbről megnézni ezt a képet, hiszen sokat elárul az imént mondott viszonyokról. A hárfán történő játék miatt jönnek le a ménések a hegyekből, azonban a „lezuhog” ige a ménések mozgását az erőteljes esőzés képzetébe vonja be. A hárfa húrjai a sűrűn lezúduló eső képét is megidézhetik, amely már az ősz beálltát jelzi, ahogy a latyak, a hulló levelek („Tollászkodó szél szedi a vámot a fákról”), a sáros utak („gumicsizma-vartyogás”) is. A lírai én sürgeti a földet, hogy minél előbb, még a tél eljövele előtt mutassa meg neki a hárfát, mert ha ez nem történik meg, akkor nem tudja hazahívni a ménéseket, akikkel végez a hideg. A költészet Király Lászlónál tehát nem a szépség letéteményese, hanem a hasznosságé, a művészet aktívan beleszól a világ alakulásába. Kassák Lajos aktivizmushoz kapcsolódó esszéi is egy ehhez hasonló szerepet gondolnak el a költészetnek. Más pontokon is kapcsolódhat Király költészete az avantgárdhoz, hiszen a már idézett kép („Tollászkodó szél szedi a vámot a fákról”) sűrűsége is a modernségnek ezt a horizontját idézi meg. Ebben a képben a flóra, a fauna és az emberi kultúra határai oldódnak fel: a szél mint egy madár tollászkodik, ami az őszi lombhullással azonosítható, mindeközben pedig ez az aktus vámszedésként is értelmeződik. A vámot például földrajzi vagy politikai határokon szedik, azonban a fák esetében térbeli mozgásról nem lehet szó, így az idő vámja lenne a lombhullás.

A költészet mibenlétéről más versek is gondolkodnak a kötetben, ilyen például a *Hazatérés* című költemény. Ez a vers a természet látszólagos halála (tél) és az ember termékenysége köré épül. Ezzel összefüggésben a költészetnek két meghatározását is adja. Egy természetit: „ilyenkor rozsdás levelekkel beterített hatalmas mezőkről / álmodom / Ez a költészet”,³ és egy, az emberhez kötődőt: „gyönyörű versek íródnak teste ringásában / a kaputól a ház ajtajáig”.⁴ Az utóbbi példában a verset nem egy kéz, hanem a termékenységet szimbolizáló csipő ringása írja. Különös adalék ehhez a vers végén az „ének” és az „élek” összerímeltetése, mely összekapcsolja a költést és az életet. A vers közegében a lírai én létezése tehát az énekléshez (költéshez) kötött. Az Orpheusz és Eurydicé történetét felelevenítő *Ballada* című költemény már téma-választásával is ide kapcsolódik, hiszen a thrák dalnok az alvilág urának énekelt dallal váltja ki halott feleségét a másvilágról. Fontos kiemelni továbbá a *Hazatérés*ből a költészet irracionálisát („álmodom / Ez a köl-

3 Uo., 63.

4 Uo., 64.

tészet / Érzem / Nem tudom megmagyarázni⁵⁾). Azaz a költészetet érzékszerveinkkel kell befogadni, nem érteni, a költészetéről magáról a költészet sem tud hiteles információkkal szolgálni („Nem tudom megmagyarázni”).

Az álomtól nem áll messze a hallucináció, amelyet a *Látomás* című vers jár körbe. A vers megszólalója nem más, mint Isten – a klasszikus modern költészet jól ismert felnagyított szubjektumára ismerhetünk itt –, aki Ezékiel prófétához beszél.

Mindezt tudom -
és most már nyugodt vagyok.
Íme, látom emberi arcát Ezékielnek,
amint homloka mögött
teret hasít a legigazabb pillanat,
mikor lerogynak a hamisra mázolt falak.
[...]
Mondjad nekik, Ezékiel,
te töprengő arcú,
hogy el nem kerülhetik.
Én, aki bika-arcú, oroszlán-arcú, sas-arcú
de mindenekfölött ember-arcú vagyok,
én a szembejövő napok kezébe
győzhetetlen fegyvert adok.⁶

A látomás valószínűleg maga az epifánia lenne, noha a költeményben végig beszédet hallunk. A profétai létmód ilyesfajta nehézségeire is felhívja a figyelmet a költemény, valamint arra, hogy a próféta Isten által sugallt beszédében a próféta mindig csak médium lehet, aki – a kommunikációs csatornákhöz hasonlóan – akár zajt is iktathat a kommunikációba („mondá az Úr – / holott az Úr semmit nem mondott önekik⁷⁾). A lírai énről már a költemény elején megtudjuk, hogy több arca van („Én, aki bika-arcú, oroszlán-arcú, sas-arcú / de mindenekfölött ember-arcú vagyok”). Ezek közül a maszkok közül az utolsó voltaképpen a próféta, aki csak Isten szócsöve. Mindezek pedig megfeleltethetők akár a nyitókölteményben szereplő múzsa-költő viszonyának is. A „ki beszél?” kérdése körül forog mindkét említett eset, ami a lírával való foglalatoss-

5 Uo., 63.

6 Uo., 55.

7 Uo., 56.

codás egyik örökös alapkérdése is. A próféta és az ihletett költő esetében is felmerül, hogy az üzenethez csak ők maguk férnek hozzá, így minden megnyilatkozásuk tanúságtétel.

A prófétai szerephez illeszkedik a *Hősök tere* című vers, melyben nemcsak a halott emberek, hanem az ember által készített, már működésképtelen gépek (autók, hajók, repülőgépek) is feltámadnak a lírai én kinyilatkoztatásai szerint. Így egy szintre kerül az emberi létezés és az eszközök létezése.

HATODIK NAP föltámad

a Hírnök / és végignyargal a tenger felől a hegyek felé /
s vérszínű lobogóval riaszt meneküljön ki tud / Mert feltámadtak
az autók az autótetemőkben / feltámadtak a hajók a hajótetemőkben /
feltámadt minden gép a rozsdatetemőkben⁸

Ehhez kapcsolódik a második ciklust nyitó *Beszéd a kőhöz, a vashoz* is, mivel itt a lírai én az építéshez elengedhetetlen anyagokkal igyekezne párbeszédbe lépni. Jóllehet a beszélő és a megszólított hasonlóak, hiszen „Te a vas vagy, / a kő vagy, / de énbennem vaskemény, / kőkemény az évezredek mívés nyugalom”.⁹ Párverse a költeménynek a *Ballada*, amely Kőműves Kelemen történetét dolgozza fel. Az iménti versben is szereplő kövekhez való beszéd („Éjjel szólok a kőhöz és válaszol.”¹⁰) itt a várba falazott asszony beszédéért értelmeződik át. A pusztítás és az építés tehát kéz a kézben járnak Király verseiben: Kőműves Kelemennét el kell pusztítani, hogy Déva vára megépülhessen, a *Röntgenben* szereplő építők pedig a belelegzett kőpor miatt veszítik életüket.

A kötetben szereplő versek néha többszólamúak. Az *Éva. Rendhagyó délutánban* például egy pár beszélget, azonban az első megszólaló szövege nagyban meghatározza a második megszólalót („Én szeretek veled állni / ebben a füstös sörözőben / Én is szeretek veled állni / ebben a füstös sörözőben”¹¹). A szakasz végére kiderül, hogy a második megszólaló nem szerelmes a másik beszélőbe, majd a békéről kezd szólni a költemény. A vers első három szakasza talán a szabadságról szól vagy éppen annak hiányáról, mivel a második megszólaló nyelvileg determinált az előző megnyilatkozások miatt. A központozás hiánya viszont szabadságot

8 Uo., 23.

9 Uo., 51.

10 Uo., 57.

11 Uo., 67.

ad mind neki, mind az olvasónak. Például a következő idézetnek kétféle olvasata is lehetséges: „ez a rendhagyó délután / az életem / ez a féllábú ember”.¹² A második megszólaló válasza azonban már értelmez („jó hogy ez a délután / az életed / ez a féllábú ember / mától kezdve / nekem is kenyeres társam¹³”), ami a determináltság ellenére is a szabadság megnyilvánulásaként értelmezhető. Az *öreg ló* is a szabadság témáját fejtegeti. A lírai én itt maga az *öreg ló*, akinek már nem kell többé dolgoznia („mától kezdve se ekét / se szekeret / nem húzok [...]”¹⁴), de mégsem a jól megérdemelt pihenés a jutalma, hanem a halál („mért üttök agyon”¹⁵). A szabadság tehát veszélyeket tartogathat.

A szabadság jellemzi magának a kötetnek az összeállítását is. A könyv fülszövege szerint a *Rendhagyó délután* mint a kő és a vas költészete szokatlan témákat, szavakat emel költőivé. Noha 1968-ban már évtizedekkel túl vagyunk a történeti avantgárd erdélyi megjelenésén, úgy tűnik, az avantgárd témái, merész szókészlete és költői képei eleddig nem gyökereztek meg az avantgárdból merítő, ám azon már túlnövő költészetben. Balázs Imre József világít rá *Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban* című könyvében arra, hogy sem Reiter Róbertnek, sem Becski Irénnek, sem Becski Andornak nem jelent meg életében önálló kötete. Ugyanitt tárgyalja, hogy annak ellenére, hogy az erdélyi avantgárd kiemelkedő költői jóformán kötet nélkül maradnak,¹⁶ az újfajta beszédmód több ismert költő szövegeibe is beszivárog. Dsida Jenő 1930-ban összeállított *Menni kell házról házra* című kötete egyértelműen avantgárd jegyeket mutat, jóllehet ez a kötet sem jelenik meg szerzője életében: „az *Ének az egész világnak* prózába tördelve tűnik fel a lapon [...]. Expresszionista jellegű szöveg, és ezúttal nem csupán a toposzok vagy a jellegzetes expresszionista szótár elemei teszik azzá, hanem a bekezdések határain (és helyenként azokon belül) történő változások, az én kiterjedésének változása a vers folyamán, a felkiáltásokra sűrűn építő prozódia, illetve a montázs-jelleg, amellyel heterogén szövegbetéteket helyez el a versben.”¹⁷ Tehát a *Rendhagyó délután* elgondolható egy kísérletként arra, hogy elfogadtassa az avantgárd megszólalásmódját szélesebb körben is.

12 Uo.

13 Uo.

14 Uo., 86.

15 Uo.

16 BALÁZS Imre József, *Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban*, Mentor, Marosvásárhely, 2006, 58.

17 Uo., 217–218.

Derékly Pál a történeti avantgárdnak három jellemzőjét határozza meg. A dezemiotizációt, az én-disszimilációt és a montázsszerkezetet.¹⁸ Természetesen Király László költészete nem sorolható teljes mértékben az avantgárdhoz, hiszen művei a klasszikus modernség és a késő modern bizonyos jellemzőit is magukon viselik. A legjellemzőbb a Derékly-féle hármashból így talán az én-disszimiláció, hiszen – mint azt fentebb már láthattunk is – Király több esetben is megbontja az én integritását (pl. a *Látomásban* a lírai én különböző arcai), vagy ami már inkább a késő modern felé vezet, megszólító és megszólított interszjektív viszonyba kerül egymással (ld. *Éva. Rendhagyó délután*). Szokatlan módon számolja fel a lineáris versbeszéd klasszikus modern képzetét az *Armstrong* című költemény, melynek zárlatában a sorok függőleges olvasási irányt írnak elő. Hasonlóan tipográfiai jellegű újítás, hogy a *Hősök tere* sorai nem tördelődnek új sorba, hanem csupán ferde vonallal választódnak el egymástól. Talán a versben olvasható feltámadáshullám, mely az élő és az élettelen, a szerves és a szervetlen közötti határokat is felszámolta, a verssorok határaitra is hatással lehet. A klasszikus modernség felnagyított szubjektuma akár összefüggésbe is hozható az én-disszimilációval. Erre lehet példa a *Végtelen ének*, melynek szubjektuma nemcsak térben feszíti szét az emberi kereteket („A Küküllőt lépem át átlépelem a Nyárádot”¹⁹), hanem időben is („a kölyökkor kiáltásait hallom a Csegely felől / a Bekecs felől”²⁰). Ez az időbeli inkongruencia jelen esetben visszafelé érvényes, de a prófétai szerepkört színre vivő költemények esetében a jövő irányába is kiterjed. Nem beszélve arról, hogy a próféta mint médium szintén az én-disszimiláció egyik példája lehet. Ebben a költeményben azonban a nyelv nem képes maradéktalanul betölteni leíró funkcióját, mivel a föld meghatározása újra és újra akadályokba ütközik („Jó lenne beszélgetni valakivel / feloldani ezt a lehetetlen kívánságot / hogy szavakat találjak arra ami ki nem fejezhető”²¹), a föld talán a rajta élő emberekkel határozható meg („Jó lenne beszélgetni valakivel arról hogy mi is ez a föld / Ez a föld – az emberek”²²), és a földnek talán emlékművet lehet állítani egy hosszúúverssel („mondjuk ha elnyújtózna egy végtelen ének végig / a folyók medrében a szakadékos hegyoldalakon / lehet hogy benne élne minden ami ez a föld”²³).

18 DERÉKLY Pál, „*Latabagomár ó talatta latabagomár és finfi*”, Kossuth Egyetemi, Debrecen, 1998, 105.

19 KIRÁLY, I. m., 30.

20 Uo., 32.

21 Uo.

22 Uo.

23 Uo., 33.

Szintén a földdel és egyfajta messianisztikus szereppel foglalkozik az *Aranygolyó* is. A lírai én köré gyűlnek és parancsának engedelmeskednek az állatok („gyűlnek körém az állataim, tegyetek csodát, mondom nékik, és tűzbe röppennek értem élve”²⁴). A költemény az arany különböző „lelőhelyeit” tárja fel: a felkelő Nap fényében („melyik csodálatos kölyök aranygolyója ez a hajnali Nap”²⁵), fiatal nők tekintetében („Az ő szemük pediglen régi arany-villanásokra emlékezett”²⁶), művészek mesterségében („És így folytathatnám minden arany-jelvényes mesterséggel”²⁷). Az arany itt az érték jelölője, kapcsolatban áll a delíriummal, a szédülettel, de az emberi tartással is. Ezek olvadnak össze a verset záró oximoronokban: „józan ivászatok, dülöngélő, szesztelen éjszakák”.²⁸ Talán éppen a költészet az, ami megrészesít, hiszen a vers ritmusa folyamatosan ott lüktet a lírai én testében. Itt nem egy külső instancia, hanem a saját test (szívdobogás, vérkeringés) diktálja az ütemet: „Nem tudom, micsoda seregek menetelnek bennem, de folyton hallom a dübörgésük”.²⁹ Így a költemény zárlatában olvasható csavargások és tekergések is metapoétikus színezetet nyerhetnek: Király László *Rendhagyó délután* című kötete a klasszikus modernség örökségét újítja meg azzal, hogy elcsatangol olyan utakra is, ahová már csak az avantgárd feltámasztott gépei vihetik el.

24 Uo., 39.

25 Uo.

26 Uo., 41.

27 Uo., 42.

28 Uo.

29 Uo.

KRITIKA

MOLNÁR ESZTER

Hidden 2.

5Panels

Budapest, 2024

Váradi Gábor

Az Oni a részletekben rejlik

A 5Panels, évtizedes főnállása során több fiatal képregényalkotónak biztosított lehetőséget első munkája publikálására. A *Hidden 2.* is az ő gondozásukban jelent meg 2024-ben, a 2023-as *Hidden* folytatásaként. Írta és rajzolta Molnár Eszter, aki az animáció területéről került a képregényes szcénába. A *Hidden* első pillantásra sokan a mangák közé sorolják, azonban ha alaposabban megnézzük, már nem is olyan biztos, hogy tényleg (csak) az.

De kezdjük az elején! A magyarországi képregényes közösség (ami kicsit olyan, mint egy nagy család) az ezredforduló óta küzd bizonyos sztereotípiák meghaladásáért, de még mindig ugyanazok a kérdések merülnek föl. Pedig a képregény nem műfaj és nem gyerekeknek szól. Ehelyett médium a saját eszközeivel (amelyek más médiumokra nem vagy nem így jellemzők), és megvannak a maga műfajai, stílusai, nagy iskolái, jellegzetes és formabontó alkotásai. Valamint pont annyira szól kimondottan gyerekeknek, amennyire a színház kimondottan sznoboknak vagy a videójáték kimondottan az inceleknek. Minden egyes képregénynek megvan a maga célközönsége, de mivel itthon a képregényesek köre viszonylag szűk, általában ismerjük egymás azon munkáit

is, melyeknek mi magunk nem tartozunk a célközönségéhez. A *Hidden mangás* jellegű, romantikus ifjúsági krimi, amely a maga stílusával és kevert műfajával el is riaszthatja a potenciális olvasók egy részét, ahogy egy másik csoportjukat be is vonzhatja. Mindenképpen nyitottság kell hozzá, bár ez minden olyan képregényre is igaz, melyekben egyszemélyes „alkotógárda” szíve-lelke tárul az olvasó elé.

A magyar képregény története Jókai Mórral kezdődik, de az első buschiádák (amikor még képtörténetnek sem hívtuk, ez volt a képregény neve) nem attól érdekesek vagy jók, amit ő az irodalom terén alkotott. Ahogy Zórád Ernő képregényei sem attól jók vagy érdekesek, amit ő a Tabán festőjeként ránk hagyott. Különbösen is, a Jókai Mór által írt képregények vizualitása Jankó János műve, míg a Zórád Ernő nevével fémjelzetteket általában Cs. Horváth Tibor írta (illetve adaptálta). Ma már több száz név szerepel a magyar szerzői képregény alkotóinak listáján, és ez a szám folyamatosan növekszik. Nem ritka ezek között az egyszemélyes produkció. Az egyszemélyes alkotás módszere sok konfliktustól és egymásra várástól kíméli meg a készítőt, mert ne feledjük, a magyar képregényes körben senki sem a képregényeiből él. Mindegyik album, comic strip vagy füzet a megélhetést biztosító munka mellett készül. Egy igazi szerelemprojekt megvalósítása során – akármilyen jó is, és esetleg meg is gyorsítja a folyamatot – pedig, ha átvesz valaki egy-egy részfeladatot, sokkal valószínűbb, hogy kreatív kompromisszumokat kell kötni, illetve az alkotási folyamat különböző résztvevőinek eltér a ritmusa. Ha viszont mindez elmarad, az egyetlen alkotónak bár teljes a szabadsága, cserébe kézben kell tartania minden munkafolyamatot, mindegyikhez célszerű értenie, ráadásul mindegyik rengeteg időt emészt föl. Egyébként éppen a japán képregényre jellemzők az egyszemélyes projektek, igaz, arrafelé sokan főállásban foglalkoznak mangák alkotásával. Vessünk is egy pillantást Japánra!

Japán távoli és egzotikus, és nem olyan régen csak lassan és töredékesen szivárogtak át a távol-keleti szigetországból a kultúra elemei, mint például a három (igazából négy) bölcs majom, Akira Kurosawa (igazából Kuroszava Akira) filmjei, Godzilla (igazából Gojira), majd a mangák és animék világa.

Ma viszont már pillanatok alatt mindent megtudhatunk Japánról, és virtuálisan közel hozhatjuk magunkhoz ezt a még mindig távoli és egzotikus kultúrát. Nem is idegen a kortárs magyar képregénytől, hogy a frankofón vagy anglofil iskola helyett a japánból merítsen ihletet. A manga japán képregény, és – a manga szó nagyjából fura vagy groteszk

képeket jelent – a 19. századi festőművész, Kacusika Hokusai vázlatfüzetéről kapta a nevét. A ma ismert nagy iskola elindítója Tezuka Oszamu volt. Az ő védjegyének számítottak a stílusnak azóta is sokszor fölrott, sokak által viszont kimondottan kedvelt, aránytalanul nagy szemek. (Saját bevallása szerint a korai Disney-művekből merített.) Izgalmas csodája a képregények világának, hogy az egyik leginkább japánnak tartott jegy voltaképpen egy másik kultúrából származik.

Eszter Molnár (igazából Molnár Eszter) műve, még ha az angol cím és a japánra emlékeztető rajz (iskolai matróruha, cseresznyevirág) nem is ezt sugallja, egyszemélyes, magyar szerzői képregény. Műfaja, ahogy már említettem, romantikus ifjúsági krimi, és az első kötethez képest ezúttal talán mindegyik zsánerből egy kicsit többet kapunk, egy kicsit jobb arányban. A krimiszál a történet gerince, az események mozgatórugója ugyanis egy (vagyis kettő, mert van a hivatalos, és az, amit a főszereplők végeznek) eltűnt diákok utáni nyomozás. A második kötetben erről sok új dolgot nem tudunk meg, de végig ez lebeg a szereplők és az olvasók szeme előtt, és a rejtély az egyik oka annak, hogy várjuk a folytatást. A romantikus szál a két főszereplő közötti interakciókban kezd kibontakozni, egyelőre annyira halványan és ifjúsági módon, hogy még maguk a szereplők sem biztosak a mélységében és kifutásában. Ami egy okkal több, hogy várjuk a folytatást. Abból a szempontból is ifjúsági a történet, hogy a romantikus szál, valamint a nyomozás főszereplői, illetve a rejtélyben érintettek is iskoláskorúak, emiatt célközönségnek is a fiatalokat lőném be, még akkor is, ha a *Hidden* nem csak nekik ajánlható.

Sasaki és Kamiya egy-egy vonallal megrajzolt karakterek, kissé a sztereotípiák mentén mozognak, mintha egy visszafogottabb és fiatalabb Sailor Moon és még nála is visszafogottabb és ugyancsak fiatalabb Holló lennének, de gondolatviláguk, erősségeik és gyöngeségeik, valamint érzelmeik széles spektruma kiolvasható az őket alkotó egyetlen, valóban profin meghúzott vonalból, illetve a bőven kifejtett érzelmes epizódokból. Rajtuk kívül csak a nyomozó, az iskolaigazgató és néhány diák jelenik meg a képregény lapjain, akik leginkább a keretet biztosítják a két főszereplő közös jeleneteihez.

A kötet a Japánban jellemző több száz oldalas manga és európai jellegű album jellemzőit is hozza. Terjedelme nagyjából a kettő között van, és kivitelében is mindkettőre emlékeztet. A történet szereplői japánok, tipikus japán környezetben, és első blikkre tipikusan japán rajzokon. De az Ördög (vagy esetünkben talán inkább az Oni) a részletekben rejlik. És bár a képregény rajzai – amint arról esett már szó – végtelenül egyszerű

vonalakkal dolgoznak, mégis rettentően kifejezők, és részleteik rávilágítanak a *Hidden* európai gyökereire.

A történetet bevezető egész oldalas kép virág- és indadíszei például Alfons Mucha és a szecesszió jegyeit is fölmutatják. A gondolatok, érzések és érzelmek, mozgások és gesztusok, fények és árnyékok kifejezéséhez használt vizuális eszközök közt a jellegzetesen japánok mellett jellegzetesen európaiakat is láthatunk. A plánok és szekvenciák sokszor filmszerűek, és bár a szereplők japánok, mégis megtörténik a kisebbségek ábrázolása, a nyomozó (aki egy kicsit Gordon felügyelőre emlékeztet) ugyanis balkezes. Bár ezt a részletet rendszerint csak a balkezesek veszik észre.

A *Hidden 2.* mind történetvezetésében, mind vizualitásában az, ami. Egy krimi második fejezete, melyben kísérletet tesznek a rejtély megoldására, közben a romantikus szál is bontakozik. A rajzok nem elnagyoltak és kidolgozatlanok, hanem célzottan és határozottan egyszerűek, tartalmukat illetően pedig nincs kérdés, nincs mit félreérteni. Az időzítés rettenetesen profi, és egyszerre idézi a japán művek lassú, egy-egy gesztusnál, hangulatnál, rezdülésnél elidőző dramaturgiáját, valamint a feszebb tempójú nyugati alkotásokét. A liftjelenet például egy kortárs amerikai vagy európai krimi storyboardjaként is működne. A kötet 100+ oldala alatt persze több a lassan kibomló kvázi-romantikus jelenet, mint az akció, de ez semmiképpen nem hibája a kötetnek. Elvégre a szerző csak betartja az ígéretét. E helyt ismét tetten érhető a japán és európai kettősség, hiszen egy japán alkotó esetén ez a történet akár kétszer-háromszor ekkora terjedelmet is ki tudna tölteni, míg egy szintisztán európai képregényes műhelyében ez az oldalszám két kötet tartalmára, egy amerikaiéban pedig a teljes sorozatra elég lenne.

Az elmúlt nagyjából húsz évben sok-sok alkalommal lépett föl egy-egy alkotógárda (sokszor egyszemélyes) világmegváltó, monstre-sorozatának első részével, azonban ezt sosem követte második. Hogy miért, annak ezer oka lehet. Általában az, hogy a siker – akár anyagi, akár kritikai, akár népszerűségi téren – nem volt arányos a befektetett idővel, energiával és pénzzel. És ezt nem lehet rossz néven venni az alkotóktól.

A *Hidden 2.* ezért is volt számomra nagy öröm. Ez a sorozat már vette az első akadályokat, és megtette a következő lépést abba az irányba, hogy tényleg sorozat legyen, és elmondjon mindent, amit akar. Ez ügyben nem árul zsákmacskát, ami szintén örvendetes: kiderül a kötetből, hogy a teljes terv öt kötet, az alkotó ennyivel számol, és úgy sejtem, most már mi, olvasók is így tervezhetünk!

BECSKEI GÁBOR–VADAS MÁTÉ

Zombor 2.

Zrínyi

Budapest, 2024

Pusztá Dalma

Ősmagyar kamaszlázadás

Kamasznak lenni szívás! Most is az, és valószínűleg a honfoglalás idején sem lehetett másként. Különösképpen akkor, ha nem elég, hogy dúlnak benned a hormonok, mindennek tetejébe olyan események is történnek veled, amelyek következtében fenekestül felfordul az életed. Csak hogy párat említsek ezek közül: fény derül az előled eddig rejtegetett, sötét családi titokra; fel kell dolgoznod egy súlyos tragédiát; ég benned a bosszúvágy, és bár érzed, hogy nagy tettekre vagy hivatott, meg kell még tanulnod uralkodni az érzelmeiden. Ebben a korántsem idilli helyzetben találja magát jelen képregény főhőse, Zombor, a honfoglalás kori kiskamasz. Az ő címszereplésével készülő, műfajokon átnyargaló *Zombor* című sorozat megannyi izgalmat tartogat számunkra. Egyszerre élvezhetünk egy történelmi és kalandképregényt, miközben a kiskamasz szemünk láttára cseperedik fel, vagyis különleges felnövéstörténetet is kapunk, mindezt ráadásul áthatja a mágia és a varázslat.

A *Zombor* című képregénysorozat első része tavaly augusztusban jelent meg, októberben pedig a második füzet is megérkezett a Zrínyi Kiadó gondozásában. További megjelenések folyamatosan várhatók, így a hatrészesre tervezett széria még korántsem ért véget. A Zrínyi név talán kevésbé cseng ismerősen a képregényrajongók körében, ami nem is csoda, hiszen a Honvédelmi Minisztérium által alapított kiadó főként hadtörténelmi könyvek és tankönyvek megjelentetésére szakosodott. Bár 2020-ban már próbálkoztak képregénykiadással, ám ezzel ekkor még nem értek el komolyabb sikert. A *Zombor* azonban egészen más kategória:

látványos, átgondolt, és egyértelműen hosszabb távra terveznek vele. Alapötletét dr. Hajdú Ferenc, a Zrínyi Kiadó vezetője álmodta meg, ez alapján készítette el a történetet Becskei Gábor, amit Vadas Máté gyönyörű rajzai tesznek teljessé. De vajon mi a kiadó célja ezzel a sorozattal? Elsősorban bemutatni a fiataloknak a „jó katona” erényeit. Mellesleg pedig kedvet csinálni a komolyabb hadtudományi olvasmányokhoz is – olyannyira, hogy Zombor karaktere a készülő honvédelmi tankönyvekben is visszaköszön majd. Ha ez valóban megvalósul, hősünk olyan transzmediális karakterré válhat a jövőben, amely messze túlmutat a képregény keretein.

Zombor története kalandokkal teli felfedezőútra csábít minket a honfoglalás korába. Főhősünk szemünk láttára fog felnőni, figyelemmel kísérhetjük élete állomásait, és testközelből követhetjük, ahogy a dacos kamaszból a Kárpát-medencét meghódító bátor lovasíjász születik. Ám az eddig vezető út korántsem könnyű: Zombornak mély titkok és tragédiák árnyékában kell megtanulni az életben maradást. Szerencséjére, a fejlődés ösvényét nem egyedül kell bejárnia. Bölcs mestere oldalán megismerheti, hogy a szellemi fölény és a belső egyensúly nagyobb erő a nyers erőszaknál, és hogy az értelmetlen bosszúvágy nem vezet semmire.

Bár a történet önmagában is izgalmas, a képregény igazi ereje gyönyörű vizuális világában rejlik. Vadas Máté mesterien játszik a fényekkel és árnyékokkal – szinte érezzük, ahogy a lemenő nap utolsó sugara ránk vetül –, ezzel is sajátos hangulatot teremtve a műnek. A rajzok a hagyományos történelmi képregények realizmusát ötvözik játékos, stilizált vonásokkal, így erősítve a mű fikciós jellegét. Az alkotók különös figyelmet fordítottak a történelmi korszak minél hitelesebb ábrázolására, ugyanakkor bizonyos karakterek esetében – mint Zombor és Béla – szándékosan nem törekedtek a korhű megjelenítésre. Zombor élénk, kék szeme, illetve Béla szamurájokat idéző ruházata tudatosan hangsúlyozza a szereplők kivülállóságát, valamint a többiekkel szembeni fölényüket. A tűz motívuma szintén a képregény meghatározó eleme: hol a pusztítás, hol a megújulás szimbólumaként jelenik meg, és a borítókon is kiemelt szerepet kap.

A kiskamasz története – ahogy már említettem – egy régi korba repít vissza bennünket. A múlt felé fordulás azonban nem új keletű jelenség, hazánkban régre nyúlik vissza a történelmi képregény hagyománya. Ez nem is meglepő, hiszen a Kádár-korszakban elsősorban az irodalmi adaptációs és a történelmi ismeretterjesztő képregényeket engedélyezték, így válhatott e műfaj a hazai képregénykultúra szerves részévé. Az ilyen

típusú alkotásokat alapjaiban határozta meg Zórád Ernő, az „aranykor” egyik legnagyobb alakja, aki ebben az időszakban ontotta magából a történelmi képregényeket. Aztán később, a hetvenes évek új alkotói generációjában is akadtak olyanok, akik szívügyüknek tekintették a történelmet és a hozzá kapcsolódó képregénykiadást – közülük tartozott Sarlós Endre és Fazekas Attila is. Sarlós nevéhez olyan kiadványok fűződnek, mint a *Szigetvár ostroma* vagy a *Mecseki láthatatlanok*, míg Fazekas *Botond* című önálló képregénymagazinjával igyekezett népszerűsíteni a szóban forgó szubzsánert.

A múlt feldolgozása iránti vágy azóta is töretlen, ma is láthatjuk népszerűségét a képregényes megjelenések között. Nem beszélhetünk azonban egységes műfajról, az utóbbi tíz évben ugyanis két eltérő tendenciát figyelhetünk meg a magyar történelmi képregények kapcsán. Az egyik csoportba – a francia–belga hagyományt követve – a realizisztikus stílusban készült, nagy albumformátumban megjelenő művek tartoznak. Az e kategóriába sorolható művek – bár néhol dramaturgiai elemekkel tarkítva – egy adott történelmi esemény minél pontosabb, hitelesebb átadására törekednek. Az évek során a Képes Krónika kiadó gondozásában szép számmal jelentek meg ilyen típusú képregények, mint például a *Királyok és keresztek*, a *Hosszú az út hazáig* vagy a *Hősök tere*. Ezzel szemben a másik csoportba tartozó művek – amelyek közé a *Zombor* is jól illeszkedik – nem egy konkrét történelmi esemény megidézésére törekcsenek. Ebben az esetben a történelmi kor csupán keretként funkcionál, amely segít elhelyezni a cselekményt az időben, a hangsúly azonban a történelmi hűségről a fikcióra helyeződik át. A kemény borítós forma helyett itt leginkább folytatásos füzeteket kapunk, az utóbbi évek terméséből példaként említhetjük *Az utolsó előtti huszár* vagy a *18.48* című sorozatokat is.

Nem minden hős visel köpenyt – tartja a mondás. De mi a helyzet akkor, ha az illető köpeny helyett kaftánban flangál? A *Zombor* mennyi műfaj sajátosságait hordozza magán, amelyek közül a szuperhős-képregények csupán az egyik. Elsőre talán nem nyilvánvaló a párhuzam, a történet mégis jól illeszkedik a műfajba – csak épp magyar környezetben, ősi hagyományokkal és varázsmesékkal van átszőve. Már maga a füzetformátum is árulkodó, hiszen ez a szuperhőstörténetek jellegzetes védjegye. A szerialitás és cliffhangerek használata további formai jellemzők, amelyek a mi képregényünk esetében is jól kivehetők: a kiadó hatrészesre tervezi a sorozatot, és mivel roppant ügyesen használják a cliffhangereket, ennek köszönhetően csavarokkal teli, nem a végletekig

kiszámítható sztorit kapunk. A szuperhősök kapcsán gyakran fontosak az eredettörténetek, melyek sok esetben indulnak ki egy-egy tragikus eseményből, amely aztán motivációként szolgál a hőssé válás során – pontosan ezt látjuk Zombor esetében is. Végül, mi más különböztetné meg a szuperhősöket az átlagemberektől, ha nem az emberfeletti képességeik? A kamasz főhősünk szinte világító kék szeme is arra utal, hogy vele kapcsolatban valami különleges, és bár nem rendelkezik szupererővel, az apjától kapott varázseszközök révén mégis nem mindennapi képességekre tehet szert.

Lehetsz bármennyire jó katona, ha nem vagy összhangban a bensőd-del. A keleti filozófiákban a harcos útja nem csupán fizikai képzés, hanem szellemi és lelki fejlődés is egyben. Az egyensúly megtalálásához nagy segítséget jelenthet, ha áll melletted egy bölcs tanító. Ez a fajta mester–tanítvány kapcsolat nemcsak a keleti kultúrában jelenik meg, hanem a popkultúrában is visszatérő toposz, gondoljunk csak a *Star Wars* világára. A *Zombor* is ezt a klasszikus motívumot idézi meg. Béla, a mester nem csupán a fegyverforgatás rejtelseibe vezeti be Zombort, hanem önfegyelemre, illetve a belső béke fontosságára tanítja őt. Ha már említettem a popkultúrát, számomra Zombor alakja – a második rész esetében – erősen hajaz Aang Avatar karakterére, mind megjelenésükben, mind történetükben lehetnek párhuzamok. A piros-narancs ruha, a kék mint jellemző szín és a tűz pusztításként való megjelenítése egyaránt hasonlóságukat húzzák alá.

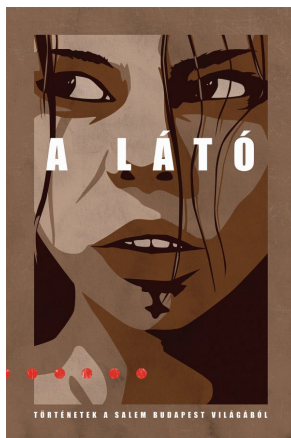
A varázslat és a mágia áthatja szinte az egész képregényt. A történet hangulatában és motívumaiban is visszaköszönnek a varázs- és népmesék elemei. A csodás tárgyak kulcsszerephez jutnak, azonban a honfoglalás korához igazodva ezek új köntöst kapnak. Így lehet a soha ki nem ürülő tarisznya helyett soha ki nem ürülő tarsoly, illetve a hős fegyvere sem kard, hanem egy korhű íj. A varázsmesék hőseihez hasonlóan Zombornak sem adatik meg alanyi jogon a varázstárgyak használata: ezek megszerzése, majd uralása belső fejlődés eredménye.

A mesei elemek mellett a képregény az ősi magyar hit- és mondavilághoz is visszanyúl. Az ősvallásnak olyan elemei jelennek meg a *Zombor*-ban, mint a táltos hitvilág, a szellemekkel történő kapcsolatteremtés vagy a természettel való eggyé válás szándéka. Ez a fajta spiritualitás kulcsszerepet játszik az ifjú címszereplő belső fejlődésében is. Az ősi szellemekhez való kapcsolódás például segíti őt abban, hogy önmagára találjon.

Bevallom, először vonakodva vettem kezembe a képregényt. A honfoglalás kori téma és a katonaerények bemutatása kapcsán úgy véltem,

a *Zombor* átcsaphat valamiféle túlzott „ősmagyarkodásba”. Azonban kellemben csalódtam. A történet gördülékenyen, szájbarágás nélkül adja át a pozitív értékeket. Ennek ellenére nehezen hiszem, hogy egy fiatal, aki elolvassa a képregényt, ezeket a *Zombor* által közvetített, általános emberi jó tulajdonságokat katonaevényekként fogja interpretálni. Inkább tekintsük egyfajta tanmesének a sztorit, melyen keresztül a fiatalok általános emberi értékeket ismerhetnek fel.

Mindent egybevéve, a *Zombor* sorozat igazán ígéretesnek tűnik, és a hazai képregényes paletta üde színfoltja lehet. Vizualitása tényleg páratlan, egyszerűen vonzza a tekintetet, de a történet is megállja a helyét. Ráadásul egészen érdekes kísérlet a most igazán trendi coming-of-age műfaját beemelni egy honfoglalás korát megidéző fikciós történetbe. Ez a képregénysorozat egyfelől történelmi utazásra invitálja közönségét, másrészt szórakoztatja is az olvasót *Zombor* izgalmasabbnál izgalmasabb kalandjaival.

GHYCZY CSONGOR

A látó

ComicsMania

Budapest, 2024

Nyári Anna

Boszorkányok Budapesten

A salemi boszorkányok alakja mára ikonikussá vált a popkultúrában. Számos film, sorozat, könyv és egyéb művészeti alkotás dolgozza fel a hírhedt, 17. századi perek eseményeit. Nem csoda hát, hogy a téma a magyar képregény világában is megjelent. Ráadásul különleges módon: Ghyczy Csongor alkotásában ugyanis egy fiktív hidegháborús keleti blokkra került a boszorkánykalap.

Ghyczy Csongor nem csupán írja, de rajzolja is képregényeit. A szerző sajátos esztétikával és világépítéssel jellemezhető munkássága az underground képregényművészethez sorolható. Legújabb alkotása, a ComicsMania által kiadott *Történetek a Salem Budapest világából – A látó* 2024-ben jelent meg, előzményeihez hasonlóan egy képregényfesztiválon, ebben az évben a Hungarocomixon. A jelenleg ötrészes, sorozatszerűen kibontakozó történet egy borongós hangulatú, alternatív történelemre építő sci-fi, amely fiktív hidegháborús helyzetet színez ki a disztópikus boszorkányvilággal.

A sötét, misztikus, urban fantasy elemekkel átszőtt sztoriban társadalmi és személyes problémák egyaránt megjelennek – ez mára Ghyczy védjegyévé vált. Inspirációt a szerző a történelmi múltból merít, melynek bizonyos eseményeit felnagyítja, és egy alternatív világba csomagolva tálalja olvasóinak. A történeti-politikai tematika Ghyczy korábbi munkáiban is visszaköszön. Az *Eva* című képregény például a náci Németországot idézi meg, a *Pussy Riot* pedig az orosz ellenállás szellemiségét.

Főszereplői gyakran tinédzserek vagy fiatal felnőttek, akiknek személyes nehézségeik megélésén túl a hatalommal szemben is akadnak küzdelmeik.

Túl az aktuális témaválasztáson, Ghyczy Csongor képregényeinek különlegessége elsősorban a hangulatuk terén érzékelhető, amely azzal a disztópikus realizmussal hozható összefüggésbe, amelyet Ghyczy tudatosan alkalmaz.

A *látó* története szerint, amikor Európa kettészakadt, a keleti blokkból létrejött a Boszorkányunió, míg nyugaton a Tiszta Államok Konföderációja alakult meg. Előbbi állampolgárai mágiára fogékony boszorkányok, Salem örökösei, utóbbi tagállamait pedig a mágiaellenesség köti össze. A Boszorkányunióban csak Covenként emlegetett Kelet-Magyarország Országos Boszorkánytanácsa a legnagyobb helyi boszorkányszervezet. Vezetője, egy bizonyos Ritahéra nagyszony köztudottan radikális mágiahasználó.

A *látó*ban Dia történetén keresztül nyerhetünk betekintést ebbe a zárt és kontrollált világba. A fiatal lány a Látók Hivatalának szorgos dolgozója, amelynek a rendszer védelme a feladata. Többek között megfigyelni, lehallgatni a lakosokat, az akár kicsit is kétes személyek tevékenységeit figyelemmel kísérni, és besúgóhálózatként „értesíteni az egységeket”, ha mágiaellenességet vagy egyéb gyanús viselkedést tapasztalnak. A Coven szigorú, diktatórikus szabályaival, a szólás- és véleménynyilvánítási jogok teljes eltörlésével zsarnokoskodik az itt élő lakosság felett, ennek ábrázolása pedig erős társadalomkritikai réteget ad a képregénynek.

A *látó* első jelenetében történetesen két részeges férfi beszélget egy pesti sörözőben, amikor az egyikük – természetesen az erős alkoholos behatástól nem függetlenül – veszélyes terepre evez, és a boszorkányok történelem- és emlékhamisításáról kezd elmélkedni. A beszélgetést a Látók lehallgatják, a végrehajtók pedig ennek nyomán azonnal kivégzik a férfit. Ez a rövid nyitány egyből érzékelteti a rendszer sajátosságait, hiszen rámutat, hogy a Covenben büntetendő a szabad gondolkodás.

A hivatalban dolgozó főszereplő fiatal, precíz, szorgalmas, és kizárólag a munkájának él. Egész nap embereket figyel meg és hallgat le. Bár remekül végzi a feladatát, esténként rendre egyedül találja magát a lakásában. Az elidegenedés és magány erőteljesen megjelenik a karakterében, ezt húzza alá, hogy kötődést keresve, munkaidő után a felszerelt kamerákon keresztül kezd megfigyelni egy családot, mintha egy tévéműsort nézne. Szinte a képernyőn élő család az egyetlen, ami a világhoz kapcsolja őt. A rendszer szemében ez gyengeség, és ellentmond a Coven által kiadott magasabb céloknak, valójában azonban nagyon is emberi vonás. Ez a fajta

elidegenedés egyébként nemcsak Dia karakterét jellemzi, hanem átjárja az egész történetet.

A fent említett érzések nem csupán a narratíva szintjén, de vizuálisan is megjelennek. A *látó* egyik legkülönlegesebb vonása éppen a színezés és Ghyczy egyedi stílusa. A szerző grafikai megoldásai nemcsak esztétikai élményként szolgálnak, de narratív erővel is bírnak. A rajzok képesek mélyebb jelentést adni egy-egy epizódnak, és fokozni a történetmesélés erejét. A szerző tehát a szöveg helyett sokkal inkább a képekre helyezi a hangsúlyt.

A színhasználat meglehetősen visszafogott, a színek jellemzően tompák, és főként a sötét árnyalatok dominálnak a rajzokon. A sok földszín mellett a sötétkékek, a szürke és a fekete jelenik meg gyakran, amelyek képesek melankolikus hangulatot adni a paneleknek. A rajzok nem túl részletgazdagok, stílusuk inkább kontrasztos és nyers. A budapesti urbanus környezet rideg, a sárga villamos színéül is sötétebb tónust választott az alkotó, mintha a jármű beleolvadt volna a város nyirkos betonvalóságába.

Ghyczy Csongor a panelezéssel ügyesen játszva, dupla oldalakban gondolkodik, így minden egyes lapozással újabb és újabb teljes képet kapunk. A keretezés elég változatos, a szerző jó ütemben váltogatja a kisebb, tradicionálisabb képkockákat és a különlegesebb megoldásokat. Mindez nemcsak kreatív, de az elbeszélést is dinamikusabbá teszi.

A kiadvány puha fedeles, 44 oldal hosszú. A formátumot tekintve tehát Ghyczy a klasszikus képregényfüzet, azaz a comic book megoldást választotta. Ez a formátum nemcsak praktikus, de a sztori vizuális és narratív stílusához is jól illeszkedik. Ennek köszönhető, hogy a szerző a rövid terjedelem ellenére ki tudja bontakoztatni a történetet.

A narráció első személyű, így olvasóként Dia szemszögéből látjuk az eseményeket. Ezáltal jóval személyesebbé válik a cselekmény, és úgy érezhetjük, mi is részesei vagyunk. Az elbeszélést Dia belső monológja vezeti, amely nem csupán a gondolatait mutatja be, de dinamikusabbá is teszi a narrációt. A *látó* esetében az elbeszélés lineáris, a *Salem Budapest* korábbi részeiben viszont előfordultak flashbackek, amelyek jellemzően a szereplők múltjának eseményeit világították meg. A történet a sorozat korábbi részei esetén is cliffhangerrel ért véget, a zárlat azonban ezúttal nem csak feszültséget teremt, de jelentősen kiszélesíti a *Salem Budapest* univerzumát.

Felmerülhet a kérdés: mitől „pestiek” A *látó*ban szereplő boszorkányok? A válasz a lokalizációban rejlik. Ahogy a történetből kiderül,

a vasfüggöny éppen Budát és Pestet választja ketté, a Margitszigetet egyfajta demilitarizált zónának hagyva meg. Ez a felosztás mélyebb szimbolikus jelentést is hordoz: a város kettéhasadását, valamint az organikus közösségek mesterséges szétválasztását. A fikciós világ mindeközben jelentős részben napjaink és a közelmúlt budapesti mindennapi életének tárgyi világából építkezik. Ilyen például a már említett sárga villamos vagy az utcai piros telefonfülke. Ha jobban figyelünk, rejtettebb megoldásokra is bukkanhatunk, mint például a kocsmá falain humorosan átfogalmazott, alkoholokat reklámozó plakátok, így a *Hexenmeister*, a *SalemUrquell* vagy a *BosziÁszok*. Ezek az utalások nem tolakodók, mégis finom, extra réteggé szolgálnak a történethez, illetve felidézik a valós kelet-európai mindennapokat.

A salemi boszorkányok története tekinthető tanulságos, ám elretenthető példázatnak az izolációról, a megbélyegzés és kiközösítés veszélyeiről, a hamis vádakról és természetesen a vallási extrémizmusról. A boszorkányok a hagyományos ábrázolás szerint nagyobb csapatokban (covenekben) élnek, a megszokott társadalomtól eltérő módon, gyakran antagonistá gonoszokként. De gondoljunk csak bele, a hidegháború évtizedei a keleti blokkon belül élők számára az izoláció időszakát jelentették. Két szuperhatalom és két ellentétes ideológia viaskodott akkoriban, mindez remek alapként szolgál a boszorkányvilág megidőzéséhez. A diktatúrára és a hidegháborúra tett utalások néha egészen egyértelművé válnak: a félelemkeltés, az ellentétes vélemények elhallgattatása, a megfigyelők, a besúgóhálózatok mind ennek a kulisszának az indikátorai. Mindezen analógiák mellett Ghyczy a képregény világát egyszersmind futurisztikusabbá tette a jelenkor komplexebb technológiáinak, a számítógépeknek és kamerahálózatoknak a megjelenítésével.

A látó tematikáját tekintve is kapcsolódik olyan alkotásokhoz, amelyek a történelem bizonyos fejezeteit dolgozzák fel. A hidegháborús események, a vasfüggöny kettészakíttottsága és az állami elnyomás például egészen realiztikus módon jelenik meg Jason Lutes *Berlin* című képregényében. A boszorkányüldözés motívuma szintén visszatérő téma a kortárs képregénykultúrában. Többek között Michael Alan Nelson *Hexed* című műve, és a *Marvel Team-Up: Salem* dolgoznak fel hasonló témákat. A boszorkányüldözés mindkét példában részben történelmi beágyazottságú, részben pedig metaforaként szolgál. Ghyczy Csongor alkotása erőteljes intertextuális kapcsolatot hoz játékba a boszorkányság kultúrájával összefüggésben, ugyanakkor hazai kontextusba lokalizálva ezt. A *Salem Budapest* azokat szólítja meg, akik fogékonyak az alternatív

vizuális viláépítésre, élvezik a társadalomkritikus, történelmet feldolgozó és arra reflektáló témákat, de nem riadnak vissza a komorabb, sötétebb narratíváktól sem. Mindemellett azokra is számít olvasóként, akik élvezik egy képregényben az igényes grafikai megoldásokat. Ghyczy Csongor művében izgalmasan elegyedik a disztópikus lázadás a misztikus boszorkányos elemekkel és az underground művészettel.

Összességében *A látó* egy különleges alkotás, amely a történelem, a társadalomkritika és a misztikum elemeit ötvözi egy egyedi világban. Remek példa arra, hogy a képregény nem csupán szórakoztatásra szolgál, hanem mélyebb gondolatokat, érzelmeket és véleményeket is közvetíthet. A sorozat részei így nemcsak lenyűgöző vizuális élményt nyújtanak, hanem egy izgalmas és elgondolkodtató narratívába is bevonják az olvasót, melyben az ismert múlt és a fiktív jövő fonódik össze. Végezetül, ha boszorkányokat keresnél, nem feltétlenül kell Salem felé utaznod, elég, ha felszállsz a négyes-hatosra. Bár légy óvatos, nagy eséllyel éppen megfigyelnek téged!

POZSGAY GYULA
Láthatatlan ellenség
 Képes Krónikák Kiadó
 Budapest, 2024

Vincze Ferenc

Történelem, dokumentarizmus és képregény

Az utóbbi néhány évben a magyar képregényes szcénában is egyre inkább felfedezhető az úgynevezett történelmi képregények sorozatos megjelenése. Természetesen ezen kiadványok választott témái, korszakai a magyar történelem valamely kiemelkedő eseményéhez, időszakához vagy személyiségéhez kapcsolódnak. Ezen albumok megjelenítésében élen jár a Képes Krónikák Kiadó, melynek gondozásában immár több ilyen tárgyú kötet is napvilágot látott. A kiadó jelentette meg 2022-ben Pozsgay Gyula *Az öreg tigris* című albumát, mely – mint a szerző ezt az első oldalon egyértelművé teszi – részben családi történetet dolgoz fel, hiszen „a kötet anyai nagyapám – Vörös Tibor szakaszvezető – 17. bevetésének igaz történetét meséli el”.¹ Az album a második világháború idején, 1944 októberében történt eseményeket ölel fel, elsősorban a 102/2 gyorsbombázó század bevetéseit és a különböző repülőgéptípusok igen részletes bemutatását. Ezen album megemlézése azért lényeges, mivel jelen recenzió tárgya Pozsgay újabb, 2024-ben megjelent munkája, mely a *Láthatatlan ellenség* címet viseli, s ugyan szereplőit tekintve nem, de műfaját, az időszakot és tematikáját illetően mégis egyfajta folytatása az előbb említett képregénynek.

A *Láthatatlan ellenség* című album a dokumentarista képregények kategóriájába sorolható, hiszen nem egyszerűen egy történelmi eseményt mesél el, hanem mintegy a dokumentarizmus műfaji jegyeit felvonul-

1 POZSGAY Gyula, *Az öreg tigris*, Képes Krónikák, Budapest, 2022, 3.

tatva mutatja fel egy időszak eseményeit egyetlen, jól beazonosítható személy életén keresztül. Amint arról a képregény már az első oldalain tudósítja az olvasót, a szerző a mű megszületése előtt alapos kutatómunkát végzett, és ennek menetéről és forrásairól részletesen beszámol. Mint fogalmaz, „Hálával tartozom még Szentgyörgyi Dezsőnek, vitéz Szentgyörgyi Dezső fiának, aki nagyon sokat mesélt nekem családjá történetéről, és remélem, elégedett azzal, ahogyan őt magát, édesapját és édesanyját sikerült megrajzolnom a képregényben” (2). E referenciális utalás nem egyszerűen a családi történetet villantja fel, hanem a dokumentarizmus eszközeként, ennek felmutatásaként is értékelhető, hiszen a képregény központi alakja a már említett vitéz Szentgyörgyi Dezső vadászpilóta, akiről később elnevezték a magyar honvédség 101. repülődandárját.

A képregény kettős keretezéssel indul, az első rajzolt oldal napjainkra utal, és itt értesül az olvasó a magyar honvédség vitéz Szentgyörgyi Dezsőről elnevezett 101. repülődandárjáról, mely a NATO kötelékében védi a magyar légteret. Az egység elnevezésének megemlézése a visszatekintés kiinduló perspektívája, s mintegy tanúsítani is kívánja az album fókuszában álló vadászpilóta jelentőségét is. A jelenből pedig visszaugrunk a következő oldalon 1969-be, Budapestre, amikor is egy angol nyelvű könyvet (*Fighter Aces*) hagynak a 22 esztendő s ifjabb Szentgyörgyi Dezső ajtaja előtt, melyben megemlékeznek édesapja katonai tevékenységéről. Ez a kötet és az ebben közölt információk motiválják azokat a kérdéseket, melyeket aztán a fiú feltesz az apjának, aki mindaddig elhallgatta fia (és mindenki más elől) a második világháború idején betöltött katonai funkcióját, azt, hogy vadászpilótaként szolgált a harcokban. Ez az apa-fiú beszélgetés adja a képregény keretét, ennek során idézik fel azokat az eseményeket, melyek által az apa kiemelkedik harctéri cselekedeteiért a második világháború alatt harcoló pilóták közül.

A képregény szinte teljes terjedelmében e beszélgetésből bomlik ki, s ennyiben az is megállapítható, hogy több elbeszélői szint is megkülönböztethető itt. A felütésben említett forrásmegjelölések egyértelművé teszik, hogy az alkotó javarészt az ifjabb Szentgyörgyi Dezsőtől hallott információk alapján dolgozott, s ennek ténye az első pillanattól kezdve világos. Az elbeszélés következő szintjét, végeredményben az egész beszélgetés elmesélését a fiú narrációjából ismerhetjük, mely ugyan nem válik explicitté, azonban implicit módon folyamatosan beépül a keretezésbe. Ezt követi az apa elbeszélői szintje, aki a beszélgetés során felidézti pilótává válásának emlékeit, a háborús eseményeket, majd a háborút

követő időszakot, amikor kis szerencsével immár MALÉV-pilótaként dolgozhatott tovább. Ezen szintek megkülönböztetése azért lényeges, mivel a képregény jelentős hangsúlyt fektet ezek ábrázolására is, az olvasó folyamatosan szembesül velük, elsősorban az apa-fiú beszélgetés állandó jelenléte révén.

Ez az állandó jelenlét két jellegzetességre is ráirányítja a figyelmet. Egyrészt szinte folyamatosan látjuk az oldalpárokat illetően az apa vagy ritkábban az apa és fia alakját, így maga a beszélgetés állandó jelenléte mindvégig jelzi a történetmesélés szituációját és emellett részben a szubjektivitását is. Másrészt itt azt is megfigyelhetjük, hogy a képregény narratív szerkezete erősen épít az oldalpárokra, ezek egységére, hiszen sok esetben egy-egy eseményt az oldalpárok keretében mesél el, ezen epizódok cselekménye ritkán lép túl ezeken, amit jól szemléltet az egyes bevetések egymásutánisága például a 12. és 29. oldalak között. E kettő viszonylatában – tehát az állandóan megjelenített, mesélő apa figurája és az általa elmesélt történetek – a képregény dokumentarista jellege is újfent előtérbe kerül, mivel az idősebb Szentgyörgyi mintegy legitimálja, hitelesíti a megjelenített harci cselekményeket vagy más történetrészeket. Úgy vélem, ez jól sikerült eljárása az albumnak, hiszen jelzi a dokumentálás forrását, annak módját, miközben folyamatosan értesülünk mindazokról az eseményekről, harci cselekményekről, melyekben az apa részt vett, és melyek miatt kiemelkedő vadászpilóta vált belőle.

Mindemellett érdemes kissé elidőzni ezeknél az oldalaknál, hiszen – mint jeleztem – ezeken keresztül a képregény poétikai eljárását is tetten érhetjük. Látványos, hogy az album felépítését, a történetmesélés menetét az oldalpárok szervezik, vagy gyakran előfordul az is, hogy egy-egy esemény egyetlen oldalon jelenik meg. Ezt segíti az általában az oldalak felső részén, fekete téglalapban fehér szöveggel elhelyezett időmegjelölés, mely az oldalak között néha hónapnyi eltéréseket is lehetővé tesz. Erre példa a 12., illetve 13. oldal: az előbbin egy Harkiv közeli bevetésnek lehetünk tanúi, mely során a magyar vadászgépek 1943 márciusában semlegesítik a légelhárítás ütegeit, míg a következő oldalon feltehetőleg egy honvédségi leszállópályát láthatunk, ahol két katona sétál 1943 júniusának elején, s egyikük, Szentgyörgyi Dezső arról panaszkodik feljebbvalójának, hogy még egyetlen légi győzelmet sem aratott addig. Az előbbi oldal négy, a második három képkockában fejti ki az eseményt, miközben az oldalpár közepén, a hajtásban viszont mindkét oldalra átnyúlóan láthatjuk Szentgyörgyi alakját, aki fiának mesél, s a balra, majd jobbra található szóbuborék mintegy az oldalakon elmesélt cselekményt

is összefoglalja vagy megelőlegezi. Ez hozza létre azt a narratív ritmust, mely az egész képregény elbeszélői nyelvezetét szervezi. Ez a ritmus aztán néhány oldallal később felgyorsul, akadnak olyan oldalak, melyeken nem egy, hanem immár kettő vagy akár három bevetés eredményessége is megjelenik. Egy-egy légi csata jelentőségét vagy éppen nehézségét az is jelzi, hogy ez egy negyed- vagy féoldalnyi helyet kap, vagy akad olyan is, mely az oldalpár egészén válik láthatóvá. Minderről elmondható, hogy végeredményben szükségszerű is, hiszen ezen légi csaták sorjázása mutatja fel a „legeredményesebb” jelző elnyerését, s ezek az oldalak dátumra (néha órára) pontosan dokumentálják az igazolható és megnyert légi párharcokat.

Ezeket az oldalakat olvasva, nézve, érdemes kitérni az általuk ábrázolt jelenetek jellegére. Miközben látványos légi csatáknak lehetünk tanúi, azért lényeges azt is megemlíteni, hogy ezeken a pontokon (sok van ebből a képregényben) az album mintha egy makettkézikönyv funkcióját is betöltené, s nem feltétlenül pozitív értelemben. Nagyon alapos és részletes rajzokat láthatunk a Messerschmitt 109 F-4 vadászgépekről vagy a Magyar Királyi Honvéd Légierő által használt Ju 88 bombázóról, s természetesen további repülőkről – ezek a rajzok repülés, rajban repülés vagy manőverezés közben ábrázolják a gépeket, s számos oldalon csak ezeket láthatjuk, a szóbuborékok a gépekről leadott rádióadást közvetítik. Mindez egyszerre izgalmas és érdekfeszítő, azonban pár oldal után kissé unalmassá válik, hiszen újra csak és ismételten gépeket láthatunk.

Mindezt a háború lezárulta szakítja meg, és ezek után a történetmesélés az 1950-es évekre fókuszál először, amikor is a harcokban aktívan részt vevő Szentgyörgyi Dezsőt letartóztatják és börtönbe kerül, családját pedig kitelepítik. A történet – a harctéri jelenetek némelyikét leszámítva – itt válik igazán izgalmassá, hiszen az ötvenes évek, a kiépülő diktatúra újabb kihívások elé állítja a korábbi vadászpilótát, a rendszer megbünteti azért, amiért katonaként a szovjet hadsereg ellen is harcolt. Mint a teljes oldalt elfoglaló apa-fiú beszélgetésben olvashatjuk, „A történelem sokszor igazságtalan, fiam. Hiába kockáztattuk az életünket az anyaföldért, az új rendszer szemében ellenségek lettünk. / Az amerikai szezontól kezdve már tudtuk, hogy nincs valós esélyünk a győzelemre, mi mégis felszálltunk, bízva abban, hogy megvédhetjük országunkat, családjunkat, barátainkat és honfitársainkat” (33). Az apa mondatai megelőlegezik az ezt követő letartóztatást és megtorlást, s egyúttal egy, a háborús cselekményekkel kapcsolatos visszatérő problémát is felvetnek. A háború utáni pilótaként való alkalmazása során immár az új politikai

rendszerben elhangzik, hogy „Ő itt Szentgyörgyi Dezső, 23 szovjet gépet lőtt le, egy utolsó náci!” (31), s ez az állítás az előbb említett problémát is felveti: vajon a katona, aki parancsot teljesít, és harcol az éppen aktuális ellenség ellen, tekinthető-e bűnösnek, illetve ez miként ítéltető meg. Míg ez a probléma elsősorban az 1950 utáni időszak bemutatása során tematizálódik a képregényben, addig az ezt megelőző időszakot illetően ilyen jellegű kérdés nem kerül elő. Pontosabban az album nem problematizálja azt a helyzetet, hogy a felszálló vadászpilótának lett-e volna bármilyen kétségük afelől, hogy amit és ahogyan cselekszenek, annak mennyi létjogosultsága van. Ez azért problémás, mivel a náci Németország oldalán való harc, vagy akár az 1944 októbere utáni német megszállás ténye nem kerül elő, s amennyiben a képregény a dokumentarizmus igényével és a történelemmesélés szándékával lép fel, ezek a kérdések nem megkerülhetők. Ahogy nem megkerülhető a kommunizmust építő szocializmus diktatúrájában történő leegyszerűsítő magatartásmintákra való rámutatás, úgy a harmincas és negyvenes évek politikai és társadalompolitikai kérdései sem lennének kihagyhatók – legalább reflexió szintjén.

Pozsgay Gyula *Láthatatlan ellenség* című képregényalbuma izgalmas vállalkozás, jól megrajzolt képei érdekesen mutatják be Szentgyörgyi Dezső vadászpilóta légi csatáit, majd későbbi sorsát immár a polgári légi közlekedés kötelékében. A dokumentarista igénnyel létrehozott képregény számos tekintetben jól használja a médium kínálta lehetőségeket, s érdekesítő módon tud történetet mesélni, de mindenképpen számolni kell azzal a ténnyel is, hogy bizonyos kérdéseket nem tesz fel, holott azáltal nem problémásabb, inkább árnyaltabb lenne a történelmi kép, ha ezen kérdések súlyosságát és összetettségét jobban prezentálná.

SIR ARTHUR CONAN DOYLE
 – CS. HORVÁTH TIBOR –
 KORCSMÁROS PÁL
Sherlock Holmes nyomoz
 Képes Kiadó
 Budapest, 2024

Áder Éva Zsuzsanna

Képregény és kanonizáció

A Korcsmáros-életmű
 újradiadása és kulturális hatása

Sherlock Holmes figurája immár több mint egy évszázada él a populáris kultúra szövetében, s alakja – legyen szó filmről, színpadról, rádiójátékról vagy épp képregényről – mit sem veszített erejéből. Sir Arthur Conan Doyle írásai a megjelenésük pillanatában meghódították az olvasóközöniséget, azóta pedig számos interpretációra inspirálták szinte minden létező műfaj és médium alkotóit. Az első jelentősebb filmfeldolgozás, amely a szerző egyik legismertebb regényét, *A sátán kuttyáját* dolgozta át a vászon nyelvére, már 1939-ben napvilágot látott *The Hound of the Baskervilles* címmel. A 21. század beköszöntével az adaptációk száma csak nőtt: a filmek és sorozatok – köztük a BBC *Sherlock*ja, Benedict Cumberbatch és Martin Freeman emlékezetes alakításával – újabb és újabb generációkkal ismertették meg a legendás detektívet. Ám Holmes nem csupán a mozgókép világát hódította meg: a színház, a rádió, valamint a kilencedik művészet, a képregény is a nyomozások újramesélésének méltó médiuma lett.

A *Sherlock Holmes nyomoz* című képregényalbum Korcsmáros Pál életműsorozatának második részeként jelent meg a Képes Kiadó gondozásában. A sorozat célja, hogy Korcsmáros egyedi rajzstílussal készült munkáit – köztük a történelmi regényadaptációkat, krimiket, humoros

és háborús történeteket – tematikus albumok formájában őrizze meg az utókor számára. Mivel ezek a történetek eredetileg különböző sajtótermékek – például a Füles rejtvényújság, a Szabadság vagy a Lobogó – hasábjain, az 1950-es és 1980-as évek közötti időszakra jellemzően folytatásokban jelentek meg, önálló képregényfüzetként csak ritkán adták ki őket.¹ A sorozat első kötete, amely *Mikrotánia és az úrhajótörtétek* címmel látott napvilágot 2023-ban, a Korcsmáros által rajzolt sci-fi történeteket tartalmazza. Ahogy az imént említett kötet, úgy a *Sherlock Holmes nyomoz* is olyan válogatás, amely az eredeti képregényeket gyűjti egybe és közli újra, tartalmi átdolgozás nélkül, ezáltal hű marad az első megjelenések autentikus atmoszférájához.

A kötet Sherlock Holmes alakja köré szerveződve négy nagyobb történetet tartalmaz, amelyek forgatókönyvírója Cs. Horváth Tibor, rajzolója pedig természetesen Korcsmáros Pál volt. Az első epizód, *Az úszó kalap esete* 1957-ben jelent meg a Fülesben, kétoldalas terjedelemben. A történet a *Ferde szájú* egyik változata.² A történet szerint a meggyilkoltnak gondolt személy valójában koldulásból él, és nem kíván lebukni felesége előtt. Az eredeti novellával összevetve azonban a kolduláson kívül sok közös pont nem található, így az adaptálás során komoly átdolgozás történt. Ezt a történetet *Ferde szájú* címmel megtalálhatjuk a *Sherlock Holmes nyomoz* című hosszabb, negyedik részben is.

A sátán kutyája az egyik legismertebb Doyle-történet, amelynek adaptációja szintén a Fülesben jelent meg 1965 és 1966 között, huszonegy folytatásban. *Az úszó kalap esete* című képregényhez képest szembevetű a rajzstílus változása. Nemcsak Sherlock és Watson alakja lett másrmilyen, hanem a rajzok is sokkal élesebbek, világosabbak és szépiaszzerűek.

Korcsmáros rajzstílusa realista, részletgazdag kidolgozottság, illetve elegáns és rendezett kompozíció jellemző rá. Azonban *A sátán kutyája* esetében a hátterek is sokkal részletesebbek, kidolgozottabbak, ennek pedig az atmoszférateremtés szempontjából van hangsúlyos szerepe. A történet narratívája kezdetben csupán képekben bontakozik ki, ám fokozatosan belép a szöveges narráció is, amely azonban nem válik tola-

1 Az adaptációk szigorúan a sajtótermékek mediális közegéhez kapcsolódtak, egészen a nyolcvanas évekig, amikor már önálló füzetként is megjelenhettek, így végre leválhattak eredeti hordozófelületekről. Az önálló füzetek gyakran a korábban megjelenő folytatásos képregények összeillesztéséből születtek meg, így számos átalakításon is átesetek megjelenésük előtt.

2 Kiss Ferenc, *Fülesképregény-bibliográfia 1957–2013*, Linea Comics Kft., Nyíregyháza, 2013, 75.

kodóvá, inkább a vizuális elbeszélés harmonikus kiegészítője marad. A cselekményt főleg a szereplők megszólalásai viszik előre, így a szövegbuborékok nem ritkán féloldalásra is elnyúlnak. Nem véletlen azonban ez az eljárás, hiszen bár a krimi műfaja rendelkezik akcióval, a nyomozás elsősorban mégsem kizárólag akciók sorozatából áll össze, hanem főként párbeszédnek során bontakozik ki. A korszak képregénye a korábbi hagyományokat követve elvárta a médiumtól az akciót, azonban jól látható, hogy a képregény nemcsak pörgős események átadására képes, hanem leíró részek, párbeszédnek révén statikusabb elbeszélésre is tökéletesen alkalmas. Noha ennek ára van: vagy a részletes és terjengős narrátori szöveg, vagy a szereplők közti hosszú dialógusok.³

A kötet harmadik története, *A perdöntő ujjlenyomat* 1967-ben jelent meg a *Füles évkönyvében*. Bár rövid terjedelmű, narratív szempontból kifejezetten bravúros, hiszen két elbeszélői szintet is megjelenít. Ez a fajta beágyazott narráció nemcsak ebben az adaptációban fordul elő, hanem más Sherlock Holmes-képregényekben is: gyakori, hogy egy szereplő visszaemlékezése vagy beszámolója formájában a fő elbeszélői síkhoz képest újabb történet bontakozik ki. Korcsmáros vizuálisan is érzékelteti ezt a többszintűséget: míg a fő narratíva keretezett képkockákban jelenik meg, addig a szereplők elbeszélésein alapuló epizódokat keret nélkül ábrázolja a rajzoló. Ez a vizuális különbségtétel jól követhetővé teszi a párhuzamosan futó elbeszélői síkokat, és fontos támpontot nyújt az olvasó számára.

Ez a fajta grafikai elkülönítés azonban nem minden esetben valósul meg: akadnak olyan történetek, melyekben a visszaemlékezések csupán szövegbuborékokban jelennek meg, anélkül, hogy a képi világban markáns különbség mutatkozna. Bár a képregények forгатókönyveit minden esetben Cs. Horváth Tibor írta, aki részletes instrukciókkal látta el a rajzolókat,⁴ a megvalósítás során így is többféle narratív megoldás született. Mégis megfigyelhető, hogy azok a történetek, amelyek esetében a beágyazott elbeszélések vizuálisan is elkülönülnek, koherensebb és hatásosabb képregényes elbeszélést eredményeznek.

3 Az 1960-as évektől kezdődően egyre markánsabban kirajzolódik az a tendencia, hogy még az ismeretterjesztő képregényeket is igyekeznek dinamikus, akcióközpontú szerkesztéssel élnékíteni. Noha a médium önmagában is alkalmas volna bármilyen típusú történet elbeszélésére, a korábbi narratív hagyományok hatása alól nehezen szabadulva a szerzők szinte kivétel nélkül mozgalmassabb, cselekményorientált formába öltöztetik a didaktikus tartalmakat is.

4 KERTÉSZ Sándor, *Comics szocialista áruházban*, Kertész Nyomda, Nyíregyháza, 2007, 151.

A kötetet záró negyedik rész, mely egyszersmind az album címét is adja, több rövidebb történetből áll, amelyek 1967 és 1968 között jelentek meg a Fülesben. Bár első pillantásra ezek az epizódok önállóan is olvashatók, finom narratív összefüggések és visszautalások szervezik őket egységgé. Például *A Sherlock Holmes halála* című fejezet nyitva hagyja a detektív sorsát, amit az azt követő *Egy fejezet Watson doktor emlékirataiból* című rész old fel. A történetek közti lazán szövődő kapcsolatok – a nyomozásokra való reflexiók, visszautalások – finoman, ám tudatosan építik az egész kötetet átszövő narratív kontinuitást.

A kötet felépítését a megjelenési sorrend határozza meg: mind a négy történet önálló cselekménnyel bír, és csupán Sherlock Holmes és Dr. Watson alakja köti össze őket. A kiadvány egyedisége részben a nagy alakú, igényesen kivitelezett nyomdai megjelenésben rejlik, amely az olvasás élményét is magasabb szintre emeli. A történetek hangulatához egy apró, mégis hatásos vizuális ötlet is hozzájárul: egy kávéscsésze lenyomata, amely a fejezetek elején és végén bukkan fel. Bár a képregényekben nem látjuk Sherlockot kávéfogyasztani, a detektívfigura alakjához az idők során egyfajta kávéházi kultúra is társult a populáris emlékezetben.⁵ A csészenyom motívuma tehát nemcsak atmoszférateremtő, hanem egyszerű, mégis karakteres vizuális elem, amely jobban illeszkedik a nyomdai eszköztárhoz, mint például egy füstölgő pipa megjelenítése.

A Képes Kiadó vállalkozása, hogy átmentse a magyar képregényművészet egyik legjelentősebb alkotójának, Korcsmáros Pálnak a munkásságát, mind Korcsmáros hagyatéka, mind a képregény hazai kultúrájának fejlődése szempontjából méltánylandó. Ugyanakkor az a tény, hogy ezek az albumok kizárólag újraközlések, felidézi a nyolcvanas években alkalmazott kiadói gyakorlatot. Korcsmáros halála után, a megszokott megjelenési ütem fenntartása érdekében a kiadók gyakran nyúltak korábbi munkáihoz, és azokat közölték újra.⁶ Bár ez a stratégia hozzájárult a képregény médiumának fennmaradásához, hosszú távon nem szolgálta annak önálló kulturális megerősödését. Ugyanez a kérdés merül fel a mai újrakiadások esetében is: bár értékmentés történik, az eredeti alkotások változatlan, kontextus nélküli közlése nem segíti elő a médium kortárs újragondolását vagy fejlődését. A képregény médiumának „önállósodása”

5 Doyle regényeiben található nyomot a kávézásra, például *A Study in Scarlet* című Sherlock Holmes-regényben.

6 ÁDER Éva Zsuzsanna, *Rejtő Jenő (kép)regényes történetei*, Szépirodalmi Figyelő 2022/5., 53–67.

alatt azt értjük, hogy a képregény ne csupán mint szórakoztató tartalom vagy múltidéző kuriózum legyen jelen, hanem reflektált, értelmezett művészi formaként is elismertté váljon. Ha kizárólag újraközlések történnek – különösebb szerkesztői, kritikai kontextus nélkül –, az konzerválja a médium múltbeli pozícióját, és nem segíti elő, hogy kortárs kulturális diskurzusok részévé váljon a képregény. Éppen ezért lenne fontos, hogy az értékmegőrzés mellett új értelmezési szempontok, szerkesztői kísérőszövegek vagy akár új művek is megjelenjenek a kiadványokban, amelyek lehetővé teszik a médium élő kulturális formaként való továbbgondolását.

MESTER CSABA
*Kispál és a Borz –
 Az egyetlen forradalmár*
 Master-Lab Comics
 Budapest, 2024

Késmárki Richárd

Álomszerűen kanyargó dalszövegek

Azt követően, hogy tavaly Vincze Ferenc *Képregénytörténetek* című könyvéről írtam kritikát, elkezdtem mélyebben érdeklődni a képregény médiuma iránt. Ezután felvillanyozó volt a megkeresés, hogy írjak egy hasonlót – ezúttal azonban nem egy elméleti-történeti megközelítésű könyvről, hanem egy képregényről. Így került a kezembe a Master-Lab Comics legújabb kiadványa.

A Master-Lab Comics tevékenységére jellemző, hogy nemcsak illusztrált történetekkel tisztelegnek a könnyűzene legendái előtt, hanem új narratív és vizuális univerzumokat is teremtenek képregényeikben. A kiadó által eddig megjelentetett tizenöt füzet között olyan adaptációkat találunk, amelyek a nemzetközi rock kiemelkedő alakjaira, illetve a magyar alternatív zenei kultúra szereplőire reflektálnak. Ilyenek például a Moby Dick együttesről szóló, *Indulj, kereszties vitéz!* című képregény, illetve a *Sketchbook – The Master-Lab Comics*, amely Mester Csaba grafikus korábbi és készülő munkáiból tartalmaz válogatást. Az *egyetlen forradalmár* című kiadvány esetében azonban nem csupán a zene adaptációja a cél, hanem egy olyan képi világ építése is, amelyben új értelmezési rétegeket kapnak a dalszövegek: a zenét vizuális narratívává alakítják, ugyanis Mester Csaba képsorai és a füzet végigolvasása így egyszerre kínálja a személyes élmény elmélyítését és a kulturális reflexió mélyebb megértését.

A Master-Lab Comics kiadványai jellemzően fekete-fehérben készülnek – a borítók kivételével –, ami azt a benyomást kelti, mintha az alkotók a japán manga vizuális világából merítenének ihletet. A kézzel rajzolt panelek, a dinamikus vonalvezetés, valamint a karakterek erőtel-

jes, mégis expresszív arckifejezése mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az elkészült mű ne csak technikailag legyen kiváló, de érzelmileg is megindító legyen. A digitális grafikáktól terhelte, steril kortárs képregényekkel szemben üdítő ez a kézzel készített vizuális világ. A dinamikus stílus és a karikatúrisztikus, néha túlzó formák kitűnően szolgálgják az abszurd és sokszínű dalszövegek vizuális leképezését.

A kötet belső szerkezetében is megfigyelhető egy különleges logika. A képregény kerettörténete egy laza, szabad hasábelosztású képpel indít. A képregény oldalszámozása az első oldalon hármassal indul – mintha valamit eltitkolnának előlünk –, ez pedig arra utal, hogy a mű nem a lineáris időrend szerint építkezik, hanem az olvasó számára több szinten kínál élményt. A képregényrajzoló, akik stopposként jelennek meg, a saját munkájukkal kapcsolják össze a narratívát: beszállnak a Kispál turnébuszába, majd egy képzeletbeli moziban adnak át olyan képeket, amelyeken a zenekar is megjelenik. A zenészek pozitív reakciója megerősíti azt az elképzelést, hogy a képregény nem csupán illusztráció, hanem önálló, metaszinten értelmezhető műalkotásként működik.

A dalszövegek feldolgozása során Mester Csaba képei nem egyszerűen követik a szövegek megszületésének kronológiáját, hanem azokat tematikus és vizuális elemek szerint bontják ki. A *Zsákmányállatot* feldolgozó rész például egy vadászatjelenettel indul: az első képkockákon vizionáljuk a moziszékekben ülő zenészeket, miközben a dalszöveg részeként megjelenik az „és támad akkor olyan sötét, amiben az élők kezét többet nem találod” sor. Ezt a misztikus félelmet keltő képet szörnyfák tekeredése illusztrálja, majd a következő képkockák már fejcsével csapkodó favágók formájában jelenítik meg az „és ami elér, azt ütöd, vágod” részt. A képregény ezen szakaszában a szöveg nemcsak átad egy történetet, hanem érzelmi és vizuális intenzitásának köszönhetően nyers, erdei mitológiává alakítja a dalszöveg világát.

A *Forradalmár* című rész akciójelenettel indít, mely során egy punk alak kilöki egy taxi elé Lovasit – ez a drámai, bombasztikus mozdulat a társadalmi feszültségek, a radikális változás igényének allegóriájaként értelmeződik. A képregény itt nemcsak a házak falára rajzolt puskás motívumot jeleníti meg, hanem ugyancsak a falon olvashatjuk a „Master-Lab” feliratot is, ami egyértelműen humoros jegyként bukkan fel. Ezt tovább fokozza a „szeretem a nőket, de ők engem jobban” sorhoz kapcsolódó egész oldalas illusztráció, melyen Lovasit kergető nők láthatók, pólójukon Kispál és a Borz felirattal. Az utolsó oldalon pedig a frontember egy autón állva, zászlóval és puskával kiabálja a dal utolsó sorait, mintegy refrénként erősítve meg a vizuális narratív kontinuitást.

A *Hang és fény* részben a képregény ismét metanarratív irányt vesz, hiszen az első panelekben a zenekar tagjai egy tévé előtt alszanak – ezzel visszautalva a korábbi, mozis jelenetre –, majd feltűnik egy napszemüveges disznó, amit már előrevetített a kisbuszos szekvencia, amelyben a zenekar tagjai azt jegyzik meg, hogy „az a disznó mekkora fazon”. Azonban a „sok szép halott állat” sor konkrét képi megjelenítése helyett a képregény élő, dinamikus állatkaraktereket választ: a disznón kívül megjelenik egy francia bulldog és természetesen a borz is, ezúttal operatőr szerepben. Mintha egy tehetségkutatót látnánk, ahol az állatok szigorú pontozása visszhangzik a dalszöveg ironikus hangvételében. A záró képsorban a gitártörés egyfajta válaszként jelenik meg, a vizuális elemek is összhangban mozognak a dal üzenetével.

A *Húsrágó hídverő* adaptációja kiváló példája annak, hogyan képes a képregény a klasszikus történeteket kortárs, metálos esztétikával újraalkotni. Az első képkockák Dávid és Góliát-utalásként szolgálnak, ám itt a dalszövegben említett óriás egy megtermett metálos alak, akit Lovasi csúzlival próbál legyőzni – eltérve a bibliai példától. A történet folytatásában a frontember és társai megkötözve, egy tévéfejű bűvész trükkjeinek vannak kiszolgáltatva, majd az utolsó oldalakon, a „mert a karod csak egy holt ág, vágd el és szaladj” sor kapcsán úgy menekülnek, hogy lecsatolják a karjaikat. Ebben a részben a képregény a hatalom és az önfel számolás témáit ötvözi a metálos kultúra jellemző elemeivel.

A kötet egyik legkülönlegesebb eleme a *Színező*, amely a kiadvány feléhez érve, kétoldalas, kiszedhető színező formájában jelenik meg. A képregény stílusában rajzolt lapokon Lovasi és a borz figurái új értelmezési lehetőséget nyújtanak az olvasónak: azáltal, hogy a jelentést – akár ceruzával kiegészítve – a befogadó maga is képes alakítani, a mű lezárt helyett dinamikus, interaktív médiumként láttatja magát.

A *következő buszont* feldolgozó részben sem marad el a vizuális kísérletezés. A kezdő képkockán Lovasi egy disznóval a vállán jelenik meg – ez utóbbi humoros, karikatúraszerű figura a *Hang és fény*nél is hangsúlyosabb e helyt. A „bocsánat, de van velem egy állat” sor egyértelműen a malacra utal, amely szinte mindegyik panelen megjelenik. A történet különben egy buszos utazást dolgoz fel, mely során Lovasi a malaccal együtt átszel egy, a tévé előtt megjelenő helyszínt. Az utolsó hasábokon egy cameo erejéig ismét feltűnik a borz, majd a végső jelenetben a már jól ismert malacot láthatjuk szárnyalni Lovasi kíséretében, mindez a kötet vizuális kontinuitását erősíti.

A *Minden száj nyitva áll* című utolsó rész sötétebb, komorabb hangulatot sugall. A dalszövegben megjelenő bálna, valamint az újra fel-

tűnő malac – immár szmokingban, fotelben, pénzzel teli zacskók között, dohányozva – olyan képi elemek, amelyek egy letűnt korszak melankóliáját hirdetik. A fák közül, kötéllel a nyakukban kikukkantó emberek borongós képeit követően a feszültség oldódik, amikor Lovasi egy szekrényből előveszi az angyalszárnyát, és az egyre líraibbá alakuló vizuális világban újból megjelenik a bálna. Az utolsó két oldalon egy pécsi galamb segíti a szereplők repülését, majd Lovasi találkozása a halállal – egy fán ülve, almát majszol – zárja le a történetet. Ez az egyetlen rész, ahol a megszokott borz-cameo elmarad, azonban ez mintha tudatos lenne, hiszen a sztori ezen pontján már nincs szükség a megszokott, megnyugtató visszatérő elemekre.

Összességében *Az egyetlen forradalmár* nem csupán egy Kispál és a Borz iránti tiszteletadás, hanem komplex vizuális és narratív kísérlet is, amely újraértelmezi a zenekar dalszövegei által közvetített érzelmi, kulturális és társadalmi üzeneteket. A kötet felidézi a zenekar ikonikus képi világát, illetve sajátos mitológiát is épít köré. Az ismétlődő motívumok – a borz, a disznó, a tévé és a mozi – által így voltaképp újraértelmezi a kultikus dalokat. A képregény olyan narratívává rendezi a szövegek egyszerre abszurd, groteszk és humoros világát, amelyben a tradicionális történetmesélési mód helyét egy asszociatív, szinte álomszerű gondolatmenet veszi át.

A kötetben minden egyes részlet – az extrém formai megoldásoktól a metanarratív beszállásokig – arra hivatott, hogy az olvasót ne csupán tájékoztassa a zenekar dalainak világáról, hanem el is mélyítse az ezzel kapcsolatos gondolkodást. A vizuális stílus, a képek dinamikája, a karakterek túlzó arckifejezése és a progresszív narratív megoldások mind azt sugallják, hogy az alkotó igyekezett intellektuálisan és érzelmileg is párbeszédet kezdeményezni a befogadókkal. *Az egyetlen forradalmár* így – amint az fentebb már szóba került – nem egy zárt, végleges mű, hanem nyitott tér, amelyben a további értelmezések, újraolvasások és interaktív élmények lehetősége rejtőzik.

Végző soron ez a kötet nemcsak a Kispál és a Borz rajongóinak kínálja egyedi vizuális élményt, hanem azok számára is, akik kíváncsiak rá, hogyan lehet a popkultúra egyik meghatározó szövegét egy másik médiumon keresztül interpretálni. Mester Csaba oly módon ötvözi a dalszövegek világát és a képregény művészetét, hogy azok a vizuális és a narratív dimenziókban is új jelentésekkel gazdagodnak – olyan kulturális kísérletet alkotva meg így, amely a művészi kreativitás és a kritikai gondolkodás határán mozog. Ez a kettősség, az eredetiség és az újraértelmezés egyensúlya teszi igazán emlékezetessé a kötetet.

REPERTÓRIUM

2025. március–április

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2025. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2025. 1.

Alföld, 2025. 3., 4.

Bárka, 2025. 1., 2.

Élet és Irodalom, 2025. március 7.,
március 14., március 21., március 28.,
április 4., április 11., április 17.,
április 25., április 30.

Életünk, 2025. 1.

Forrás, 2025. 3., 4.

Helikon (Kolozsvár), 2025. január 10.,
január 25., február 10., február 25.

Hitel, 2025. 3., 4.

Irodalmi Jelen, 2025. 3., 4.

Jelenkor, 2025. 3., 4.

Kortárs, 2025. 3., 4.

Liget, 2025. 3., 4.

Magyar Napló, 2025. 3., 4.

Mozgó Világ, 2025. 3., 4.

Múlt és Jövő, 2025. 1.

Somogy, 2025. 1.

Székelyföld (Csíkszereda), 2025. 2.

Szépirodalmi Figyelő, 2025. 1., 2.

Tiszatáj, 2025. 3., 4.

Új Forrás, 2025. 3., 4.

Várad (Nagyvárad), 2025. 2., 3.

Vigilia, 2025. 3., 4.

Zempléni Múza, 2025. 1.

Vers

1. ÁCSAI József: *Könyörgések*. = *Liget*, 3/32–34. p.
2. ÁCSAI Roland: *Alkaios darabokban*/3. = *Életünk*, 1/16. p.
3. ÁCSAI Roland: *Csipős csalánba*. = *Kortárs*, 3/62. p.
4. ÁCSAI Roland: *A tenger kópiája*. = *Kortárs*, 3/63. p.
5. ÁDÁM Tamás: *Ajtódra szögez*. = *Agria*, 1/49. p.
6. ÁDÁM Tamás: *Ellobbant*. = *Agria*, 1/49. p.
7. ÁDÁM Tamás: *Könyvek*. = *Agria*, 1/49. p.
8. ÁDÁM Tamás: *Gyertyavirág*. = *Agria*, 1/49. p.
9. ÁDÁM Tamás: *Pitypangszerelem*. = *Agria*, 1/49. p.
10. ÁDÁM Tamás: *Súrlódás*. = *Agria*, 1/49. p.
11. ÁGH István: *Drága kép*. = *Hitel*, 3/23–24. p.
12. ÁGH István: *Farkasréti griff*. = *Hitel*, 3/26. p.
13. ÁGH István: *A futás*. = *Hitel*, 3/22–23. p.
14. ÁGH István: *Innen az Omegán*. = *Hitel*, 3/24–25. p.
15. ÁGH István: *Megőrzött ruhatár*. = *Hitel*, 3/27. p.
16. ÁGH István: *Szánalmas*. = *Hitel*, 3/28. p.
17. ÁGOSTON Tamás: *Kifolyt a sárga*. = *Liget*, 3/48–50. p.
18. ÁGOSTON Tamás: *Pascal*. = *Alföld*, 3/35. p.
19. ÁGOSTON Tamás: *Szókratész*. = *Alföld*, 3/36–37. p.
20. ÁGOSTON Tamás: *Töredék*. = *Alföld*, 3/36. p.
21. ÁGOSTON Tamás: *Vajda Mihály*. = *Alföld*, 3/37. p.
22. AKNAY Tibor: *Egyik énem, másik énem*. = *Agria*, 1/276. p.
23. AKNAY Tibor: *Négysoros*. = *Agria*, 1/276. p.
24. AMBRUS József: *folyékony labirintus*. = *Agria*, 1/45. p.
25. AMBRUS József: *fűszervirágaim*. = *Agria*, 1/44. p.
26. AMBRUS József: *hajsza az étlapon*. = *Agria*, 1/45. p.
27. AMBRUS József: *Szárhegyi trubadúr*. = *Agria*, 1/43. p.
28. AMBRUS József: *ünnepi ébredés*. = *Agria*, 1/44. p.
29. ANDRÉ András: *Kikeleti, két légy*. = *Tiszatáj*, 4/14. p.
30. ANDRÉ András: *Egy találmány hiábavalósága*. = *Tiszatáj*, 4/13. p.
31. ANDRÉ Ferenc: *Az gleccser*. Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára. A Nemes Nagy Ágnes-változat. = *Székelyföld*, 2/5. p.
32. ANDRÉ Ferenc: *Hó és árnyék*. Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára. A Pilinszky-változat. = *Székelyföld*, 2/6. p.
33. ANDRÉ Ferenc: *Az új Gyermeek*. Százhusz csikorgó télen át. Hangjátékok József Attilára. Az Ady-változat. = *Helikon*, január 10. 10. p.
34. ANTAL Balázs: *magánkábel*. = *Helikon*, január 10. 18. p.
35. BABICS Imre: *Epigrammák*. = *Életünk*, 1/71. p.
36. BÁGER Gusztáv: *Magyar szállodák*. Mémeek verse. = *Életünk*, 1/14. p.
37. BÁGER Gusztáv: *Mama öröme*. = *Életünk*, 1/14. p.
38. BÁGER Gusztáv: *Újra, megint*. = *Életünk*, 1/15. p.
39. BÁGER Gusztáv: *Vonatvárás, Alsóronkőn*. = *Életünk*, 1/15. p.
40. BALAJTHY Ferenc: *Balzsamosan...* = *Agria*, 1/266. p.
41. BALAJTHY Ferenc: *Ha megérint a világ*. = *Agria*, 1/265. p.
42. BALAJTHY Ferenc: *Keserűn/derűs glória*. (Salvus Hungariumunikumus). = *Agria*, 1/265. p.
43. BALAJTHY Ferenc: *Mindennapi feltámadás*. (Faemberek – emberfák). = *Agria*, 1/265. p.
44. BALAJTHY Ferenc: *Oly világ volna jó*. = *Agria*, 1/265–266. p.
45. BALAJTHY Ferenc: *Segély(vonal)kód*. = *Agria*, 1/265. p.
46. BALÁZS Imre József: *Balkáni gerle*. = *Bárka*, 2/53. p.
47. BALÁZS Imre József: *Héja*. = *Bárka*, 2/54. p.
48. BALÁZS Imre József: *Szajkó*. = *Bárka*, 2/54. p.
49. BALÁZS Imre József: *Vízrigó*. = *Bárka*, 2/53. p.
50. BÁLINT Tamás: *Abszolút zöld*. (a fenyves). (a barlang). (a vízesés). = *Bárka*, 2/24–25. p.
51. BALOGH Robert: *Az egésznek*. = *Életünk*, 1/70. p.
52. BALOGH Robert: *Hosszadalmas várakozás a szegényországi Fekete elefánthoz címzett téren*. = *Jelenkor*, 4/315–318. p.

53. BALOGH Robert: *Nickname: Hyperion.* = Magyar Napló, 4/46–51. p.
54. BÁNFAI Zsolt: *Háború.* = Bárka, 1/34. p.
55. BÁNFAI Zsolt: *Oratórium.* = Bárka, 1/34. p.
56. BÁNFAI Zsolt: *Tovlaszok.* = Bárka, 1/33. p.
57. BÁNFI Veronika: *Kiegyezés.* = Agria, 1/260. p.
58. BÁNFI Veronika: *Vesztéglés.* = Agria, 1/260. p.
59. BÁNKÖVI Dorottya: *Feloldozás.* = Székelyföld, 2/54–55. p.
60. BÁNKÖVI Dorottya: *Lágy apokalipszis.* = Székelyföld, 2/53–54. p.
61. BENKŐ Attila: *A 113-ban.* = Élet és Irodalom, április 17. 17. p.
62. BENKŐ Attila: *Elisa szülőházában.* = Élet és Irodalom, április 17. 17. p.
63. BENKŐ Attila: *Esti homály.* = Élet és Irodalom, április 17. 17. p.
64. BENKŐ Attila: *Öröközlédek.* = Élet és Irodalom, április 17. 17. p.
65. BENKŐ Attila: *Szabadulás a kamrából.* = Élet és Irodalom, április 17. 17. p.
66. BENKŐ Imola Orsolya: *Piros csiptető.* = Irodalmi Jelen, 4/27–28. p.
67. BENYÓ Tamás: *Eligazodás.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
68. BENYÓ Tamás: *Hatás alatt.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
69. BENYÓ Tamás: *Nosztalgia.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
70. BENYÓ Tamás: *Verőfény.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
71. BERÉNYI Klára: *Még újabb tragédiák a nagyvilágból (megszívlelendő bölcs tanácsokkal).* = Bárka, 1/51. p.
72. BERÉNYI Klára: *Pláza.* = Bárka, 1/52. p.
73. BERÉNYI Klára: *Szélkölgyök.* = Bárka, 1/53. p.
74. BERÉNYI Klára: *Varjú és szarka.* = Bárka, 1/53. p.
75. BERTÓTI Johanna: *Játék a magasban.* = Bárka, 2/52. p.
76. BERTÓTI Johanna: *Kipakolás.* = Bárka, 2/52. p.
77. BERTÓTI Johanna: *Plüssfóka.* = Bárka, 2/51. p.
78. BÍRÓ József: *BILDERBERG + BLACKROCK ÉS AZ ÖSSZES TÖBBI VÉDETT ELITEK ÉRINTHETETLENJEINEK.* = Agria, 1/256–257. p.
79. BODA Magdolna: *kövek, növények.* = Tiszatáj, 3/20. p.
80. BODA Magdolna: *üstökös.* = Tiszatáj, 3/21. p.
81. BODA Magdolna: *vonatok.* = Tiszatáj, 3/19. p.
82. BODON Gergely Dávid: *Annak ellenére.* = Tiszatáj, 3/6–7. p.
83. BODON Gergely Dávid: *Valaki másnak.* = Tiszatáj, 3/6. p.
84. BORIÁN Elréd: *Álmaimban egyszer.* = Hítel, 3/58–59. p.
85. BORIÁN Elréd: *Gospel.* = Hítel, 3/58. p.
86. BORIÁN Elréd: *Téltemető.* = Hítel, 3/59. p.
87. BORSODI L. László: *(átcsorog).* Pszicho. = Helikon, február 10. 7. p.
88. BORSODI L. László: *Elhalasztott pusztulás.* = Új Forrás, 3/46. p.
89. BORSODI L. László: *(éres, hűvös).* Pszicho. = Helikon, február 10. 8. p.
90. BORSODI L. László: *(folyosók).* Pszicho. = Helikon, február 10. 8. p.
91. BORSODI L. László: *Holtág.* = Új Forrás, 3/47. p.
92. BORSODI L. László: *Kilátások.* = Bárka, 2/39. p.
93. BORSODI L. László: *(kórterem).* Pszicho. = Helikon, február 10. 8. p.
94. BORSODI L. László: *(a leírás orvosi aspektusai).* Pszicho. = Helikon, február 10. 7–8. p.
95. BORSODI L. László: *(mindig máshol).* [betegfelvétel]. Pszicho. = Helikon, február 10. 8. p.
96. BORSODI L. László: *Nem jut át.* = Bárka, 2/40. p.
97. BORSODI L. László: *Székek között.* = Bárka, 2/39. p.
98. BORSODI L. László: *(szobatárs 1.)* Pszicho. = Helikon, február 10. 9. p.
99. BORSODI L. László: *(szobatárs 2.)* Pszicho. = Helikon, február 10. 8. p.
100. BORSODI L. László: *(szobatárs 3.)* Pszicho. = Helikon, február 10. 9. p.
101. BORSODI L. László: *(visszhang 1.)* Pszicho. = Helikon, február 10. 8–9. p.
102. BORSODI L. László: *(visszhang 2.)* Pszicho. = Helikon, február 10. 9. p.
103. BORSODI L. László: *(visszhang 3.)* Pszicho. = Helikon, február 10. 8. p.
104. BOTH Balázs: *Passió.* = Magyar Napló, 4/6. p.
105. BOTH Balázs: *Pilinszky-változat.* = Magyar Napló, 4/6. p.

106. BOZÓK Ferenc: *Fecskétlen házunk*. = *Életünk*, 1/73. p.
107. BOZÓK Ferenc: *Házunk a szélben*. = *Életünk*, 1/73. p.
108. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Hiány*. = *Irodalmi Jelen*, 4/3. p.
109. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Iszaak Babel apokrif levele leányának Lídiának*. = *Irodalmi Jelen*, 3/3–5. p.
110. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A szent a dicső és a szép*. = *Irodalmi Jelen*, 4/3. p.
111. CZILCZER Olga: *Növésben a tér*. = *Liget*, 4/72–74. p.
112. CZILCZER Olga: *Pár levélváltás*. = *Liget*, 4/75–76. p.
113. CSÁK Gyöngyi: *Gondolatok az időről*. = *Agria*, 1/231. p.
114. CSÁK Gyöngyi: *Jelenkori 5*. = *Agria*, 1/231. p.
115. CSÁK Gyöngyi: *Lét I*. = *Agria*, 1/232. p.
116. CSÁK Gyöngyi: *Szélben*. = *Agria*, 1/232. p.
117. CSANÁDI Szilvia: *Azonosulási gyakorlatok*. = *Liget*, 3/51–52. p.
118. CSANÁDI Szilvia: *Üzenet Rauschenbergnek*. = *Liget*, 4/81–82. p.
119. CSEHY Zoltán: *Amikor Michael Fabiano énekelt Gennarót a Lucrezia Borgiában*. = *Élet és Irodalom*, április 25. 14. p.
120. CSEHY Zoltán: *David De Tredici újabb Aliz-darabot komponál*. = *Tiszatáj*, 3/4. p.
121. CSEHY Zoltán: *Egy Hopkins-fordítóra*. = *Tiszatáj*, 3/5. p.
122. CSEHY Zoltán: *Jobb egy ostoba ősz*. = *Tiszatáj*, 3/3. p.
123. CSEHY Zoltán: *Nyirkos ködbe vesző éjjeli látomány*. = *Új Forrás*, 3/24. p.
124. CSEHY Zoltán: *Samuel Barber: Knoxville Summer of 1915*. = *Tiszatáj*, 3/3–4. p.
125. CSEHY Zoltán: *Távol légy traumák trendi divatnoka*. = *Új Forrás*, 3/21. p.
126. CSEHY Zoltán: *Üdv, kis könny*. = *Élet és Irodalom*, április 25. 14. p.
127. CSEHY Zoltán: *A vágy edzőterme*. = *Új Forrás*, 3/23. p.
128. CSEHY Zoltán: *Egy zeneszerzőre*. = *Új Forrás*, 3/22. p.
129. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Kígyóév*. = *Irodalmi Jelen*, 4/14–15. p.
130. CSONGOR Andrea: *Egyaránt*. = *Liget*, 3/18–19. p.
131. CSONGOR Andrea: *Nem minden arány, ami fénylik*. = *Liget*, 3/20–21. p.
132. CSONTOS Márta: *Angyaltrombita*. = *Várad*, 2/33. p.
133. CSONTOS Márta: *Egy eltévedt műzsanák...* = *Hitel*, 3/88. p.
134. CSONTOS Márta: *Mélyötét*. = *Hitel*, 3/89. p.
135. CSONTOS Márta: *Napfogyatkozás*. = *Várad*, 2/32. p.
136. CSONTOS Márta: *Nyújtózkodás szuperlatívuszokban*. = *Agria*, 1/51. p.
137. CSONTOS Márta: *Összkép*. = *Agria*, 1/50. p.
138. CSONTOS Márta: *A pofon*. = *Életünk*, 1/151. p.
139. CSONTOS Márta: *Posztmodern siratóéneke*. = *Várad*, 2/34. p.
140. CSONTOS Márta: *Simlis simili gaudet...* = *Agria*, 1/50. p.
141. CSONTOS Márta: *Torzó I*. = *Életünk*, 1/152. p.
142. CSONTOS Márta: *Torzó II*. = *Életünk*, 1/153. p.
143. CSORDÁS Gábor: *Keserű utóirat egy versehez*. = *Élet és Irodalom*, március 21. 14. p.
144. CSORDÁS Gábor: *Két cédula Pierre de Brach imakönyvében*. 1-ső. 2-dik. = *Élet és Irodalom*, március 21. 14. p.
145. DEBRECZENY György: *az a vékony fonál*. = *Életünk*, 1/86. p.
146. DEBRECZENY György: *ápoló úr maga mindig viccöl*. = *Életünk*, 1/85. p.
147. DEBRECZENY György: *Eljön az ősz*. = *Életünk*, 1/87. p.
148. DEBRECZENY György: *az én barátom*. = *Életünk*, 1/85. p.
149. DEBRECZENY György: *Énekeljeteek csak*. = *Életünk*, 1/87–88. p.
150. DEBRECZENY György: *kössön a férjének ársapkát*. = *Élet és Irodalom*, április 11. 14. p.
151. DEBRECZENY György: *majd kakaskodunk*. = *Élet és Irodalom*, április 11. 14. p.
152. DEBRECZENY György: *vétlenek márpedig vannak*. = *Élet és Irodalom*, április 11. 14. p.
153. DEMETER Arnold: *Átokfala*. = *Helikon*, február 10. 17. p.
154. DEMETER Arnold: *Illus*. = *Helikon*, február 10. 17. p.
155. DEMETER Arnold: *Magdolna*. = *Helikon*, február 10. 17. p.

156. DEMETER Arnold: *te jössz.* = Helikon, február 10. 17. p.
157. DÉRI Anna: *kelet-európai nyár.* = Forrás, 4/11. p.
158. DOMJÁN Gábor: *Dance Me.* = Jelenkor, 4/346–347. p.
159. DOMJÁN Gábor: *Egy fénykép földrajzához.* = Jelenkor, 4/347–348. p.
160. DOMOKOS Dominika: *elkurvult hívő.* = Hítel, 3/73. p.
161. DOMOKOS Dominika: *elszámolás.* = Hítel, 3/74. p.
162. DOMOKOS Dominika: *talán mindkettőnkre igaz.* = Hítel, 3/74. p.
163. DROTLEFF Zoltán: *Báránybőrben.* = Agria, 1/269. p.
164. DROTLEFF Zoltán: *Kivirágzik a lényeg.* = Agria, 1/270. p.
165. DROTLEFF Zoltán: *Megkopik...* = Agria, 1/270. p.
166. DROTLEFF Zoltán: *Végtelen szegénység.* = Agria, 1/269. p.
167. EGYED Emese: *Alapítás.* = Helikon, január 10. 7. p.
168. ENDREY-NAGY Ágoston: *A függőkertekről.* = Alföld, 4/3–5. p.
169. ESZTERÓ István: *Fiatal vének indulója.* = Várad, 2/24. p.
170. ESZTERÓ István: *Prima Primissima.* = Várad, 2/22. p.
171. ESZTERÓ István: *Sarc poetica.* = Várad, 2/21. p.
172. ESZTERÓ István: *A vágy villamosszékén.* = Várad, 2/23. p.
173. FÁBIÁN Judit: *Boncolgatás.* = Várad, 3/37. p.
174. FÁBIÁN Judit: *Homokhalál.* = Várad, 3/37. p.
175. FÁBIÁN Judit: *Tériszony.* = Várad, 3/39. p.
176. FÁBIÁN Judit: *Vízió.* = Várad, 3/38. p.
177. FÁBIÁN Judit: *Vonalvezetés.* = Várad, 3/38. p.
178. FANCSALI Kinga: *egy kétségbeesett emberben nincsen semmi szép.* = Helikon, január 10. 13. p.
179. FANCSALI Kinga: *mi a baj az apákkal.* = Helikon, január 10. 13. p.
180. FARKAS Arnold Levente: *Az amerikaiak.* = Új Forrás, 4/21–23. p.
181. FARKAS Gábor: *1944. június.* = Jelenkor, 3/225–227. p.
182. FARKAS Gábor: *[Keret].* = Székelyföld, 2/51. p.
183. FARKAS Gábor: *[Semmik, csendek].* = Székelyföld, 2/51–52. p.
184. FARMOSI László: *Anno 1844.* = Agria, 1/242. p.
185. FARMOSI László: *Földangyal.* = Agria, 1/243. p.
186. FÁTYOL Zoltán: *felszín.* = Hítel, 3/67. p.
187. FÁTYOL Zoltán: *kigúnyolt és megvetett...* = Hítel, 3/69–70. p.
188. FÁTYOL Zoltán: *mérések egy aszteroidán. a hármasképek ciklusból.* = Hítel, 3/68. p.
189. FECSKE Csaba: *Hat év.* = Bárka, 1/24. p.
190. FECSKE Csaba: *Házi viszonyok.* = Liget, 3/14–15. p.
191. FECSKE Csaba: *Hóvirágtól jégviráig.* = Agria, 1/16. p.
192. FECSKE Csaba: *Hűség.* = Bárka, 1/23–24. p.
193. FECSKE Csaba: *Ki kapcsolja föl.* = Vigilia, 4/356. p.
194. FECSKE Csaba: *Megkésett vallomás.* = Bárka, 1/23. p.
195. FECSKE Csaba: *Placebo.* = Vigilia, 4/356. p.
196. FECSKE Csaba: *Testnek feltámadása.* = Vigilia, 4/356. p.
197. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *Pessoa a halált várja.* = Agria, 1/40. p.
198. FEKETE Vince: *Futamidő. Hotspot.* = Bárka, 2/21–22. p.
199. FEKETE Vince: *A környék védjegye.* = Bárka, 2/23. p.
200. FELLINGER Károly: *Elsőáldozás.* = Székelyföld, 2/57. p.
201. FELLINGER Károly: *Fűszer.* = Vigilia, 3/243. p.
202. FELLINGER Károly: *Hattyú.* = Vigilia, 3/243. p.
203. FELLINGER Károly: *Kajsziharack.* = Alföld, 3/19–20. p.
204. FELLINGER Károly: *Látomás.* = Vigilia, 3/243. p.
205. FELLINGER Károly: *Péterkályha.* = Székelyföld, 2/56. p.
206. FELLINGER Károly: *A tenger.* = Vigilia, 3/243. p.
207. FELLINGER Károly: *Túl az áttetszőn.* = Alföld, 3/19. p.
208. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Nagyközségek főútjai.* = Helikon, január 10. 15. p.
209. FERENCZ Orsolya: *Fiúk.* = Tiszatáj, 3/29. p.

210. FERENCZ Orsolya: *Leányálom*. = Tiszatáj, 3/29. p.
211. FILIP-KÉGL Ildikó: *Édeskömény-öböl*. = Hítel, 3/99. p.
212. FILIP-KÉGL Ildikó: *Egyetlen hal sem fél*. = Hítel, 3/99. p.
213. FILIP-KÉGL Ildikó: *Gondolatki sérlet a bábérliget integritásáról*. = Hítel, 3/100–101. p.
214. FILIP Tamás: *Akit követnek nyomai*. = Bárka, 1/35. p.
215. FILIP Tamás: *A legkedvesebb*. = Bárka, 1/35. p.
216. FILIP Tamás: *Annyi dal van bennük*. = Bárka, 1/36. p.
217. FILIP Tamás: *Mozaik*. = Bárka, 1/36. p.
218. FILOTÁS Karina: *Dalok egy szétszerelt kiságy mellől*. = Helikon, január 25. 13. p.
219. FILOTÁS Karina: *Kitörésközeli állapot*. = Helikon, január 25. 13. p.
220. FILOTÁS Karina: *Közös hotelszoba*. = Irodalmi Jelen, 3/51. p.
221. FILOTÁS Karina: *Londoni törzsek, ha rám találnak*. = Helikon, január 25. 13. p.
222. FILOTÁS Karina: *Tóváros*. = Irodalmi Jelen, 3/50. p.
223. FILOTÁS Karina: *Vezúv*. = Új Forrás, 4/28. p.
224. GÉCZI János: *Arcmás mellé írott vers*. = Bárka, 1/32. p.
225. GÉCZI János: *Domine Deus ecce nescio loqui!* = Bárka, 1/31. p.
226. GÉCZI János: *Jakab-napon a lébényi templomban*. = Tiszatáj, 4/3. p.
227. GÉCZI János: *A megfordított N*. = Bárka, 1/31–32. p.
228. GÉCZI János: *Terzinák a halhatatlanról*. = Forrás, 3/95. p.
229. GÉCZI János: *Terzinák a madár után maradó helyről*. = Forrás, 3/94–95. p.
230. GÉCZI János: *Terzinák bizonyítékul*. = Vigilia, 3/242. p.
231. GÉCZI János: *Terzinák bokorabbal*. = Forrás, 3/95–96. p.
232. GÉCZI János: *Terzinák Rómáról*. = Vigilia, 3/242. p.
233. GÉCZI János: *Vers a hetvenegyedik évben*. = Tiszatáj, 4/3–4. p.
234. GÉCZI János: *Vers, vers, hol a te hatalmad*. = Tiszatáj, 4/4. p.
235. G[ÉHER]. István László: *Egy demens aszszony*. = Jelenkor, 4/345. p.
236. G[ÉHER]. István László: *Holt nyelv*. = Jelenkor, 4/344. p.
237. GERGELY Ágnes: *Szent István-park, háború*. = Alföld, 3/3. p.
238. GERGELY Ágnes: *Visszhang*. = Mozgó Világ, 3/61. p.
239. GOLDSTEIN Imre: *de ha Te vagy*. = Múlt és Jövő, 1/3. p.
240. GÖMÖRI György: *Baljós előjelek*. = Alföld, 3/38. p.
241. GÖMÖRI György: *Jövőképtelenül*. = Alföld, 3/37–38. p.
242. GÖMÖRI György: *Változat népdalra*. = Mozgó Világ, 4/58. p.
243. GULISIO Tímea: *Légi*. = Magyar Napló, 3/25. p.
244. GULISIO Tímea: *Légiriadó*. = Magyar Napló, 3/25. p.
245. GYÖRE Balázs: *egy este a rókusban*. = Új Forrás, 4/89. p.
246. GYÖRE Balázs: *földszint 3*. = Új Forrás, 4/88. p.
247. GYÖRE Balázs: *röltex(t)*. = Múlt és Jövő, 1/16–17. p.
248. GYÖRE Balázs: *sárga délután*. = Múlt és Jövő, 1/15. p.
249. GYÖRE Balázs: *szakadatlan*. = Új Forrás, 4/88. p.
250. GYÖRE Balázs: *úton*. = Múlt és Jövő, 1/15. p.
251. GYÖRI László: *Harakiri*. = Hítel, 4/37–38. p.
252. GYÖRI László: *Két város*. = Hítel, 4/40–41. p.
253. GYÖRI László: *Luca-napi búza*. = Hítel, 4/38–39. p.
254. GYÖRI-SIMON Dóra: *Mozaik*. = Liget, 3/16–17. p.
255. HAJNAL Anna: *Baobabfa*. = Múlt és Jövő, 1/51. p.
256. HAJNAL Anna: *Celtiszfa*. = Múlt és Jövő, 1/51. p.
257. HAJNAL Anna: *Hó*. = Múlt és Jövő, 1/51. p.
258. HAJNAL Anna: *Kivágott platán*. = Múlt és Jövő, 1/51. p.
259. HAJÓS János: *(Konyhazaj)*. = Helikon, február 25. 11. p.
260. HAJÓS János: *(Nomád)*. = Helikon, február 25. 11. p.
261. HAJÓS János: *(Parapír)*. = Helikon, február 25. 11. p.

262. HAJÓS János: *(A vadász)*. = Helikon, február 25. 11. p.
263. HAJÓS János: *(Végtelen Hotel, 101-es szoba)*. = Helikon, február 25. 11. p.
264. HALMAI Tamás: *Ámulat*. = Vigilia, 3/224. p.
265. HALMAI Tamás: *Dűnékből álmat*. = Alföld, 3/34–35. p.
266. HALMAI Tamás: *Felvilágosodás*. = Vigilia, 3/224. p.
267. HALMAI Tamás: *Képességek*. = Vigilia, 3/224. p.
268. HALMAI Tamás: *Metanoia*. = Alföld, 3/34. p.
269. HALMAI Tamás: *Minden vacsoránk előtt*. = Alföld, 3/35. p.
270. HALMAI Tamás: *Reveláció*. = Bárka, 1/4–5. p.
271. HALMAI Tamás: *Statika*. = Bárka, 1/4. p.
272. HALMAI Tamás: *Tilinkó*. = Bárka, 1/5. p.
273. HALMAI Tamás: *Úrfelmutatás*. = Vigilia, 3/224. p.
274. HALMOSI Sándor: *Angyali pillantás*. = Új Forrás, 4/12. p.
275. HALMOSI Sándor: *Kyrie Eleison*. = Új Forrás, 4/13. p.
276. HALMOSI Sándor: *Satubafogott angyalok*. = Új Forrás, 4/11. p.
277. HALMOSI Sándor: *Vagy hallgasson örökre*. = Új Forrás, 4/12. p.
278. HARTAY Csaba: *Hűlni kezd*. = Tiszatáj, 4/22. p.
279. HARTAY Csaba: *Irtott erdőszáv*. = Tiszatáj, 4/22–23. p.
280. HEGEDŰS Gyöngyi: *növényemhely*. = Életünk, 1/72. p.
281. HODOSSY Gyula: *A meg nem találás misztériuma*. = Magyar Napló, 3/35–36. p.
282. HORVÁTH Eve: *Eldobott flakonok*. = Forrás, 4/6. p.
283. HORVÁTH Eve: *Pizsamában*. = Forrás, 4/6. p.
284. HORVÁTH Eve: *Semmi értelmes*. = Forrás, 4/7. p.
285. HORVÁTH Ildikó: *Látogatás*. = Helikon, február 10. 20. p.
286. HORVÁTH Ildikó: *Napsütötte strigula*. = Helikon, február 10. 20–21. p.
287. HORVÁTH Ildikó: *Oltomiglan*. = Helikon, február 10. 21. p.
288. HORVÁTH Ildikó: *Pultból*. = Helikon, február 10. 20. p.
289. ILYÉS Krisztina: *Angyaljövés*. = Helikon, február 25. 13. p.
290. ILYÉS Krisztina: *Erőltetett menet*. = Helikon, február 25. 13. p.
291. ILYÉS Krisztina: *A megbocsátás mechanikája*. = Helikon, február 25. 13. p.
292. ISTÓK Anna: *Ne csak így*. = Mozgó Világ, 3/62. p.
293. ISTÓK Anna: *REM I*. = Mozgó Világ, 3/63. p.
294. ISTÓK Anna: *REM II*. = Mozgó Világ, 3/63. p.
295. IZSÓ Zita: *Előre nem látható komplikációk*. = Vigilia, 3/245. p.
296. IZSÓ Zita: *Kínai*. = Vigilia, 3/244. p.
297. IZSÓ Zita: *Letagadhatatlan*. = Vigilia, 3/244–245. p.
298. JAHODA Sándor: *ha megrekedt*. = Tiszatáj, 4/29. p.
299. JÁSZ Attila: *(álomsorshaiku1)*. Meztelen tekintet. = Magyar Napló, 3/18. p.
300. JÁSZ Attila: *(álomsorshaiku2)*. Meztelen tekintet. = Magyar Napló, 3/18. p.
301. JÁSZ Attila: *(Cividale)*. Amikor te magad vagy a hely is. = Élet és Irodalom, április 4. 14. p.
302. JÁSZ Attila: *A csukott szem*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/93–94. p.
303. JÁSZ Attila: *(égtengerhaiku)*. Amikor te magad vagy a hely is. = Élet és Irodalom, április 4. 14. p.
304. JÁSZ Attila: *Ezen képen már*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/91. p.
305. JÁSZ Attila: *Fiatal építész*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/90–91. p.
306. JÁSZ Attila: *Egy félig báb*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/92. p.
307. JÁSZ Attila: *A fotelben ülsz*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/94. p.
308. JÁSZ Attila: *Ha nagyon akar*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/93. p.
309. JÁSZ Attila: *Lakást bérelsz egy évre*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/93. p.
310. JÁSZ Attila: *A lakótelepen elültetett fa*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/93. p.
311. JÁSZ Attila: *Lassan közeledtek*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/94. p.

312. JÁSZ Attila: *Meg lehet találni*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/91–92. p.
313. JÁSZ Attila: *Egy nap, amikor éppen*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/92–93. p.
314. JÁSZ Attila: *Nem változik semmi*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/92. p.
315. JÁSZ Attila: *Ott sírtál csak*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/90. p.
316. JÁSZ Attila: *A sötét mennyországot pont így*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 3/94. p.
317. JÁSZ Attila: *(szeretethaiku)*. Meztelen tekintet. = Magyar Napló, 3/18. p.
318. JÁSZ Attila: *(szigetnégyesoros)*. Amikor te magad vagy a hely is. = Élet és Irodalom, április 4. 14. p.
319. JÁSZ Attila: *(utolsóvéelhaiku)*. Meztelen tekintet. = Magyar Napló, 3/18. p.
320. JÁSZ Attila: *ülni a sötétben egyedül*. Meztelen tekintet. = Magyar Napló, 3/18. p.
321. JÁSZ Attila: *Véletlenül rálépsz*. A kép ötödik sarka. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/94. p.
322. JÁSZ Attila: *(Zakynthos)*. Amikor te magad vagy a hely is. = Élet és Irodalom, április 4. 14. p.
323. JENEI Gyula: *Vécépapíros*, izd. = Alföld, 3/18–19. p.
324. JÓKAI Mór: *A Szózat*. lefordítva gyászmagyarra. = Várad, 2/3–4. p.
325. JUHÁSZ Attila: *Belső terek*. = Kortárs, 4/89. p.
326. JUHÁSZ Attila: *kötő-szavak*. = Kortárs, 4/88. p.
327. JUHÁSZ Attila: *ne még / egylélegzet*. = Kortárs, 4/88–89. p.
328. JUHÁSZ Attila: *tisztaság*. = Kortárs, 4/89. p.
329. JUHÁSZ Márió: *Ha tudnék novellát írni, ez novella volna*. = Élet és Irodalom, április 17. 17. p.
330. JUHÁSZ Pál: *Jót tesz az írás*. = Agria, 1/274. p.
331. JUHÁSZ Pál: *Mosolyod a szerelem*. = Agria, 1/274. p.
332. JUHÁSZ Pál: *Talán egyszer*. = Agria, 1/275. p.
333. JUHOS-KISS János: *Félünk érzéseink sokaságában*. = Várad, 3/49. p.
334. JUHOS-KISS János: *Istenem, millió imával tartozom*. = Agria, 1/244. p.
335. JUHOS-KISS János: *A kigyó éve*. = Várad, 3/47. p.
336. JUHOS-KISS János: *Reménykedni, himni lehet*. = Agria, 1/244. p.
337. JUHOS-KISS János: *Vagyok, vagyunk*. = Várad, 3/48. p.
338. KAISER László: *Harcba vonuló nyulak*. Állatok farsangja. = Agria, 1/255. p.
339. KAISER László: *Sziesztázó lajhárok*. Állatok farsangja. = Agria, 1/255. p.
340. KAISER László: *A szöcske*. Állatok farsangja. = Agria, 1/255. p.
341. KAISER László: *Vizilóbalett*. Állatok farsangja. = Agria, 1/255. p.
342. KARÁCSONYI Zsolt: *Az augusztusi bőr*. = Bárka, 2/4. p.
343. KARÁCSONYI Zsolt: *Levél haza*. = Bárka, 2/4. p.
344. KATONA Kálmán: *Ha tudtam volna*. = Agria, 1/26. p.
345. KATONA Kálmán: *Halálsoron*. = Agria, 1/26. p.
346. KATONA Kálmán: *Válasz*. = Agria, 1/26. p.
347. KAZSIMÉR Soma: *Festett lény*. = Hítel, 3/55. p.
348. KAZSIMÉR Soma: *Kiegyezni a rémmel*. = Hítel, 3/56. p.
349. KAZSIMÉR Soma: *Megint légeett a Bükkben egy fenyőerdő*. = Hítel, 3/60. p.
350. KAZSIMÉR Soma: *Mit, mit mit*. = Hítel, 3/56–57. p.
351. KAZSIMÉR Soma: *Az orvosok nem hittek a hitben*. = Hítel, 3/58–59. p.
352. KELÉNYI Béla: *Az a nap*. = Új Forrás, 4/91. p.
353. KERESZTESI József: *Csütörtök*. = Jelenkor, 3/255. p.
354. KERESZTESI József: *A Reményhez*. = Jelenkor, 3/254. p.
355. KERPER Mieta: *Igazgyöngy a hipokampuszban*. = Új Forrás, 4/26–27. p.
356. KESZTHELYI György: *Levél a másvilágról*. = Irodalmi Jelen, 4/7. p.
357. KESZTHELYI György: *Szívtelenül*. = Irodalmi Jelen, 4/9. p.
358. KESZTHELYI György: *Az utolsó vacsora*. = Irodalmi Jelen, 4/8. p.
359. KIRÁLY Farkas: *Poljot '89*. = Bárka, 2/10–11. p.

360. KIRÁLY László: *AI. Nyezevanov: Válasz (igazi vers helyett) sosem érkező levélre.* = Helikon, január 10. 4–5. p.
361. KIRÁLY Zoltán: *Csontszilánkok.* = Helikon, január 10. 7. p.
362. KISS László: *Visszatér.* = Élet és Irodalom, március 7. 14. p.
363. KISS Judit Ágnes: *Egy polgár vallomásai.* = Élet és Irodalom, március 21. 17. p.
364. KONCZEK József: *Eri. Apróságok.* = Agria, 1/258. p.
365. KONCZEK József: *Jön a tavasz. Apróságok.* = Agria, 1/258. p.
366. KONCZEK József: *Ki figyel oda? Apróságok.* = Agria, 1/258. p.
367. KONCZEK József: *Köszönet. Apróságok.* = Agria, 1/258. p.
368. KORPA Tamás: *Tranzakciók V.* = Alföld, 3/24–28. p.
369. KORPA Tamás: *Tranzakciók. Október.* = Helikon, február 10. 2–3. p.
370. KOVÁCS István: *A IV. c. továbbírt balladája.* = Kortárs, 4/69–76. p.
371. KOVÁCS István: *Családrégénytörédek több szakaszban.* = Bárka, 1/21–22. p.
372. KOVÁCS István: *Én és ő – ő és én.* = Magyar Napló, 4/28. p.
373. KOVÁCS István: *Fogadkozás.* = Életünk, 1/36. p.
374. KOVÁCS István: *Látomás nyolcvan felé közeledve.* = Életünk, 1/37. p.
375. KOVÁCS Máté: *Átok.* = Irodalmi Jelen, 3/22–23. p.
376. KOVÁCS Máté: *Enyhül.* = Irodalmi Jelen, 3/22. p.
377. KOVÁCS Máté: *Lipóma.* = Irodalmi Jelen, 3/23. p.
378. KOVÁCS Máté: *Másik pokol.* = Irodalmi Jelen, 3/22. p.
379. KOVÁCS Máté: *Üresség.* = Irodalmi Jelen, 3/23. p.
380. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Fellegvár.* = Bárka, 2/47. p.
381. KOVÁCS ÚJSZÁSZY Péter: *Júliusi szonon.* = Bárka, 2/47. p.
382. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Angyalbeszéd.* = Agria, 1/27. p.
383. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Az égi kocsmában.* = Agria, 1/28. p.
384. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Elragadtatás.* = Agria, 1/27. p.
385. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Eszméltető látomás.* = Agria, 1/27. p.
386. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Igéz és éltet.* = Agria, 1/27. p.
387. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Költő gyöngyökkel.* = Agria, 1/28. p.
388. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Megtartó varázslat.* = Agria, 1/27. p.
389. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Mikor szívem...* = Agria, 1/27. p.
390. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Súlytalan repülhet.* = Agria, 1/28. p.
391. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Szól egy hang.* = Agria, 1/27. p.
392. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Tangó délben.* = Agria, 1/27. p.
393. KÖDÖBÖCZ Gábor: *Útban a fény felé.* = Agria, 1/28. p.
394. KULIN Borbála: *1. Játszik. Jártam a kertben. Feljegyzések egy nyaralásról.* [Vercsiklus]. = Alföld, 4/17. p.
395. KULIN Borbála: *2. Szörflecke. Jártam a kertben. Feljegyzések egy nyaralásról.* [Vercsiklus]. = Alföld, 4/17–18. p.
396. KULIN Borbála: *3. Ficus benjamina. Jártam a kertben. Feljegyzések egy nyaralásról.* [Vercsiklus]. = Alföld, 4/18. p.
397. KULIN Borbála: *4. Fekete homok. Jártam a kertben. Feljegyzések egy nyaralásról.* [Vercsiklus]. = Alföld, 4/18–19. p.
398. KULIN Borbála: *5. Naplemente, napozóágyon. Jártam a kertben. Feljegyzések egy nyaralásról.* [Vercsiklus]. = Alföld, 4/19. p.
399. KULIN Borbála: *Az angyal kiszabadítása.* = Vigilia, 3/235. p.
400. KULIN Borbála: *fecske. Három vers Fecske Csabának.* = Magyar Napló, 4/23. p.
401. KULIN Borbála: *Köldökszinór.* = Vigilia, 3/235. p.
402. KULIN Borbála: *a legrövidebb út. Három vers Fecske Csabának.* = Magyar Napló, 4/24. p.
403. KULIN Borbála: *Nocturne Op. 9 Nr 1. Három vers Fecske Csabának.* = Magyar Napló, 4/23. p.
404. KULIN Borbála: *Sötétedik.* = Vigilia, 3/236. p.
405. KULIN Borbála: *Távlatok.* = Vigilia, 3/236. p.
406. KUSTOS Júlia: *A csönd ára.* = Élet és Irodalom, április 25. 17. p.

407. KUSTOS Júlia: *Jusztícia levelei*. = Élet és Irodalom, április 25. 17. p.
408. KUTI József: *A holnap reménye*. = *Agria*, 1/264. p.
409. KUTI József: *Mozdul egy kéz*. = *Agria*, 1/263. p.
410. KUTI József: *Ott álltam a csendben*. = *Agria*, 1/263. p.
411. KUTI József: *Ögyleg a szív*. = *Agria*, 1/264. p.
412. KÜRTI László: *cirkuszi sátor*. = *Irodalmi Jelen*, 4/19. p.
413. KÜRTI László: *intelem*. = *Irodalmi Jelen*, 4/18. p.
414. LACKFI János: *Aranyozz be*. = *Irodalmi Jelen*, 3/52–53. p.
415. LACKFI János: *Aránypárok*. = *Liget*, 3/11–13. p.
416. LACKFI János: *Koldustetű*. = *Bárka*, 1/7. p.
417. LACKFI János: *Van-e víztartalma*. = *Bárka*, 1/8. p.
418. LÁSZLÓ Noémi: *Ikon*. = *Helikon*, január 10. 10. p.
419. LÁSZLÓ Noémi: *Szabadvers*. = *Magyar Napló*, 3/4. p.
420. LÁSZLÓ Noémi: *Szép vers*. = *Magyar Napló*, 3/5. p.
421. LEGÉNDY Jácint: *Kockába szedve*. rajzvers. = *Élet és Irodalom*, április 30. 14. p.
422. LEGÉNDY Jácint: *Párbajozik benned*. suhancvers. = *Élet és Irodalom*, április 30. 14. p.
423. LEGÉNDY Jácint: *Rózsaszín busszal*. táncvers. = *Élet és Irodalom*, április 30. 14. p.
424. LEGÉNDY Jácint: *Táncτέρre zsúfolt*. színuszvers. = *Élet és Irodalom*, április 30. 14. p.
425. LENDVAI Zalán: *Jegyzet egy búcsúhoz*. = *Liget*, 4/98–100. p.
426. LENDVAI Zalán: *Prudencio Aguilar emlékére*. = *Liget*, 3/64–65. p.
427. LENDVAI Zalán: *Számvetés a maradékokról*. = *Liget*, 3/24–26. p.
428. L[ENNERT]. MÓGER Tímea: *Jó*. = *Magyar Napló*, 3/12. p.
429. L[ENNERT]. MÓGER Tímea: *Keresztlevél*. = *Magyar Napló*, 3/12. p.
430. LIPCSEI Márta: *Egyedüllet*. = *Várad*, 3/10. p.
431. LIPCSEI Márta: *Az írás színei*. = *Várad*, 3/11. p.
432. LIPCSEI Márta: *Kavicsszemek*. = *Várad*, 3/11. p.
433. LIPCSEI Márta: *Létezés*. = *Várad*, 3/12. p.
434. LIPCSEI Márta: *Örökké*. = *Várad*, 3/10. p.
435. LOCKER Dávid: *Kedves Dávid!* = *Helikon*, január 25. 16. p.
436. LÖVÉTEI Lázár László: *Bevezetés: 1,1-3. Szervraktár*. (Részletek egy készülő kötetből). = *Bárka*, 2/26. p.
437. LÖVÉTEI Lázár László: *Kétféle március idusa*. = *Forrás*, 3/93. p.
438. LÖVÉTEI Lázár László: *„Kétkönyv” Lajos: 44,1-9. Szervraktár*. (Részletek egy készülő kötetből). = *Bárka*, 2/26–27. p.
439. LÖVÉTEI Lázár László: *Mese a szeretetről: 45,1-8. Szervraktár*. (Részletek egy készülő kötetből). = *Bárka*, 2/27. p.
440. LÖVÉTEI Lázár László: *Részeg lélek: 46,1-7. Szervraktár*. (Részletek egy készülő kötetből). = *Bárka*, 2/28. p.
441. MAGYARI Barna: *Csillagok csókja*. = *Agria*, 1/268. p.
442. MAGYARI Barna: *Ember-tribünről*. = *Agria*, 1/267. p.
443. MAGYARI Barna: *Fehéredik a levegő*. = *Agria*, 1/268. p.
444. MAGYARI Barna: *Hány pár megy a túlsó partra*. = *Agria*, 1/268. p.
445. MAGYARI Barna: *Kedélyes krónika*. = *Agria*, 1/267. p.
446. MAGYARI Barna: *Ősz Mágoron*. = *Agria*, 1/267. p.
447. MAHLER-FÜRJ Katalin: *Virágzó almafák*. = *Agria*, 1/273. p.
448. MALEJKÓ Norbert: *tizenkettő*. = *Új Forrás*, 4/29. p.
449. MARKÓ Béla: *Esztétika*. = *Bárka*, 2/8. p.
450. MARKÓ Béla: *Időjárás-jelentés*. = *Bárka*, 2/8. p.
451. MARKÓ Béla: *Keserű tudás*. = *Bárka*, 2/9. p.
452. MARKÓ Béla: *Mindig kiteljesül*. = *Vigilia*, 4/324. p.
453. MARKÓ Béla: *Mozgóképek*. = *Vigilia*, 4/324. p.
454. MARNO János: *Átébredőben*. = *Élet és Irodalom*, április 25. 17. p.
455. MARNO János: *Az igazság az*. = *Élet és Irodalom*, április 25. 17. p.
456. MARNO János: *Lássuk a medvét 1.1*. = *Bárka*, 1/18. p.

457. MARNO János: *Lássuk a medvét* 2.3. = Bárka, 1/18–19. p.
458. MARNO János: *Lássuk a medvét* 3.3. = Bárka, 1/19. p.
459. MARNO János: *Misztérium*. = Bárka, 1/19–20. p.
460. MARNO János: *Vérárnyékszék*. = Bárka, 1/18. p.
461. MÁTÉ István: *Családi kör*. = Bárka, 1/46. p.
462. MÁTÉ István: *Hídavató*. = Bárka, 1/47–48. p.
463. MÁTÉ István: *Két lépés között, valahol*. = Bárka, 1/46–47. p.
464. MÉCS László: *Magnificat*. = Várad, 3/3. p.
465. MÉHES Károly: *Amerika 1989*. = Székelyföld, 2/12. p.
466. MÉHES Károly: *Apám kardigánja?* = Székelyföld, 2/10. p.
467. MÉHES Károly: *Kánikulai nap*. = Székelyföld, 2/11–12. p.
468. MÉHES Károly: *Mindenszentek napján*. = Irodalmi Jelen, 4/36–37. p.
469. MÉHES Károly: *Óráról órára*. = Irodalmi Jelen, 4/38. p.
470. MÉHES Károly: *Szilveszter*. = Székelyföld, 2/10–11. p.
471. MÉHES Károly: *Tik-tak*. = Irodalmi Jelen, 4/36. p.
472. MELIORISZ Béla: *Hagyni hogy*. = Tiszatáj, 4/12. p.
473. MIHÁLY Csilla, B: *Elég, ha*. = Agria, 1/25. p.
474. MIKLYA Zsolt: *Jelzôttest*. = Magyar Napló, 4/14. p.
475. MIKLYA Zsolt: *Vízemlékezet*. = Magyar Napló, 4/14. p.
476. MOLNÁR Krisztina Rita: *Íróasztal este vagy délután vagy éjszaka*. (vanitas). = Élet és Irodalom, április 11. 17. p.
477. MOLNÁR Zsolt: *Lázodüssze*. = Várad, 2/56. p.
478. MOLNÁR Zsolt: *Tápláléklánra verve*. = Várad, 2/57. p.
479. MOLNÁR Zsolt: *Soft horror*. = Várad, 2/58. p.
480. MOLNOS Lajos: *Helyzetjelentés*. = Helikon, január 10. 3. p.
481. MUSZKA Sándor: *Árvák*. = Bárka, 2/7. p.
482. MUSZKA Sándor: *Belül*. = Bárka, 2/7. p.
483. MUSZKA Sándor: *Gyónás*. = Bárka, 2/6. p.
484. MUSZKA Sándor: *Túl*. = Bárka, 2/7. p.
485. MUSZKA Sándor: *Üzött*. = Bárka, 2/6. p.
486. MUSZKA Sándor: *Vándor*. = Bárka, 2/7. p.
487. MÜLLER Dezső: *Bomlik a világ*. = Várad, 2/48. p.
488. MÜLLER Dezső: *Idegenek lettünk*. = Várad, 2/48–49. p.
489. MÜLLER Dezső: *Kálvin*. = Várad, 2/49. p.
490. MÜLLER Dezső: *Keresztelő János éneke*. = Várad, 2/50. p.
491. MÜLLER Dezső: *Újabbán*. = Várad, 2/49–50. p.
492. NÁDASDY Ádám: *Fújt a szél*. = Élet és Irodalom, március 21. 17. p.
493. NÁDASDY Ádám: *Ha folyton szereted*. = Alföld, 4/40. p.
494. NÁDASDY Ádám: *Hiába befolyásolom*. = Alföld, 4/39–40. p.
495. NÁDASDY Ádám: *Hogy érezze a jég*. = Élet és Irodalom, március 21. 17. p.
496. NÁDASDY Ádám: *Indoklást kérn*. = Élet és Irodalom, március 21. 17. p.
497. NÁDASDY Ádám: *Mindenki szép*. = Élet és Irodalom, március 21. 17. p.
498. NÁDASDY Ádám: *Nem ilhettem némán tovább*. = Jelenkor, 3/220–221. p.
499. NÁDASDY Ádám: *A stabilitás nem elég*. = Jelenkor, 3/219. p.
500. NÁDASDY Ádám: *Te mint műalkotás?* = Jelenkor, 3/220. p.
501. NÁDASDY Ádám: *A tökéletest, ide*. = Alföld, 4/40–41. p.
502. NÁDASDY Ádám: *Visz valaki*. = Élet és Irodalom, március 21. 17. p.
503. NÁDASDY Ádám: *Vonatzaj*. = Jelenkor, 3/219. p.
504. NAGY Dániel: *Vers, amiben nem fogunk szavakat találni a szerelemre*. = Jelenkor, 4/321–322. p.
505. NAGY Zalán: *helikon bestiárium*. (részlet). = Helikon, január 10. 17. p.
506. NAGYPÁL István: *Hipotézis vörös lampionokkal*. = Élet és Irodalom, március 28. 14. p.
507. NAGYPÁL István: *Ködös portré galambokkal*. = Élet és Irodalom, március 28. 14. p.
508. NÉMETH István Péter: *Egy falinaptárra*. = Hitel, 4/19–20. p.
509. NÉMETH István Péter: *Két tóparti metszet*. (szeptember). (október). = Hitel, 4/17–18. p.
510. NÉMETH István Péter: *Pápai metszet*. = Hitel, 4/18–19. p.

511. NÉMETH NYIBA Sándor: *Nyomtalan idő*. = Agria, 1/272. p.
512. NÉMETH Péter: *Cikázó ívfény*. = Agria, 1/48. p.
513. NÉMETH Péter: *hajnali lidércek*. = Agria, 1/48. p.
514. NÉMETH Péter: *Tejútsziget*. = Agria, 1/48. p.
515. NYERGES Gábor Ádám: *En tettem őzet a madármentő inkubátorba*. = Új Forrás, 3/39–41. p.
516. NYILAS Attila: *Sakkvakság*. = Mozgó Világ, 3/64–66. p.
517. NYILAS Attila: *Vadvirág*. = Új Forrás, 4/19–20. p.
518. OCSOVAI Ferenc: *Aphrodité dicsérete*. = Agria, 1/245–252. p.
519. OLÁH András: *[amikor nem]*. = Életünk, 1/125. p.
520. OLÁH András: *bántudat*. = Életünk, 1/122–123. p.
521. OLÁH András: *egy vonalban*. = Helikon, január 25. 10. p.
522. OLÁH András: *félutak*. = Helikon, január 25. 10. p.
523. OLÁH András: *hajnali töprengés*. = Várad, 3/17–18. p.
524. OLÁH András: *hiába kérdezel*. = Életünk, 1/123. p.
525. OLÁH András: *hiányaink*. = Életünk, 1/124. p.
526. OLÁH András: *kármentés voltál*. = Életünk, 1/124. p.
527. OLÁH András: *kifosztva*. = Várad, 3/18. p.
528. OLÁH András: *kisklott idő*. = Életünk, 1/125. p.
529. OLÁH András: *lakhatatlan emlék*. = Helikon, január 25. 10. p.
530. OLÁH András: *melldíhatás*. = Helikon, január 25. 10. p.
531. OLÁH András: *végkiárusítás*. = Helikon, január 25. 10. p.
532. OLÁH András: *múltidőben*. = Várad, 3/17. p.
533. OLÁH András: *ott voltál*. = Életünk, 1/122. p.
534. OLÁH András: *[talán egyszerűbb volna]*. = Életünk, 1/123. p.
535. OLÁH András: *Utószézon*. = Liget, 4/83–84. p.
536. OLÁH András: *válságos idők*. = Várad, 3/19. p.
537. OLÁH András: *végkiárusítás*. = Helikon, január 25. 10. p.
538. ORCSIK Roland: *Diófa-változat*. = Bárka, 1/37–38. p.
539. ORCSIK Roland: *Második*. = Bárka, 1/37. p.
540. OROSZ Margit: *Örökség*. = Agria, 1/237. p.
541. OROSZ Margit: *Petőfihez*. = Agria, 1/236. p.
542. OROSZ Margit: *Szimfónia*. = Agria, 1/236. p.
543. OROSZ Margit: *Tavaszwáró szonett*. = Agria, 1/237. p.
544. PÁNCZÉL Lilla Emőke: *Félelem*. = Irodalmi Jelen, 3/158–159. p.
545. PÁNCZÉL Lilla Emőke: *Hagyom*. = Irodalmi Jelen, 3/157–158. p.
546. PÁNCZÉL Lilla Emőke: *Nem bánám*. = Irodalmi Jelen, 3/157. p.
547. PAPP Attila Zsolt: *Mátraszerenád*. = Bárka, 2/37. p.
548. PAPP Attila Zsolt: *Mestre, századelő*. = Bárka, 2/38. p.
549. PAPP Ildikó, Cs.: *A tökéletlenség csak nevet*. = Agria, 1/271. p.
550. PAPP Ildikó, Cs.: *Veszteségeink*. = Agria, 1/271. p.
551. PAPP-SEBŐK Attila: *Horog*. = Bárka, 2/41. p.
552. PAPP-SEBŐK Attila: *Konfirmáció*. = Bárka, 2/41. p.
553. PAPP-SEBŐK Attila: *Tőkehal*. = Bárka, 2/42. p.
554. PAPP Vera: *Az anyag mindentudó*. = Irodalmi Jelen, 3/43. p.
555. PAPP Vera: *Vérző ujjak (Digitális spp.)*. = Irodalmi Jelen, 3/44–46. p.
556. PARCSAMI Gábor: *Ess eső ess*. = Új Forrás, 3/52. p.
557. PARCSAMI Gábor: *Felettünk*. = Új Forrás, 3/51. p.
558. PARCSAMI Gábor: *A ház*. = Új Forrás, 3/53. p.
559. PATAKI István: *Ellengett*. = Várad, 2/39–40. p.
560. PATAKI István: *lebegj még*. = Várad, 2/40. p.
561. PATAKI István: *mintha több ezer éve*. = Várad, 2/41–42. p.
562. PÁTKAI Tivadar: *Vetkőzős*. = Forrás, 4/8–10. p.
563. PÉNTEK Imre: *Égi bér*. = Életünk, 1/142. p.

564. PÉNTEK Imre: *Életrajzi impressziók.* = *Életünk*, 1/143–144. p.
565. PÉNTEK Imre: *Forradalmi nyaktinó.* = *Életünk*, 1/142–143. p.
566. PÉNTEK Imre: *Mocsoládia.* = *Alföld*, 4/8–9. p.
567. PÉNTEK Imre: *rémes biblia.* = *Alföld*, 4/7–8. p.
568. PINTÉR Lajos: *Eperpálinka.* = *Székelyföld*, 2/49–50. p.
569. PINTÉR Lajos: *Fekete virág.* = *Székelyföld*, 2/47–48. p.
570. PINTÉR Lajos: *Graffiti [Rajz őszi tűzfalon].* *Versek egy régi füzetből.* [Versciklus]. = *Alföld*, 3/6–7. p.
571. PINTÉR Lajos: *Graffiti [Rajzok a télfalára].* *Versek egy régi füzetből.* [Versciklus]. = *Alföld*, 3/7–8. p.
572. PINTÉR Lajos: *Hajnali tó.* = *Székelyföld*, 2/48. p.
573. PINTÉR Lajos: *Őnarckép.* = *Székelyföld*, 2/46–47. p.
574. PINTÉR Lajos: *Szigliget.* = *Székelyföld*, 2/46. p.
575. PINTÉR Lajos: *Virágcsendélet.* = *Székelyföld*, 2/48–49. p.
576. POLLÁGH Péter: *Az eső szerelem.* = *Élet és Irodalom*, április 4. 17. p.
577. POLLÁGH Péter: *Karamellával megfigyelt terület.* (Gyerekkor). = *Élet és Irodalom*, április 4. 17. p.
578. POLLÁGH Péter: *Lelkét üti nyélbe.* = *Alföld*, 4/38–39. p.
579. POÓS Zoltán: *Hajtásról hajtásra.* = *Bárka*, 1/45. p.
580. PÓSA Zoltán: *Barna Márta.* = *Agria*, 1/52. p.
581. PÓSA Zoltán: *Imák Barna Mártának.* = *Agria*, 1/52. p.
582. PÓSA Zoltán: *Márta és Zoltán munkaidőben.* = *Agria*, 1/53. p.
583. PÓSA Zoltán: *Paraniesis.* = *Agria*, 1/53. p.
584. POZSGAI Györgyi: *Állandóság.* = *Agria*, 1/35. p.
585. POZSGAI Györgyi: *Balerina a metrón.* = *Agria*, 1/35–36. p.
586. POZSGAI Györgyi: *Idill és sejtelem.* = *Agria*, 1/35. p.
587. POZSGAI Györgyi: *Szeretnék...* = *Agria*, 1/36. p.
588. POZSGAI Györgyi: *Tekintetem tükre.* = *Agria*, 1/36. p.
589. RAKOVSKY Zsuzsa: *Őszi szonettek.* = *Jelenkor*, 4/313–314. p.
590. RÓNAI Balázs Zoltán: *Az életörömről.* = *Magyar Napló*, 3/20. p.
591. RÖHRIG Géza: *Semmike kilenc.* = *Élet és Irodalom*, április 11. 17. p.
592. RÖHRIG Géza: *semmike kilép az örökbe-fogadásból.* = *Jelenkor*, 3/223–224. p.
593. RÖHRIG Géza: *semmike megszökik.* = *Alföld*, 4/6. p.
594. RÖHRIG Géza: *Semmike tizenegy.* = *Élet és Irodalom*, április 11. 17. p.
595. RÖHRIG Géza: *semmike válik.* = *Jelenkor*, 3/224–225. p.
596. RÖHRIG Géza: *semmikének látogatója érkezik.* = *Alföld*, 4/7. p.
597. SÁNDOR József: *Lenne egy kéréssem, Uram!* = *Agria*, 1/241. p.
598. SCHEIN Gábor: *Szent Bertalan hajnala.* = *Jelenkor*, 3/217–218. p.
599. SCHEIN Gábor: *Tépett szemek.* = *Jelenkor*, 3/218. p.
600. SERFŐZŐ Simon: *Mint a régiek.* = *Magyar Napló*, 3/47. p.
601. SIMEK Valéria: *Egy asszony.* = *Agria*, 1/253. p.
602. SIMEK Valéria: *Féltő tekintettel.* = *Új Forrás*, 4/25. p.
603. SIMEK Valéria: *Időtlen napsütés.* = *Agria*, 1/254. p.
604. SIMEK Valéria: *Különbségek.* = *Agria*, 1/253. p.
605. SIMEK Valéria: *Menni kell.* = *Agria*, 1/253. p.
606. SIMEK Valéria: *Szülőföld.* = *Új Forrás*, 4/24. p.
607. SIMON Adri: *Bruttó nemzeti boldogságindex.* = *Tiszatáj*, 3/15–17. p.
608. SIMON Bettina: *Mindkettőt nem akarom.* = *Jelenkor*, 3/256. p.
609. SIMON Bettina: *Versek néhány napig.* = *Jelenkor*, 3/256–257. p.
610. SIPOS Anna: *Abszencia.* = *Agria*, 1/47. p.
611. SIPOS Anna: *Fanyalgó tél.* = *Agria*, 1/46. p.
612. SIPOS Anna: *Leláncolt titánjaim.* = *Agria*, 1/46. p.
613. SOMBART Dávid: *Fa, fák, vázlat.* = *Tiszatáj*, 3/30. p.
614. STUMMER Attila: *Jugoszláv falu.* = *Élet és Irodalom*, április 30. 17. p.
615. STUMMER Attila: *Kapucni.* = *Élet és Irodalom*, április 30. 17. p.

616. STUMMER Attila: *Tengerparti jazz*. = Élet és Irodalom, április 30. 17. p.
617. SÜLI István: *Árnyak játéka*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/87. p.
618. SÜLI István: *Életút*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/86. p.
619. SÜLI István: *A félelemről*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/87. p.
620. SÜLI István: *Hérakleitosz*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/86. p.
621. SÜLI István: *Az örök béke rövid tervezete*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/85. p.
622. SÜLI István: *Utcán*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/86. p.
623. SÜLI István: *A vadász esete a vizslakölyökkel*. Képek családi albumokból. [Versciklus]. = Új Forrás, 4/85. p.
624. SZABADOS Attila: *Fekete hal*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
625. SZABADOS Attila: *Forró kövön*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
626. SZABADOS Attila: *Húgommal az Operában*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
627. SZABADOS Attila: *Jó, hogy itt vagy*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
628. SZABADOS Attila: *Jött a szívsebész*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
629. SZABADOS Attila: *(Miattunk)*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
630. SZABÓ Gyula: *Két szempillán*. = Helikon, január 10. 22. p.
631. SZABOLCSI Viktória: *Inspectio externa*. = Élet és Irodalom, március 7. 17. p.
632. SZABOLCSI Viktória: *Labirintus*. = Élet és Irodalom, március 7. 17. p.
633. SZABOLCSI Viktória: *Levél egy hawaii-szigeteki madárrezervátumba*. = Élet és Irodalom, március 7. 17. p.
634. SZÁNTAI János: *A helikoni kertek*. = Helikon, január 10. 15. p.
635. SZAUER Ágoston: *Kozmológia*. = Bárka, 1/25. p.
636. SZAUER Ágoston: *Lence*. = Bárka, 1/26. p.
637. SZAUER Ágoston: *Példázat*. = Bárka, 1/25. p.
638. SZAUER Ágoston: *Porcelán*. = Bárka, 1/26. p.
639. SZAUER Ágoston: *Séta*. = Bárka, 1/26. p.
640. SZAUER Ágoston: *Teremtés*. = Bárka, 1/25. p.
641. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Másod*. = Tiszatáj, 4/28. p.
642. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Megemelkedés*. = Magyar Napló, 4/54. p.
643. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Születő*. = Magyar Napló, 4/54. p.
644. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Fennen*. = Irodalmi Jelen, 4/35. p.
645. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Őshaza*. = Irodalmi Jelen, 4/33. p.
646. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Születő*. = Irodalmi Jelen, 4/34. p.
647. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Való*. = Irodalmi Jelen, 4/32–33. p.
648. SZELES Judit: *A cigaretta*. Magaságyás. = Élet és Irodalom, április 17. 14. p.
649. SZELES Judit: *Fullerő*. Magaságyás. = Élet és Irodalom, április 17. 14. p.
650. SZELES Judit: *A krimiőr*. Magaságyás. = Élet és Irodalom, április 17. 14. p.
651. SZÉLYES-PÁL Dániel: *Mama*. = Bárka, 2/48–49. p.
652. SZÉLYES-PÁL Dániel: *A züllöttség fátyla*. = Bárka, 2/48. p.
653. SZENTE B. Levente: *Futóbolondok elmélete*. = Várad, 3/28. p.
654. SZENTE B. Levente: *Papírházak éneke*. = Várad, 3/29. p.
655. SZENTE B. Levente: *Semmilyen évszak, mai naplójegyzék*. = Várad, 3/27. p.
656. SZÍKI Károly: *Útlevelem, sorsom*. = Agria, 1/238–240. p.
657. SZONDY-ADORJÁN György: *Bábel völgye*. = Helikon, január 10. 6. p.
658. SZONDY-ADORJÁN György: *A forgás tengelyén*. = Helikon, január 10. 6. p.
659. SZONDY-ADORJÁN György: *A visszazézés sószipzára*. = Helikon, január 10. 6. p.
660. SZÜCS Bertalan: *[Ami bent ér el téged]*. = Agria, 1/261. p.
661. SZÜCS Bertalan: *[Érdekével vágott egybe]*. = Agria, 1/261. p.
662. SZÜCS Bertalan: *[Ezt a száját súlyba raktam]*. = Agria, 1/261. p.
663. SZÜCS Bertalan: *[Közlekedési]*. = Agria, 1/262. p.
664. SZÜCS Bertalan: *[Mi húzódnak meg]*. = Agria, 1/262. p.
665. SZÜCS Bertalan: *[Nem kering már]*. = Agria, 1/262. p.

666. SZÜCS Bertalan: *[Nincs igazsa]*. = Agria, 1/261. p.
667. SZÜCS Bertalan: *[Nincsenek itt]*. = Agria, 1/261. p.
668. SZÜCS Bertalan: *[Rezignációm már]*. = Agria, 1/262. p.
669. SZÜCS Bertalan: *[Sors, most kérlek]*. = Agria, 1/261. p.
670. TÁBOR Ádám: *Imperfect days*. = Jelenkor, 3/221–222. p.
671. TÁBOR Ádám: *Thanks*. = Jelenkor, 3/222. p.
672. TÁBOR Ádám: *A végső véső tekintete*. = Jelenkor, 3/221. p.
673. TAIZS Gergő: *Ponttá tágulnak mind*. = Liget, 4/70–71. p.
674. TAKÁCS Nándor: *Ketten a csónakban*. = Új Forrás, 4/16–18. p.
675. TANDORI Dezső: *Győre Balázsnak*. = Múlt és Jövő, 1/18. p.
676. TANDORI Dezső: *Komikulum víté*. = Múlt és Jövő, 1/18. p.
677. TANDORI Dezső: *„Kölmi”*. = Múlt és Jövő, 1/12. p.
678. TANDORI Dezső: *„Rizspor”*. = Múlt és Jövő, 1/12. p.
679. TANDORI Dezső: *„Szalmiák”*. = Múlt és Jövő, 1/13. p.
680. TATÁR Sándor: *Lassan a testcsel!* = Mozgó Világ, 4/59. p.
681. TATÁR Sándor: *Lúzervigasz. Átlátszó* = Mozgó Világ, 4/60. p.
682. TATÁR Sándor: *Megbocsátás*. = Mozgó Világ, 4/61. p.
683. TERÉK Anna: *Fújták a fiúk a füstöt*. = Élet és Irodalom, március 28. 17. p.
684. TERÉK Anna: *Szabadka*. = Magyar Napló, 4/35–37. p.
685. TOMPA Gábor: *Évforduló*. = Bárka, 2/29. p.
686. TOMPA Gábor: *In aeternum dei*. = Bárka, 2/29–30. p.
687. TOMPA Gábor: *Macabre Flandriából*. = Bárka, 2/30. p.
688. TORNAI Xénia: *Jézus, az ember*. Gondolatok a kereszt tövében. = Agria, 1/18. p.
689. TORNAI Xénia: *Kosztolányi*. = Agria, 1/19–20. p.
690. TORNAI Xénia: *Levél a mennybe*. = Agria, 1/21. p.
691. TÓTH Krisztina: *Matrjoska*. = Bárka, 2/9. p.
692. TÖRŐ István: *Ahogy én is, ahogy te is*. = Agria, 1/33–34. p.
693. TÖRŐ István: *Bevásárlás*. = Agria, 1/33. p.
694. TÖRŐ István: *Lázban*. = Agria, 1/33. p.
695. TÖRŐ István: *A lilafüredi libegőn*. = Agria, 1/32–33. p.
696. TÖRŐ István: *Megvár-e még?* = Agria, 1/32. p.
697. TÖRŐ István: *Metamorfózis*. = Agria, 1/32. p.
698. TÖRŐ István: *Orpheusz szíve*. = Agria, 1/34. p.
699. TÖRŐ István: *Örködi álmom*. = Agria, 1/34. p.
700. TÖRÖK Nándor: *Héphaisztosz*. = Agria, 1/38. p.
701. TÖRÖK Nándor: *A hetedik vigasza*. = Agria, 1/37–38. p.
702. TÖRÖK Nándor: *Idelent*. = Agria, 1/39. p.
703. TÖRÖK Nándor: *A mandulafa*. = Agria, 1/38. p.
704. TURCZI István: *Az álmod halála*. = Életünk, 1/96–97. p.
705. TURCZI István: *Áramszünet*. = Magyar Napló, 3/30. p.
706. TURCZI István: *A hordó*. = Életünk, 1/95. p.
707. TURCZI István: *Korpusz*. = Alföld, 4/36–38. p.
708. TURCZI István: *Történelemszünet*. = Hitel, 3/46. p.
709. TÚRI Zsuzsa, A.: *A neved*. = Agria, 1/30–31. p.
710. TÚRI Zsuzsa, A.: *(Parksírató)*. = Agria, 1/29. p.
711. UISER Tamara: *Férfi a kertben*. = Irodalmi Jelen, 3/33. p.
712. UISER Tamara: *Az ördög cigarettája*. = Irodalmi Jelen, 3/32–33. p.
713. UISER Tamara: *Roppanás*. = Irodalmi Jelen, 3/31–32. p.
714. UISER Tamara: *Tetem a málnavészben*. = Irodalmi Jelen, 3/31. p.
715. UISER Tamara: *Doromboló*. = Helikon, február 10. 13. p.
716. UISER Tamara: *Erdőanyák*. = Helikon, február 10. 13. p.
717. UISER Tamara: *Insomnia*. = Helikon, február 10. 13. p.
718. UISER Tamara: *Szent Iván-éj*. = Helikon, február 10. 13. p.

719. UÍSER Tamara: *A tündérkirály*. = Helikon, február 10. 13. p.
720. ÚJLAKI-NAGY Júlia: *Lefolyó*. = Forrás, 4/3–5. p.
721. UNGÁR Péter: *Iktioszaurusz*. = Kortárs, 3/60. p.
722. UNGÁR Péter: *Nincs*. = Kortárs, 3/61. p.
723. VÁRDY Endre: *Kötéltánc*. = Agria, 1/277. p.
724. VÁRDY Endre: *Szemernyi lét fürdőssel*. = Agria, 1/277. p.
725. VÁRDY Endre: *Szívhangok*. = Agria, 1/278. p.
726. VÁRDY Endre: *Út a mennyországba*. = Agria, 1/278–279. p.
727. VÁRI Fábán László: *Advent*. = Bárka, 1/6. p.
728. VASI Ferenc Zoltán: *Létközbeni öntudat/lan*. = Agria, 1/259. p.
729. VASI Ferenc Zoltán: *Manó nézi és azt látja/:* = Agria, 1/259. p.
730. VERMESSER Levente: *Asszonykórus*. = Székelyföld, 2/8–9. p.
731. VERMESSER Levente: *Athéné Ródoszon*. = Székelyföld, 2/7. p.
732. VERMESSER Levente: *Balczó András, öt-tusa München, 1972*. = Helikon, február 25. 7. p.
733. VERMESSER Levente: *Sorrend*. = Székelyföld, 2/8. p.
734. VESZELY Ferenc: *A Második Hadsereg emlékezve*. = Agria, 1/233–234. p.
735. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki hallott a régi lovakról*. = Bárka, 1/49–50. p.
736. VESZPRÉMI Szilveszter: *Aki látta az anyját a tűznél*. = Bárka, 1/50. p.
737. VESZPRÉMI Szilveszter: *Akinek az anyja fénybe öltöztetné a világot*. = Bárka, 1/49. p.
738. VINCZE Orsolya: *Az erdő méhében*. = Helikon, január 25. 14. p.
739. VINCZE Orsolya: *Fehér mágia*. = Helikon, január 25. 14. p.
740. VINCZE Orsolya: *Jelképek, amikre az Álmoskönyv nem adott választ*. = Helikon, január 25. 14. p.
741. VINCZE Orsolya: *Napgyermek*. = Helikon, február 10. 14. p.
742. VIOLA Szandra: *A naplopó*. = Irodalmi Jelen, 3/12–13. p.
743. VITÉZ Ferenc: *Ahogy*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
744. VITÉZ Ferenc: *Csillag-úton*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
745. VITÉZ Ferenc: *Évszakok*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
746. VITÉZ Ferenc: *Gyönyörű*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
747. VITÉZ Ferenc: *Hópehely*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
748. VITÉZ Ferenc: *Illúzió*. = Agria, 1/136. p.
749. VITÉZ Ferenc: *Kismarosi summák*. = Agria, 1/132. p.
750. VITÉZ Ferenc: *Könyvtár*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
751. VITÉZ Ferenc: *Már*. = Agria, 1/133. p.
752. VITÉZ Ferenc: *Most*. = Agria, 1/132. p.
753. VITÉZ Ferenc: *Öröm*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
754. VITÉZ Ferenc: *Rend és remény*. = Agria, 1/136. p.
755. VITÉZ Ferenc: *Szintaxisok, avagy „a kővek filozófiája”*. = Agria, 1/133. p.
756. VITÉZ Ferenc: *Tenyér*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
757. VITÉZ Ferenc: *Tölgyfa*. Japán versek. = Agria, 1/135. p.
758. VITÉZ Ferenc: *Viszonylagosság*. Kavics Fény. = Agria, 1/134. p.
759. VÖRÖS István: *Az ablak*. = Kortárs, 3/47. p.
760. VÖRÖS István: *Amikor birtokba vett a birodalom*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 4/89–91. p.
761. VÖRÖS István: *Arányállítás*. = Liget, 3/4–6. p.
762. VÖRÖS István: *Átutalás a túlvilágra*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 3/54–55. p.
763. VÖRÖS István: *Békák*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 3/58–59. p.
764. VÖRÖS István: *Eltánó érzések*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 3/59–60. p.
765. VÖRÖS István: *Értelenkeresés*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 4/88–89. p.
766. VÖRÖS István: *Fel*. Észre nem vételek. [Versciklus]. = Jelenkor, 4/320–321. p.
767. VÖRÖS István: *A Hermész-kór gyógyítása*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 4/91–92. p.
768. VÖRÖS István: *Az ismeretlen tanár szobra*. Az egyetemsziget [Versciklus]. = Liget, 3/63. p.
769. VÖRÖS István: *Kavicsok és kővek*. Észre nem vételek. [Versciklus]. = Jelenkor, 4/319. p.

770. VÖRÖS István: *A közép*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 4/94–96. p.
771. VÖRÖS István: *Még az aranykorban is*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 4/85–87. p.
772. VÖRÖS István: *Miből-gondolja-hogy*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 4/93–94. p.
773. VÖRÖS István: *Óda a butasághoz*. = Vigilia, 3/246. p.
774. VÖRÖS István: *Oroszlánkussolás*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 4/96–97. p.
775. VÖRÖS István: *Örök ádvent*. A boszorkányságért éltelt két óriásuskár balladája. = Kortárs, 3/49–50. p.
776. VÖRÖS István: *A ránk leselkedő veszedelem*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 4/87–88. p.
777. VÖRÖS István: *Rémálomhős*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 3/53–54. p.
778. VÖRÖS István: *Tanításról*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 3/62. p.
779. VÖRÖS István: *Teknősök*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 3/60–61. p.
780. VÖRÖS István: *A torony*. = Kortárs, 3/47–48. p.
781. VÖRÖS István: *A víz útja*. Az egyetemsziget [Vercsiklus]. = Liget, 3/56–58. p.
782. VÖRÖS István: *Wittgenstein olvasása előtt*. Észre nem vételek. [Vercsiklus]. = Jelenkor, 4/319. p.
783. WESSETZKY Dániel: *Dupla szonett a majd-ról*. = Agria, 1/42. p.
784. WESSETZKY Dániel: *Készülődő*. = Agria, 1/41. p.
785. WESSETZKY Dániel: *Napforduló*. = Agria, 1/41. p.
786. WESSETZKY Dániel: *Örömmünnep*. = Agria, 1/42. p.
787. WESSETZKY Dániel: *A szombati munkanap elégiája*. = Agria, 1/41. p.
788. WILHELM Ottó: *Identitásunk*. = Agria, 1/235. p.
789. WILHELM Ottó: *Rózsafűzér a DNS*. = Agria, 1/235. p.
790. WIRTH Imre: *Mert nem tudom*. = Helikon, január 10. 10. p.
791. ZALÁN Tibor: *Tengeri szél*. = Új Forrás, 4/14. p.
792. ZALÁN Tibor: *Zongora*. = Új Forrás, 4/15. p.

793. ZÁVADA Péter: *Embergép*. [Vercsiklus]. = Alföld, 3/3–6. p.
794. ZILAHÍ Anna: *Gondviselés*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
795. ZSILLE Gábor: *A lánglelkű*. = Irodalmi Jelen, 3/17–18. p.
796. ZSILLE Gábor: *Sáv*. = Magyar Napló, 3/19. p.
797. ZSILLE Gábor: *Seb*. = Magyar Napló, 3/19. p.
798. ZSIRAI László: *Gárdonyi küldetése*. = Agria, 1/22. p.
799. ZSIRAI László: *Ott, ahol élek*. = Agria, 1/24. p.
800. ZSIRAI László: *Portré*. = Agria, 1/22. p.
801. ZSIRAI László: *Rímkényszerek*. = Agria, 1/23. p.
802. ZSIRAI László: *Tolmács*. = Agria, 1/22. p.
803. ZSIRAI László: *Töredék*. = Agria, 1/22. p.

Rövidprózák

804. ACSAI Roland: *Kastélyból kastélyba*. = Élet és Irodalom, április 4. 15. p.
805. AKNAY Péter: *Az utolsó komp*. = Élet és Irodalom, március 28. 15. p.
806. ANTAL Balázs: *Családi ügyek*. = Új Forrás, 3/25–38. p.
807. BAKACSI Ernő: *Vadásztárs*. = Agria, 1/206–208. p.
808. BALÁSSY Fanni: *Nincsen többé*. = Élet és Irodalom, április 4. 16. p.
809. BALATONI László: *Lábmomok*. = Helikon, február 25. 12. p.
810. BÁLITY Csaba: *A hely, ahol élünk*. = Jelenkor, 3/249–253. p.
811. BÁLITY Csaba: *Intelligencia*. = Élet és Irodalom, április 17. 16. p.
812. BARNÁS Ferenc: *Siunung*. = Élet és Irodalom, április 25. 15. p.
813. BARTÓK Imre: *Damién*. = Élet és Irodalom, április 4. 15. p.
814. BARTUSZ-DOBOSI László: *A vén gazember*. = Somogy, 1/88–93. p.
815. BECSY András: *Az idegen*. = Bárka, 1/40–42. p.
816. BECSY András: *Karácsony*. = Bárka, 1/39. p.
817. BECSY András: *Magány*. = Bárka, 1/42–43. p.
818. BECSY András: *A vendég*. = Bárka, 1/43. p.

819. BELÉNYESI Pál: *Milliók között a tizenegyetlenegy.* = Irodalmi Jelen, 3/25–30. p.
820. BENE Zoltán: *Tréfák.* = Liget, 4/4–10. p.
821. BENEDEK Szabolcs: *12:34.* = Élet és Irodalom, április 17. 15. p.
822. BERTA Ádám: *Balról egy vörös salakdomb.* = Élet és Irodalom, március 28. 15. p.
823. BERTA Ádám: *Ez lesz az ideális?* = Jelenkor, 4/339–343. p.
824. BODONCZI Emese: *Kossuth téri napnyugta.* = Irodalmi Jelen, 4/173–176. p.
825. BURNS Katalin: *Galambirtás.* = Magyar Napló, 3/15–17. p.
826. CZILLI Aranka: *Öltések.* = Várad, 3/14–15. p.
827. CZILLI Aranka: *Szőlőinda.* = Várad, 3/13. p.
828. CSENDER Levente: *Háromszáz nap.* = Helikon, február 25. 8–10. p.
829. CSERNA-SZABÓ András: *A „Törpe” meséje.* = Alföld, 4/10–16. p.
830. [DARVASI László] Szív Ernő: *Bányászváros.* = Élet és Irodalom, március 28. 14. p.
831. DARVASI László: *És kijavította a helyesírási hibákat.* Kisbeszélgetés Esterházy Péterrel. [Fiktív interjú]. = Élet és Irodalom, április 11. 15. p.
832. [DARVASI László] Szív Ernő: *Gyere viszsza.* = Élet és Irodalom, április 25. 14. p.
833. DERZSY-BEN Ond: *Megtalállak.hu.* = Várad, 2/36–38. p.
834. DOMONKOS László: *Kocsmázás.* = Várad, 3/4–8. p.
835. DOROZSMAI-SZABÓ Eszter: *Fel a csúcsra.* = Tiszatáj, 3/13–14. p.
836. DOROZSMAI-SZABÓ Eszter: *A kabin.* = Tiszatáj, 3/12–13. p.
837. DRAGOMÁN György: *Esti 75.* = Élet és Irodalom, április 11. 15. p.
838. EGRESSY Zoltán: *Ezüst királyné.* = Élet és Irodalom, március 14. 15. p.
839. EGRESSY Zoltán: *Trambulin.* = Mozgó Világ, 3/67–73. p.
840. FRÁTER Zsuzsanna: *Rontás.* = Irodalmi Jelen, 3/6–11. p.
841. GÁSPÁR Ferenc: *A háború arca.* = Irodalmi Jelen, 3/58–61. p.
842. GÁSPÁR Ferenc: *Találkozás.* = Irodalmi Jelen, 3/62–71. p.
843. GAZDAG Ági: *Imagináció.* = Élet és Irodalom, március 7. 16. p.
844. GERZSENYI Gabriella: *Csak a cinkék jönnek vissza.* = Hítel, 3/71–72. p.
845. GURUBI Ágnes: *Hogyan (ne) írjunk a hét-köznapokról.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
846. GURUBI Ágnes: *Hogyan (ne) írjunk az első szerelemről.* = Élet és Irodalom, április 11. 14. p.
847. HAÁSZ János: *A karkötő.* = Élet és Irodalom, április 30. 15. p.
848. HAÁSZ János: *Kráterek.* = Liget, 3/27–31. p.
849. HARAMZA Kristóf: *Szökés pirkadatkor.* = Hítel, 3/47–50. p.
850. HARMATH-GYETVAI Enikő: *Idegenek.* = Irodalmi Jelen, 3/19–21. p.
851. HÁSZ Róbert: *Pierre de Blois lovag utolsó kalandja.* = Kortárs, 4/77–87. p.
852. HEGEDŰS Imre János: *Sanyika, a dauphin.* = Hítel, 3/60–66. p.
853. HEGEDŰS Imre János: *Szerbors és szegfűszeg.* = Irodalmi Jelen, 4/20–26. p.
854. HORNYÁK Tibor: *Futottak még.* = Székelyföld, 2/13–15. p.
855. HORNYÁK Tibor: *Golf.* = Tiszatáj, 3/8–9. p.
856. HORNYÁK Tibor: *A kaporszakállú.* = Székelyföld, 2/16–21. p.
857. HORNYÁK Tibor: *Mózeskosár.* = Tiszatáj, 3/10–11. p.
858. HORNYÁK Tibor: *Túloldal.* = Székelyföld, 2/122–23. p.
859. HORNYÁK Tibor: *Utazás Karthágóba.* = Székelyföld, 2/23–24. p.
860. HORVÁTH Dániel: *Három perc.* = Élet és Irodalom, április 4. 16. p.
861. HORVÁTH (EÖ) Tamás: *A történelem előkertje.* = Magyar Napló, 3/21–24. p.
862. HORVÁTH Ildikó: *Csak rá kell keresni.* = Székelyföld, 2/37–38. p.
863. HORVÁTH Ildikó: *Donorlesben.* = Székelyföld, 2/44–45. p.
864. HORVÁTH Ildikó: *Függőlegesen.* = Székelyföld, 2/42–43. p.
865. HORVÁTH Ildikó: *Látogatás.* = Székelyföld, 2/39–40. p.
866. HORVÁTH Ildikó: *Úgy húzzad el...* = Székelyföld, 2/40–42. p.
867. INCZÉDY Tamás: *Organizált káosz megbontására tett ígéret.* = Liget, 4/11–16. p.
868. JÁMBOR Ildikó: *Egri történet.* = Agraria, 1/209–210. p.

869. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Az eseményhori-
zont elhagyása.* = Bárka, 2/10–17. p.
870. JENEI László: *Itt állok.* = Alföld, 4/20–
23. p.
871. JUHÁSZ Tamás: *A harag napja.* = Helikon,
február 10. 16. p.
872. JUHÁSZ Tamás: *A maszk.* = Helikon, febr-
ruár 10. 14–15. p.
873. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Szöke kislány portré-
ja, kezében nyúllal.* = Várad, 2/26–30. p.
874. KARAMÁN Hunor: *A hűtőben tartjuk
a vaját, hogy könnyebb legyen harapni.* =
Helikon, február 25. 14. p.
875. KARAMÁN Hunor: *(manos).* = Új Forrás,
4/72–73. p.
876. KASZÁS István: *Krasznaja Moszkva.* =
Agria, 1/211–213. p.
877. KÉPÍRÓ Gyula: *Az ablak.* = Várad, 2/5–
20. p.
878. KERÉNYI Tamás: *A szív ég el utoljára.* =
Élet és Irodalom, április 25. 16. p.
879. KESZEG Tibor: *Halszagú jelentés.* = Szé-
kelyföld, 2/34–36. p.
880. KESZEG Tibor: *A zöld gyík.* = Székelyföld,
2/25–33. p.
881. KIRÁLY Eszter: *Neon.* = Helikon, január
25. 15. p.
882. KIRÁLY Eszter: *Szép és könnyű.* = Helikon,
január 25. 16. p.
883. KIRÁLY Eszter: *Tehenek.* = Helikon, ja-
nuár 25. 15. p.
884. KIRÁLY Farkas: *A két szellem.* = Irodalmi
Jelen, 4/4–6. p.
885. KISS Péter Attila: *Homokvihar.* = Élet és
Irodalom, március 21. 16. p.
886. KOSZTOLÁNCZY Tibor: *Hungarian blues.*
= Új Forrás, 4/61–62. p.
887. KOSZTOLÁNCZY Tibor: *Szentimentális
„vákenroll”.* = Új Forrás, 3/42–45. p.
888. KOVÁCS Dominik – KOVÁCS Viktor: *Hi-
deg falak.* = Bárka, 1/27–30. p.
889. KOVÁCS Melinda, M.: *Nagyanyám figyel.*
= Élet és Irodalom, március 7. 16. p.
890. KOVÁCS-SZÉLES Andrea: *Anyára várva.*
= Várad, 2/52–54. p.
891. KOZMA Klaudia: *A cellulx vége.* = Élet és
Irodalom, március 28. 16. p.
892. KULIN Borbála: *Köpd ki, Apa!* = Irodalmi
Jelen, 4/10–13. p.
893. KÜRTI László: *Nyurgaponty.* = Magyar
Napló, 4/52–53. p.
894. LAKATOS-FLEISZ Katalin: *Lebegés.* = Szé-
kelyföld, 2/58–69. p.
895. LÁNG Zsolt: *Igyunk zenét.* Egy borkóstoló
naplójából. = Helikon, február 10. 6–7. p.
896. LITAUSZKI Gábor: *Rozsomák a havon.* =
Élet és Irodalom, március 21. 15. p.
897. LOVÁSZ Krisztina: *Tartós ápolás.* = Élet
és Irodalom, március 28. 16. p.
898. LÓRINCZ György: *A pofon.* = Várad, 2/
43–46. p.
899. MAGYAR Csaba: *Hazatérő turistáknak.* =
Élet és Irodalom, március 7. 15. p.
900. MAGYARY Ágnes: *Kertek, hidak, betegsé-
gek.* = Élet és Irodalom, március 21. 15. p.
901. MARKÓ Béla: *Az oroszfalvi út.* = Élet és
Irodalom, április 17. 15. p.
902. MÁSRÉTI KATÓ Zoltán: *A költő.* = Iro-
dalmi Jelen, 4/16–17. p.
903. MÁTÉ László: *Gyermekkori karácsonyok.*
= Agria, 1/200–205. p.
904. MEGYERI Ágnes: *Nyina az erkélyen.* =
Élet és Irodalom, április 25. 16. p.
905. MERKÓSZKI Csilla: *Ottthon.* = Liget, 4/
77–80. p.
906. MOLNÁR Erzsébet: *Bypass.* = Élet és Iro-
dalom, március 21. 8. p.
907. MOLNÁR Erzsébet: *Húsvéti történet.* =
Élet és Irodalom, április 25. 2. p.
908. MOLNÁR Erzsébet: *Az ígéret földje.* = Élet
és Irodalom, március 28. 10. p.
909. MOLNÁR Erzsébet: *Mezitláb a bardóban.*
= Élet és Irodalom, április 30. 8. p.
910. MOLNÁR Erzsébet: *Örök darab.* = Élet és
Irodalom, április 11. 10. p.
911. MOLNÁR Erzsébet: *Parázs a havon.* = Élet
és Irodalom, március 7. 8. p.
912. MOLNÁR Erzsébet: *Tiszta Dubaj.* = Élet
és Irodalom, április 4. 8. p.
913. MOLNÁR Erzsébet: *Tizenhat bidé.* = Élet
és Irodalom, április 17. 8. p.
914. MOLNÁR Erzsébet: *Valami kés.* = Élet és
Irodalom, március 14. 8. p.
915. MURÁNYI Zita: *Megfejtés.* = Új Forrás,
4/74–75. p.
916. NAGY-KOPPÁNY Zsolt: *A masszázsszék.*
= Bárka, 43–46. p.
917. NAGY Zopán: *Átjárások / Könyv-nyitoga-
tások, no. II.* = Irodalmi Jelen, 3/47–49. p.
918. NAGY Zopán: *Átjárások / Könyv-nyitoga-
tások, no. III.* = Irodalmi Jelen, 4/39–
41. p.

919. OCSENÁS Péter Bence: *Margó büfé.* = Tiszatáj, 4/24–27. p.
920. PÁL Júlia: *Egy időutazás Petőfivel.* = Agria, 1/187–189. p.
921. PÁL Sándor Attila: *A váratlan fómű.* = Élet és Irodalom, április 11. 16. p.
922. PALOTAI Péter: *Gödörben.* = Székelyföld, 2/76–79. p.
923. PALOTAI Péter: *A váltó.* = Székelyföld, 2/80–82. p.
924. PATAK Márta: *Gyermekvédelemben.* = Tiszatáj, 4/17–21. p.
925. PATAK Márta: *Monostori út 15. Kolozsvár szovjet megszállásának hátterében.* = Helikon, január 25. 9–10. p.
926. PETRUSÁK János: *Az így szolgáltató szolgáltató.* (csak az vegye komolyan, akit érint). = Agria, 1/195–199. p.
927. POLGÁR Vera: *Gravitáció.* = Élet és Irodalom, április 30. 16. p.
928. SÁRFI N. Adrienn: *Soha vissza.* = Irodalmi Jelen, 3/34–42. p.
929. SÁRFI N. Adrienn: *Szabadok.* = Magyar Napló, 3/6–11. p.
930. SÁRI László: *Menedék.* = Új Forrás, 3/48–50. p.
931. SOMFAI Anna: *Holle anyó unokái.* = Bárka, 1/54–55. p.
932. SÓTONYI Sándor: *Vadászgöreány.* = Helikon, február 25. 16. p.
933. SZABÓ András, Gy.: *Sűrű homály.* = Hitel, 4/42–46. p.
934. SZABÓ K. Attila: *A nagymamám akartam lenni.* = Helikon, január 10. 14–15. p.
935. SZABÓ Máté Mihály: *Kovács Pál kérdez.* = Új Forrás, 4/56–60. p.
936. SZAKÁCS István Péter: *Az örökség.* = Bárka, 2/12–20. p.
937. SZALAY Zoltán: *Az öcömböc.* = Jelenkor, 3/234–242. p.
938. SZÁRAZ Miklós György: *A másik történet.* = Helikon, január 10. 8–9. p.
939. SZENTGYÖRGYI László: *Egy csésze kávé!* = Agria, 1/194. p.
940. SZENTGYÖRGYI László: *Internetklinika.* = Várad, 3/31–35. p.
941. SZENTGYÖRGYI László: *Az ikrek.* = Agria, 1/193–194. p.
942. SZENTGYÖRGYI László: *Lejmovics.* = Agria, 1/192–193. p.
943. SZENTGYÖRGYI László: *Szelmalomharc.* = Agria, 1/191–192. p.
944. SZENTGYÖRGYI László: *Sztori.* = Agria, 1/190–191. p.
945. SZIJJ Ferenc: *Fakelman.* A palackok. = Alföld, 3/9–17. p.
946. SZIL Ágnes: *Csak hogy legyen itt valami.* = Élet és Irodalom, április 30. 14. p.
947. SZIL Ágnes: *Hetedik emberek.* = Élet és Irodalom, április 4. 14. p.
948. SZIL Ágnes: *Piaci rés.* = Élet és Irodalom, március 7. 14. p.
949. SZILÁGYI István: *Karácsony Ményőben.* = Helikon, január 10. 2. p.
950. SZILVESZTER Andrea: *Segítség, ufó vagyok?!* = Székelyföld, 2/70–75. p.
951. SZIRMAI Panni: *Articsókaszív.* = Alföld, 3/21–23. p.
952. SZŐCS Margit: *Teodóra.* = Bárka, 2/55–57. p.
953. SZŐCS Balázs Péter: *Lebegés.* = Élet és Irodalom, március 14. 15. p.
954. TOLDI József: *Bőjti szelek idején.* = Magyar Napló, 4/25–27. p.
955. TÓTH Gábor Ákos: *Elmenőben vissza.* = Élet és Irodalom, március 14. 16. p.
956. TÓTH Vivien: *Oma.* = Élet és Irodalom, április 30. 16. p.
957. VÁAMOS Miklós: *Fölfelé tekint.* = Élet és Irodalom, április 11. 16. p.
958. VÁNYAI FEHÉR József: *Cukorfalatkáim.* Kaktuszvirág. Tini néni és doktor Csomorkányi. Rendíthetetlen játékaim. Sugar baby love. = Tiszatáj, 3/22–28. p.
959. VARGA Barnabás: *Éltre kelő sorok.* = Irodalmi Jelen, 3/14–16. p.
960. VÁRKONYI Sára: *Parkoló.* = Alföld, 4/33–35. p.
961. VINCZE Ferenc: *Ady-kép.* = Helikon, január 25. 7–8. p.
962. VITÉZ Ferenc: *Ércszív.* Abszurd mesék a boldogságról. = Agria, 1/139–140. p.
963. VITÉZ Ferenc: *Hegyek.* Abszurd mesék a boldogságról. = Agria, 1/139. p.
964. VITÉZ Ferenc: *Könyvügyönök.* Abszurd mesék a boldogságról. = Agria, 1/137. p.
965. VITÉZ Ferenc: *Szakadék.* Abszurd mesék a boldogságról. = Agria, 1/138. p.
966. VITÉZ Ferenc: *Szellem.* Abszurd mesék a boldogságról. = Agria, 1/137. p.
967. VITÉZ Ferenc: *Vándor.* Abszurd mesék a boldogságról. = Agria, 1/138–139. p.
968. VÖRÖS Anna: *Kimérni a tengert.* = Alföld, 3/29–33. p.

969. ZALÁN Tibor: *A Nagyasszony*. = Élet és Irodalom, április 17. 14. p.
970. ZALÁN Tibor: *Nem szolgál tovább*. = Élet és Irodalom, március 21. 14. p.
971. ZÁMBÓ Tamás: *AI affér*. = Liget, 3/22–23. p.

Hosszuprózák

972. BARANYI László: *Csinszka*. Ady Endre és Márffy Ödön feleségének, Babits Mihály barátnőjének élete és halála. I. rész. [Regényrészlet]. = Életünk, 1/38–69. p.
973. BRÉM-NAGY Ferenc: *Sósméz*. (Részlet). = Életünk, 1/126–141. p.
974. DARVASI László: *Az ikrek haldokolnak, Erna neandervölgyiek*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 4/359–365. p.
975. GÖRCSI Péter: *A két füzet*. regényrészlet. = Jelenkor, 4/331–338. p.
976. HALÁSZ Margit: *Tündérmocsár*. (regényrészlet). = Kortárs, 3/51–59. p.
977. HALÁSZ Margit: *Tündérmocsár*. (regényrészlet). = Új Forrás, 4/63–71. p.
978. HÁY János: *Nagyapa, munka, keresztapa*. [Regényrészlet – Csokimikulásos lány]. = Tiszatáj, 4/5–12. p.
979. HEGEDŰS Imre János: *A végtelen idő gyomrában*. = Életünk, 1/154–161. p.
980. KIS Mónika: *Dögkút*. (Részlet az Ünneprontó című, készülő regényből.) = Irodalmi Jelen, 4/29–31. p.
981. MAGYARY Ágnes: *Nésopolis*. (disztrópika-szatirika). (részlet). = Bárka, 2/31–36. p.
982. PÉNTEK Orsolya: *Róma*. [Regényrészlet – Csavargókönyv]. = Jelenkor, 4/323–330. p.
983. SÁNDOR Iván: *Cirkusz, mozi, ringlispíl*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 3/259–262. p.
984. SCHEIN Gábor: *Egy kutyá evangéliuma*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, március 7. 15. p.
985. SOPOTNIK Zoltán: *Palóc*. (részlet). = Új Forrás, 3/54–56. p.
986. SZÁNTÓ T. Gábor: *Kafka sírja*. regényrészlet. = Jelenkor, 3/243–248. p.
987. SZÖLLŐSI Máttyás: *Fóbia*. A második könyvből. [Regényrészlet]. = Alföld, 4/27–32. p.
988. SZÖLLŐSI Máttyás: *Fóbia*. Részlet a második könyvből. = Mozgó Világ, 4/62–71. p.

Közönség előtti előadásra szánt művek

989. HÁY János: *A kutyatartó lány*. [Dráma]. = Forrás, 3/3–50. p.
990. KELECSÉNYI László: *Karády-varázs*. Zenés életrajzi játék. = Irodalmi Jelen, 4/42–74. p.
991. MIKÓ-BARÁTH György: *A lecke*. Jelige: Ethan Skribi. [Dramolett]. = Életünk, 1/162–168. p.

Kevert műfajok

992. GÖKHAN, Ayhan: *Arnold Böcklin: A holtak szigete*. [Prózavers]. = Alföld, 4/25–26. p.
993. GÖKHAN, Ayhan: *Barátság*. [Prózavers]. = Alföld, 4/26. p.
994. GÖKHAN, Ayhan: *Brodskij és Sztravinszkij sírja*. [Prózavers]. = Alföld, 4/25. p.
995. GÖKHAN, Ayhan: *Gyerekkor*. [Prózavers]. = Alföld, 4/24. p.
996. GÖKHAN, Ayhan: *Egy ház (szanatórium) erdejében*. [Prózavers]. = Alföld, 4/24. p.
997. GÖKHAN, Ayhan: *San Michele-sziget*. [Prózavers]. = Alföld, 4/25. p.
998. GÖKHAN, Ayhan: *A San Michele-sziget gyereksírhajai*. [Prózavers]. = Alföld, 4/24–25. p.
999. MESTERHÁZY Balázs: *Amikor megérkezett Budapestre*. [Prózavers]. A Mediterrán-állandó. = Élet és Irodalom, március 28. 17. p.
1000. MESTERHÁZY Balázs: *Csak pár napot töltöttem Splitben*. [Prózavers]. A Mediterrán-állandó. = Élet és Irodalom, március 28. 17. p.
1001. MESTERHÁZY Balázs: *A szőlőlugas árnyékában, évek óta először*. [Prózavers]. A Mediterrán-állandó. = Élet és Irodalom, március 28. 17. p.
1002. MESTERHÁZY Balázs: *Térdig, szügyig, köldökig, állig*. [Prózavers]. A Mediterrán-állandó. = Élet és Irodalom, március 28. 17. p.
1003. SCHEER Róbert: *Nagyanyám könnyebb álmat ígér*. [Naplóregény részlet]. = Magyar Napló, 4/38–42. p.

Irodalmi képregények

1004. HAJÓS-SZABÓ Dóra: *Növények hőbörögnek*. 1. rész. = Szépirodalmi Figyelő, 1/40–51. p.
1005. HAJÓS-SZABÓ Dóra: *Növények hőbörögnek*. 2. rész. = Szépirodalmi Figyelő, 2/39–49. p.
1006. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Inni vagy nem inni*. = Helikon, február 25. 26. p.
1007. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Nincs tovább*. = Helikon, január 25. 26. p.
1008. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Óda a belső vázához*. = Helikon, február 10. 26. p.
1009. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Utunk a Helikonra*. = Helikon, január 10. 26. p.

Összeállította: ZAHARI ISTVÁN

SZÁMUNK SZERZŐI

- Áder Éva Zsuzsanna** (1995) középiskolai tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája
- Corine Sylvia Congiu** (1953) francia író, költő, képzőművész, előadóművész
- Csapó Krisztina** műfordító, szociálpedagógia hallgató, nőjogi aktivista
- Dudás Győző** (1971) grafikus, illusztrátor
- Fehér Tamara** (1997) műfordító
- Ferencz-Nagy Zoltán** (2001) költő, kritikus, a kolozsvári Helikon szerkesztője
- Gorbai Zsófia** (2004) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem hallgatója
- Hajdu Péter** (1966) (1966) irodalomtörténész, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont kutatója
- Hajós-Szabó Dóra** (1998) grafikusművész, képregényalkotó
- Háy János** (1960) író
- Horváth Lívia** (1997) hispanista, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája
- Józan Ildikó** (1968) irodalomtörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója
- Késmárki Richárd** (1995) kritikus
- Konkoly Dániel** (1990) irodalomtörténész, szerkesztő
- Korpa Tamás** (1987) költő
- Kutasy Mercédesz** (1978) műfordító, hispanista, az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója
- Ada Limón** (1976) amerikai író
- Martzy Réka** (1997) költő, tanár
- Nagy Márta Júlia** (1982) költő
- Nyári Anna** (2004), a Pécsi Tudományegyetem hallgatója
- Dan Pleşa** (1972) román író, szerkesztő, kulturális újságíró
- Pusztá Dalma** (2004) a Pécsi Tudományegyetem hallgatója
- Szeifert Natália** (1979) író, a SiópArt folyóirat prózaszerkesztője.
- Váradi Gábor** (1982) képregényszerző, képregény-kutató
- Vincze Ferenc** (1979) író, irodalomtörténész, műfordító, az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztője

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

2025
318 oldal
4500 Ft

Alig tíz év telt el azóta, hogy a média- és kultúrakutatás horizontján feltűnt az úgynevezett influencers-jelenség, és máris az „érett influencerskorszakba” léptünk. Ráadásul a téma iránti érdeklődés gyorsan túllépett a kiinduló kereteken, és mára igazi tudományos kutatási terület körvonalazódik a mediatizált ismertség különféle formái körül. A téma hazai szakértőjének legújabb könyvéből többféle megközelítésben is tájékozódhatunk az aktuális folyamatokról. Az elméleti kontextus iránt érdeklődők jól használható fogalmi meghatározásokat, az iparági működés megismerésében érdekelt ritkaságszámba menő, belső nézőpontú helyzetértékeléseket, míg a szórakoztató tömegmédiá és a befogadó közönség működésére kíváncsi olvasók változatos esettanulmányokat találnak a kötetben. A kaleidoszkópszerűen színes összképben olyan témák kerülnek egymás mellé, mint az orosz–ukrán háborúra reflektáló TikTok-videók és a szurkolói szokások, a COVID 19 és a pornóinfluenszerek, a valóságshow-k és a Deepfake technológia. Ami pedig ezeket összeköti, az nem más, mint az ismertség imperatívusza a kortárs digitális médiában. Guld Ádám könyvének segítségével néhány pillanatra megállíthatjuk a szédítő sebességgel száguldó média-szupervonatot, hogy eltöprengjünk azon, milyen trendek is alakítják a kortárs médiagazdaságot és médiakultúránkat. (Glózer Rita borítósözege)

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható
a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.

Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

2025

296 oldal

4900 Ft

Tóth Dénes, valaha rendőrszázados, pár napja fejezte be segédmunkási karrierjét, s élete első külföldi útjára készül. Épp a francia nyelvet tanulmányozza, s a Földközi-tengerről ábrándozik, amikor egy kőműves jelenik meg lakásán, s arra kéri, keresse meg eltűnt kedvesét. Tóth, mivel elutazásáig van még néhány hét, vállalja a megbízást. Időközben meglátogatja őt Halasi Imre, egykori nyomozó kollégája is, s segítségét kéri két eltűnt idős férfi ügyében. Egyikük Franciaországból érkezett, s mivel volt munkatársa épp oda készül, szeretné, ha információkat szerezne a férfi előéletéről. A két ügy, amelynek szálai összefonódnak, komoly próbatétel elé állítja a férfit. A rejtélyes eltűnési esetek nyomába eredő egykori rendőrtiszt munkáját gyilkosságok sora kíséri, s életét is kockára teszi.

A regény nemcsak izgalmas detektívtörténet, de hiteles láttelep is a Kádárkorszak utolsó évtizedének elejéről. A *Magánnyomozás* és a *Segédmunkában* kötetek több mint négy évtizede elkészült folytatása most jelenik meg először. A kötet nemcsak a honi bűnügyi irodalmat kedvelő olvasók számára igazi csemege, de a magyar krimi történet kutatóinak is fontos olvasmánya lehet.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

MEGJELENT SOLTÉSZ MÁRTON MONOGRÁFIÁJA SZABÓ MAGDÁRÓL

TOKAJ-HEGYALJA
EGYETEM

Nemzeti
Kulturális
Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
ALAPÍTVÁNY

A huszadik század utolsó harmadától jelentősen megszorodik a női alkotók száma, megnő arányuk az irodalmi élet terepein nálunk is; azóta már másként vetődik fel a kérdés jelenlétük milyenségéről, jellegéről, a női írás súlyáról, mibenlétéről. Szabó Magda úttörő szerepe, alakja e metaforikus terminusok minden értelmében elgondolkodtató, vitára, diszkusszióra ingerlő, megkerülhetetlen kihívás. [...] Soltész Márton arra a megoldhatatlannak tűnő feladatra vállalkozik, hogy összeegyeztesse és egy oldalra, lapra, egyazon kombinált narratívába hozza általa, rajta keresztül az életet és az irodalmat.

V. Gilbert Edit

Ráció Kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány | 1072 Budapest, Akácfa utca 20.

Telefon: 06-1 321-8023 | e-mail: iroda@racio.hu • www.racio.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

25003 >

Nemzeti
Kulturális
Alap

Ára: 800 Ft